MANUSCRIPTUM

Inedit * Inedit * Inedit *

Mihail SADOVEANU
(Fotografie comunicată de Maria POLOJINȚEV din albumul aflat în posesia B.C.S.)

Coperta și prezentarea artistică:
VICTOR MAȘEK

« Împrejurări istorice vitrege au făcut ca, din cele mai vechi timpuri, poporul român să se dezvolte într-o permanentă confruntare cu piedici și greutăți de tot felul, cu nenumărate adversități interne și externe ; împotriva tuturor opreliștilor, idealurile de unitate și independență națională au împurpurat permanent steagurile lui de luptă, i-au înzecit forțele, făcîndu-l să înscrie pagini de adevărată epopee în lupta pentru păstrarea ființei naționale, a unității teritoriale și de stat, pentru neatîrnarea țării.

Permanența idealului unității naționale înfăptuite de Mihai Viteazul la 1600, unirea Moldovei cu Muntenia la 1859 și proclamația independenței absolute a României la 9 mai 1877, consfințită de ostașii români pe cîmpurile de luptă din Bulgaria, în războiul ruso-româno-turc din 1877–1878, au constituit strălucite încununări ale luptelor seculare ale poporului român pentru libertate, fiind, de fapt, suportul național al Unirii din 1918.

La începutul secolului al XX-lea, lupta pentru unitatea statală a poporului român a căpătat dimensiuni noi ; ea cuprinsese deja toate clasele sociale și grupările lor politice atît din România, cît și din teritoriile românești care se aflau sub dominație străină, constituind o permanență printre preocupările ideologice și practice ale mișcării muncitorești și socialiste de pe ambele versante ale Carpaților. »

Ion ARDELEANU

SUMAR

5—8 Făurirea statului național unitar român *(Ion ARDELEANU)*

«...eternii noștri păzitori ai solului veșnic...»

M. EMINESCU

La aniversară

9—14 100 de ani de la apariția primei ediții de *Poezii* (Memorial de *Petru CREȚIA*)

I. *Ipostaze*

15—23 Preocupări de economie politică (Transcriere, note și introducere de *D. VATAMANIUC*)

II. *Pagini germane*

24—32 Note privind istoria modernă a statelor europene (Transliterare, traducere și cuvînt înainte de *G. PINTEA*)

33—36 *«...pentru a găsi calea cea bună trebuie să te bizui pe tine însuți»* — epistolă (Transliterare, traducere și notă de *Mariana PETRESCU-POPA*)

«Unirea — națiunea a făcut-o»

Samuil MICU

37—39 O «istorie a românilor» pe nedrept uitată (Preambul de *Ioan CHINDRIȘ*)

39—52 *Domnia lui Mihai Vodă-Viteazul*

N. IORGA — Al. VLAHUȚĂ

53—59 Corespondență din anul 1918 (Introducere de *Petre ȚURLEA*)

* * *

60—62 Personalități culturale franceze în sprijinul luptei poporului român pentru unire *(Lidia MIHĂILESCU)*

63—66 *«...tot neamul românesc din hotarele vechii Dacii...»* — mărturii din arhive străine (comunicate și adnotate de *Emilia POȘTĂRIȚĂ*)

Revelația documentului

Camil PETRESCU

67—69 Un gînditor autentic (Însemnări de *Dumitru GHIȘE*)

70—80 *Doctrina substanței* — [capitolul al II-lea] (Text stabilit de *Constantin NOICA* și *Vasile Dem. ZAMFIRESCU*)

859.0.09
M30

MANUSCRIPTUM

4/1983 (53) ANUL XIV

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR

AL. OPREA

COLECTIV EDITORIAL

IANUŞ BĂILEŞTEANU, ADRIAN BOTA, DIANA CRISTEV,
RUXANDRA MIHĂILĂ, MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT DE REDACŢIE

ADRIAN HOAJĂ, FLORIA VLAD

Documentele, însoţite de fotocopii, se primesc pe adresa redacţiei,
str. Fundaţiei nr. 4, sectorul I, Bucureşti, telefon 50 20 96

•

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-Import
Presă, P. O. Box 136—37—telex: 11226, Bucureşti, str. 13 Decembrie, nr. 3

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul—Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"

250024 24

16

250.024

SALA DE LECTURA

SUMAR

Poeta utilis urbi

B. P. HASDEU

81—85 Erudiție și patriotism (Comentariu de *Stancu ILIN*)

81—95 *Despre organizarea și completarea Bibliotecei Naciunali* — II

Precizări și controverse

96—104 Cu privire la «cazul Arghezi» *(Ștefan VOICU)*

Restituiri

Matei MILLO

105—110 O comedie uitată (Prezentare de *Vasile SANDU*)

106—115 *Nișcorescu* — fragment

Prima verba

Mircea ELIADE

116—131 *Romanul adolescentului miop* — III (Notă de *Mircea HANDOCA*)

Fișe de lectură

Ion CREANGĂ

132—139 Adnotări pe gazeta *„Fîntîna Blanduziei"* *(Ileana ENE)*

Din dosarul unei existențe

G. M. ZAMFIRESCU

140—143 În rol de consilier literar și de presă (Cuvînt înainte de *Claudia DIMIU*)

141—146 *«...scopul este nu să mă ilustrez pe mine, ci literatura dramatică românească...»* — sfaturi epistolare.

Reevaluări biografice

Vasile PÂRVAN

147—149 *«Baza morală a vieții noastre politice și culturale e formată din conștiința despre continuitate»* — referat (comentat de *Mircea COLOȘENCO*)

Meridiane

Ion VINEA

150—158 *„Contimporanul"* și mișcarea artistică internațională (Documentar de *Constandina BREZU*)

SUMAR

Epistolar

Ion HELIADE-RĂDULESCU

159—160 Către George BARIŢ *(Mircea ANGHELESCU)*

File de album

Mihail SADOVEANU

161 *Cînd se pîrguiesc zodiile... (Povestiri despre vînători şi pescari* — comentate de *Fănuş NEAGU)*

Scriitori români în arhive străine

Al. I. PHILIPPIDE

162—165 Un personaj romanesc *(I. OPRIŞAN)*

164—173 *«...nu din punct de vedere al filozofului, ci din cel al judecăţii poporului»* — corespondenţă cu *Hermann SUCHIER* (III)

Scriitori străini în arhive româneşti

Stefan ZWEIG

174—175 În dialog cu O. W. CISEK *(Ioana CISEK)*

Cartea de istorie literară

În dezbatere:

176—179 *Biblioteca critică* a Editurii „Eminescu" — Un discurs al discursului literar *(Paul CORNEA)*

Menţiuni:

179—181 *I. L. Caragiale interpretat de... (Florin MANOLESCU)*

181—183 *G. Coşbuc interpretat de... (Ion Vasile ŞERBAN)*

184 Premiul „Perpessicius" al revistei *„Manuscriptum"* pe anul 1982

185—187 Fişier bibliografic

187 Iconografie

188—191 Sumar comentat (în limbile engleză, franceză, germană şi rusă)

«Realizarea statului național unitar este rezultatul unui lung proces istoric, expresia unei necesități legice. Actul unirii nu este o întîmplare, rezultatul unor momente conjuncturale, ci rodul luptei maselor largi populare, hotărîte să facă totul pentru a se uni într-un stat unitar, conștiente că numai în acest fel își puteau deschide calea spre progres, spre afirmarea, cu drepturi egale, în rîndul celorlalte popoare și națiuni ale lumii.»

NICOLAE CEAUȘESCU

FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN, ACUM 65 DE ANI, ÎN memorabilul an 1918, a reprezentat încununarea năzuințelor seculare ale poporului român, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași. Expresie a legităților obiective ale progresului social și național, ea a asigurat unitatea deplină și pentru totdeauna a națiunii noastre, deschizînd calea afirmării sale tot mai puternice în viața economică și politică a lumii.

În perspectiva istoriei, marile înfăptuiri ale poporului român realizate în 1918, și confirmarea lor prin sistemul tratatelor de pace de la Paris din 1919—1920, pun și mai mult în evidență faptul că România nu a făcut parte din rîndul profitorilor unei păci realizate prin simplă bunăvoință. Unirea din 1918 a fost o expresie vie, dinamică a națiunii române, a aspirațiilor de veacuri ale poporului hotărît să trăiască liber și independent în vatra sa strămoșească. Relevînd împrejurările istorice ale desăvîrșirii unității noastre naționale, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, sublinia: «*Făurirea statului român național unitar nu este deci un dar, rezultatul unor conferințe internaționale, ci rodul luptei neobosite duse de cele*

mai înaintate forțe ale societății, de masele largi populare pentru unire, produsul legic al dezvoltării istorice, sociale și naționale a poporului român».

Împrejurări istorice vitrege au făcut ca, din cele mai vechi timpuri, poporul român să se dezvolte într-o permanentă confruntare cu piedici și greutăți de tot felul, cu nenumărate adversități interne și externe; împotriva tuturor opresiștilor, idealurile de unitate și independență națională au împurpurat permanent steagurile lui de luptă, i-au înzecit forțele, făcîndu-l să înscrie pagini de adevărată epopee în lupta pentru păstrarea ființei naționale, a unității teritoriale și de stat, pentru neatîrnarea țării.

Permanența idealului unității naționale înfăptuite de Mihai Viteazul la 1600, unirea Moldovei cu Muntenia la 1859 și proclamația Independenței absolute a României la 9 mai 1877, consfințită de ostașii români pe cîmpurile de luptă din Bulgaria, în războiul ruso-româno-turc din 1877—1878, au constituit strălucite încununări ale luptelor seculare ale poporului român pentru libertate, fiind, de fapt, suportul național al Unirii din 1918.

La începutul secolului al XX-lea, lupta pentru unitatea statală a poporului român a căpătat dimensiuni noi; ea cuprinsese deja toate clasele sociale și grupările lor politice atît din România, cît și din teritoriile românești care se aflau sub dominație străină, constituind o permanență printre preocupările ideologice și practice ale mișcării muncitorești și socialiste de pe ambele versante ale Carpaților.

În ajunul izbucnirii primului război mondial în Europa, realizarea idealului unității naționale domina întreaga societate, spiritele cele mai avansate ale poporului român. România a intrat în primul război mondial pentru cauza sa dreaptă — reunirea într-un stat puternic și independent al tuturor românilor. Participarea la război alături de Tripla Înțelegere (Antanta), a avut un caracter drept, eliberator. În luptele pentru apărarea pămîntului patriei împotriva ocupanților militariști germani, pentru salvgardarea unității și integrității teritoriale, oștile române, masele populare din întreaga țară au înscris pagini nepieritoare de eroism și abnegație, de spirit de jertfă și patriotism fierbinte, imprimînd acestei participări un caracter popular național. Ostașii români din România și din teritoriile aflate sub dominație străină, veniți voluntari în armata română, au înfruntat cu bărbăție și curaj primejdiile frontului, conștienți că jertfele lor înseamnă împlinirea nobilului ideal de unitate națională și statală. Acest ideal a constituit suportul moral cel mai puternic pentru eroismul soldaților români în luptele din vara anului 1917 de la Mărăști, Mărășești și Oituz, cînd armatele germane de sub comanda mareșalului Mackensen au suferit o grea înfrîngere, zădărnicindu-se astfel planurile germano-austro-ungare de desființare a statului român.

Prăbușirea țarismului, prin victoria Revoluției Socialiste din Rusia, în octombrie 1917, a răsunat ca un îndemn înflăcărat la lupta pentru realizarea aspirațiilor de libertate și autodeterminare ale tuturor popoarelor lumii. Intensificarea luptelor de eliberare națională, înfrîngerile militare suferite de Puterile Centrale au reprezentat un factor puternic în accelerarea destrămării Imperiului austro-ungar. Se adevereau astfel cuvintele pe care Fr. Engels le scria socialistului român Ioan Nădejde, încă în ianuarie 1888: «Dacă mîine despotismul din Petersburg ar cădea, poimîine n-ar mai fi în Europa nici o Austro-Ungarie». Dealtfel, în 1916, V. I. Lenin califica monarhia austro-ungară drept «o uniune șubredă a cîtorva clici de paraziți sociali», subliniind că lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoricește decît o continuare a destrămării Imperiului Otoman, fiind, ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare. Previziunea s-a adeverit în cursul anului 1918, cînd, pe ruinele acestui imperiu de tristă amintire, au apărut statele naționale suverane și independente ale popoarelor din centrul și sud-estul Europei.

În mișcarea popoarelor pentru autodeterminare națională și înlăturarea dominației străine se încadrează și lupta poporului român. Ea a avut un caracter larg, burghezo-democratic, antrenînd burghezia, clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea și celelalte forțe și grupări sociale și politice. Marile manifestări populare și demonstrații

organizate în tot cursul anului 1918, participarea întregului popor la cauza unirii, acțiunile inițiate de grupările și personalitățile politice ale timpului exprimau actul de voință al întregii națiuni române. Așa, de exemplu, în proclamația de la Iași din 6 octombrie 1918, adoptată la marea manifestație din Piața Unirii, organizată cu ocazia întoarcerii în țară a primelor detașamente de români transilvăneni, se spunea: «cerem să fim eliberați de sub jugul monarhiei austro-ungare și sîntem hotărîți să luptăm prin toate mijloacele și pe toate căile ca întreg neamul românesc să fie constituit într-un singur stat național și liber».

Către sfîrșitul anului 1918, lupta pentru formarea statului național român unitar intră într-o nouă etapă de dezvoltare. La 18/31 octombrie 1918 s-a constituit Consiliul Național Român Central, ca unicul for care reprezenta voința poporului român, format din șase reprezentanți ai Partidului social-democrat și șase reprezentanți ai Partidului Național Român. Pe întreg teritoriul Transilvaniei s-au format consilii naționale regionale, locale, și gărzi naționale, ca organe ale mișcării burghezo-democratice, care activau sub conducerea Consiliului Național Român Central.

Actele de unire au fost salutate cu entuziasm de poporul român de pe întreg teritoriul țării. Aceste manifestări de entuziasm, adeziune și bucurie se împleteau cu acțiunile energice de pregătire a unirii Transilvaniei cu patria mamă. Astfel, în manifestul Comitetului Național Român Central lansat la 7/20 noiembrie 1918 se arăta: «Mersul irezistibil al civilizațiunii omenești a scos și neamul nostru românesc din întunericul robiei la lumina conștiinței de sine... Vrem să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți».

Cele zece zile în care s-au făcut pregătirile pentru Adunarea de la Alba Iulia au fost cele mai entuziaste, mai înfrigurate, mai emoționante din istoria românilor din Transilvania și Banat, a întregului popor român, care aștepta ultimul act al desăvîrșirii unității statal-naționale în granițele sale istorice.

Adunările pentru alegerea deputaților în Marele Sfat, la care au participat muncitori, meseriași, intelectuali, țărani, femei și bărbați, vîrstnici și tineri, au afirmat solidaritatea tuturor românilor în jurul celei mai mari probleme din istoria poporului, voința lor nestrămutată de unire. Din cele mai depărtate regiuni s-au îndreptat spre Alba Iulia zeci și zeci de mii de români, unii pornind la drum aproape imediat ce au fost comunicate data și locul adunării, toți cîntînd *Deșteaptă-te române* și purtînd steaguri tricolore. «N-avem nevoie să ne-o spunem unul altuia — scria în acele zile profesorul Ilie Cristea în ziarul „*Glasul Ardealului*" —, e destul să ne privim în ochi pentru ca să ne convingem că ceasul a sosit. Cuvîntul, păstrat pînă acum în cutele cele mai adînci ale sufletului, se va rosti unanim, măreț și nestrămutat. Unirea noastră va fi indiscutabilă.»

La 1 Decembrie 1918 s-au strîns la Alba Iulia, pe cîmpul unde avusese loc în 1785 martiriul eroului povestirilor populare și simbolului renașterii Daciei, cum l-a numit K. Marx pe Horia, peste 100.000 de oameni, muncitori, țărani, intelectuali, veniți să consfințească actul legic, obiectiv și progresist de încheiere a procesului de formare a statului național unitar român. La adunare erau prezenți 1.228 de delegați, aleși prin vot de cercurile electorale sau de organizațiile politice și de instituțiile românești din Transilvania, printre care oameni politici și fruntași ai mișcării naționale.

Adunarea de la 1 Decembrie 1918 a adoptat istorica Declarație de la Alba Iulia, prin care Marea Adunare Națională a proclamat solemn «Unirea Transilvaniei și Banatului cu România pentru toate veacurile».

Înfăptuirea Marii Uniri din 1918 nu a aparținut unei singure clase sociale sau unui partid politic, ci ea a constituit, așa cum am arătat, scopul și acțiunea întregii națiuni române; pentru acest ideal au acționat cărturarii și marii gînditori ai neamului, toate forțele societății românești.

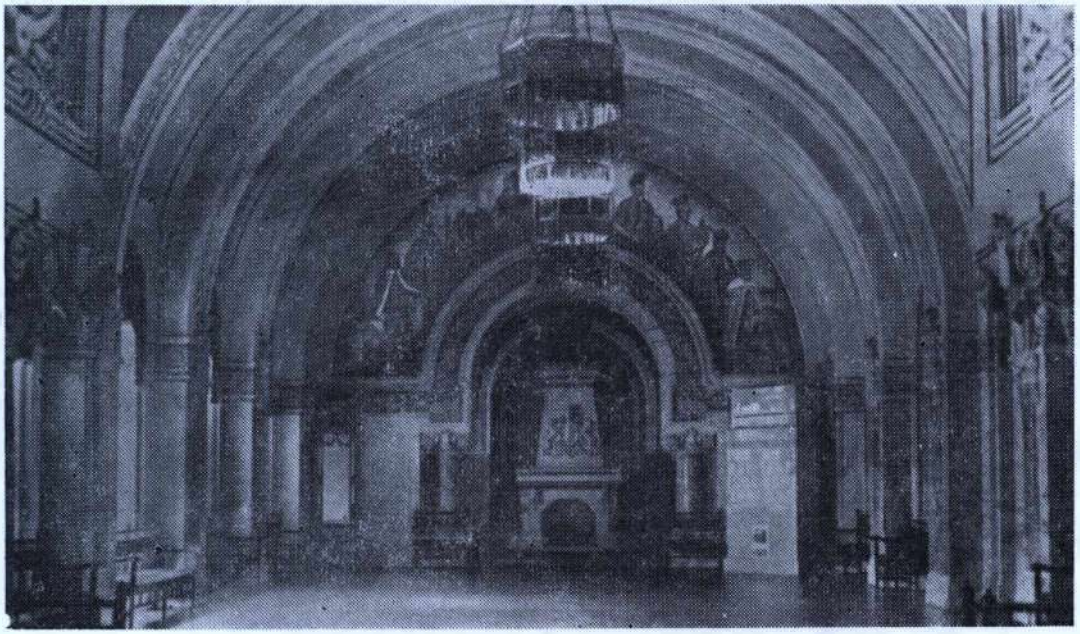
Recunoașterea în repetate rînduri de către marile puteri ale Antantei a principiului autodeterminării popoarelor și a dreptului poporului român la unitate națio-

nală și statală, afirmarea înaltelor principii de echitate și dreptate ce urmau a sta la baza organizării postbelice a lumii, toate acestea erau de natură să sporească încrederea României ca și a altor state mici și mijlocii în opera ce urma să o consfințească Conferința de Pace. România aducea spre recunoașterea oficială a acestui for internațional hotărîrile istorice ale poporului român, proclamate solemn în adunările plebiscitare, reprezentative, democratic constituite, ale maselor largi populare, la 27 martie, 28 noiembrie, 1 decembrie 1918. Tratatele de pace din 1918 și 1920, Conferința Păcii de la Paris nu au fost în situația de a crea un stat român întregit. Conferința Păcii a fost chemată să confere consacrare juridică operei maselor populare, prin recunoașterea principiului autodeterminării naționale, căruia poporul român i-a dat expresie concretă, punînd comunitatea internațională în fața unui fapt împlinit, așa cum făcuse și la 1859. Dacă Mihail Kogălniceanu era îndreptățit să afirme, referindu-se la unirea Moldovei cu Muntenia din 1859, că « unirea națiunea a făcut-o », cu aceeași îndreptățire se poate afirma despre marea Unire din 1918 că ea a fost opera întregului popor român, încununarea victorioasă a luptei seculare a celor mai înaintate forțe de pe tot teritoriul străbun al românilor.

Înfăptuirea unității statului român, acum 65 de ani, a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea României moderne, a avut o înrîurire pozitivă asupra întregii evoluții economice, politice și sociale a țării. S-au creat condiții pentru dezvoltarea forțelor progresiste ale societății, ale clasei muncitoare, ale partidului său politic.

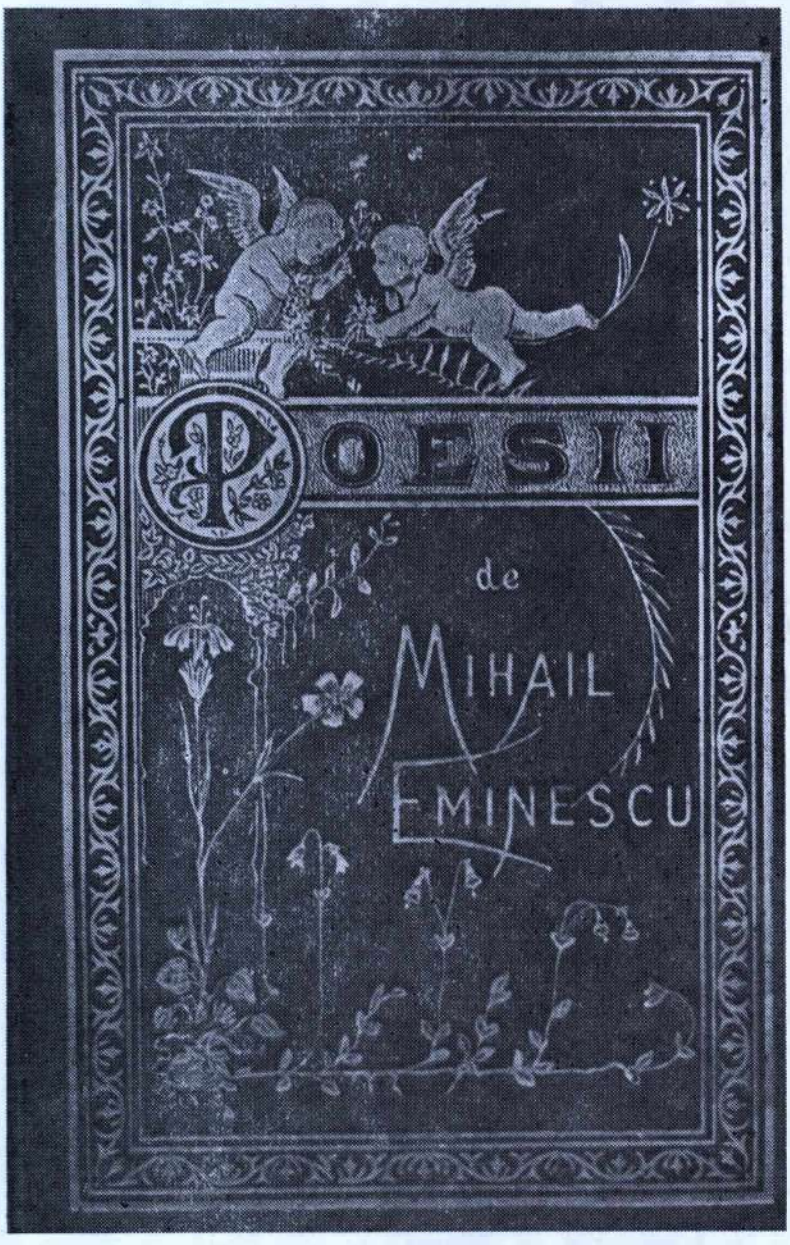
Minunatele tradiții ale făuririi statului național unitar au fost ridicate pe o treaptă superioară de Partidul Comunist Român care a organizat și condus lupta clasei muncitoare, a întregului popor împotriva asupririi și exploatării, pentru scuturarea dominației străine. Victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 a deschis calea trecerii la făurirea pe pămîntul României a orînduirii noi, socialiste, în edificarea căreia întregul popor este plenar angajat.

Ion ARDELEANU

Alba Iulia, Sala unde s-a proclamat Unirea din anul 1918

«...ETERNII NOŞTRI PĂZITORI AI SOLULUI VEŞNIC...»

Vignetele reproduse în prezentul număr aparţin acestui prim volum al poeziilor eminesciene.

M. EMINESCU

La aniversară

100 de ani de la apariţia primei ediţii de **POEZII**

CU PRILEJUL ÎMPLINIRII, ÎN ULTIMELE zile ale acestui an, a unui veac de la apariţia, sub îngrijirea lui T. Maiorescu, a primei ediţii a *Poeziilor* lui M. Eminescu, am socotit că ar fi un potrivit omagiu strîngerea la un loc de pe unde se află şi orînduirea după momentul ivirii lor în timp a tuturor textelor în care criticul dă seamă el însuşi, nemijlocit, de această înaltă înfăptuire a sa, precum şi a cîtorva pasaje epistolare scrise ca replică la iniţiativele sau la întrebările lui (printre care şi o importantă scrisoare a lui Eminescu).* Pînă la înfăptuirea deplină a celor douăzeci de volume ale marii ediţii critice întemeiate de Perpessicius, ediţia princeps Maiorescu şi cele care i-au urmat, sub aceeaşi îngrijire, mai ales în primul deceniu după moartea poetului, constituie momentul cel mai important în istoria editării operei lui M. Eminescu. Alegerea poeziilor, succesiunea lor în volum, momentul optim al apariţiei, grija lui Maiorescu pentru difuzarea dirijată a primelor exemplare, ecoul neaşteptat de puternic, surprinzător chiar pentru critic, al apariţiei volumului au făcut din ediţia Maiorescu actul esenţial de instalare în conştiinţa culturală românească a unei anumite imagini a

* Majoritatea textelor (cele care apar în acest grupaj nesubscrise) provin din *Însemnările zilnice* ale lui T. Maiorescu, restul din diferite colecţii de corespondenţă a căror sursă n-am socotit necesar să o indicăm aici, pentru a nu tulbura cu pedanterii zadarnice, şi pentru specialişti şi pentru ceilalţi, curgerea vie a gîndurilor şi pentru a păstra acestui *Memorial*, dealtminteri riguros în reproducerea fidelă a textelor, caracterul lui festiv.

Cele 11 ediţii îngrijite de Titu Maiorescu

Mihail Eminescu

EDIŢIA I	1884	[de fapt sfîrşitul lui 1883]. Cu prefaţă tată decembrie 1883 şi 61 de poezii
EDIŢIA II	1885	Cu prefaţa ediţiei I şi 61 de poezii
EDIŢIA III	1888	Cu prefaţa ediţiei I şi 64 de poezii
EDIŢIA IV	1889	Cu prefaţa ediţiei I, nota biografică *Poetul Eminescu*, datată octombrie 1889, şi 64 de poezii
EDIŢIA V	1890	Cu prefaţa ediţiei I, *Poetul Eminescu*, şi 68 de poezii
EDIŢIA VI	1892	Cu prefaţa ediţiei I, *Poetul Eminescu*, 73 de poezii şi un *Postscriptum* datat iunie 1892
EDIŢIA VII	1895	Acelaşi cuprins
EDIŢIA VIII	1901	Acelaşi cuprins
EDIŢIA IX	1903	Acelaşi cuprins
EDIŢIA X	1907	Acelaşi cuprins
EDIŢIA XI	1913	Acelaşi cuprins

---

augustei opere, imagine atît de durabilă încît, pentru cei mai mulţi dintre noi, a supravieţuit aproape tuturor însemnatelor înnoiri care i-au urmat.

Onorînd-o aici, astfel, ne-am gîndit să-l punem pe cititor într-un contact nemijlocit şi viu cu însuşi gîndul, strădania şi împrejurările care i-au dat viaţă. Aceste texte vorbesc de la sine pentru orice cuget sensibil şi drept. În ceasul în care poetul pleca de la sine şi urma să pătimească, mereu conştient de aceasta, umilinţa neputinţei şi a rătăcirii (avînd de îndurat, cum ar fi crezut Grecia Veche, pizma zeilor, pedeapsa de sus a unei prea înalte şi prea grăbite arderi) s-a găsit cineva care să facă, mai mult decît pentru el însuşi, efortul de a-i lua locul în mijlocirea dintre epocă şi conştiinţa publică. Şi a făcut-o cu nişte rare şi rar întrunite însuşiri omeneşti: o extremă grijă pentru orice amănunt şi pentru orice clipă, asociată cu acea lungă răbdare pe care nu o dă, alături de înzestrarea naturală, decît sensul larg şi sigur al perspectivei istorice; o smerenie în a sluji opera altcuiva pe care n-au avut-o mulţi, smerenie egală doar cu desăvîrşita dezinteresare a gestului. Şi, mai rar simţită din cauza extremei discreţii a omului, o undă de lucidă, însă caldă solicitudine şi afecţiune, o putere de a intra în condiţia şi pătimirea altuia cum n-au fost multe în istoria, adesea amară, a literelor româneşti. « Alaltăieri am avut una dintre cele mai furtunoase şedinţe la Cameră şi o încordată sesiune la Academie. Cînd l-oi şti pe Eminescu plecat, ajuns cu bine şi aşezat la Iaşi, atunci abia îmi voi permite să mă gîndesc la ale mele » — îi scrie Maiorescu în seara Vinerii Mari a lui 1884 surorii sale Emilia.

Astfel şi noi, să nu ne aflăm odihna pînă cînd, cu aceeaşi dezinteresată uitare de sine, nu îl vom şti pe Eminescu ajuns cu bine (căci nu uşor va fi fost drumul) şi aşezat, cu deplinătatea impunătoarei opere, în conştiinţa, în întreaga judecată şi în iubirea alor săi.

Petru CREŢIA

EDIȚIA I

Vineri 2/14 decemvrie 1883. Corectînd aproape zilnic, pînă pe la orele 2 și 3 noaptea, la repedea tipărire a poeziilor lui Eminescu, pe care le editez la Socec-Teclu.

București 6/18 decemvrie 1883. Dragă Emilie [...] Am trimis astăzi corectura *ultimei* coli (nr. 20) tipografiei Socec-Teclu, care tipărește într-o admirabilă ediție poeziile lui Eminescu, așa că peste vreo zece zile apare volumul pe care, natural, ți-l voi trimite imediat. Îi mai scriu numai o scurtă prefață. Poeziile, așa cum sînt orînduite, sînt cele mai strălucite din cîte s-au scris vreodată în românește și unele chiar în alte limbi. Unele absolut inedite, mai ales un foarte frumos sonet despre *Veneția* și o *Glossă* [...]. În ultimele trei săptămîni am corectat zilnic cîte 4 coli [din care] două din Eminescu. Pe lîngă aceasta, Cameră, advocatură și Academie. Un adevărat călăreț de circ pe patru cai deșelați [...] *Titu.*

Marți 13/25 dec. 83. Iarnă, mereu iarnă. Aceeași neauă înaltă [...], cu făcut aseară ultima corectură la prefața și la arătarea cuprinsului la volumul *Poeziilor* lui Eminescu.

București, 13/25 decemvrie 1883. Iubite domnule Alecsandri, [urmează propuneri făcute poetului cu privire la conținutul unei tragedii *Ovid*] P.S. Volumul poeziilor lui Eminescu apare peste 8 zile. Vi-l voi trimite îndată *T. Maiorescu.*

Mircești, 15/27 d[ecembrie] 1883. [Către I. Ghica]. Maiorescu făgăduiește să-mi trimită, peste cîteva zile, și poeziile nefericitului Eminescu reunite într-un volum[...] *V. Alecsandri.*

București 20 dec. [83]/1 ianuarie 1884. Livia încă tot în Sinaia, eu suprahărțuit și obosit de Cameră, advocatură și literatură.

21[22?] dec. 1883/2[3?] ianuarie 1884. Trimes poeziile lui Eminescu: 1) Emiliei 2) lui Chibici 3) M-e Zoe Mandrea, 4) M-e Marian, 5) Annette, 6) M-lle Moyen, 7) Episcopului Popazu, 8) Leni Popazu, 9) M-e Hurmuzachi, 10) Vasile Alecsandri, 11) Jean Alecsandri, Paris, 12) lui Zizin Cantac[uzino].

De trimes încă:

1. Exemplar de lux Reginei
2. D-rei Mureșanu
3. Mocioni, Pesta
4. Societatea Acad[emică] [„România jună"], Viena
5. Societatea Acad[emică] [„Junimea"] Cernăuți
6. Gimnaz[iul român], Brașov
7. Grisebach
8. Mitei [Kremnitz]

22 decemvrie 1883 [Către Olga Călinescu] Astă-vară, cînd am avut onoarea să vă fiu prezentat la țară la general Călinescu [Atanase Călinescu, fost aghiotant al domnitorului Cuza] rămăsese vorba să vă aduc odată poeziile lui Eminescu, pe care eu unul îl țineam și îl țin cel dintîi poet al României. [Cum aceste poezii se află] răspîndite prin ziare și pe la persoane private, mi-a venit gîndul că ar fi mult mai bine ca, odată adunarea făcută, să le întrunesc într-un volum și să le fac astfel mai accesibile tuturor iubitorilor de literatură. Sub această formă dar vă rog să-mi dați voie a vă oferi poeziile lui Em[inescu] în unul din primele exemplare ieșite din tipar.

[*23 decemvrie 1883* seara, ca răspuns la o scrisoare a Olgăi Călinescu]. Vă mulțumesc din inimă pentru interesul ce voiți să-l purtați lui Eminescu. Mais pardon! Nous causons littérature roumaine en français. Tous les exemplaires des *Poésies* d'Eminesco sont déposées à la librairie Sotschek. Si vous trouvez quelqu'un ou quelqu'une qui veuille bien encore penser qu'il existe une littérature roumaine, envoyez ce rare personnage à la librairie, si son enthousiasme n'est pas glacé en chemin par le froid qu'il fait.

București 23 ianuar/4 februarie 1884. Dragă Emilie, Eminescu s-a trezit din visul urît al nebuniei sale [...]. Este de mirare că nu-și amintește deloc de vizita mea și de colecția poeziilor sale. Pe atunci era încă pe jumătate întunecat [...]. Din cele 1000 exemplare a colecției sale de poezii tipărite s-au vîndut efectiv, pînă acuma 5 zile, 556 exemplare, în patru săptămîni — un adevărat record pentru București. *Titu.*

Miercuri 1/13 februarie 1884, stil vechi. Zizin C[antacuzino] zicea ieri că Eminescu va răsplăti ostenelile mele pentru el cu cea mai neagră ingratitudine, căci, la o minte genială, ar fi avînd un caracter comun.

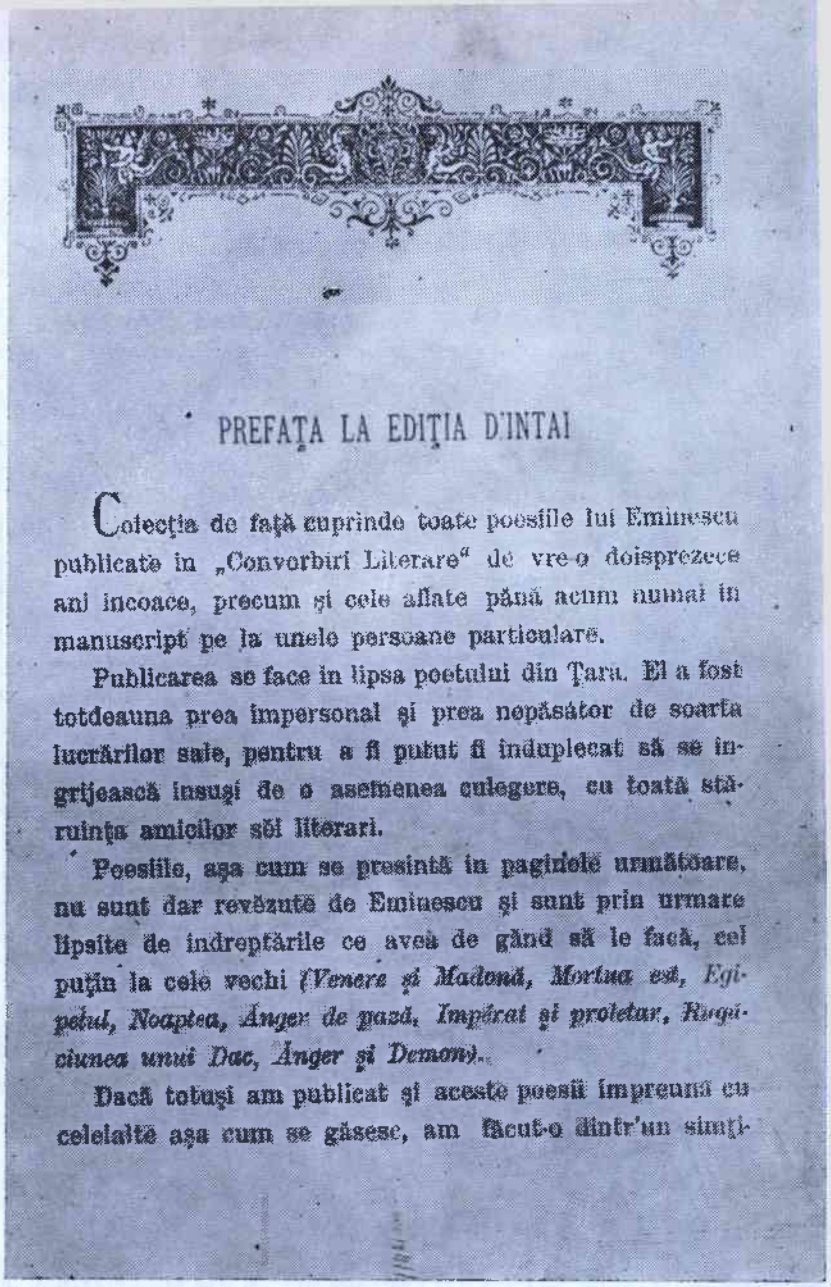
Scrisoare îmbucurătoare a prof. Obersteiner (Döbling) despre starea lui Eminescu. I-am răspuns.

Vineri 10/22 fevr. 84. Iubite domnule Eminescu, [...] Acum trebuie să mai știi că volumul de poezii ce, după îndemnul meu, ți l-a publicat Socec în decemvrie anul trecut a avut cel mai neașteptat succes, așa încît Socec stă încă uimit.

În aceste 7 săptămîni de la apariținea lui s-au vîndut 700 de exemplare, o mie este toată ediția, și de pe acum trebuie să te gîndești la ediția a doua, care va fi reclamată pe la toamnă și în care vei putea face toate îndreptările ce le crezi de trebuință. Poeziile d-tale, pînă acum îngropate în *„Convorbiri literare"*, sînt astăzi cetite de toate cocoanele, de la Palat pînă în mahala la Tîrchilești și, la întoarcerea în țară, te vei trezi cel mai popular scriitor al României. *Was ich mir dafor koofe? [Was ich mir dafür kaufe?]*, zici d-ta. Așa cam este, dar tot nu este rău cînd te simți primit cu atîta iubire de compatrioții tăi [...]. La întoarcere mai încălzește-ne mintea și inima cu o rază din geniul dumitale poetic, care pentru noi este și va rămînea cea mai înaltă încorporare a inteligenței române [...], al d-tale devotat *T. Maiorescu.*

[aprox. 25 februarie 1884] Înainte de plecare [Eminescu] îi oferi d-lui prof. dr. H. Obersteiner, care l-a îngrijit, volumul său de poezii, apărut sub îngrijirea d-lui Maiorescu în 1884, în editura librăriei Socec et Comp. Volumul purta următoarea dedicație, scrisă de Eminescu în limba germană cu litere gotice: *Dem hochgeehrten Herrn Dr. Obersteiner, zur gütigen Erinnerung an M. Eminescu.* (Preaonoratului domn dr. Obersteiner, ca să-și aducă aminte cu bunăvoință de M. Eminescu) [I. Grămadă, *Mihail Eminescu*, p. 37].

Iași, 13 mai 1884. Iubite domnule Maiorescu, Mă iertați că am întîrziat cu primirea banilor de la Socec [600 lei], ceea ce n-am lipsit a face față cu acesta, îndată după primirea banilor, pe care i-am dat lui Eminescu [...]. *P. Missir.*

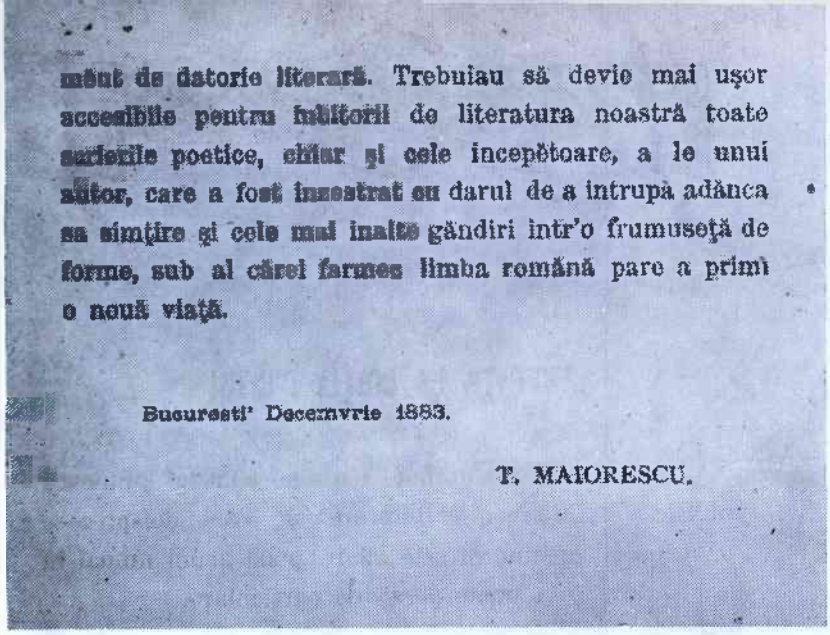
PREFAȚA LA EDIȚIA D'INTAI

Colecția de față cuprinde toate poesiile lui Eminescu publicate în „Convorbiri Literare" de vre-o doisprezece ani incoace, precum și cele aflate pînă acum numai în manuscript pe la unele persoane particulare.

Publicarea se face în lipsa poetului din Țara. El a fost totdeauna prea impersonal și prea nepăsător de soarta lucrărilor sale, pentru a fi putut fi înduplecat să se îngrijească însuși de o asemenea culegere, cu toată stăruința amicilor săi literari.

Poesiile, așa cum se presintă în paginele următoare, nu sunt dar revăzute de Eminescu și sunt prin urmare lipsite de îndreptările ce avea de gînd să le facă, cel puțin la cele vechi *(Venere și Madonă, Mortua est, Egipetul, Noaptea, Înger de pază, Împărat și proletar, Rugăciunea unui Dac, Înger și Demon)*.

Dacă totuși am publicat și aceste poesii împreună cu celelalte așa cum se găsesc, am făcut-o dintr'un simți-

mênt de datorie literară. Trebuiau să devie mai ușor accesibile pentru iubitorii de literatura noastră toate sudările poetice, chiar și cele începătoare, a le unui autor, care a fost înzestrat cu darul de a întrupa adânca sa simțire și cele mai înalte gândiri într'o frumusețe de forme, sub al cărei farmec limba română pare a primi o nouă viață.

Bucuresti' Decemvrie 1883.

T. MAIORESCU.

EDIȚIA A II-A

Vineri 30 aug. /12 sept. 85. Primit de la Socec 500 de lei acompto pentru Eminescu, a 2-a ediție a poeziilor lui...

Joi 5/17 sept. 85 Astdimineață la ora 5 înapoiat la Iași[...]Eminescu încă la Liman, lîngă Odesa. I-am adus și i-am lăsat la Humpel cei 500 de lei de la Socec ca *à compte* pentru a 2-a ediție a poeziilor sale.

Sîmbătă 7/19 sept. 1885. Multă corectură de tipar Eminescu, ediția a 2-a. Acum vreo 4 coale de tipar zilnic. Astăzi întîia corectură a celor din urmă coale!

Iași 14 septemvrie 1885. Chitanță. 500 cinci sute de lei am primit prin d. T. Maiorescu de la d. Socec ca *à compte* pentru ediținea a doua a poeziilor mele. *M. Eminescu.*

EDIȚIA A III-A

Botoșani 14/26 martie 1888. Mult stimate domn [Titu Maiorescu], Vă cer iertare din toată inima pentru greșala mea de-a nu fi răspuns imediat la scrisoarea d-voastră [...]. Cauza întîrzierii este însă că singur nu știam ce să răspund cu siguranță, căci o veste ce-mi sosise din Iași mă pusese în îndoială de mai pot scoate o a treia ediție sau nu. Încă de pe cînd eram în Iași, d-l V. G. Morțun, actual deputat în Adunare, [î]mi făcuse propunerea de-a scoate la lumină a treia ediție și-ntr-o scrisoare ce mi-a adresat-o în urmă mi-anunță chiar: « pe săptămîna viitoare scot în vînzare volumul ce-am editat ». Nici pînă acum însă nu știu pozitiv dacă această ediție s-a făcut în adevăr sau nu [...]. Dacă însă d-l Morțun ar fi renunțat la ideea de-a scoate ediținea a treia, atunci vă rog a da urmare binevoitoarelor d-voastre intenținni și de a încheia cu d-l Socec, iar prisosul eventual de la ediția a doua sau un acont asupra ediției a treia vă rog să binevoiți a le trimite sub adresa mea sub mandat poștal. Poezii nepublicate, de intercalat în noua ediție, nu am. [...] *M. Eminescu.*

EDIȚIA A IV-A ȘI A V-A

Joi 28 iunie/11 iulie 89. Cu Schopenhauer, *Aforisme*, am ajuns la 16 coale imprimate. Restul la septemvrie, după întoarcere. Tot atunci a patra ediție poezii Eminescu, devenită necesară.

București 4/16 septembrie 1889. Cinci sute lei am primit aconto pentru ediția a 4-a din poeziile lui Eminescu. *T. Maiorescu.*

București 7 noiemvrie 1890. Am primit de la domnii Socec & Comp. restul onorariului ediținei a patra a *Poeziilor* lui Eminescu, 165,55 lei, precum și onorariul integral pentru ediținea a cincea a *Poeziilor* lui Eminescu, în 1000 de exemplare, 665,55 lei împreună dar lui 831,10. *T. Maiorescu.*

CELELALTE EDIȚII

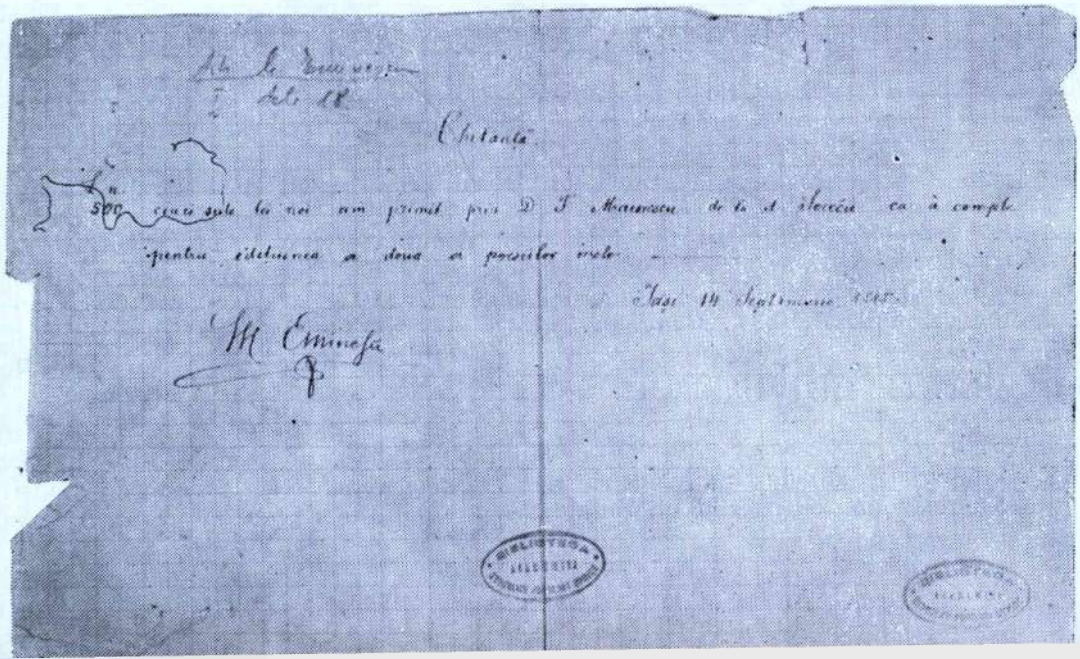
București, 17/29 decemvrie 1892. D-sale d-lui I. V. Socec, librar-editor, București. Sînt acum vreo 8 ani de cînd v-am rugat să luați asupra d-voastră imprimarea și editarea unui volum cu poeziile lui Eminescu, care pe atunci erau apreciate în ade-

vărata lor valoare numai de un mic cerc de iubitori ai literaturii, pe cînd poetul însuşi se afla greu bolnav într-un institut de sănătate la Viena, susţinut acolo numai prin mijloacele a cîtorva prieteni. Cu bunăvoinţă curagioasă ce aţi arătat-o de atîtea ori pentru întreprinderile literare române aţi primit îndată propunerea, iar volumul astfel editat de d-voastră sub îngrijirea mea a avut un succes excepţional de mare. Într-un timp foarte scurt s-au urmat relativ multe ediţii, şi astăzi poeziile lui Eminescu au devenit opera de predilecţiune a tinerimei române. De venitul acestui volum, pe care firește l-aţi dat în primirea lui Eminescu, s-a putut bucura poetul în cei din urmă ani ai vieţii sale. Pe la încetarea lui din viaţă, în iunie 1889, vă spusesem că tot venitul viitoarelor ediţii ce se vor publica sub îngrijirea mea să fie destinat — în memoria marelui poet — la premiarea acelor lucrări literare scrise de studenţi români care — pe lîngă valoarea lor — să fie în oarecare legătură cu concepţiunile caracteristice cuprinse în opera lui Eminescu. Acum, că prin stăruinţele aceloraşi prieteni care s-au interesat de Eminescu nu numai prin vorbe, s-a îndeplinit şi ultima datorie de pietate şi s-a aşezat pe mormîntul poetului din cimitirul Belu un monument funerar cuviincios, asigurîndu-se totodată o sumă anuală pentru întreţinerea lui în bună stare, este momentul venit ca să precizăm cele convenite atunci oral. Să hotărîm dar ca, pentru fiecare nouă ediţie de una mie exemplare din poeziile lui Eminescu publicate sub îngrijirea mea, d-voastră să plătiţi în total 600 lei, care să stea în păstrarea d-voastră pentru premierile menţionate. În limitele sumelor astfel adunate vă voi ruga prin scrisoare deosebită să număraţi fiecărui student premiat suma destinată lui, luînd de la el chitanţă pentru plata efectuată şi păstrînd chitanţele la d-voastră [...] *T. Maiorescu.*

7/19 oct. 1894. [T. Maiorescu îl roagă pe V. Socec ca] din fondul Eminescu, în păstrarea d-voastră [să-i fie înmînaţi lui] Mihail Dragomirescu, noul conferenţiar al Universităţii noastre, aducătorul scrisorii, restul de 150 lei, pentru lucrarea d-sale terminată asupra lui Eminescu şi critica ştiinţifică. *T. Maiorescu.*

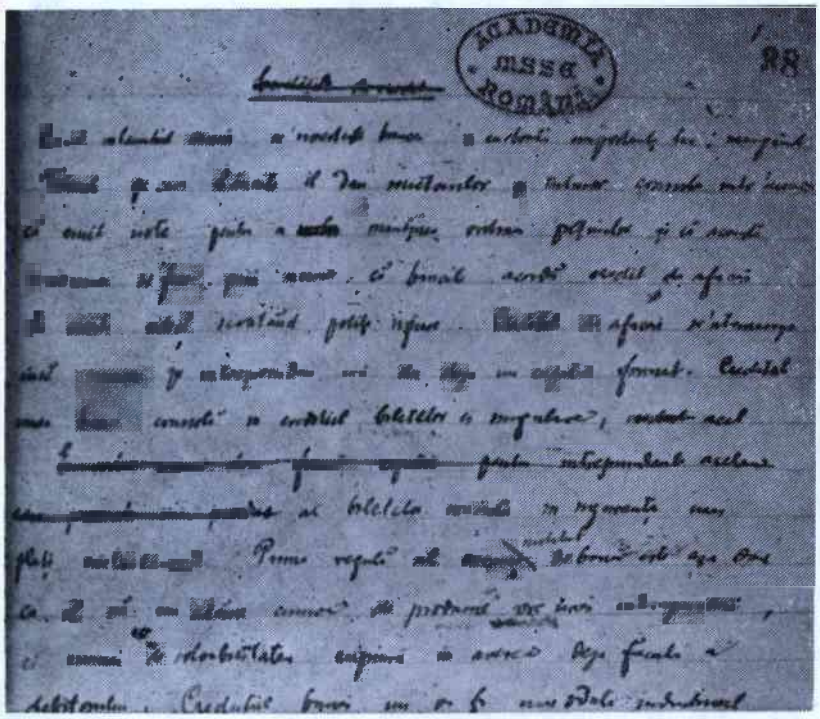
Bucureşti 12/25 ianuarie 1901. Onorab[ilei] Librării şi Edituri Socec & Co. Bucureşti. Dau cu mare plăcere învoirea mea ca să reeditaţi poeziile lui Eminescu împreună cu prefaţa şi cu notiţa biografică scoasă de mine. Firește că nu am nici o pretenţie de onorar [...] D-voastră ştiţi că, dacă la ediţiile precedente a fost vorba de onorar, acest onorar, cît timp a trăit Eminescu, i-a fost plătit lui; iar la moartea lui a fost, prin intermedierea d-voastră, întrebuinţat spre încurajarea unor publicaţiuni în onoarea lui [...] *T. Maiorescu.*

P.S. Rog numai să fie păstrată ortografia lui Eminescu şi corectura foarte îngrijită.

M. EMINESCU / IPOSTAZE

I. Preocupări de economie politică

PRESA INFORMEAZĂ PUBLICUL, ÎN IULIE 1881, că se proiecta înfiinţarea a două noi societăţi bancare, Creditul mobiliar şi Societatea de construcţiuni şi lucrări publice. „*Românul*", oficiosul guvernului liberal, consacră acestei probleme editorialul *Bucureşti 15/27 Cuptor 1881*, publicat în 16 iulie 1881, în care insistă asupra importanţei celor două societăţi bancare în viaţa economică a ţării. «Nu va fi în ţară — scrie ziarul — nici o întreprindere industrială, comercială sau agricolă cu condiţiune numai de-a fi serioasă, bine cumpănită şi bine condusă, care să nu găsească la Creditul mobiliar ajutorul şi resursele de care ar avea trebuinţă». „*Românul*" dă şi lista instituţiilor bancare din străinătate împreună cu care Creditul mobiliar român forma un „sindicat". Sînt menţionate, astfel, instituţii bancare franceze şi germane şi se dau cifre ale fondurilor de care dispuneau şi pe care le mînuiau pe piaţa internaţională.

Eminescu se angajează în această dezbatere pe teme bancare cu promptitudinea ce i-o cunoaştem şi din alte articole, dar şi cu o competenţă ce nu i se putea bănui. Aspectul acesta se impune să fie relevat întrucît poetul «intra, cum arată G. Călinescu, pe un tărîm de obicei închis literaţilor».

Eminescu publică în „*Timpul*", în iulie 1881, *Creditul mobiliar*, studiu în două părţi, şi, tot în iulie 1881, *Creditul mobiliar şi jocul de bursă* ca a treia parte a studiului. Mai publică în iulie-septembrie 1881 încă patru articole, *Societatea de construcţiuni*, *Creditul mobiliar şi presa Capitalei*, *Statutele Creditului mobiliar* şi *[„Acum cînd statutele..."]*, acestea neincluse în nici o ediţie a prozei sale politice.

Creditul mobiliar este prezentat de Eminescu ca o instituţie bancară de speculă. Este mai concesiv faţă de cealaltă societate întrucît urma să se ocupe de lucrări edilitare, de un folos real pentru populaţie. Face însă şi aici rezerve, în sensul că şi Societatea de construcţiuni şi lucrări publice putea aluneca pe panta operaţiilor de speculă. «În operaţii solide de comerţ — scrie Eminescu în *Statutele Creditului mobiliar* — Creditul nu poate concura cu Banca Naţională deoarece capitalul lui nu poate fi niciciînd atît de ieftin, precum e cel de hîrtie privelegiată, pe care aceasta din urmă are dreptul de a o emite. Prin urmare ţinta Creditului e evidentă: speculaţiunea.»

Competenţa cu care Eminescu discută chestiunile bancare are la bază studiul temeinic al acestor probleme, cum se desprinde din manu-

SOCIETĂȚILE DE CREDIT [1]

[2264]

Cercul înlăuntrul căruia se-nvirteşte banca e cu toată importanța lui, marginal. Folosul pe care băncile îl dau societarilor şi tuturor consista într-aceea că emit note pentru a mănținea ordinea prețurilor şi că această emisiune se face prin aceea că băncile acordă credit de afaceri cu scont adecă scontînd polițe sigure. Creditul de afaceri se-ntemeiază însă numai pe întreprinderi cari au deja un capital format. Creditul unei bănci consistă în creditul biletelor ei singulare, acel [2] al biletelor consista în siguranța unei plăți instantanee. Prima regulă al oricărui institut [3] de bancă este aşadar ca el să nu atîrne cumva de produsul vreunei întreprinderi, ci numai de solvabilitatea cuprinsă în averea deja făcută a debitorului. Creditul băncei nu va fi niciodată industrial ci va fi un credit de afaceri, sau aproa[p]e [4] esclusiv unul de poliță. A doua regulă ca creditul pe poliță să fie relativ scurt, de vreme ce biletele au dreptul unei polițe *a vista*. Această regulă se execută prin principiul: că creditul băncii se dă pe un timp cu atît mai scurt, cu cît e mai mare pericolul unei rambursări
[39 r] a biletelor ei. // A treia regulă este că creditul băncilor trebuie să ofere cea mai mare siguranță, care se dă prin indosarea a cel puțin două case pe deplin sigure. De aceea însă şi discontul băncii va căta să fie cît de mic; iar dis-

[1] Titlu dat de Eminescu şi şters.
[2] Urmează: *E vorba acum de-a forma capital pentru întreprinderile acelea cari promit un produs*, şterse.
[3] Scris deasupra.
[4] Scris deasupra.

scrisele sale. Poetul îşi face, inițial, conspecte din tratatele lui Max Wirth şi Jean Gustave Courcelle-Seneuil şi ele se păstrează în manuscrisul miscelaneu *2264, 38—58*. În acest manuscris se păstrează, dealtfel, toate textele privind creditul mobiliar.

Max Wirth (1822—1900), economist german, fondează în 1856, împreună cu fratele său, revista de economie națională, *Der Arbeitgeber* şi conduce între 1865 şi 1876, ca director, oficiul elvețian de statistică din Berna. Acestei perioade îi aparține tratatul *Allgemeine Beschreibung und Statistik der Schweiz*, în trei volume, tipărit la Zürich între 1870 şi 1873. Dintre lucrările sale mai amintim *Grundzüge der Nationalökonomie* (I—IV, Colonia, 1856—1873), *Geschichte der Handelskrisen* (Frankfurt am Main, 1858), *Österreichs Wiedergeburt* (Viena, 1876), *Kultur und Wanderskizzen* (Viena, 1876), *Die Krisis in der Landwirtschaft* (Berlin, 1881), *Das Geld* (Leipzig, 1884), *Ungarn und seine Bodenschätze* (Frankfurt am Main, 1885). Max Wirth este principalul economist al şcolii germane liberale şi printre cei dintîi cercetători ai crizelor economice.

Jean Gustave Courcelle-Seneuil (1813—1892) este şi el un economist cu autoritate, reprezentant de seamă al şcolii liberale franceze. Dintre lucrările sale reținem *Le crédit et la banque* (Paris, 1840), *Traité théorique et pratique d'éco-*

contul mic va pune casele mari în poziţia de a da altor case un credit ieften, încît siguranţa băncii e un avantaj pentru casele mari, care avantaj e din parte-şi un folos pentru cele mici; iar siguranţa rămîne astfel fundamentul întregei. Acţionarii băncilor îşi au folosul în privilegiul emisiunii biletelor, care e o compensare pentru avantajele ce alţii le trag.

Cum să se formeze însă un capital pentru întreprinderi cari promit pe viitor un produs?

Institutele de credit se deosebesc

1) o comunitate de credite *reale* devine baza de credit real a unuia
2) o comunitate de credite de afaceri devine baza pentru creditul industrial a unuia //

[*40r*] 3) al treilea soi de institute are în vedere creditul industrial în genere. Credit agricol. Bănci de scont. Bănci de credit.

Institute de credit real. Valoarea [5] imobilului se amanetează şi se ia împrumut. Cu acest împrumut se înmulţeşte puterea de reproducţie a imobilului. Case, moşii. La care se fac construcţiuni nouă, la moşii se gospodăreşte mai bine. Un prisos mic însă regulat asupra dobînzii asigură plata îndărăt a capitalului. Credit fonciar.

Principii.

1. Siguranţa capitalului. Totalitatea imobilelor declară a garanta pentru datoria unuia recunoscută de comunitate.
2. Siguranţa dobînzilor. Se percep cu acelaşi drept ca şi contribuţiunile către stat.
3. Uzurile. Scrisuri.
4. Plata îndărăt. Nu numa toată ci un adaos la dobînda ordinară. Aceste adaose a tuturor debitorilor se adună într-o singură sumă şi cu această sumă sau se răscumpără, sau se trag la sorţi obligaţiunile parţiale. Obligaţiile parţiale cîştigă capacitatea de a intra în comerţ. //

[*41r*] Planul plăţii.

Societăţi de scont. La începutul fiecărei întreprinderi precum şi la lărgirea ei înmulţirea capitalului de construcţie şi de muncă devine grea de vreme ce din momentul în care producţiunea începe şi pîntr-acela în care productul gata

---

[5] Urmează: *calităţii*, şters.

---

nomie politique (Paris, 1853), *Manuel des affaires* (Paris, 1855), *Études sur la science sociale* (Paris, 1862), *La banque libre* (Paris, 1867), *Liberté et socialisme ou Discussion des principes de l'organisation du travail industriel* (Paris, 1868), *Protection et libre échange* (Paris, 1879). Courcelle-Seneuil este şi printre popularizatorii scrierilor lui John Stuart Mill în Franţa.

Eminescu se orientează, cum se desprinde de aici, spre două personalităţi cu mare autoritate în materie de economie politică. Poetul pune la contribuţie lucrarea lui Max Wirth, *Handbuch des Bankwesens*, care formează al treilea volum al tratatului *Grundzüge der Nationalökonomie*, iar dintre lucrările lui Jean Gustave Courcelle-Seneuil se opreşte la *Traité théorique et pratique d'économie politique*. Conspectele ce şi le face din aceste tratate formează un mic «compendiu» în care se expun problemele mai importante legate de operaţiile bancare. Poetul întocmeşte şi un „sumar", fapt ce merită, de asemenea, să fie reţinut.

Conspectele şi extrasele lui Eminescu din tratatele lui Max Wirth şi Jean Gustave Courcelle-Seneuil stau şi la baza studiului şi articolelor sale din „*Timpul*", în care tratează probleme bancare. Conspectele şi extrasele conferă însă şi manuscriselor un pronunţat caracter de instrument de lucru.

D. VATAMANIUC

250.024
Biblioteca Acad. Române
SALA DE LECTII

se vinde, capitalul pus în producțiune odihnește și nu reapare decît ca dobîndă [6] cuprinsă în prețul cu care produsele se vînd.

Dac-ar fi deci cu putință de-a întrebuința acest capital care odihnește, *înainte* de-a fi replătit prin prețul de cumpărătură al obiectelor, ar fi cîștig. Cu capitalul ar putea cîștiga, marfa sa ar fi mai ieftenă cu dobînda acestui capital.

Întrebuințarea acestui capital bătut cu cine s-ar putea face [7] dîndu-i-se credit pe vînzarea mărfii. Acest credit va avea un caracter îndoit. Credit de afaceri adecă pe poliță după formă; în sine însă credit industrial. Și fiindcă are și caracterul unui credit industrial, nu poate fi dat prin institute de bani și de polițe, ci numai prin astfel de oameni, cari știu a judeca pe deplin ce *produs*
[42r] va avea afacerea [8] // ce ia credit, asupra căruia a avizat după natura lucrului, sinetul. Fiindcă toți oamenii aceștia vor fi asemenea oameni de afaceri cari la rîndul lor vor avea nevoie de credit, ei formează o comunitate cu scopul, ca printr-un capital format în comun să dea credit întreprinderilor industriale, asigurat, în garanția totalității lor. Credit de polițe. Societate de scont. Capitalii și industrii de mijloc. Iau seama la produsul industriilor pe cari le creditează. Trebuie să *cunoască* pe cei ce iau credit. Creditul societății va fi *local*. Caracterul local asigură un control reciproc. Statutele se vor modifica după împrejurări locale. Băncile scoțiene, băncile private engleze, băncile statelor americane de nord. Biletele unei bănci, întemeiate pe garanția absolută a tuturor societăților societății de scont, nu vor avea niciodată un curs geograficește întins.

Institute de credit industrial. Bănci de credit.
Institute de credit.

[43r]

CREDIT MOBILIAR

Institutele acestea de credit se-ntemeiază pe următorul lucru: Există o mulțime de întreprinderi cari c-un capital mai mare ar spera nu o înmulțire a produsului lor, sau cari nici nu se pot întreprinde decît cu capitalii mari, dar atunci ar avea și un produs în adevăr mare.

Ele sînt formate prin prisoasele altor întreprinderi cari, prin acțiile institutelor de credit, vor să ia parte la întreprinderi mari.

Ele funcționează luînd parte cu capitalul lor la asemenea întreprinderi și dînd astfel acționarilor partea lor de cîștig.

Alt teren.

Prisoasele întreprinderilor pierd, prin cumpărare de acții, caracterul unui capital și se traduc în pretenție de dobîndă. Valoarea ce individul o posedă e independentă de valoarea nominală a acției și e determinată prin venitul net *probabil* sau prin dividendă.

Prețul însă a unor asemenea acții se determină însă uneori și prin alte împrejurări decît acelea ale venitului net al întreprinderii; prețul se determină //
[44r] mai cu seamă prin oferta înmulțită a acției, ivită în urma unei instantanee necesități de capital. O asemenea ofertă (angebot) va apăsa prețul acțiilor adesea chiar sub valoarea lor adevărată, garantată prin venitul net probabil.

Scăderea acțiilor însă însemnează [9] tot atît cît împuținarea averii posesorului de acții, care împuținare de avere nu e rezultatul unei împuținări a valorii.

---

[6] Urmează: *în prețul*, șters.
[7] Urmează: *dîndu-se*, șterse.
[8] Scris deasupra; inițial: *întreprinderea*, șters.
[9] Urmează: *însă*, nești.

Această împuținare e dezavantagioasă întîi pentru că atacă averea acționarului și paralizează îndemnul lui de-a participa la întreprinderi. E o perturbare a ordinei creditului, nemotivată printr-o perturbare a ordinii valorilor.

Misiunea institutelor de credit ar fi deci de-a împiedeca această perturbare a ordinii creditului cumpărînd pe valoarea lor naturală acțiile ce scad din alte cauze decît acelea a productivității lor și vînzînd acțiile cumpărate. Prin aceasta el devine centrul creditului industrial, precum e centrul creditului comercial.

[45r] Asemenea perturbări sînt mai dese și mai mari cu cît suma capitaliilor întrebuințate în întreprinderi pe acții e mai mare, deci un [10] asemenea institut nu se va putea forma decît acolo unde [11] se nasc mari și varii întreprinderi pe acții (p. 324 et sq. *Lehrbuch der Volkswirtschaft*). Statutele determină și aci ordinea și procederea. Dar e evident că pe nici un teren nu se cere o mai mare cunoștință a împrejurărilor, un spirit de observație comercial și soliditate.

Afaceri de bani și de credit

Schimb al unei monede pe altele.

Plăți. Cererile unei piețe corespund cu obligațiunile altei piețe și viceversa. Posibilitatea de-a acoperi [12] cererile din loc cu obligațiunile din loc, fără ca fiece cerere și fiece obligațiune să aibă necesitate de o plată deosebită. Cumpăr cererea respectivului și plătesc cu mandatul acestei cereri.

Cont curent.

Arbitraj. Socoți între polițele diferitelor piețe acele care au cursul cel mai

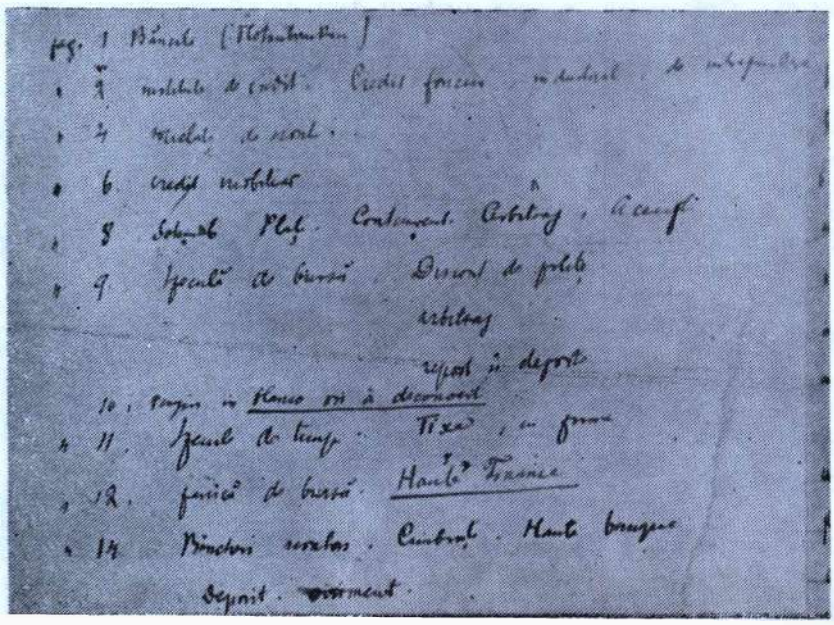
[46r] jos al valutei lor și plătești cu ele pentru a cîștiga // diferența [13] cursului valutei deosebitelor piețe de schimb.

Accept. Creditul unei afaceri se întrebuințează ca capital prin acceptare de poliță.

Specula de bursă

Daca cineva are o sumă de bani disponibilă și vrea să opereze *par comptant*, i se permite patru moduri de-a o plasa.

1) *Cumpără polițe* cu scadența în piața proprie sau în alte piețe. Dobînda pînă la scadență se scade din prețul poliței la cumpărătură, el *discondează*.

2) Cumpără hîrtii de valoare și le pune de o parte. Alege mai bine o hîrtie discreditată din cauze pasagere, pentru ca mai tîrziu, cînd se suie cursul, s-o vînză.

3) Face *arbitraj*. Nivelează prețurile (cursurile) efectelor și polițelor din piețele europene.

4) *reportează*. E o cumpărătură sub condiția răscumpărării după un termen fixat. E o altă formă mai sigură pentru prolongațiunea creditului. A cumpărat de ex. cineva

---

[10] *Un*, scris deasupra; inițial: *o*, șters.
[11] Urmează: *s-a născut*, șterse.
[12] Urmează: *cererile*, șters.
[13] Urmează: *valutei*, șters.

un efect al statului pe *timp* şi trebuie să-l ia şi să-l plătească la lichidaţie.
[47r] Acum sau îi trebuiesc bani, sau // speră a vinde hîrtia la lichidaţia proximă mai scump. Caută deci un cumpărător în numerar a hîrtiei sale, sub condiţia ca la lichidaţia proximă sau a doua el să-i revînză hîrtia contra unui avantaj de dobîndă (Kostgeld). La Paris acesta se cheamă report.

Are cineva de prestat efecte şi cumpărătorul nu se mulţumeşte cu plata diferenţei, ci vrea să-şi aibă piesele, atuncea vînzătorul trebuie să i le procure în toate împrejurările. Dar el vînduse *blanco* ori à découvert, adecă fără să posedeze piesele. Trebuie să le cumpere cu orice preţ. Dar cursul e foarte urcat şi speculantul speră căderea cursurilor la bursă. Cumpără deci hîrtia cu numerar, cu condiţia ca vînzătorul să i-o răscumpere c-un preţ fixat de mai nainte, ceva mai mic decît cursul actual. Diferenţa preţului şi favorul venzătorului în numerar şi a cumpărătorului *pe timp* e dobînda şi se numeşte *deport*. Report se plăteşte cînd [14] e prisos de hîrtii şi lipsă de bani, deport cînd e lipsă de efecte şi prisos de bani. Creditul mobiliar din Paris are a mulţumi o mare parte a cîştigurilor sale afacerilor de *report*. //

[48r] A vinde lui B 20 acţii a băncei de Viena cu condiţia ca la regularea de la ultima să i le revînză c-un *preţ fixat de mai nainte*.

Diferenţa e în favorul lui A, adecă acţiile s-au suit — Deport.

Diferenţa e în favorul lui B, cumpărător în numerar şi vînzător pe timp, adecă acţiile au scăzut — Report.

Specula pe timp

Specule fixe, cu prime.

Cumperi sau vinzi o hîrtie de valoare, a cării liberare trebuie să aibă loc la un timp fix contra numerar. Lichidaţie, regulare, 15, 30 a lunii. Vrei să primeşti lichidarea faci report.

Speculanţii, zice C[o]urtois

1) au efecte, n-au bani
2) au bani, n-au efecte
3) n-au nici bani, nici efecte.

Aceştia au atîta [cît] să poată plăti diferenţa şi se [15] lasă pe nădejdea că-n ziua lichidării cumpărătură şi vînzare se vor compensa şi vor avea numai diferenţa de acoperit sau de rambursat.

[49r] *Specula pe prime*. O operaţie la care cumpărătorul îşi rezervă dreptul de-a anula negoţul la un timp hotărît printr-o primă plătită cumpărătorului. Prin stipularea primei pericolul pierderii se reduce la o sumă fixă. În Paris numai cumpărătorul are dreptul de a ridica stipulaţiunea prin primă.

Panica de bursă

Să presupunem că telegraful aduce o noutate alarmantă, vestea despre un atentat, o revoluţie, un faliment mare, o primejduire sau aşa ceva. Vestea vine luni în timpul bursei şi cursurile cad repede. Capitalistul din provincie primeşte cursurile prin gazetă sau prin amicul său de afaceri care locuieşte în piaţa [16] bursei. El cade pe gînduri şi-i scrie corespondentului său ca să vînză efectele depuse sau trimite numaidecît devizuri cari se [17] oferă la bursa de marţi cu

---

[14] Urmează: *sînt unele*, şterse.
[15] Urmează: *razimă*, şters.
[16] Scris deasupra; iniţial: *oraşul*, şters.
[17] Urmează: *cînd*, şters.

preţurile cele mai scăzute de luni. Dar fiindcă la bursa de luni au sosit o mulţime de asemenea ordine, cursurile cad şi mai mult decît luni. Bancherul nu poate vinde efectele cu preţurile limitate şi cere de la clientul său noi
[50r] ordine de conduită. Prin această ştire // apoi prin veştile alarmante ale gazetelor, la cari bursa dă un contingent numeros clientul cade la aşa spaimă încît depeşează bancherului să vînză miercuri efectele *à tout prix*. Astfel miercuri sosesc o mulţime de ordine de vînzare *à tout prix*, se produce panică adevărată la bursă. Unul oferă sub cellalt pînă la un preţ de batjocură. Astfel merg lucrurile pînă la jumătatea timpului bursei, cînd indicatul face cursurile oficiale. Cînd acestea sînt stabilite apare *Haute Finance*, şi cumpără toate efectele ce le poate căpăta pe preţuri de nimic. *Haute Finance* cîştigă totdeuna. Chiar la bursă cei mai mici, cari au mai puţină experienţă, cunoştinţe, judecată, ştiri şi capital disponibil sînt atinşi de valuri pe cînd cei mari bagă la buzunar diferenţe grase. Cei de pe afară sînt jertfele principale. Căci joi cursurile se urcă repede şi-şi reiau vechiul lor nivel de luni. Ni s-au numit bancheri cari au păstrat pentru ei efectele clienţilor lor pe cursul de nimic al zilei panicei. Presupunerea că multe sindicate ar fi făcut mici concesii la stabilirea cursurilor n-o voi s-o cred, de vreme ce membrii au depus jurămînt.

[51r] Unii bancheri se mărginesc a primi în depozit fonduri de-ale particularilor, şi de-a cumpăra, adecă de-a sconta cu ajutorul acestor fonduri poliţe şi bilete la ordin ce li se prezintă fără-a renunţa de-a negoţia aceste valori la ocazie.

Bancheri escontori

Alţii îşi fac ocupaţia principală din neguţarea valorilor comerciale cari circulează din piaţă-n piaţă, operînd mai cu seamă asupra pieţelor străine şi totdeuna băgînd de seamă să cîştige de variaţiile schimbului dintre ţările ce le-au în vedere, *Bancheri cambiaţi*.

Alţii în genere nu operează decît asupra valorilor publice, cumpărînd sau revînzînd renta asupra statului, întrepunîndu-se la împrumuturile făcute de [18] guverne sau în operaţiile marilor companii. *Haute banque*.

Depozit

Viriment. Cleon are a plăti o mie drahme lui Ireneu. Amîndoi au fonduri depuse la Socles. În loc de-a lua o mie de drahme de la Socles pentru a plăti lui Ireneu, Cleon în înţelegere cu Ireneu dă ordin lui Socles să treacă o mie de drahme din creditul său la creditul lui Ireneu.

[52r] Valori, efecte, hîrtii de comerţ.

Bilet de ordin. Iscălit de persoana care are să obligă să plătească, obligă pe acesta şi pe toţi indosaţii.

Lettre de change. Obligă pe trassant nu pe trasat

Recouvrement de traites

Schimbul de poliţe

Arbitraj

Asupra schimbului de poliţe s-au stabilit un trafic [19] asemănător cu cel al mărfurilor, care consista în a cumpăra efecte de comerţ ce sînt depreţiate pe oarecari pieţe şi a le revinde pe alte pieţe unde ele sînt căutate. Bancherul care se ocupă special cu acest soi de operaţii face arbitraj, alegînd hîrtia ce vrea s-o cumpere şi cea pe care vrea s-o vînză şi schimbîndu-le una contra alteia.

---

[18] Urmează: *state*, şters.
[19] Urmează: *corespunzător*, şters.

Scont. Operația cumpărării unui bilet de ordin sau a unei polițe se numește scont, suma reținută de scontator ca dobîndă, comision de încercare se numește agio. Scontul e deci împrumut cu dobîndă, dar garantat printr-un amanet care este *operația comercială* prin care a avut loc creațiunea hîrtiei scontate. În exemplul citat mai sus, biletul sau acceptația lui Paul nu sînt simple făgă-
[53r] duințe; // sînt în același [20] timp dovezi cari atestă că Petre proprietar de 20.000 fr. indigo * a [21] socotit că poate încredința fără primejdie acest capital lui Paul.

Conturi curente.

Emisiuni de bilete la purtător.

Împrumut pe consemnații.

Tot bancherul e centrul unui depozit de capitalii și se bucură de încrederea unui număr oarecare de capitaliști asupra cărora exercită o influență personală.

[54r] *Specula de bursă*

Acțiunile industriale vechi, clasate al căror produs e cunoscut, nu dau loc la operații *à livrer*, afară doar daca cauze speciale și accidentale ca o creștere a concesiunii, o fuziune ș.a. nu le semnalează atențiunii speculatorilor. Altfel cu acțiile cari se emit. De-ndată ce sînt emise de către un bancher acreditat, oricare ar fi valoarea lor intrinsecă, ele au sigură o *hausse*, afară daca capitalurile mobiliare n-au devenit rare. De ce? numai și numai pentru că speculatori de profesie au încredere în bancherul care emite acțiunile și pe care au obiceiu de a-l urma. Această *hausse* e atît de bine prevăzută, încît dă loc la un fel de cerșetorie de-o speție nouă care s-a răspîndit mai departe decum și-ar închipui cineva.

O companie se fondează cu capital de 40, 50, 100 milioane, împărțit în acții de cîte 500 [22] sau 1000 de franci, de ex. pentru confecționarea și esploatarea unui drum de fier. //

[55r] După termenii actului social acționarii cată să verse condeiul acțiunilor lor la patru sau cinci termene succesive. Toate acțiunile acestea se iau numaidecît *al pari* de către unul sau mai mulți capitaliști mari, cari varsă întîiul termen, a cincea parte bunăoară. Numaidecît acești capitaliști sînt asaltați de cereri: oameni din lumea bună, femei, diplomați, balerine, magistrați, soldați vin a solicita cu multă umilință ba 20, ba 30, ba 100 de acțiuni *al pari*. Pentru o plasare serioasă oare? Au nevoie de a-și plasa fondurile? Au chiar fondurile necesare pentru a cîștiga proprietatea *integrală* a acțiunilor pe cari le solicită. Defel. Dar știu că aceste acții se vor cota în *hausse* la bursă din ziua întîia, că speculatorii le vor răpi cu 50, 100, 500 franci primă, după starea pieței; că vor cumpăra cu 150, 200, 600 franci o acție de 500 franci asupra căreia nu s-a vărsat decît 100 franci, care au costat numai 100 franci *al pari*. Deci își propune de-a vinde, de a realiza *prima* înaintea scadenței termenului al
[56r] doilea, care silește la vărsămîntul // a unei a doua cincimi. Cel ce solicită *al pari* 100 acțiuni de cîte 500 franci știe foarte bine că cu 10.000 franci pune mîna pe un titlu pe care pe loc îl poate vinde cu 16 ori 20 mii franci. E deci o *pomană* de 5000, 10000 franci pe care-l cere capitalistului sau fondatorului, și cînd acesta o acordă, știe el pentru ce.

În adevăr el interesează pentru afacerea sa și angajează în speculațiunea sa un mare număr de persoane, cari au o poziție ce-i pot fi folositoare, fie

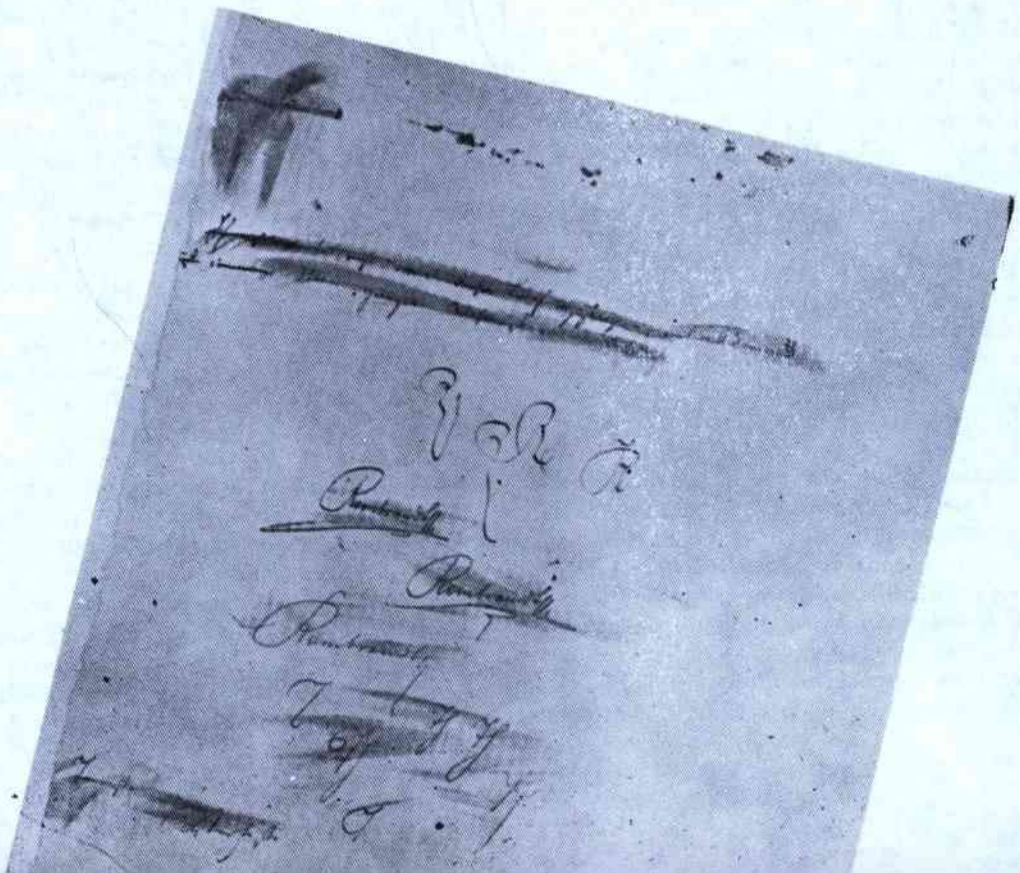

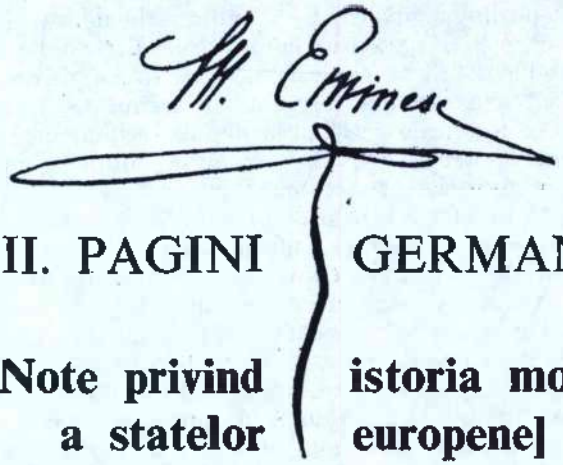
[20] *sînt în același*, repetate și nesterse.
[21] Scris deasupra; inițial: *crezut*, șters.
[22] Urmează: *franci*, șters.

în opinia publică, fie pe lîngă guvern, fie în adunările deliberante. Cercul speculatorilor se întinde [23], e foarte greu ca capitalurile disponibile să nu fie răpite în mişcarea ce se produce: îndată capitalurile vin, uneori în adevăr pentru ca să specule, dar şi pentru a rămînea angajate la trebuinţă. Capitalistul cutare din provinţie îşi retrage fondurile ce le avea depuse la bancherul său, va exige plata unui împrumut ipotecar, pentru a veni să cumpere acţii de drum de
[57r] fier. // Compania se organizează, funcţionează, întrebuinţează [24] 100 de franci de fiecare acţie vărsată în casele sale şi cere al doilea vărsămînt. În acest moment de ordinar emisia e complinită, speculatorii, oamenii de lume mai cu seamă, deţin circa multe titluri, şi capitaliştii cari caută o *plasare durabilă* mai au şi ei cîte ceva. Aceştia varsă al doilea termen între [25] speculanţii unii [26] recurg la espediente şi-l varsă asemenea. Capitalistul din provinţie realizează *à outrance* creanţele lichide pe cari le poate avea asupra comercianţilor sau industrialilor din localitate; ba la trebuinţa din împrumutător devine împrumutat şi-şi ipotecează imobilul. Un număr de speculatori cari nu pot face al doilea vărsămînt, vînd titlurile lor *à tout prix* sau se vînd pentru ei. Se naşte fireşte o mişcare de *baisse* din care cei abili ştiu a profita, pînă ce *hausse* îşi reia cursul. Aceleaşi oscilaţiuni se nasc la orice nou vărsămînt, pînă la liberarea // întreagă a acţiei care sfîrşeşte prin a rămînea în mînile unui capitalist
[58r] serios. În măsura în care această acţie are o valoare sigură, speculaţia se depărtează de ea, o părăseşte pentru alta şi acţia se *clasează;* preţul ei se regulează prin venitul pe care-l produce. Dar cîte prime cîştigate şi pierdute pînă a ajunge la punctul acesta!

---

[23] Urmează: *peste putinţă*, şterse.
[24] Urmează: *suta*, şters.
[25] Scris deasupra.
[26] Scris deasupra; iniţial: *nu*, şters.

II. PAGINI GERMANE

[Note privind istoria modernă a statelor europene]

[Mss 2276 II, ff. 11r—15r]

In eigentümlicher Art unglücklich die Verfassungsgestaltungen Es waren Momente für Constituirung des einheitlichen Staatsgedankens. Unter dem K[önig] Wladislaus folgte nun weiter [ilizibil] *od[er] Schicksal. Bauernstand in der Ukraine. Tartaren, Russen u[nd] Polen, zaporozene Cosaken. Stephan Bathory hatte sie in Militärgrenze organisiert, als freie Bauer unter dem Hetman. Diese Kosaken [waren] unter dem unmittelbaren Befehl der Kronen Feldherrn. Jesuitische Propaganda. Züge nach der Turkei u[nd] nach d[en] Chanaten. Man musste sich dieser freien Bevölkerung zu versichern. Man setzte polnische Beamten. Bogdan Chmelnitzki. Aufruhr gegen die Polen. Der Kampf war entbrannt als Ladislaus starb. Interregnum. Alle eilten nach dem Wahlfeld[e]: Es weisen [?] auf* [ilizibil] *Marie Luise von Gonzaga, fr[anzösische] Pr[inzessin] vom Hause Nevers. Sie hatten vorgearbeitet. Sie hatte durch Heiraten der Hofdamen, an die Magnaten; verheiretete Mari[a] Sobieski [?] Diese Königin Witwe u[nd]* [ilizibil] *Johann Casimir* [ilizibil] *verheiratet sich mit der Witwe des Bruders. Der Kosakenvertrag. Ei[ni]ge tausend Edellente überfielen die Kosaken. Blutbad. Da rief der Hetman das Volk zusammen. 300000 Zaporoge[nen] 15000 Tartaren.* [ilizibil] *ganz man sie einzuschließen u[nd] die königl[ischen] zu überflügeln. Völlige Niederlage der polonischen Macht. Nun wurden ihnen zugeständnisse gemacht. Man hielt sie nicht. Palatin von Kiev nun das Herrenthu[m] einzuführen, gegen den Vertrag. Großfürst in Moskau. Der Czar nahm sie bereit-*

ÎN CONTINUAREA NOTIŢELOR LUATE LA prelegerile de istorie modernă ţinute la Universitatea din Berlin, în semestrul de vară 1873, de către profesorul Droysen, notiţe publicate în numărul 2(51) / 1983 al revistei „*Manuscriptum*", Eminescu rezumă în textele de pe filele 11r—15r şi 22v—25v ale caietului *mss.2276* II de la Biblioteca Academiei, evenimentele din ţările nordice ale Europei de după pacea de la Westfalia.

Notiţele de la ff. 11r—15v sînt scrise cu un creion cu mină tare, la fel ca şi cele de pe ff. 4—10v şi, în continuare, cele de pe ff. 16—18 (referitoare la istoria Egiptului), şi sînt greu de descifrat; cele de pe filele 22v—25v sînt însă scrise cu cerneală şi mult mai lizibile. În ansamblu, notiţele au toate caracteristicile însemnărilor de la cursuri; nu constituie o prezentare închegată, ci, mai degrabă, reţin momente, unele rezumate mai cuprinzător, altele doar indicate sau sugerate prin notarea unui nume, a unor date în legătură cu evenimentele tratate.

Prelegerile nu au titluri şi nu sînt datate; este de presupus chiar că în însemnările de la ff. 11—15 e vorba de cel puţin două, dacă nu de trei prelegeri, rezumate în continuare fără a marca diferenţa dintre ele.

Conţinutul acestora se referă, în continuare, la istoria Poloniei din anii 1649—1654, cînd slăbiciunea internă — datorată dreptului de *liberum veto* al nobililor şi alegerii regelui — încurajează anarhia; acum, pentru întîia dată, se

Bătălie navală (Gravură de epocă; vezi și pag. 32)

[Mss 2276 II, ff. 11r—15r]

Formaţiile constituţionale [erau] într-un mod specific nefericite. Au existat momente [prielnice] pentru constituirea ideii de stat unitar. Sub regele Vladislav a continuat [sistemul] sau destinul. Ţărănime în Ucraina. Tătari, ruşi şi poloni, cazaci zaporojeni. Ştefan Bathori îi organizase în graniţă militară, ca ţărani liberi *sub hatmanul lor*. Aceşti cazaci [erau] sub comanda nemijlocită a generalilor Coroanei. Propaganda iezuită. Campanii împotriva Turciei şi împotriva hanatelor. Trebuia să se asigure de [supunerea] acestei populaţii libere. S-au pus funcţionari polonezi. Bogdan Hmelniţki. Răscoală contra polonilor. Lupta s-a declanşat cînd muri Ladislau. Interregnum. Toţi se grăbiră la locul unde urma să se facă alegerea [noului rege]. Vizau pe o Maria Luiza de Gonz[aga], principesă franceză din casa de Névers. Ei se pregătiră dinainte prin căsătoria doamnelor de la Curte cu magnaţi. Această regină văduvă şi *[ilizibil]*. Ioan Casimir *[ilizibil]* se căsătoreşte cu văduva fratelui. Tratatul cu cazacii. Cîteva mii de nobili i-au atacat [prin surprindere] pe cazaci. Baie de sînge. Atunci Hatmanul chemă să se adune poporul. 300 000 de zaporojeni, 15000 tătari. Pentru a înconjura apoi cu totul şi a copleşi trupele regale. Înfrîngere totală a puterii polone. Acum li se făcură concesii. N-au fost [însă] respectate, Palatinul de Kiev introduce regimul boieresc contrar tratatului. Mare duce de

---

ventilează ideea împărţirii Poloniei de către statele vecine.

Droysen scoate în evidenţă că Germania slăbind prin războiul de 30 de ani şi pacea din Westfalia ce a urmat, Imperiul roman de naţiune germană devenind «federativ», iar micile state ce-l compuneau, tot mai «suverane», se ridică, în schimb, «formaţiunile periferice» din Nord. Astfel, Suedia cunoaşte, la un moment dat, o expansiune «pînă în Carpaţi» iar Brandenburgul, adică Prinţul elector din această provincie, marchează primii paşi în ascensiunea puterii politice a Hohenzollernilor.

Anglia devine o putere temută de ţările continentale. Franţa şi Spania, continuînd să se lupte între ele, caută fiecare alianţă cu «mîndrul Protector» al Angliei, Cromwell, care prin «actul de navigaţie» a redus, dealtfel, şi veleităţile de mare putere maritimă ale Olandei. În sfîrşit, cazacii şi Ucraina se unesc cu Rusia, care vizează Lituania şi Riga. Mai trebuie notat că vorbind de «arta războiului» şi a armamentului vremii, se relevă originea lor spaniolă veche, mergînd în parte pînă la Gonzalv de Cordova din secolul XVI.

Este de remarcat că poetul nu pare a fi revenit asupra acestor notiţe, pentru a «rotunji» eventual imaginea despre unele evenimente, personalităţi etc. N-a notat nici bibliografia aferentă.

G. PINTEA

willig auf. [Das] Gebiet bis tief in die Ukraïne hinein [ilizibil]. *Das* [ilizibil] *der Kosaken J[ahr] 1652. Angesichts solche[r] Gefahr sein veto. Reichst[a]g zerrissen u[nd] beschlossen* [ilizibil] *ausei[nan]der gerathen.* [ilizibil] *ihrer Freiheit. Jede auswä[r]tige Macht konnte immer bestechen. Es walzte sich die polon[ische] Anarchie weiter. Spielwerke der fremden Mächte. Vom patologische[n] Interesse. Ein Kraftzeugendes Leben war nicht mehr.*

Nächst[ens] [ilizibil] *von erreg[enden] Verwiklungen. Mit dem 30 jährigen Kriege und dem Frieden ist Deutschland abgetreten [?] v[om]* [ilizibil] *u[nd] die peripherischen Bildu[n]g[en] stiegen empor. Im Hintergrund [tobte] noch der Kri[eg] zwischen Spanien u[nd] Frankreich.* [două cuvinte ilizibile] *Die Aggression von beiden Militär mächte. England u[nd] Cromwell u[nd] Schweden. Bacon v[on] Verulam hat die* [ilizibil] *gebracht. Hohe Pforte. Spanien. Nicht im modernen Sinn. Die Kriegsart war spa-n[ischen] Urspru[n]gs. Die techn[ische]* [ilizibil] *sp[anischen] Urspr[ungs]. Artillerie. Batallion Ubersich[t] durch Prinz Moritz u[nd] G.N. Die* [ilizibil] *in der Kunst des Festungskrieges ungemein viel[e] Steine angeführt. Befest[igungen] nicht durch Mauerwerke, sondern durch Erdwalle. Der Kr[ieg] in der Niederlande [ein] wahrer Festungskrieg Es handelt sich darum ob eine Fest[ung] genommen od[er] abgeschlagen.*

[F. 12 v] *Eine andere Art der Kriegsführung. der Krieg im offenen Felde, der Feldkrieg. Für d[iese] Art, eine leichte, bewegliche taktisch[e] Ordn[un]g Die Waffe der Dragoner. Thorsteine. Große militarische Combination. weite Märsche. Die alte* [ilizibil] *der sp[anischen] Kriegskunst vom* [3 cuvinte ilizibile] *Gonzalv de Cordova.*

Die fr[anzösischen] Heere. Erst mit d[er] [ilizibil] *u[nd] m[it] Schweden verbündet lehrnte Frankreich seine Kriegskunst. Richelieu [ilizibil]. Für d[ie] fr[anzösische] Kriegsgeschichte ist von unermeßlichem Wert, daß die französische Macht bei Rocroix [nach] 15 Jahre als die Begründ[ung] der preuß[ischen] in dem Schluß sei. Instruktion.*

[F. 13 r.] *Catalonien Neapel fiel[en] ab durch di[e] Franzosen* [ilizibil].

Man fühlt[e], daß Spanien sinken ihre Kräfte. Es schloß mit großen Opfer[n] 1648 den Frieden mit den Niederlanden. Da brach die Empör[ung] der Fronde aus. Bürgerkrieg Gefahr. Die Span[ier] in Catalonien, Neapel, Einfluß in Italien. Mit d[em] Unfgück Fr[ankreichs] tritt für die Spanier die Wendung zum Glück. Condé in d[en] Niederlande[n] für Spanien. Herzog v[on] Lothringen an Seite von Spanien. Es ware[n] dann hier die weiter[en] V[er]hältmiss[e] von außerord[entlicher] Bedeutsamkeit, daß die [ilizibil] *scheiterte. Diese geistige Umst[ände] des Krieges benützte zuerst Cromwell. Die holländischen Kauffa[h]rten hatten sich zu Stützer gemacht. Barbadais. In dem dann den Handel an sich gebracht, Holland auf Seite des Krieges gegen die Pariser gestanden.*

[f. 13 v] [Ilizibil] *v[n]d[er] Pfalz. Die kö[ni]gl[iche] Flotte Hilfe geleistet zum Nachtheil der Republik. [Beim] Friedenschließen mit Spanien gaben sie die Freundsch[aft] Frankreichs preis, Wilhelm wollte sie weder ankämpfen, noch stützen. Ohne Statthalter. Die schwedische Freundschaft der Oranier.*

Cromwell war bereit, Juli 1651, daß die beiden Republiken sich völlig unieren solle[n]. [Der] Ha[n]d[els]vert[rag] musste angenommen [werden]. Cromwell ließ die Navigationsacte. Sie verbot die Einführung in englischen Hafen anderer als englischen Schiffen. Die Holländer versuchten die Navigationsacte in Kauffahrten auf die [ilizibil] *zu umgehen oder zu Landen. Gute Preise [für] die holl[andische] Munition den Carolingen. Durchsuchungrecht der holländisch[en] Schiffen die Kauffa[h]rten des Gegneers stört. Dies[es] Durchsuchungs recht bewegte*

[F. 14 r] *Cromwell zu...* [2 cuvinte ilizibile] *Da sandten die Holländer 150 Schiffe aus zum Schutze Die Flotten kammen zusammen. In Namen der gleichen Religion. 1652. Der Protector ließ die weichenden Heim laufen. Der Krieg war da. In der Seeschlacht die Verluste Holland[s] waren maaßlos, da der Handel in so immenser Weise gestört war: 1000 Kauflente, 3000 Häuse[r] in denen kein Mensch wohnte. Der Handel verzog sich nur [auf] Amsterdam. Dänemark den Englandern den Sund zu sperren. So* [ilizibil] *in Stockholm Königin Christine. Riwalität zw[ischen] Dän[emar]k u[nd]*

Moscova. Ţarul îi primi cu bunăvoinţă. Teritoriul [se întinde?] pînă adînc în Ucraina. [Răscoala] cazacilor în anul 1652. Faţă de o astfel de primejdie opune *veto*. Dieta a rupt şi decis *[două cuvinte ilizibile]*, s-a destrămat. [Şi-au pierdut] libertatea lor. Orice putere străină putea să corupă oricînd. Anarhia polonă continuă să se desfăşoare. Jucărie a puterilor străine. De interes patologic. O viaţă generatoare de forţă nu mai exista.

Au urmat curînd complicaţii răscolitoare. Cu războiul de 30 de ani şi pacea Germania a terminat-o şi [n-a mai contat?] şi se ridicară formaţiunile [statale] periferice. Pe fundal mai [continua] încă războiul dintre Spania şi Franţa *[ilizibil]*. Agresiunea din partea ambelor puteri militare. Anglia şi Cromwell şi Suedia. Bacon de Verulam a adus *[ilizibil]*. Înalta Poartă. Spania. Nu în sens modern. Modul de a purta războiul era de origine spaniolă. Tehnica de război [era] spaniolă. Artilerie. Batalion. Supravegherea de către Prinţul Mauriciu şi G.N. În arta războiului de fortificaţii s-au cărat neobişnuit de multe pietre. Întăriturile [se fac] nu din ziduri, ci cu valuri de pămînt. Războiul în Olanda, un adevărat război de fortificaţii. De aceea, vorba era dacă o fortificaţie [trebuia] luată sau distrusă.

Un alt mod de a purta război [e] războiul în cîmp deschis, războiul pe teren. Pentru acest mod o ordine tactică uşoară, mobilă. Arma dragonilor. Pietre de poartă. Mare combinaţie militară, marşuri la distanţe mari. Vechile [procedee] ale artei spaniole a războiului *[trei cuvinte ilizibile]*. Gonzalv de Cordova. Armatele franceze. Franţa şi-a cristalizat arta războiului abia după ce s-a aliat cu *[ilizibil]* şi cu Suedia. Richelieu *[ilizibil]*. Pentru istoria militară franceză este de imensă importanţă că puterea franceză [a contat] la Rocroix după 15 ani de la fundamentarea celei prusace. Instrucţiuni. Catalonia, Neapolul căzură prin francezi *[mai multe cuvinte ilizibile]*.

Se simţea că puterile Spaniei scad. Ea încheie în 1648, cu mari sacrificii, pacea cu Olanda. Atunci izbucni răscoala Frondei. Primejdie de război civil. Spaniolii în Catalonia, Neapole, influenţă în Italia. Prin nenorocirea Franţei, norocul s-a întors către spanioli. Condé în Olanda [era] pentru Spania. Ducele de Lorena alături de Spania. De extraordinară importanţă au fost apoi relaţiile ample, că a eşuat [răzvrătirea]. De aceste condiţii spirituale ale războiului s-a folosit mai întîi Cromwell. Călătoriile comerciale olandeze au devenit elemente de sprijin. Barbadais [?] Atrăgînd la sine comerţul, Olanda era de partea războiului contra parizienilor.

Din Palatinat *[ilizibil]*. Flota regală a dat ajutor în dezavantajul Republicii. La încheierea păcii cu Spania au sacrificat prietenia cu Franţa. Willhelm n-a voit nici s-o combată, nici s-o sprijine. Fără locţiitor. Prietenia suedeză a Casei de Orania.

În iulie 1651, Cromwell era dispus ca cele două republici să se unească deplin. Trebuia să fie acceptat tratatul comercial. Cromwell dădu actul de navigaţie. Acesta interzicea introducerea în porturile engleze a altor nave decît cele englezeşti. Olandezii încercau să [dejoace] actul de navigaţie în cursul călătoriilor comerciale sau să [meargă] pe uscat. [Se obţin] preţuri bune [pentru] muniţia olandeză pentru partizanii [pretendentului] Carol. Dreptul de percheziţionare a vaselor olandeze perturbă călătoriile de afaceri ale adversarului. Acest drept de percheziţionare îl determină pe Cromwell la *[text incomplet]*.

Atunci trimiseră olandezii 150 de corăbii pentru protecţie. Flotele s-au întîlnit. În numele aceleiaşi religii, [în] 1652. Protectorul îi lasă pe şovăielnici să plece acasă. Războiul era iminent. Pierderile Olandei în bătălia navală — erau peste măsură, comerţul fiind perturbat într-un atît de [cumplit] mod: 1000 de negustori, 3000 case în care nu locuia nici un om. Comerţul se restrînsese la Amsterdam. Danemarca a blocat Strîmtoarea pentru englezi. *[Ilizibil]* la Stockholm regina Cristina. Rivalitate între Danemarca şi Suedia. Cromwell şi *[ilizibil]* mergeau pe o altă cale. Să pregătească pacea domestică. Orientări spre mîna salvatoare a lui Orania.

Mişcarea *[ilizibil]* al [prinţului de] Orania. Pensionarul de stat se decise pentru pace. El s-a conformat valabilităţii actului de navigaţie, percheziţionării corăbiilor,

Schweden. Cromw[ells] [ilizibil] *gingen einen anderen Weg. Frieden des Hauses bereiten [?] Wendungen [?] nach de[r] rettenden Hand des Oranien. Die* [ilizibil] *Bewegung Oraniens. Der Staatspensionar entschied sich für den Frieden. Er fügte sich der Geltung der Navigationsacte, der Durchsuchung der Schiff[e], [der] Flaggensenkung vor einem engl[ischen] Kriegschiff[e]. Ewige Ausschließ[ung] der Herzöge Oranien v[on] d[en] Militärs der Republik. Crom[well] ratifizierte nicht eher den Handel[swertag], [über] Kauffahrten zu verhandeln, bis wie sein Wille wurde. Nach diesem Verständniß [?] erhielten sie den Frieden vom 15 A[pril] 1654.*

Mit diesem Frieden hatte Cromw[ell] den ersten entsch[eidenden] Schritt über Holl[and] hergethan. England stand mächtig da, Fr[ankeeich] u[nd] Sp[anien] suchen Bündniß m[it] d[em] stolzen Protector, die beiden Krieg[s]führenden für welche sollte sich d[er] Protector entscheiden. Einnahme v[on] Calais. Einnahme v[on] Dünnkirchen. Ee ließ eine Flotte unter Penn nach Ostende, eine andere ins Mittelmeer. Die Spanier hatten die Inseln v[on] der Königin Elisabet[h] w[ie]dergenommen. Jetzt sollte Penn diese Inseln wi[e]d[er] nehm[en].

[Ilizibil] *S[an] Domingo entriß die Jamaica in den Antillen die gesundeste. So hatte er den Krieg gegen Spanien gewonnen, ohne sich mit Fr[ankreich] zu alüren.*

[Mss 2276 II, ff. 22v—25v]

N[euere] G[eschichte] 1656

Das rasche Emporkommen der peripherischen Bildungen nach dem Untergange des deutschen Wesens. Rich Mazarin —Cromwell—Gustav Adolf. Alle jedoch vom Inne[rn] gedrängt. Carl Gustav v[on] Schweden.

Cromwell[s] Erfolge.

C[arl] G[ustav]. Nach aussen hin Erfolge, ohne allem Widerstand bis zu den Karpathen. Nun wandte er sich nach Preussen, um den Br[andenburger] zu zwingen. Der Churfürst ließ die Gefahr dicht an sich herankommen. Hoffnung auf die Niederlande. 17.7.56 Königsberger Vertrag. [Als] Lehn von der Krone Schweden empf[ang] Ermeland. So standen die Dinge im Laufe des Jahres. Reaction in der Stimmung der Polen Mit jedem Tagesmarsch schwoll die Macht seiner Anhänger. Der König weihte das Königreich Polen der Jungfrau Maria. Er erließ das furchtbare Decret v[om] 15 Mai. Die Gutseigener die Gutsherrn zu werden. Zum Religionskrieg ein Sclawenkrig. Die Tartaren der Krim erhoben sich zur Hilfe. W[affen] stillstand mit Polen. Der Russe erkannte daß er sich gegen Schwed[en] wenden musste. Angriff auf das schwedische Liwland, die wichtige Riga. Schwedische Besatzungen v[on] Polen aufgehob[en]Die schwedische Besatz[un]g in Wa[r]sch[a]u musste sich [als] Kriegsgef[an]g[en] ergeb[en] Die 1000 M[ann] de[s] Churfürsten verschl[o]ß umher. Es bricht die ganze Macht Brandenb[ur]g[s]. Johann Casimir Lehnpflicht. Im Namen d[er]selb[en] Lehnpflicht zur Unterwerfung zu Carl Gustav sich zu beuge[n]. Er hielt es für angezeigt für den Schweden König einzutreten. Im Marienburger V[er]t[ra]ge trat der Ch[urfürst] der Sache Schw[edens] bei. Prov: die Lehnabsichtigkeit des Hertzogtum[s] Preussen, vorläufig Palatinat, Schw[eden] dem Ch[urfürst] zu voller Souveranität abtritt, u[nd] garantiert. Schw[eden] bot so ungeheu[eren] Preis um sich zu retten. Hier zuerst ist der gedanke der Theil[ung] Polens aufgetreten, von 1656 kommt sie wieder u[nd] vieder. Die Mittel staatliche Existenz sich [zu] schaffen k[onnte] es nicht [ilizibil] *l[e]ist[en], sondern ein[e] Gefahr die man beseitigt, C[arl] G[ustav] gedachte [mit] Westpreussen, Cu[r]l[and], Königsb[erg] den Bra[nden]bu[r]g[er] [mit] Podol[ien] u[nd]* [ilizibil] *die Cosaken — mit Lithaue[n] den Czar zu befriedige[n]. Zu den 9000 M[ann] Schweden, eben so viele Brandenburg[er]. In d[er]* [ilizibil] *blutigen Schlacht v[on]* [ilizibil] *siegen diese 20000 M[ann] gegen 100.000 M[ann] Polen, Tartaren. Fest stärk[en] die Sch[weden] u[nd] Br[andenburger] Wendenlande[s] Castelle. Der Sieg der Sch[weden] u[nd] Br[andenburger] war vollkommen. Über* [ili-

coborîrii pavilionului în faţa unui vas de război englez. Excluderea în veci a prinţilor de Orania din armata Republicii. Cromwell nu ratifică tratatul de comerţ înainte de a negocia (chestiunea) curselor comerciale, după voinţa sa. După această înţelegere, au obţinut pacea din 15 aprilie 1654.

Prin această pace Cromwell făcuse primul pas hotărîtor privitor la Olanda. Anglia se afirma puternică. Franţa şi Spania caută alianţa cu mîndrul Protector, cele două puteri beligerante [aşteptau] pentru care urmează să se decidă Protectorul. Ocuparea Calais-ului, ocuparea Dunquerque-ului. Trimise o flotă sub comanda lui Penn la Ostende, o alta în Mediterana. Spaniolii reluaseră insulele de la regina Elisabeta. Acum trebuia să le reocupe din nou [amiralul] Penn.

[Ilizibil] San Domingo smulse Jamaica, din Antile cea mai sănătoasă. Astfel cîştigă el războiul cu Spania fără a se alia cu Franţa.

[Mss 2276 II, ff. 22v—25v]

Istoria modernă. 1656

Ascensiunea rapidă a formaţiunilor [statale] periferice după declinul sistemului din Germania. Rich[elieu]—Mazarin—Cromwell—Gustav Adolf. Totuşi, toţi [erau] presaţi de [motive] interne. Carol Gustav din Suedia.

Succesele lui Cromwell.

Carol Gustav. Succese în afară, fără nici o rezistenţă pînă la Carpaţi. Acum se îndreaptă împotriva Prusiei pentru a-l forţa pe Brandenburghez. Prinţul elector lăsă să se apropie pericolul nemijlocit de el. Speranţa în Olanda. Tratatul de la Königsberg din 17.7.1656. Primi Ermeland ca feudă din partea coroanei Suediei. Aşa stăteau lucrurile în cursul anului. Reacţia în starea de spirit a Poloniei. Puterea partizanilor săi creştea cu fiecare zi de marş. Regele închină Fecioarei Maria regatul Poloniei. El emise teribilul decret din 15 mai. Proprietarii de moşii deveneau stăpînii moşiilor. Războiului religios i se adaugă un război al sclavilor. Tătarii din Crimeea se ridicară în ajutor. Armistiţiu cu Polonia. Rusul îşi dădu seama că trebuia să se îndrepte contra Suediei. Atac împotriva Livoniei suedeze, a importantei Riga. Garnizoanele suedeze din Polonia fură înlăturate. Garnizoana suedeză din Varşovia trebui să se predea ca prizonieră de război. Cei 1000 de oameni ai Prinţului elector [de Brandenburg] se risipiră. Fu fărîmată întreaga putere a Brandenburgului. Ioan Cazimir. Obligaţia de vasal. În numele aceleiaşi obligaţii de vasalitate să se închine lui Carol Gustav. El socoti indicat să intervină pentru regele Suediei. În tratatul de la Marienburg Prinţul elector [de Brandenburg] a susţinut cauza Suediei. Feuda Ducatului Prusiei, deocamdată palatinat. Suedia o ceda şi garanta Prinţului elector în deplină suveranitate. Suedia oferea un preţ atît de considerabil pentru a se salva. Aci a apărut pentru întîia dată ideea împărţirii Poloniei, după 1656 ea revine mereu. Nu-şi putea oferi mijloacele pentru a crea o existenţă statală, ci doar să înlăture o primejdie. Carol Gustav socotea să satisfacă cu Prusia occidentală, Curlanda, Königsberg pe [electorul de] Brandenburg, cu Podolia *[ilizibil]* pe cazaci — cu Lituania pe ţar.

La cei 9000 oameni ai Suediei [se adăugau] tot atîţia din Brandenburg. În bătălia sîngeroasă *[ilizibil]* de la *[ilizibil]* aceşti 2000 de soldaţi învinseră contra a 100000 de poloni, tătari. Suedezii şi brandenburghezii întăresc puternic castelele din Ţara Venzilor. Victoria suedezilor şi brandenburghezilor a fost deplină. Dincolo de *[ilizibil]* s-a desfăşurat urmărirea. Europa lua cu uimire la cunoştinţă această victorie fără seamăn. Ultima victorie fu numită după numele Brandenburgului. După ce pătrunse [în ţara] tătarilor, Prinţul elector refuză să continue urmărirea. Se întoarce. Danemarca, împăratul îi ajuta pe polonezi. Lituania *[ilizibil]*. Suedezii fură presaţi spre coastă. Drumul spre Stettin fusese deja mutat de Czennetzki. Ioan Cazimir veni la Danzig. O legătură prin Danzig nu mai avea. Ţarul se îndrepta însă din regi-

zibil] *ging die Verfolgung. Europa vernahm im Staun[en] diese[n] ungleich[en] Sieg Der letzte Sieg sei v[on] d[em] Name Br[andenburg] mit genannt worden. Da Ch[urfürst] bei d[en] Tarta[ren] einged[rum]g[en] war, weigerte sich weiter zu ve[r]-f[o]l[en]. Er marschi[e]rte zurück [?] Danemark, Kaiser halfen den Polen. Lith[auen]* [ilizibil]. *Die Schweden wurde[n] der Küste zugedrängt. Schon war durch Czernetzki der W[e]g auf Stettin verlegt. Iohan[n]s Casim[ir] kam nach Danzig. Ein[e] V[e]r-bin[dun]g über Danzig hatte er nicht mehr. Der Czar rückte aber v[om]. Geg[end] Liewlands. Er umschloß nun Riga, de[n] ander[en] Rückzugspunct. Er w[ar]wie umstellt w[or]de[n]* [ilizibil]. *Mit ein[em] neuen Schl[a]g konnte er die Netze zerreißen. Churf[ürst]. Er wurde* [ilizibil]. *Es war dem schwed[ichen] Herrn sch[wer] zu gestehen, daß er die Br[ander]b[ur]g[er] braucht. Er unterhandelte auch m[it] d[em] Gzaren u[nd] der Krone Schweden. Ch[urfürst] war nach Fr[ieden] gerichtet. Er müsse die Balance zwischen Polen u[nd] Schwede[n] halten. Seit J[ohann] C[asimir] unter Druk war, forderten die Polen die Lehnspflicht von Herzog v[on] Preussen. Sie ließe[n] nach der Neumark [?] ihre Forder[ung] streichen. Sie brauchten noch eine Lection. So schloß d[er] Ch[urfürst] e[inen] neuen Vert[rag], d[er] v[on] Labian. Zum gegens[eitigem] Verständniß dessen war man an Preuss[en] in Polen die Lehne genommen. Er gab die Lehn[e] in Preussen u[nd] Ermeland auf. Der Ch[urfürst] die Palatinate zu opfern, wenn die Polen es wil[i]g[en] würden. Er empfahl dringend den Frieden zu schließen. Er wurde mit J[ohann] C[asimir] in Diverg[enz]. Nur das königliche Preusen wollte er nicht he[r]geb[en]. Die außere öfe dra[n]ge[n] gegen den Friedenschluß. Frank[reich] für den Fr[ieden]schl[uß], damit C[arl] G[ustav] mit Polen begütigt[it]sich nach Deutsch[land], Schlesi[en] u[nd] Böhmen werfe. Da boten viele polon[ische] Adelige die Krone v[on] Polen d[em] sieb[enbürgischen] Fürsten an.*

Er, ging nach Kraka[u], aber [ilizibil] *consp[iration] auch ein[e] aüßere. Czernitzki br[in]gt den K[rie]g nach dem Suden N[ach] dem Rückkehr v[on] d[em] Poleist Bund besiegelt. Eine neue Combination, Der Kri[e]g gewann unberechenbare Ausdelmung. Er hatte seine eingen[ne] Unterthanen zu fürehten, er musste C[arl] G[ustav] in Polen beschäftigen. Danemark hatte den Winter über gerüstet, Chursachsen schien auf den Kampfplatz tretten zu wollen. Brandenbu[rg] wollte daß C[arl] G[ustav] jetzt finde zu Hause. Er forderte dem Vertrag gemäß seine 4000 M[ann]. Er hatte die Fehde [?] stillen können, aber er weigerte sich mehr zu geb[en], mit R* [ilizibil] *sich zu verbinden, so wusste was C[arl] G[ustav] ihm nicht mitgetheilt hatte v[on] P[läne] der Th[eilung?]. Die 4000 M[ann] finde[n] ihre Verwend[un]g. Der z[wei]te kurfürst-[liche] F[eld]zug nach Polen. Wied[er] ein Winterfe[l]dzug. Bei* [ilizibil] *die schw[edischen] Besatzunge[n] an sich gezogen. Er zog* [ilizibil] *u[nd] die Cosaken an sich Plō[t]zli[ch] erklä[r]t[e] er daß er Polen verlassen werde. Es geschi[eh]t unter ungeheueren Verwüstunge[n] Die Getreidefelder wurden abgebrannt, die Adeligen niedergehauen. Die schw[edische]* [ilizibil] *Befehl[e] aus Pommern noch hasten.*

Der kühne Zug v[on] einer Stärke um den Sch[weden] auf R[ück]weg [?], [und] den Branden[bur]ger auf di[e] [ilizibil] *zu schi[e]ben.*

Hiermit schließt der erste Act des wilden nordisch[en] Krieg[s].

[Ilizibil] der e[rs]te dänische Krieg. Die plötzliche Wendu[n]g gegen Dänemark. Gleichzeitige Verhältnisse. Eine große politische Combination. K[aiser] Ferd[inand] III, er hatte den R[eichs]t[a]g [ilizibil] *Hunderste einbehalten, nur in einer nicht an bis zum J[ahre] [1653], um die Wahl seines Sohnes zum Nachfolger im Reich nur durch Beruf[ung] des R[eichs]t[a]ges thun. Nun war er nicht geneigt eine Constituir[un]g nach dem öst[erreichischen?]* [ilizibil] *zu gestatten. Wusste aber g[era]de in den R[eichs]t[a]g die Opposition [Br[andenburg] [durchzubringen Best[immun]-g[en], welche der K[aiser] sanctionieren mußte. Der jüngste Reichstag, demnächst berufen, ist nie zu Ende gekommen. Besti[mmun]g in Reichstag, welche der Landeshoheit neue Sicherung gab, die Macht des K[aisers] besch[rän]kt[e]. Reichskr[ie]gsrecht[?] nicht weiter dem Reiche. Das Reichswesen föderativ, nicht central. Fur alle Institutionen*

unea Livlandei. Acum înconjura Riga, celălalt punct de retragere. Era ca împresurat *[ilizibil]*. Printr-o nouă lovitură putea rupe plasa. Prinţul elector. El fu *[ilizibil]*. Domnitorului suedez îi era greu să mărturisească că are nevoie de brandenburghezi. [Prinţul elector de Brandenburg] a tratat cu Ţarul şi cu Coroana Suediei. El voia pace. Trebuia să ţină balanţa între Polonia şi Suedia. De cînd Ioan Cazimir se afla sub presiune, polonii pretindeau îndeplinirea datoriei de vasal din partea ducelui de Prusia. După Neumark lăsară să se şteargă această pretenţie. Mai aveau nevoie de o lecţie. Aşa, Prinţul elector încheie un nou tratat, acel de la Labian. Pentru înţelegerea reciprocă a ceea ce a luat Brandenburgul pe coasta Poloniei. El renunţă la feudele din Prusia şi Ermeland. Prinţul elector [se arată dispus] să sacrifice Palatinatele, dacă polonii ar fi de acord. El recomandă să se încheie pace. Era în divergenţă cu Ioan Cazimir. Numai Prusia regală nu voia s-o cedeze. Curţile străine exercitau presiuni contra încheierii păcii. Franţa [era] pentru pace, pentru ca, împăcat cu Polonia, Carol Gustav să se arunce contra Germaniei [în] Silezia şi Bohemia. Atunci mulţi nobili polonezi oferiră Coroana Poloniei domnitorului Transilvaniei.

El merse la Cracovia dar [se iscă?] o conspiraţie externă. Czernitzki aduse războiul în Sud. După reîntoarcere, polonii perfectează alianţa. O nouă combinaţie. Războiul luă o extindere imprevizibilă. El trebuia să se teamă de diferiţi supuşi ai săi. Trebuia să-l ocupe pe Carol Gustav în Polonia. Danemarca se înarmase în timpul iernii. Electorul Saxoniei părea a vrea să iasă pe cîmpul de luptă. Brandenburghezul voia ca [regele] Carol Gustav să plece acasă. Conform tratatului, îşi pretindea cei 4000 de soldaţi. Ar fi putut stinge disputa, dar refuza să dea mai mult, să se alieze cu *[ilizibil]*, astfel ştiu ceea ce Carol Gustav nu voise să-i comunice despre planurile de împărţire. Cei 4000 de soldaţi îşi găsesc întrebuinţarea. Al doilea război al Prinţului elector în Polonia. Din nou un război de iarnă. La [*ilizibil*] atrase la sine garnizoanele suedeze. Atrase la sine pe *[ilizibil]* şi pe cazaci.

Brusc declară că va părăsi Polonia. Aceasta se efectuă prin devastări uriaşe. Semănăturile fură incendiate, nobilii masacraţi. [Posturile?] de comandă suedeze încă mai rămîneau în Pomerania.

Marşul temerar al unei forţe ca pe suedez să-l forţeze la retragere, iar pe Brandenburghez spre *[ilizibil]*.

Cu aceasta se încheie primul act al sălbaticului război nordic.

[Ilizibil] primul război danez. Întoarcerea bruscă contra Danemarcei. Raporturile concomitente. O mare combinaţie politică. Împăratul Ferdinand III; el [a amînat] sub sute de pretexte convocarea Dietei Imperiale pînă în anul 1653, ca alegerea fiului său ca succesor în Imperiu să se facă numai prin convocarea Dietei Imperiale. Tocmai în Dieta Imperială opoziţia [reprezentantul Brandenburgului] a ştiut să impună adoptarea dispoziţiilor pe care împăratul era obligat să le sancţioneze. Noua Dietă Imperială, convocată curînd după aceea, n-a ajuns niciodată la capăt. Dispoziţii ale Dietei Imperiale care dădea o nouă siguranţă suveranităţii landurilor, limita puterea împăratului, dreptul imperial de a hotărî războiul nu i se mai lăsau Imperiului. Sistemul Imperial [e] federativ, nu centralizat. S-a impus paritate pentru toate instituţiile. Principiul majorării *[ilizibil]* prin Cat. acum e posibil. Peste tot la fel voturi *[ilizibil]* ca şi *[ilizibil]*. Impozitul în favoarea împăratului pentru apărarea contra turcilor.

Nici un impozit în favoarea împăratului fără aprobarea Dietei Imperiale. Căci în primul rînd articolul 180. Peste tot în Brandenburg armata landului trece supusă în mîna Prinţului [elector]. Tribunalele să nu mai primească nici un fel de proteste şi reclamaţii, ci să le trimită părţii [respective]. Epoca alianţei daneze. Niciodată în condiţiile anterioare nu se hotărîse că cheltuielile militare pot fi contestate. Pentru securitatea militară nu se lasă să depindă de Dieta landului. La începutul războiului Ulrich von *[ilizibil]*. Stărilor [reprezentate în Dietă] din land de pe teritoriul propriu li se pot acorda libertăţile [privilegiile] lor sau să nu li se acorde. [Stăruinţa] stărilor pentru privilegii. Acestea au pus securea la rădăcină. Nu pentru ceea ce este necesar

Parität durchgeschl[agen]. Die Majorisiru[n]g der [ilizibil] *durch die Cat. nun möglich gemacht. Uberall ebenso* [ilizibil] *wie cat. Stimm[en]. Römermonat. Keine Römermonate ohne die Bewilligung des R[eichs]t[a]ges. Denn vor allem der Art[ikel] 180. Die* [ilizibil] *u[nd] Unterthan[en] in der Br[anden]burg u[nd] Garnison die Landesarmee gehorsamlich in die Hand zu gehen. Die Reichgerichte keine Proteste u[nd] klagen anzunehmen, sondern zur* [ilizibil] *Partei anzuweisen. Zeit der dänisch[en] Bundes. Niemals in d[en] v[origen] Bedingungen bestimmten [?] [daß] milit[arische] Ausgaben bestritten werden können — Für die milit[ärischen] Si[c]herstell[un]g nicht von L[a]ndsstä[nd]en abhängen lassen. Anfang des* [ilizibil] *Krieges. Urlich v[on]* [ilizibil]. *Den Stände[n] in eig[enem] Territorium braucht ihre Libertät[en] zu gewähren od[er] nicht zu gewähren. Das drängen der Stände nach Sonderrechte. Diese haben die Axt an die Wurzel gelegt. Hicht wegen was zur Vertheidigu[n]g des Landes notwendig ist. Auf Gehorsam gegen d[en] Lan[des]herrn verwiesen. Zu Misbrauch wandte wieder.* [Ilizibil] *in dem kleinen Territorium: f[ür] d[ie] Kriegstüchtigkeit des Territoriums. Mit d[em] Reich war es erst möglich, daß die Souveranität feste sich realisierte. D[er] Ch[urfürst] v[on] Br[andenburg] brauchte diese neue* [ilizibil], *er war im Stande den zähe[n] Wid[er]sta[n]d seiner Stände in Cleve, konnte sie niederwerfen, über sie hinwegzuschreiten — Er konnte seine sämtliche Territorien milit[ärisch] u[nd] finanziell zu eniem Staate zusammenfassen u[nd] die einzelnen Theile mit der ganzen Kraft zu schützen. Beim B[randen]burg zum erstemal gewann der Gedanke des Staat[es] zur Geltu[n]g: nicht als Imitation Louis des XIV.*

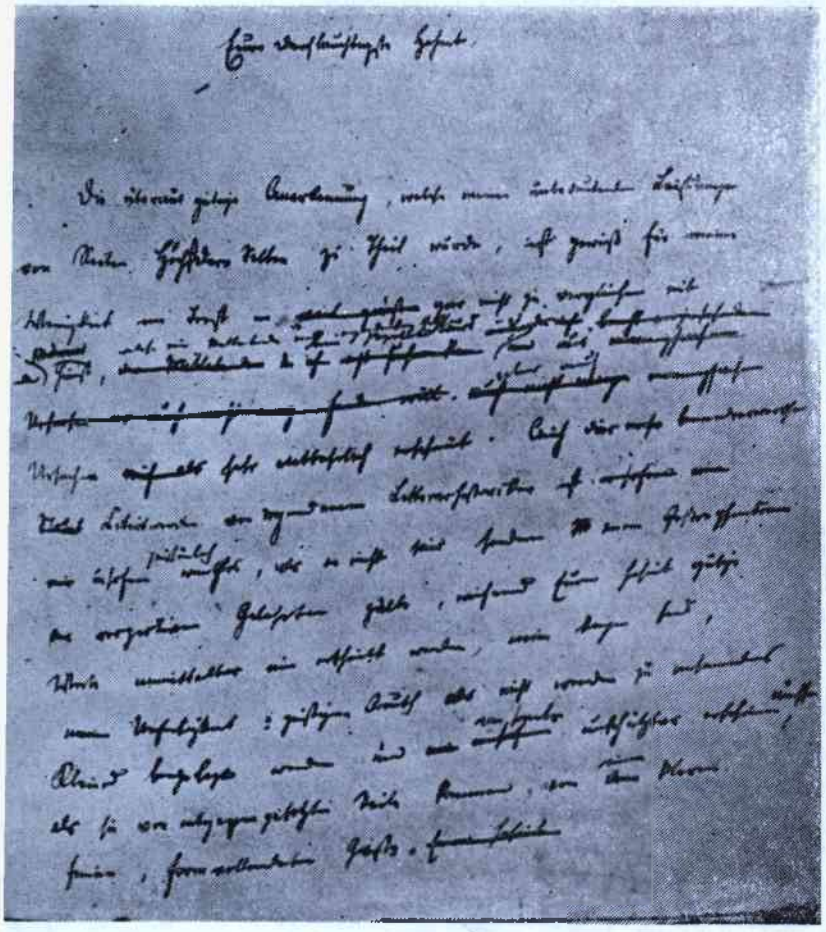
la apărarea ţării. Îndeamnă şi la supunere faţă de domnitor. Dădea prilej şi la abuz. [Se avea grijă] pe micul teritoriu de capacitatea militară a teritoriului. Numai [cu concursul] Imperiului era posibilă înfăptuirea fermă a suveranităţii. Electorul de Brandenburg folosea această nouă [prerogativă ?], el era în stare [să opună] rezistenţă stărilor din Cleve, putea să le supună, să treacă peste ele. Putea să cuprindă militar şi financiar toate teritoriile sale într-un stat şi să protejeze cu întreaga sa forţă diferitele lui părţi. În Brandenburg a obţinut mai întîi valabilitate ideea de stat: nu ca o imitaţie a lui Ludovic al XIV-lea.

(Transliterare şi traducere de G. PINTEA)

«...pentru a găsi calea cea bună trebuie să te bizui pe tine însuți.»

M. E.

CONFESIUNE ȘI PROFESIONALITATE

FILELE 324 r/v, 325 r/v, 326 r/v, 327 r DIN manuscrisul eminescian nr. 2255, conțin două variante ale aceleiași scrisori, în care se pot urmări etapele de elaborare cu ștersăturile, intercalările și schimbările de exprimare. Din formulele de politețe folosite reiese că epistola era destinată unei persoane din familia regală, iar din conținut deducem că și această persoană avea preocupări literare. Credem că este vorba despre poeta Carmen Sylva, căreia Eminescu îi adresează la începutul ambelor variante cîteva amabilități și aprecieri privind poezia acesteia. Citind scrisoarea pînă la capăt (atît cît s-a păstrat pe aceste file) reiese că, dincolo de formulele protocolare, Eminescu este conștient de valoarea poeziei sale.

În afara celor cîteva amabilități adresate persoanei «situată deasupra partidelor», Eminescu își exprimă nemulțumirea față de starea în care se află poezia, critica literară, jurnalistica și mai ales limba noastră în perioada respectivă. Pe filologi poetul îi acuză de logofobie și de faptul că «au dus la groapă cam două treimi din vechea și demna limbă a strămoșilor noștri pentru a introduce această vorbire stîlcită». Nemulțumirea sa culminează în afirmația: «toată această generație este nechibzuită», dominată de idoli invidioși și intriganți, care consideră că tot ce nu este pentru ei e contra lor; iar în prima variantă: «Căci acești domni, care din păcate stăpînesc generația de azi, sînt plini de intrigi; ei transpun chiar și o mișcare literară într-o mișcare politică oarecare căreia îi atribuie tot felul de idei ignorînd creația...».

Ambelor variante ale scrisorii le lipsește încheierea. Mai completă pare varianta de pe filele 326 r/v — 327 r. În această variantă (fila 327 r) gîndul poetului e absorbit de o adîncă tristețe și durere căci «Poate în nici o țară nu ești conștient în chip atît de dureros ca la noi de faptul că nu te auzi din cauza țipetelor altora și de nimicnicia și lipsa de conținut a existenței».

Frămîntat de probleme esențiale ale timpului în care a trăit, Eminescu a sperat, fără îndoială, ca glasul său să fie auzit și prin această scrisoare, chiar dacă e conștient de faptul că în societatea în care trăiește «nimeni nu-și face scrupule din a ataca chiar onoarea unui dușman pur teoretic».

Mariana PETRESCU-POPA

Eure Durchlauchtigste Hoheit

Die überaus gütige Anerkennung welche meinen unbedeutenden Leistungen von Seiten Höchst Dero Selben zu Theil wurde, ist gewiß für meine Wenigkeit ein Trost — [1] *gar nicht zu vergleichen mit einer Gunst* [2] [ilizibil] *aber aus mannigfachen Ursachen* [3] *sehr entbehrlich erscheint. Auch dies* [4] *beneidenswerthe* [5] *zitiertwerden von irgendeinem Littera[tu]rhistoriker ist* [6] *insofern persönlich* [7] *werthlos, als es nicht mir sondern einem Gehirnphantome des* [ilizibil] *Gelehrten gälte, während Eurer Hoheit gütige Worte unmittelbar mir ertheilt werden, mein eigen sind, meiner Unfertigkeit u geistigen Armuth als nicht wieder zu nehmendes Kleinod beigelegt werden und mir umso* [8] *unschätzbar[er] erscheinen müssen* [9] *als sie von entgegengesetzer Seite kommen von einem* [10] *klaren feinen, formvollendeten Geiste.* [11]

[Fila 324 v]

Denn wenn ich Eurer Hoheit Gedichte lese, in denen Inhalt u Form so fest zusammen gewachsen, [12] *so rein erscheinen, und über die* [13] *meinigen* [14] *nachsinne, in denen das Zerwürfniß zwischen Gedanke und Form so oft* [15] *zum Vorschein kommt* [16] *u wohl* [17] *auch* immer *vorkommen wird, so liegt mir die Voraussetzung* [18] *nahe, daß* [19] *die Aufmerksamkeit welche Eure Hoheit meinen Erzeugnissen huldvollst zu schenken geruhten* [20]

[Fila 324 r]

Prea sublima Voastră Înălţime,

Deosebit de binevoitoarea apreciere de care se bucură neînsemnatele mele realizări din partea Prea Înaltei Voastre Domnii este, desigur, pentru umila mea persoană o consolare care nu se poate compara cu o favoare *[ilizibil]* dar din multiple cauze apare drept foarte inutilă. Şi faptul demn de invidiat de a fi citat de vreun istoric literar e fără valoare pentru mine întrucît nu-mi este adresată mie, ci unei fantome a învăţatului *[ilizibil]* pe cînd binevoitoarele cuvinte ale Înălţimii Voastre îmi sînt adresate mie, sînt bunul meu, se adaugă lipsei mele de maturitate şi sărăciei mele spirituale ca un giuvaer ce nu-mi mai poate fi luat şi ar trebui să-mi pară cu atît mai valoroase, cu cît vin din partea opusă, de la un spirit clar, fin şi desăvîrşit. *[F. 324 v]* Căci citesc poeziile Înălţimii Voastre în care conţinutul şi forma sînt atît de strîns împletite, apar atît de pure, şi dacă reflectez asupra alor mele, în care dezbinarea dintre idei şi formă apare atît de evidentă şi, probabil,

---

[1] *viel größer*, şters.
[2] Rîndul acesta şi următorul, şterse, apoi scris deasupra, dar ilizibil.
[3] Urmează două cuvinte şterse.
[4] Urmează un cuvînt şters.
[5] *Statut*, şters.
[6] *insofern eine mir*, şters.
[7] *persönlich*, supraintercalat.
[8] *mir umso*, scrise deasupra unor cuvinte şterse.
[9] *müssen*, scris deasupra.
[10] *einem*, scris deasupra unui cuvînt şters.
[11] *Eurer Hoheit*, şters.
[12] *erscheinen*, şters.
[13] *über die*, scrise deasupra a două cuvinte şterse.
[14] *denke*, şters.
[15] Două cuvinte şterse.
[16] *so sehr*, şterse.
[17] *wohl*, scris deasupra unui cuvînt şters.
[18] *Deutung*, şters, scris deasupra *Voraussetzung*.
[19] *Eurer Hoheit Aufmerk...* şterse.
[20] *zu schenken geruhten*, scrise deasupra lui *schenken wollten*.

nicht sowohl diesen selbst [21], *als vielmehr* dem *gilt* [22], *was sie unter andern Verhältnissen hätten werden hönnen u sollen. Unter andern Verhältnissen — ja! Denn mit Schuld an meiner geistigen Entwicklung mag wohl auch die Unklarheit der Begriffe über Sprache u Poesie sein, an denen die einheimische Gegenwart laborirt, so daß man mit bestem Wissen u Gewissen keinen Halt finden kann, in der Entdeckung der richtigen Fährte auf sich selbst angewiesen ist. Schon in früher Jugend wurden mir manche dunkle Ehrenmänner als große Schriftsteller gepriesen, denen* [23] *gegenüber* [24] *man* [25] *recht klug, werden konnte* [26]

[Fila 325 r]

Außerdem [27] *leiden beinahe alle Leser im Lande an Logophobie, sie haben beinahe* [28] *zwei* [29] *Dritteil der würdigen Sprache der Vorväter zu Grabe getragen, um dem* [30] *französisch—lateinischen Jargon Platz zu machen, der jetzt in Amt, Schule, und Journalen* [31] *wuchert] und (Gedankenlosigkeit)* [32] *die fehlenden Götter* [33] *der Alltagspolitiker u* [34] *die* [ilizibil] *advocaten ersetzen soll.* [35]

Und [36] *gegen diesen Nachwuchs unserer alten Schulen* [37] *hat man* [38] *sich etwa geltend zu machen? Nein, zu kämpfen und* [39] *mit sehr ungleichen Waffen. Denn diese Herren welche leider die heutige Generation beherrschen, sind* [40] *voller Ränke, sie übertragen,*

---

va apărea mereu, înclin să cred că atenţia pe care Înălţimea Voastră binevoieşte a o acorda creaţiilor mele se referă nu atît la creaţii ca atare, ci la ceea ce ar fi putut sau ar fi trebuit să devină în alte împrejurări.

În alte împrejurări — da! Căci vinovată de dezvoltarea mea spirituală poate fi considerată şi neclaritatea noţiunilor despre limbă şi poezie cu care se oboseşte prezentul indign, încît în toată ştiinţa şi conştiinţa nu poţi afla sprijin; pentru a găsi calea cea bună trebuie să te bizui pe tine însuţi. Încă din fragedă tinereţe mi-au fost lăudate unele pieze rele drept mari scriitori în comparaţie cu care ai fi putut deveni foarte deştept.

[Fila 325 r] În afară de aceasta aproape toţi cititorii din ţară suferă de logofobie; ei au dus la groapă două treimi din demna limbă a strămoşilor pentru a face loc jargonului franco-latin, care se înmulţeşte acum în administraţie, şcoală şi jurnale şi care trebuie să înlocuiască nechibzuinţa, zeii care lipsesc ai politicienilor mediocri şi avocaţilor *[ilizibil]*. Şi faţă de această generaţie nouă a vechii noastre şcoli trebuie să te impui? Nu, să lupţi, cu arme foarte inegale. Căci aceşti domni, care din păcate stăpînesc generaţia de azi, sînt plini de intrigi; ei transpun chiar şi o mişcare lite-

---

[21] *Gedichten*, şters, *selbst* supraintercalat.
[22] *gilt*, supraintercalat.
[23] *denen*, scris deasupra lui *u diesen*.
[24] *hätte ich*, şters.
[25] *man*, scris deasupra a patru cuvinte şterse.
[26] *werden konnte*, supraintercalat, apoi *als sie für werthlos gehalten*, şterse.
[27] *haben*, şters: *leiden beinahe*, supraintercalat.
[28] *beinahe*, supraintercalat.
[29] *drei*, şters.
[30] *Jargon*, şters.
[31] *Journalen*, scris cu caractere latine.
[32] Parantezele aparţin lui Eminescu.
[33] *die fehlenden Götter*, scrise deasupra.
[34] *Advocaten*, şters.
[35] Terminaţia *-en* ştearsă.
[36] *gegenüber*, supraintercalat şi şters; *gegen diesen*, supraintercalat.
[37] *gegenüber*, supraintercalat şi şters, apoi, după virgulă, alte două cuvinte şterse.
[38] *man*, supraintercalat.
[39] Două cuvinte şterse.
[40] *neidisch wie die alten Götter ränkesüchtig*, şters apoi se repetă *sind*.

selbst eine literarische Richtung in eine [41] *x beliebige, politische, deren sie nun allerhand Gedanken unterschieben, das Geschaffene todtschweigen, die* [ilizibil] *selbst in ihrer Stellung, in ihrer Ehre angreifen* [42] *Es kann also, Byzanz gegenüber nur zwei Haltungen geben, entweder mit denselben Waffen kämpfen oder den Kampf überhaupt aufgeben. Das letztere ist vor allem* [43] *klüger, auch (?) beruhigender, denn zu gewinnen ist in diesem Kam[p]fe nichts - die Gegenwart nicht, die Zukunft noch weniger, denn diese gehört* [44] *in literarischer Hinsicht — der academischen Gesellschaft. Der Vorhang rauscht schon, die Comödie beginnt u gefällt dem Publicum,*

[Fila 325 v] *der Philosoph, der mit gekreuzten Armen in* [45] *einem Winkel sitzt sehe sich vor, ...* [46] *sehe sich vor, daß man das tats[ächliche] Zucken seiner Mundwinkel nicht bemerke.*

Es ist doch recht unbescheiden [47] *von Seiten eines* [48]

Pe această filă urmează, scrise pe latul, însemnări despre o eclipsă de soare (însemnările sînt scrise cu creionul, astfel că, în fotocopie, se văd mai șterse).

Totale Sonnenfinsternis
12—150
— 50) Anfang — 7h 12m 1'
„ der tot[alen] Verfinst[erung] 8h 16m 4'
Ende „ „ „ 11h 21m 5'
Ende der Finster[nis] 12h 25m 9'
[ilizibil] Horizon[t] sichtbar
am (?) Stillen Ozean. September 17

---

rară într-o mișcare politică oarecare, căreia îi atribuie tot felul de idei ignorînd creația, atacînd chiar și *[ilizibil]* poziția, onoarea ei.

Față de Bizanț pot exista deci numai două poziții: fie a lupta cu aceleași arme, fie a renunța la luptă. Cea de a doua este calea mai înțeleaptă și liniștitoare, căci din această luptă nu poți cîștiga prezentul și cu atît mai puțin viitorul, deoarece acesta aparține din punct de vedere literar societății academice. Cortina începe să foșnească, comedia începe și place publicului, *[Fila 325 v]* ... filosoful care stă cu brațele încrucișate într-un colț, să se păzească ca să nu se observe adevărata tresărire a colțurilor gurii sale. E destul de nepoliticos din partea mea

Eclipsă totală
Început 7h 12m 1'
Începutul întunecării totale 8h 16m 4'
sfîrșitul întunecării totale 11h 21m 5'
Sfîrșitul eclipsei 12h 25m 9'
[ilizibil] orizont vizibil la Oceanul Pacific. Septembrie 17

(Transliterare și traducere de Mariana PETRESCU-POPA)

---

[41] *politische*, șters.
[42] *Es kann also nur zwei Wege geben, um Byzanz*, șterse.
[43] *vor allem*, scris deasupra.
[44] Un cuvînt șters.
[45] *seinem*, șters.
[46] Urmează trei rînduri și jumătate șterse.
[47] *von mir*, șters.
[48] Textul (scrisoarea) nu are încheiere.

«UNIREA — naţiunea a făcut-o»

Samuil MICU

O «ISTORIE A ROMÂNILOR» PE NEDREPT UITATĂ

AVATARURILE EXEGEZEI LUI MIHAI Viteazul constituie o epopee aparte, nu mai puţin spectaculoasă ca epopeea luptelor şi biruinţelor sale răsunătoare. Este de observat faptul, plin de semnificaţie, că viziunea asupra marelui principe, care deschide de fapt epoca modernă a istoriei românilor, evoluează spre maturizare odată cu edificarea conştiinţei naţionale a acestora. La pragul debutului romantic în cultura noastră, iubitorii istoriei naţionale aveau să întîlnească evocările moderne ieşite de sub pana transilvănenilor Damaschin Bojincă [1] şi Aron Florian [2], mai înainte ca vechile cronici despre Mihai Viteazul să fi intrat în circuitul ştiinţific. Abia mai tîrziu, pe căile deschise şi la acest capitol de cei din Transilvania, îşi va alcătui Nicolae Bălcescu marea carte despre eroul românilor, dovedindu-se a fi ceea ce Bojincă dorea încă din 1830, cînd socotea că «e vrednic acest Achile românesc a avea Homerul său». Prin *Istoria românilor supt Mihai Voievod Viteazul*, viziunea romantică a cucerit definitiv spiritul istoricilor, care continuă să-l vadă pe autorul unirii de la 1600 cu ochii lui Bălcescu. Căci, în panteonul istoriei naţionale, Mihai Viteazul va avea întotdeauna un loc aparte, ca simbol al perpetuării năzuinţelor, împlinite la 1 decembrie 1918, iar numele lui va răsuna oricînd cu mai plin ecou pe platourile înalte ale Transilvaniei, căreia el, cel dintîi, i-a dobîndit locul în congruenţa politică a neamului. Aici, dealtminteri, amintirea Viteazului şi a faptelor sale a fost întotdeauna vie, în pofida faptului că episodul de la 1600 era riguros interzis oricărei interpretări, nu pozitive, dar măcar rezonabile. Singura optică posibilă era aceea stabilită «o dată pentru totdeauna» de către cronicarul Szamoskőzi, ale cărui opinii eronate vor fi preluate cu placidă inconştienţă de către mari istorici maghiari şi saşi ca Benkő, Cornides, Katona, Engel şi alţii. Pînă la Horea, nici un personaj al istoriei noastre nu va fi privit de către oficialităţile din Transilvania cu atîta ură, ca Mihai Viteazul.

Dar, la pragul anului 1800, cînd şcoala puternică a analelor părea să impună definitiv această optică, în Transilvania se formulează opusul ei, viziunea admirativă asupra vieţii, personalităţii şi faptelor voievodului român. Este încă un aport, puţin luat în seamă pînă acum, al acelei miraculoase eflorescenţe spirituale care a fost Şcoala Ardeleană. În lunga serie de revelaţii pe care oamenii acestei falange culturale le-au oferit meditaţiei compatrioţilor lor, putea lipsi, oare, descoperirea măreţiei lui Mihai Viteazul? N-a lipsit. Ea este prezentă chiar în opera celui mai bătrîn dintre corifeii Şcolii, Samuil Micu, în scrieri a căror cronologie urcă pînă înaintea anului 1780. Aici, în Transilvania, se realizează recepţionarea lumiéristă a epopeii mihaiene, stabilindu-se o punte între epoca cronicilor şi aceea a istoriografiei militante din preajma anului 1848. Originală, sensibil deose-

---

[1] *Vestitele fapte şi perirea lui Mihai Viteazul Prinţipului Ţării Româneşti*, în „*Curierul românesc*", III, 1830, pp. 36—56; IV, 1830, pp. 25—32.

[2] În a sa *Idee repede de istoria Prinţipatului Ţării Româneşti*, I—II, Bucureşti, 1833—1838.

bită de a precursorilor și de a discipolilor, optica luministă are ca axă de valoare efortul de a centra firele subiectului istoric în jurul unui cumul de semnificații. Este saltul de la intenția cronicărească: «să se știe», la aceea științifică: «să se cunoască». Luminiștii, în mod special, au avut conștiința că fac operă științifică, propensiunea spre cunoaștere fiind fundamentul axiologic al întregului curent. Cît despre forma expunerii, ea putea fi cea narativă, pe linia subiectului, ca în cazul lui Samuil Micu, fie cea a expunerii cronologice, ca în *Hronica* lui Gheorghe Șincai. Valoarea uneia sau a alteia din modalități a suferit cenzura pozitivă sau negativă a timpului. Pentru vremea sa, cînd moda analelor domina cu un prestigiu tiranic, metoda cronologică a lui Șincai era cel din urmă cuvînt al expresiei istoriografice. Azi, demersul său ni se pare perimat, evident greoi, căci evoluția stilului istoriografic ne-a obișnuit cu forma concentrată la subiect. Dimpotrivă, stilul narativ, nu lipsit de anume reminiscențe din cronicari, pe care îl profesează Samuil Micu, este cel care a înfruntat timpul, prin perfecționarea continuă, păstrîndu-și pînă astăzi caracterul de analiză sau sinteză în jurul unui subiect dat.

Domnia lui Mihai Vodă Viteazul este un astfel de capitol surprinzător de modern, din marea operă inedită a lui Samuil Micu, *Istoria, lucrurile și întîmplările românilor*[3]. Este paragraful 12 din al doilea volum al scrierii, cu titlul exact: *Istoriia Domnilor Terii Românești din mulți vechi și noi scriitori culeasă și scrisă de părintele Samuil Clain de Sad ieromonahul din Mînăstirea SSS Troiță din Blajiu. Tomul II.* Rămînerea în obscuritate a acestei uluitoare lucrări, atît ca dimensiune — patru volume masive! — cît și ca valoare, este păgubitoare pentru întreaga noastră cultură.[4] În mod particular, capitolul dedicat lui Mihai Viteazul a privat pînă acum exegeza de un excelent material de referință. Căci croul de la Călugăreni și Șelimbăr își găsește în călugărul blăjean un interpret nu doar la nivelul oricărui istoric est-european al vremii, ci în multe privințe net superior acestora. Un Martin Kovách ich sau Katona Jozsef, desigur, mai amplu documentați decît istoricul nostru, subjugă materia istorică principiului cronologic. Sîrbul Ivan Raici *(Istorija slavenskin narode...*, Buda, 1794) sau sasul Johann Christian Engel, evoluați în formă, rămîn fundamental încastrați în mentalitatea feudală, slujind evident unei curți și unor cutume juridice, și nu omenirii și legilor istoriei. Samuil Micu urmărește și el, în fond, firul cronologic al faptelor lui Mihai Viteazul, dar nicăieri nu se poate ghici vreo urmă din boala care a ros atît de adînc istoriografia secolului al XVIII-lea: tezismul. Din expozeul istoricului nostru răzbate la tot pasul un *movens* rezultat din adîncul legilor istoriei: necesitatea. Mă îndoiesc că Samuil Micu a cunoscut sau reținut teoriile revoluționare ale lui Locke și Hume, Grotius și Pufendorf. Dar instinctul și bunul simț au lucrat acolo unde se simțea necesitatea unei cumpăniri conceptuale,

---

[3] Manuscrisul autograf se află la Biblioteca Filialei din Cluj Napoca a Academiei, ms. rom. 436—439. *Domniia lui Mihai Vodă Viteazul* se află în manuscrisul 437 (corespunzînd tomului II), între filele 138v—175v.

[4] Marea operă a rămas în întuneric și din cauza unor mărunte patimi și neputințe omenești. Cum cunoscătorii nu ignorau importanța enormă a manuscrisului, s-a așteptat două veacuri ca editorul să fie «cineva mare». Rînd pe rînd, «corifeii» au depus armele în fața efortului supraomenesc de a prelucra manuscrisul, odată în plus istovitor astăzi, cînd se poate imagina *numai* o ediție critică. Cu ocazia unei dezbateri despre necesitatea editării și reeditării critice a operelor Școlii Ardelene, inițiată în primăvara acestui an de revista „*Tribuna*", întîiul titlu pus pe lista urgențelor a fost tocmai *Istoria* lui Samuil Micu. Ca un rezultat paradoxal, a urmat imediat — și continuă! — o regretabilă manevră de culise pe tema cine să editeze lucrarea. Au rezultat rivalități și priviri oblique, ascunderi și „rezervări" ale manuscriselor, «faultări» mai mult sau mai puțin puerile, dar care pot periclita efectiv editarea operei. Atmosfera aceasta este întreținută și de edituri, care nu acceptă oferta unui sau unor cercetători ce știu să facă o ediție critică și au această ediție pregătită, ci așteaptă după angajamentele verbale sau scrise ale unor nume «mari». Dar pînă la urmă nu blazonul lui X sau lui Y va realiza reconsiderarea critică a lucrării, ci tot cercetătorul onest, «anonim», care n-a pierdut contactul cu biblioteca și arhiva. Cît despre scoaterea manuscriselor din circuitul bibliotecii, din gelozia lui X și Y, ea este cel puțin un act pueril, atîta vreme cît acestea sînt transcrise și dotate cu aparatul critic de rigoare. Tot ce se mai poate sabota în momentul de față este colaționarea lor finală. Dar n-ar fi păcat?

DOMNIA LUI MIHAI VODĂ-VITEAZU

La anul 1592 în 25 de zile a lui august în domniïa Ţerii Româneşti au venit de la Poartă cu steag împărătesc Ioan Mihai Voevod, feciorul lui Petraşco Vodă. Într-acea vreame în Constantinopol, la turci, era Împărat Sultan Selim, feciorul lui Sultan Seliman. În Ţara Ardealului era Domn Sighismund Batori. În Ţara Moldovei era Domn Aaron Vodă. Deci Mihai Vodă, după ce au venit domn ţerii, au început înţelepţeşte a cugeta şi a căuta de rîndul ţerii, carea acum era mai prăpădită prin netocmeala unor domni din cei mai dinainte, carii mai grabnici era a vîrsa sînge omenesc, decît a fi milostivi şi a pune legi şi rînduiale bune şi de folos ţerii şi omenirei.

Şi prin sumeţia unor boiari, carii nu să uită să aibă domn bun şi drept şi părinte patriei, ci să aibă domn carele pa-

---

încît blăjeanul nostru reuşeşte să descopere fundamentul întregii cariere a lui Mihai Viteazul: ura ireversibilă împotriva asupririi turceşti şi conştiinţa adînc asumată că a sosit momentul de a se opri expansiunea acesteia în Europa. Aşadar, înainte de 1800, Micu ni-l prezintă pe Mihai Viteazul în această postură de clarvăzător la scară europeană, cum ni-l descriu istoricii de astăzi, după răscolirea îndelungată a arhivelor lumii. Mihai Viteazul văzut ca ferment al unei coaliţii antiotomane la Carpaţi şi Dunăre: iată prima şi cea mai importantă surpriză a acestei scrieri inedite. A doua consecinţă, abia schiţată, este unirea celor trei ţări româneşti. Semnificaţia naţională a acestei uniri îi scapă scriitorului. Dar din naraţiunea cărturarului luminărist reiese suficient de limpede adevăratul motiv care a condus la înstăpînirea lui Mihai în toate cele trei principate: nevoia de a asigura o platformă puternică şi stabilă de luptă împotriva puterii otomane. Actul intern este subsumat celui extern, aşa cum se pare că s-au şi petrecut lucrurile.

În mijlocul acestui unic joc al istoriei, figura lui Mihai este văzută în neîncetată mişcare. Desfăşurarea dinamică, aproape filmică, a acţiunii, cu protagonist, personaje principale şi figuri secundare, mereu în alertă, pe întregul spaţiu românesc, este cheia de boltă a întregii naraţiuni. Mihai, evident iubit de autor, nu beneficiază de nici un epitet laudativ — excluzînd constatarea tristă de la sfîrşit, luată din cronicari: „căzu trupul lui cel frumos" —, căci preferinţa autorului este să-i croiască măreţia din fapte şi din atitudinea adversarilor şi aliaţilor faţă de aceste fapte. În acest sens, în pofida unor erori factologice, cum este confuzia între eşecul de la Mirăslău şi victoria de la Gurăslău, scenariul este aproape perfect. Încît, citindu-l azi, ai sentimentul unei lecturi apropiate, familiare, moderne.

Ioan CHINDRIŞ

timilor lor să îngăduiască, adecă fieştecarele nu cu binele de obşte cel preste tot norodul, ci numai al său osibit folos cerca şi cu scădearea patriei şi a binelui de obşte, pentru aceaia domnii munteneşti, unii cît să punea domni, cea mai mare şi mai întîie grije avea pe unii boiari să-i omoare.

Boiarii, unii, nevrînd a să pleca şi a cinsti pe domnul său, după cum porunceşte Dumnezeu, ca să fie supuşi şi celor grei la fire, şi neavînd puţintică răbdare, să scula asupra domnilor şi în loc ca să le ajute, să ocîrmuiască bine şi cu folosul de obşte ţara, ei să ducea şi-i pîra la turci şi căuta să apuce mai înainte să-i omoară. Aceaste lucruri ale lor mari neticneale şi greutăţi au adus norodului, şi ţara de tot au stricat şi o au supus turcilor.

Deci Mihai Vodă bine cunoscîndu-le aceastea, s-au nevoit ca toate spre folosul de obşte al patriei să le întocmească, şi să scoată ţara de supt jugul păginilor turci, carii acum aşa să iuţise şi să înălţase, cît nimene din creştini nu le putea sta împotrivă şi au început a cuprinde ţara şi a-şi face lăcaşuri şi meceturi sau besearici turceşti, şi multă răutate şi nevoi era în Ţara Românească, care văzîndu-le Mihai Vodă, împreună cu boiarii să închiseră în căşile domneşti de răul turcilor, socotind din zi în zi doară se vor mai îmblînzi, dar ei mai mult să iuţea şi să sălbătăcea asupra creştinilor, şi strica ţara şi călca leagea creştinească şi ardea sfintele besearici şi alte multe răutăţi făcea creştinilor. Deci Mihai Vodă, vrînd să pue sfîrşit răutăţilor acestora, şi-au strîns toţi boiarii, şi mari şi mici, din toată ţara, şi să sfătuiră cum vor face să scoaţă Dumnezeu Ţara Românească din mînile păginilor, şi deacă văzuse că într-alt chip nu vor folosi, ziseră numai cu bărbăţie să se ridice asupra vrăjmaşilor, şi socotiră să ia ajutoriu şi dintr-alte ţeri străine. Şi aşea au trimis pe Radul Clucerîul Buzeianul sol la Sighismund Batori, Domnul Ardealului, ca să se înţeleagă unul cu altul şi să-i dea ajutoriu să se bată cu turcii. Trimis-au şi la Aaron, Vodă Domnul Moldovei sol pe Stroe stolnicul Buzăescul, ca să-i fie într-ajutoriu şi amîndoi domnii aceştia, şi al Ardealului şi al Moldovii, fură bucuroşi şi gata.

Trimis-au şi Aaron Vodă un boiariu de-a lui la Mihai Vodă, dîndu-i jurămînt ca să se ajute unul cu altul, aşişderea şi Sighismund Batori încă făcu jurămînt cu Mihai Vodă, ca să fie nedespărţiţi unii de alţii.

Deci cînd au fost la anul 1593 noemvrie zile 5, au trimis Sighismund Batori o samă de oşti ardeleneşti, peste care mai mari au pus pe Mihai Horvat şi pe Becheşi Iştfan, şi veniră la Mihai Vodă în Bucureşti şi în cinci zile a lui noemvrie ale aceluaşi an tăiară pe toţi turcii, cîţi aflară acolo. Într-acea bătae fu rănit şi Stroe stolnicul Buzescul la mîna stîngă. După aceaia făr' de zăbavă au scos pe toţi turcii din ţară, şi au rămas creştinii mîntuiţi de ei. A treia zi după războiul acesta au purces Mihai Vodă cu ardeleanii şi cu munteanii şi au venit la Giurgev, şi ocoliră cetatea şi o bătură cu tunurile cîtăva vreame şi văzînd că nu pot să o ia, pentru că venea turcilor ajutoriu, arme şi bucate de la Rusci din Bulgariia, au lăsat-o şi au venit la Bucureşti. Iar Sultan Selim, Împăratul turcesc, deacă auzi că Mihai Vodă au scăzut de cătră turci, socotind că nu amintrilea fără numai cu vicleşug va putea prinde pe Mihai Vodă, deci în anul 1593, după ce în Ţara Ungurească au luoat cetatea Iaurinum, au poruncit unui boiariu mare turcesc din neamul mincinosului proroc Mahomet, anume Emir, carele atunci era cadelisocher, de carii numai trei sînt la turci, unul în Ţara Grecească, al doilea în Misiia şi al treilea la Cair în Eghipt (acestia si[n]t ca la noi mitropoliţii şi sînt cei mai de aproape consiliari ai Împăratului, a legii tîlcuitori şi la războae cei mai mari judecători şi a doilea după mufti[u], carele iaste cel mai mare patriarh al turcilor), acestuia au poruncit să vie în Ţara Românească supt prilejiu ca să se mai odihnească de osteneale[le] războiului.

Deci Emir, în luna lui noemvrie în anul 1593, cu 2.000 de ostaşi aleşi şi cu 50 de cubiculari împărăteşti, şi afară de acestia foarte cu mulţi zuashi şi cu sfahii sau neameşi turci, carii după ce au venit în ţară tot fealiul de răutăţi făcea, jefuiri,

curvii și alte nenumărate răutăți, după ce au venit la București, îndată au dat de știre lui Mihai Vodă cum că de la războiu din Țara Ungurească au venit aci, ca să răsufle puțintel și să mai ia puteare, și porunceaște lui Mihai Vodă să-i trimiță zeace mii de florinți și ceale de lipsă pentru hrană. Mihai Vodă le-au rînduit sălașiu într-o mînăstire lîngă apa Dîmboviții. După puțin și însuși Emir cu o mie de ostași încungiurat au eșit să meargă la Mihai Vodă, supt chip că vrea să se închine. Dar Mihai Vodă temîndu-să de vicleșugul turcesc, nu au așteptat acasă pe Emir, ci s-au pogorît în tabăra ostașilor săi, carii aproape de orașiu era tăbărîți. Iar Emir văzînd că n-au putut săvîrși ce-au voit, au trimis la Mihai Vodă de l-au întrebat pentru ce ține atîta oaste ungurească, cu greutatea norodului țerii, fîndcă în țară iaste bună pace. Răspuns au luoat de la Mihai Vodă, cum că acea oaste o au fost chemată ca să prinză pe Alexandru, cel ce mai înainte fusească domn țerii și pîn' acum n-au putut să le plătească, pentru aceaia caută să-i ție. Emir au poruncit să sloboază, și ca să aibă de unde plăti, să ia de la el o toană de aur împrumut și a doao zi îndată să-i plătească. Mihai Vodă pentru aceaste înșelătoare cuvinte s-au arătat cu chip de mulțemire. Într-aceaia ostașilor săi au poruncit să fie toți gata la arme, și cînd nici nu gîndea turcii, au venit asupra lor și încungiurînd sălașele lor în cinci locuri, le-au dat foc și au început a să bate cu ei vitejește; iar turcii văzîndu-se frînți și de armele lui Mihai Vodă și de focul care de toate laturile îi cuprindeasă, cît și hainele pe ei să aprinseasă, lăpădîndu-și hainele de pe ei, cu trupurile goale au alergat la sălașul domnului său. Ci Mihai Vodă, slobozînd doao tunuri asupra lor, foarte tare i-au frînt. Deci Emir cu totul dejnădăjduind au aruncat pe o fereastă o ladă plină de aur și de petrii scumpe și de alte odoară scumpe, vrînd, ca cu aceastea să îmblînzască mînîia lui Mihai Vodă, și rugîndu-să ca să-i dăruiască viața. Dar Mihai Vodă, aducîndu-și aminte de nevoile ceale multe care și lui și norodului românesc făcusă Emir, nu i-au primit rugăciunea, ci pe toți i-au omorît și multă avuție au luoat de la ei, din carea o parte și-au ținut, cealaltă între ostași o au împărțit, mulțemind lui Dumnezeu pentru biruință.

După aceaia, în anul 1594 în luna lui ianuarie, Mihai Vodă trecînd Dunărea au bătut cetatea Dîrstori și după ce au prădat și pe mulți turci au tăiat, cu multă pradă s-au întors în țară, pururea mulțumind lui Dumnezeu, cel ce totdeauna i-au fost într-ajutoriu. Aceastea așea făcîndu-să, frică mare au cuprins pe turci, mai vîrtos pe cei din Bulgaria, carii era mai aproape în cale lui Mihai Vodă și multe pagube pățea de la el, pentru aceaia s-au plîns la Împăratul turcesc, cum că foarte mari nevoi pat de la Mihai Vodă. Iar Împăratul turcesc, deacă auzi de Mihai Vodă că au scăzut de către turci, numaidecît au trimis pe Mustafa Bașea și cu un domn, anume Bogdan Vodă, feciorul lui Iancu Vodă, și au poruncit și hanului să vie cu tătarii, și așea veniră păn' la Dunăre la cetatea de la Rușciuc. Mihai Vodă înțelegînd aceasta, grăbi de-și strînsă toate oștile și au purces asupra Dunării și au mers păn' la sat la Petri, și gătindu-să să treacă Dunărea, ca să lovească pe Mustafa Bașea, îi veni veaste cum că hanul cu tătarii au întrat în țară și au început a prăda și a robi. Deci Mihai Vodă foarte s-au îngrijeat și îndată cu toate oștile s-au întors înapoi și au tăbărît la sat la Hulubești și trimisă străji împotriva tătarilor pe Radul Buzescul cu frații lui, Preda postelnicul și Stroe stolnicul și cu Radul Calofirescu cu o samă de oști aleasă și în 14 zile a lui ianuarie să lovîră cu tătarii la sat la Putnei și fură biruiți tătarii.

Mulți tătari au perit într-acea bătae și vii încă au fost încă mulți prinși și le tăiară capetele. Iar hanul deacă auzi de aceasta, au trimis pe nepotu-său cu alți tătari mai mulți, carii au venit păn' la sat la Stănești. Buzeștii încă păziră și le ieșiră înainte și în 16 a lui ianuarie să lovîră, și au biruit tătarii. Atunci au perit și nepotul hanului cu multțime de tătari.

Iar hanul încă au fost tăbărît la Serpetești cu Mustafa Bașea și cu Bogdan Vodă.

Deci Mihai Vodă trimisă o samă de oşti cu banul Manta şi noaptea făr' de veaste au lovit pe turci şi i-au tăiat foarte rău şi i-au gonit păn' i-au trecut Dunărea. Iar Mihai Vodă venea mai pe urmă cu toate oştile asupra turcilor. Deci hanul tătăresc, deacă înţeleasă că vine Mihai Vodă, îndată să despărţi de Mustafa Başea şi de Bogdan Vodă şi fugii şi rămasă numai Mustafa Başea şi cu Bogdan Vodă cu oastea lor de la cetatea de la Rusciuc, carea iaste dincolo de Dunăre în Bulgariia, să se bată cu Mihai Vodă.

Iar Mihai Vodă purceasă cu oştile sale, şi trecînd pe gheaţă Dunărea pe la Marotin, au mers la Rusciuc şi în 25 a lui ianuarie să lovi cu turcii şi birui Mihai Vodă, iar Mustafa Başea cu mulţime de turci au perit.

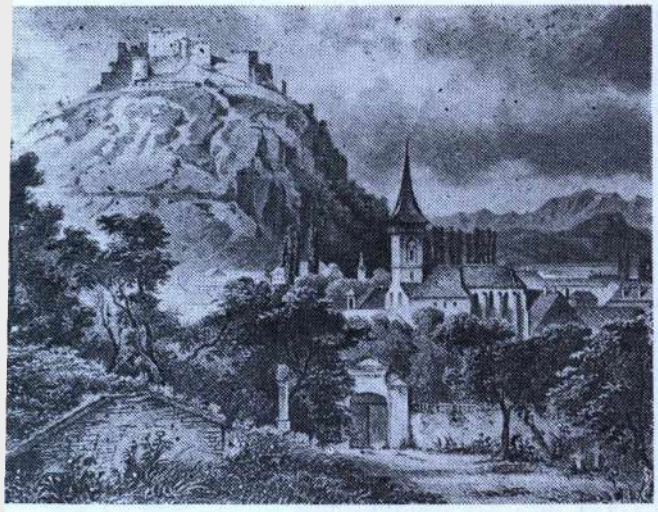
Bogdan Vodă încă de-abiia au scăpat. Şi au ars Mihai Vodă Rusciucul şi toată marginea Ţerii Turceşti şi cu multă dobîndă s-au întors în scaon în Bucureşti. Iar făcîndu-să acest războiu, trimis-au Mihai Vodă pe Mihalcea banul şi pe Preda spătariul şi pe Radul comisul cu oşti de arseră Dîrstorul şi cetatea de la Hersova şi prădară Ţara Turcească foarte rău.

De acolo au mers cu oştile la cetatea Brăila şi începură cu tunurile a o bate şi o sfărîmară pănă la temelie. Într-această bătae mulţi turci periră.

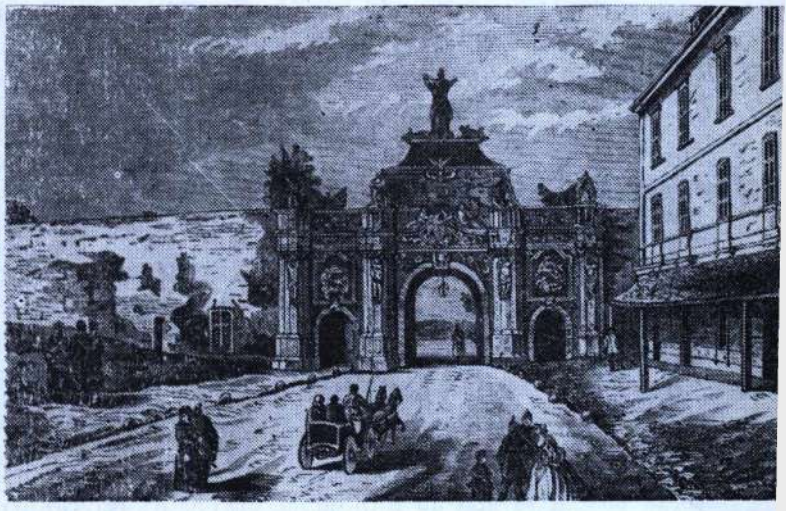
Iar diiavolul cel ce nu poate suferi norocirea şi binele creştinilor au întrat în inima lui Sighismund Batori, domnul Ardealului, carele au făcut să lipsască pe Mihai Vodă de domniia Ţerii Româneşti şi să ţie el ţara cu tot venitul ei. Mihai Vodă, deacă prinsă de veaste aceasta, aleasă o samă de boiari bătrîni, pe Ieftinie mitropolitul cu episcopii de la Rîmnic şi de la Buzeu şi pe Mitre vornicul şi pe Isac logofătul şi pe Dumitru şi pe Radul Buzăescul, pe aceştia-i trimisă solii la Sighismund Batori cu legătură ca aceasta, ca Mihai Vodă să fie ascultătoriu de Sighismund Batori, iar de ţară şi de venitul ei să nu fie lipsit. Iar aceşti trimişi boiari pentru tocmirea păcii mai multă vrajbă decît pace făcură, că traşi şi adămăniţi de Sighismund Batori, lipsiră pe Mihai Vodă de domniia şi de venitul Ţerii Româneşti şi supuseră ţara lui Sighismund Batori, domnului Ardealului, iar Mihai Vodă să fie căpitan al lui Batori, supus şi ascultătoriu. Şi au ales Batori doisprezeace boiari de Ţara Românească, pe carii i-au jurat şi i-au pus să fie ispravnici peste tot venitul ţerii. Într-acea vreame turcii pornisă asupra lui Aaron Vodă, domnul Moldovei, carele să unisă, cum mai sus am văzut, cu Mihai Vodă; au trimis Aaron Vodă la Batori să-i deae, precum s-au legat, ajutoriu asupra turcilor. Deci Batori i-au trimis oaste într-ajutoriu, peste carea mai mare căpitan au pus pe Borcea Andraş.

Atunci Aaron Vodă, făcînd biruinţă, au tăiat mulţi turci şi tătari. Iar Batori Sighismund, domnul Ardealului, primind plînsorile moldoveanilor, carii nu mai putea răbda cumplitele tirănii a lui Aaron Vodă, trimisă făr' de veaste oaste în Moldova şi prinzînd pe Aaron Vodă l-au legat împreună cu Doamna lui l-au adus în Ardeal şi l-au băgat în temniţă în Vinţi, unde şi viaţa şi-au sfîrşit la anul 1595 în luna lui aprilie. Iar în locul lui Aaron Vodă au pus domn Moldovei pe un Stefan Răzvan, carele fusească agă mare la Aaron-Vodă.

Mihai Vodă, deacă auzi de patima lui Aaron Vodă, foarte s-au întristat, fiindcă-l avea soţ şi ajutoriu asupra turcilor. Într-această vreame muri şi sultan Selim, Împăratul turcesc şi luo împărţiia Amurat, feciorul lui, carele mare ruşine ţiindu-şi a fi biruit de români, au ales pe Sinan Başa, cel ce mai înainte în Asiia şi în Africa mari biruinţe făcusă, încă şi în Ţara Ungurească din cetatea Iaurinului scoasă pe neamţi şi băgasă turcii, carele şi el însuşi încă cerusă de la Împăratul turcesc să-l lase să meargă în Ţara Românească şi în Ardeal, ca să le supue Împărăţiei Turceşti. Pe Sinan aceasta l-au trimis Împăratul turcesc cu mulţime de oaste turcească asupra lui Mihai Vodă. Deci Sinan Başa, cătră sfîrşitul verii, cu cincisprezeace taberi de oaste turcească, au purces de la Constantinopol cătră Ţara Românească, şi aproape de Dunăre sosind, au tăbărît cu mai mult decît o sută de mii de oaste la Rusciuc, unde nezăbăvind mult au făcut pod peste Dunăre în preajma Giurgevului, care

Cetatea Deveî.

Poarta cetății Alba-Iulia.

lucru deacă l-au înțeles Mihai Vodă, și-au trimis muiarea și pe fiiul său Petrașco în Ardeal la Sibiiu, iar oștile sale le-au strîns lîngă sine și numaidecît au trimis la Stefan Vodă, domnul Moldovei, ca să vie și el cu oștile sale, ajutoriu asupra turcilor. Stefan Vodă bucuros au fost a face aceasta și au purces să vie.

Și au trimis și la Sighismund Batori, domnul Ardealului, ca după legătura ce o făcusă amîndoi, să-i trimiță ajutoriu, și fiindcă Batori tocma atunci avea nuntă, că luoasă pe sora Împăratului nemțesc, la carea nuntă și pe Mihai Vodă chemasă, că Batori nu știa de veinirea turcilor asupra Țerii Românești, deci Mihai Vodă au trimis la Batori pe Stroe Buzeascul și pe Radul Calofirescul cu daruri scumpe de nuntă, carii au spus și de turci, că au venit cu multă puteare asupra țerii și au făcut pod peste Dunăre, și pentru aceaia Mihai Vodă nu poate să vie la nuntă, să lase țara pustie, iar Batori deacă auzi aceasta degrab au trimis prin toată țara lui de și-au strîns toate oștile sale și au trimis și la Împăratul nemțesc de i-au dat o samă de oaste.

Deci pănă a veni ajutoriu de la Batori, Mihai Vodă cu ai săi s-au tras la munți, că-i era cu sfiială numai cu puțini să stea în contră la atîta mulțime de turc. Iar Sinan Basa cu oastea turcească, trecînd Dunărea și intrînd în țară, începu a prăda și a robi, nimene stîndu-i înainte și tăbări la satul Călugăreni.

Iar Mihai Vodă deacă văzu că zăboveaște ajutoriul, ca să nu facă atîta stricare în țară turcii, cu oastea cîtă avea au pripit de s-au lovit cu turcii în apa Neajlovului în vadul Călugărenilor, și foarte mare bătae au avut în 13 zile a lui august, de dimineața pănă seara, și atîta sînge s-au vărsat, cît și apă să roșisă de sîngele cel mult, iar Sinan Basa dacă văzu că nu sporește, ci caută cu mare rușine să se întoarcă înapoi cu atîta oaste biruit de puțintei români, strînse pe toți bașii și pe toate căpeteniile oștilor sale și sfătuiră că va fi mai bine să facă năvală mare și iute asupra lui Mihai Vodă, ca încă așea să-și poată izbîndi, și așezară și toate tunurile.

Iar Mihai Vodă, cunoscînd vicleșugurile lor, și-au strîns toată oastea și pe toți boiarii și pe toți căpitanii, și așea să lovîră de iute, cît să amestecară unii cu alții, și foarte cumplit să bătură, și birui Mihai Vodă. Într-această bătae au tăiat Mihai Vodă cu mînile sale pe Caraman Basea și multe steaguri și tunuri turcești au luoat. Iar cînd au fost peste noapte, Mihai Vodă s-au sfătuit cu ai săi ce va să facă, pentru că

ajutoriul de la Batori nu mai soseaşte şi ei puţină oaste avînd, nu vor putea sta în contră la atiţa vrăjmaşi. Deci să dederă înapoi pe apa Dîmboviţii, la satul Stoeneşti, şi puseră tabăra acolo, aşteptînd să le vie ajutoriul de la Batori.

Iar turcii, înţelegînd de aceasta, să ridicară şi veniră la Bucureşti, acolo au făcut cetate la mînăstirea lui Radu Vodă, că au fost şeanţuri şi ziduri de pămînt şi de glii foarte groase împregiurul mînăstirei, la care nu numai oamenii din ţară trebuia să lucre, ci şi din Bulgariia foarte mulţi oameni au trebuit să vie să lucre, zioa şi noaptea.

Acolo Sinan Başa şi-au împărţit tabăra în doao părţi, o parte o au dat lui Ali Başa de la Trapezunt, ca să aibe grije să se isprăvească lucrul mai curînd şi să povăţuiască oastea aceaia. Iar cea mai mare şi mai tare parte o au luoat cu sine şi au purces împotriva lui Mihai. Ali Başa, după ce isprăvi lucrul, mearsă şi el cu oastea sa la Tîrgovişte şi acolo încă făcu întărire.

Într-aceaia Ieremie Vodă Moghila, carele era în Ţara Leşească, înţelegînd de Stefan Vodă, domnul Moldovii, că s-au sculat cu toate oştile lui şi mearge într-ajutoriu lui Mihai Vodă, îndată s-au sculat cu oaste leşească şi au venit în ţara Moldovei, ca să fie domn, care lucru auzindu-l Stefan Vodă, au trecut în ţara Ardealului cu toată oastea sa şi s-au împreunat cu oastea lui Batori, că el încă pornisă de venea ajutoriu lui Mihai Vodă.

Cînd Mihai Vodă, în locul unde se trăsească cu ai săi la munţi, care de la cetatea carea oarecînd era acolo, ci după aceaia o au stricat turcii, să numesc Negru Vodă, care loc era foarte bun de apărare pentru surpăturile şi ripele pămîntului şi pentru riul ce era dedesupt şi pentru lacurile şi pentru glodurile de primpregiur, că numai pe un loc putea vrăjmaşul să între, ci şi prin acel loc puţini împuşcători putea bate toată oastea vrăjmaşilor, că era strîmt locul şi făr' de pod nu putea întra (la această cetate s-au fos[t] tras oamenii şi supt Vlad Vodă), deci cînd Mihai Vodă era într-acest loc, aşteptînd ajutoriu, Sinan Başa, nu departe de Mihai Vodă, într-un deal, şi-au pus tabăra, cît să vedea unii pe alţii şi să mira Sinan Başa că nu fug românii în faţa lui, şi făr' de frică-l aşteaptă, socotind că nimene pe el nu-l poate birui, cum să întărisă. Iar a doao zi alegînd 6.000 de ianiceri şi 6.000 de pedestraşi, i-au mînat să bată pe români, şi făr' de biruinţă să nu se întoarcă. Iar Mihai Vodă, măcar de avea puţini ostaşi, însă nădăjduind după Dumnezeu în virtutea sa şi în vitejiia românilor săi şi întru tocmirea locului, au eşit înainte vrăjmaşului. Turcii cu numărul şi cu mulţimea, românii cu virtutea şi cu vitejiia să bătea şi ai[u]rea turcii foarte rău bătuţi fugea îndărăpt păn' la tabăra unde era Sinan Başa, ai[u]rea dînd năvală, mişca pe români din loc şi striga că au biruit. Deci veni şi Sinan Başa, îndemnînd pe turcii săi să se poarte bărbăteaşte şi pre cei leaneşi îi silea şi cu cuvinte bune şi ceale reale şi şi cu toiagul şi cu bătăi încă-i îndemna. Mai pre urmă 300 de puşcaşi ardeleni, carii cu o zi mai înainte eşise pentru hrană, ca cum Dumnezeu i-ar fi trimis, au venit, cărora îndată le-au poruncit Mihai Vodă să ajute celor osteniţi, iar turcii spăriindu-se de venirea acelor trei sute, au dat dosul şi au început a fugi. Românii după ei alerga de îi gonea şi pe mulţi başi şi pe alţi turci au tăiat, şi au prins şi patru tunuri de ceale mari şi vreo cîteva coade sau steaguri, într-a care era unu vearde foarte mare. Sinan Başa, trecînd pe un pod, care românii îl rupseasă, ci turcii degrab îl diresească, au căzut în mocirlă, unde ca un porc tăvălindu-să cu cal cu tot, şi doi dinţi i-au sărit şi de-abiia l-au putut scoate ai săi. Această nenorocită turcilor bătae auzindu-să la Constantinopol, au dat prilejiu pizmaşilor lui Sinan Başa ca să-l pîrască la Împăratul, că nici turcii nu putea suferi trufiia lui Sinan Başa, care lucru înţelegîndu-l Sinan Başa foarte s-au mîniat, şi vrînd să-şi izbîndească şi să scoată pe Mihai Vodă din ţară şi aşea să treacă în Ardeal şi să ia şi Ardealul, pentru aceaia au socotit că iară să înoiască bătaia, dar Mihai Vodă, socotind că în cîmp nu va putea sta împrotiva a atîta mulţime, s-au tras iarăşi la locul său, unde o lună au aşteptat, pînă ce i-au venit ajutoriu din Ardeal.

Deci Batori, după cum să legasă cu Mihai Vodă, cît au isprăvit nunta ca să-i tri-

miță devreame ajutoriu, îndată au poruncit lui Benedict Medicanție, vițișpanului săcuilor, și lui Baltasar Bogati, ca toți săcuii din toate scaonele să se ridice și să se stringă tabără în cîmpurile Bîrcii, lîngă orașul săsesc, care-l cheamă Dealul Negru, și să le făgăduiască cu numele craiului Batori, cum că toate privileghiurile care le-au avut mai înainte de ce s-au făcut rebeali craiului le vor dobîndi iară, numai să se poarte bine în războiu asupra turcilor, și, ca să le dea mai mare inimă, însuși Batori craiul în 16 zile a lui avgust din Belgrad au purces la Sebișiu, unde trei zile au așteptat și pe alții. Iar fiind el în Sebișiu, i-au venit veaste bună, că Mihai Vodă și pe turci și pe tătari i-au și biruit cum că tătarilor mergînd îndărăpt la țara sa dincolo de Boristen, le-au eșit înainte muscalii și i-au tăiat foarte rău și toată țara tătărască o au prădat și o au ars, și întru acea iarnă nu să temea oamenii că vor veni tătarii.

După aceaia venind Batori la Dealul Negru, unde era adunați săcuii au aflat numărul săcuilor 14.759 într-armați.

După aceaia au trimis iarăși oameni cu poruncă la săcui, ca supt piarderea capului, toți secuii cei buni de bătae, carii au rămas acasă, să iasă și după puține zile s-au strîns la 24.000, dintru carii 9.200 era pușcași, ceialalți cu sabii, cu lănci și cu săgeți, și de la Oradie încă au venit opt sute de călărași cu lănci și 1.200 de pușcași pedestri și 300 de cazaci cu cîte doao puști, una lungă, alta scurtă, cu arce și cu tulbe pline de săgeți și neamți trimiși de la Împăratul Rudolf, îmbrăcați în fer, 1.600. Deci pornind de acolo au venit în Brașov.

Stefan Vodă, domnul Moldovei, încă plecase cu moldoveanii săi, ci pentru tătari nu putea să vie drept în Țara Românească, ci, abătîndu-să spre Ardeal către săcuime, le-au eșit înainte leașii și nu-i lăsa să treacă și i-au căutat a să bate cu leașii, pre carii tăindu-i moldoveanii și împrăștiindu-i, au trecut în Ardeal, de s-au împreunat cu ardelenii.

Oaste moldovenească era pedestrași 2.300, călărești 800 și tunuri mari 22. Afară de această oaste, cetatea Sibiiului au trimis cu cheltuiala sa o mie de cătane cu haine negre, Brașovul altă mie cu haine merii, Medeașul altă mie cu haine verzi, Bistița altă mie cu haine roșii, carii era toți pedeștrii pușcași.

Așea au trecut în Țara Românească, și Batori încă au trecut, unde și-au numărat cătanele cîte trecuse în țară și au aflat 20.000 călărași și 32.000 de pedeștrași și tunuri mari 53 și multe cară încărcate cu prav și cu bucate, care pentru strîmtoarea locului, cu funi le slobozea din vîrvurile munților în vale.

După aceaia mergînd mai înainte și-au pus tabăra la Rucări, unde un vultur așea de mare, cît nu mai putea sbura de mare, sburînd din munte au stătut aproape de cortul prințului Batori, care luîndu-l ostașii, l-au dus la prințul Batori și la Stefan Vodă și să bucurară cu toții ca de un semn bun. De la Rucări au purces pe Dîmboviță în jos și au venit unde era Mihai Vodă cu opt mii de ostași. Acolo în zeace zile s-au odihnit cu toții bucurîndu-să; însă turcii nu le da pace, că de multe ori din turci să slobozea asupra lor, ca să-i poată risipi, ci mai totdeauna turcii bătuți să întorcea la ai săi; ostașii dintr-aceste biruințe ce făcea asupra turcilor foarte mare inimă au căpătat.

Iar nu departe de tabără era un deal, pe lîngă care curge Dîmbovița, într-acesta s-au suit Sinan Basa, ca să vază oștile lui Mihai Vodă și văzînd atîta mulțime de oaste, s-au înfricoșeat; ci dinafară nu-și arăta frica.

Deci, după ce isprăvi zidul care la Tîrgoviște-l făcusă, stringîndu-și oștile, au început cu cuvinte a-i îndemna și a-i îmbărbăta și le-au zis să stea cu inimă tare, că el cu vreo cîteva oști va să se întoarcă la București, ca să gîndească Mihai Vodă că fuge, și așea de cumva ar alerga Mihai Vodă după el, ceaialaltă oaste, carea rămînea acolea, să-i iasă dindărăpt, și Sinan cu ceaialaltă parte de oaste să se întoarcă înainte-i, și așea, în mijloc, să strîmtorească pe Mihai Vodă și de tot să-l bată, ca apoi făr' de împedecare să meargă în Ardeal. Iar după ce au încetat a grăi, multe tunuri și toate alte ce era de lipsă au băgat în Tîrgoviște, unde patru mii de ostași aleși au lăsat de pază, preste carii mai mare au pus pe Ali Basa, basa de la Trapezunt, și

Ѝ С Т О́ Р І Ѧ

ПЕТРЪ

ЛѢТОПИСЦА РѠМѪНЕСКОГ ЛАДКІЛ.

ИСТОРІЯ

ПЕТРУ

МАЙОР де Дичо-Сѫмилцѣтин,

Протопоп, шѝ ал Дикалѣтѣл Крайскал Конскилиум Документиницал ал Оунгаріи

ВЪВОК Ѝ КЪТРЕКЕРЕ РОМЪНЕСК.

ЛА БЪДА.

Ѝ Крайска Типографіе ал Оунивирситъцій Оунгуріи дин Пеща.

1811.

ISTORI'A
IMPERIULUI OTTOMANU

CRESCEREA SI SCADEREA LUI

CU NOTE FOARTE INSTRUCTIVE

DE

DEMETRIU CANTEMIRU

PRINCIPE DE MOLDOVA

TRADUCERE ROMANA

DE

Dr. IOS. HODOSIU

BUCURESCI

EDITIUNEA SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE

MDCCCLXXVI.

Bali Epirotenul, başa cetăţii Avloniei din Machedoniia şi pe Mehmet Cadii, iar el, noaptea, cu ceialalţi ostaşi au purces către Bucureşti, aprinzînd întîiu multe căsi şi doaozeci de besearici din Tîrgovişte.

A doao zi după ducerea lui Sinan Başa la Bucureşti, Mihai Vodă cu ajutorul lui Dumnezeu au socotit să se bată cu Sinan Başa, şi în tabăra cea mai dinainte era însuşi Mihai Vodă cu ai săi vechi ostaşi români.

După el, Cvirali cu patru mii de călăraşi. După acestea săcuii, după carii era nemţii, şi şaptezeci şi cinci de tunuri în tabără avea. De laturea dreaptă era doao turme de călăraşi şi în toată turma era cinci mii, de-a stînga iar era atiţa, pe urmă după ei era Batori, cu ceailaltă parte de ardeleni, carea cuprindea 12.000. Aşea în rînd au purces unde tabăra mai înainte Sinan Başa, ci acolo numai cinci turci au aflat, carii se ducea după ceialalţi; pe acestia îndată i-au tăiat şi păn' la amiazăzi au mer[s] mai înainte, apoi au stătut temîndu-se de pîndituri şi într-acea noapte au petrecut tot într-armaţi.

După aceaia înţelegînd că Sinan Başa iaste la Bucureşti, Batori au întrebat pe Mihai Vodă ce vor face, mearge-vor să gonească pe Sinan Başa fiindcă să teame şi fuge?

Iar Mihai Vodă au zis, că nu e bine să-l gonească, pentru că turcii cei din Tîrgovişte, din dindărăpt pot să închiză calea, ci mai întîiu să ia de la ei Tîrgovişteа, şi aşea au şi făcut, că s-au apucat să scoată pe turci din Tîrgovişte şi întru acea noapte au făcut şeanţuri, după cum e rîndul la tabără şi pus tunurile şi pe trei locuri au început a bate Tîrgovişteа.

Stefan Răzvan, domnul Moldovei, cu moldoveanii și cu săcuii cu zeace tunuri era despre partea cea de către București, iar Mihai Vodă de către munți, lîngă valea Ialomiții, aproape de besearică și au ales loc și cu doaozeci de tunuri făr' de încetare bătea și strica zidul, care de curînd îl făcusă Sinan Basa.

Iar dinlăuntru turcii în tot chipul să apăra, împușcînd cu tunuri, vrînd să gonească pe Mihai Vodă și să nu lase pe români să pue scări să treacă peste zid. Așișderea și oastea creștinească dinafară așea de tare da foc și bătea zidul, cît tot văzduhul s-au întunecat de fum de prav. Iar săcuii, stringînd leamne și cu rășină, s-au apucat cu toată tăria lor să bată cetatea și leamnelor celor cu rășină să le dea foc și să aprinză cetatea, dar leamnele fiind verzi, nu au prins curînd foc, deci fiind săcuii lîngă zid, și dinlăuntru și dinafară dînd cu tunuri, cădea petrii din zid și pe mulți săcui omorea și turcii dinlăuntru încă-i bătea rău, așea au trebuit să se tragă iară îndărăpt.

Iar a doa zi de toate părțile rînduind și diregînd Mihai Vodă oștile, au poruncit de au adunat multă leamne uscate și l-au pus supt zidul cel cu leamne pe de laturi și dîndu-i foc s-au aprins și au început a să surpa din zid și Mihai Vodă cu fapta sa pe toți îi îndemna și le da pildă, deci nu făr' de mult singe puseră scări și să suia ostașii pe zid și răzbea în cetate. Iar turcii nu știia, stînge-vor mai înainte focul, au sta-vor împrotiva vrăjmașilor să-i oprească. Ci văzînd că nimic nu vor isprăvi, pe o poartă au dat fuga, ai noștri au alergat după ei și au prins viu pe Ali Basa de la Trapezunt și pe Mehmet și pe Bali, pe carii mai sus i-am zis, că i-au lăsat Sinan să păzească cetatea Tîrgoviștii, din ceialalți turci pe foarte mulți au tăiat și au luoat toate tunurile și alte ce avea turcii și afară de tunuri, cealealalte le-au împărțit între ostași.

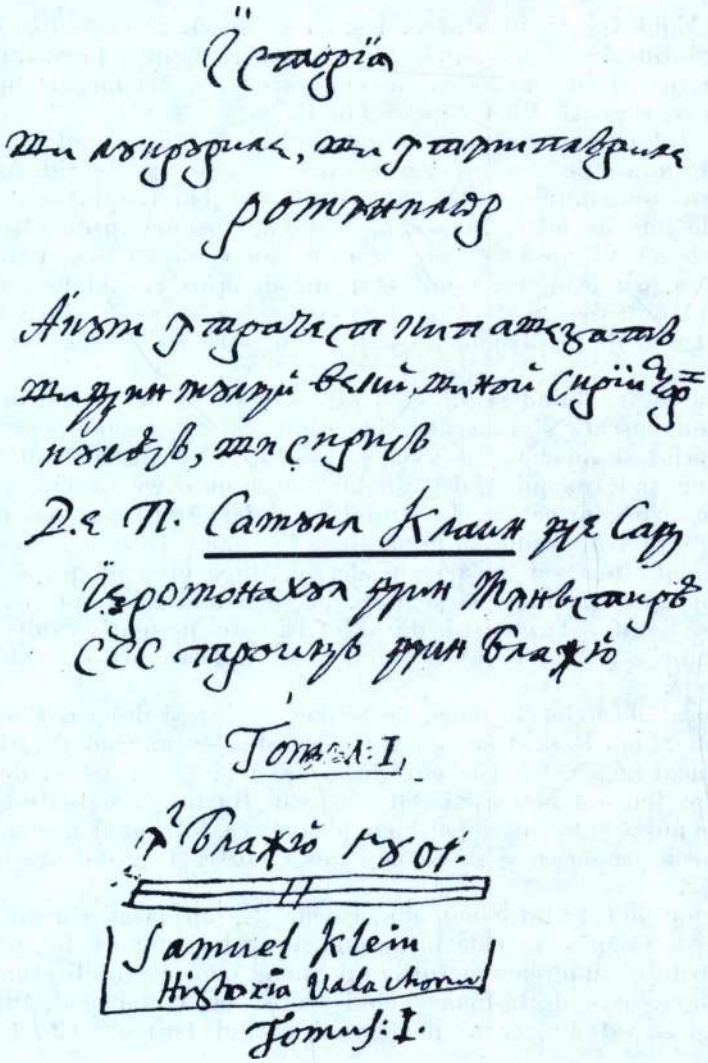
Tunuri de la turci au luoat doao foarte mari, de mijloc 44, ostași de ai noștri au pierit 60 și mulți s-au rănit. Sinan Basa deacă au auzit aceastea, tremurînd de frică, au lăsat Bucureștii și au luoat fuga către Giurgev, însă mai înainte de a fugi de la București, au săpat pe supt temeiul besearicii ceii mari din București și toate gropile le-au umplut cu prav de pușcă și le-au acoperit cu pleave, ca întrînd ai noștri, să se aprinză pravul și să sfarme besearica și să omoare pe ai noștri și au dat orașului foc, apoi s-au dus la Giurgev.

Dar Mihai Vodă înțelegînd de fuga lui Sinan din București, au lăsat Bucureștii și s-au dus la Giurgev după Sinan și în cale întîlnindu-se cu trei unguri fugiți la turci, de la aceștia pre amăruntul au înțeles lucrurile lui Sinan, cum că multe tunuri au lăsat pe cale, să nu-i opăcească de la fugă și cînd trecea pe vreun pod, turcii unii pe alții să împingea și să vătăma, ca să poată mai curînd treace, atîta frică avea de Mihai Vodă.

Iar pe ai nostri foamea au început a-i necăji, că Sinan pe unde mergea, toate orașele și satele le aprindea și pe oamenii cari-i afla au îi tăia, au în robie îi ducea și așea ai nostri nimic de mîncare nu putea afla la urma turcilor, pentru aceaia mai încet mergea, că trebuia să aștеapte, și carele cu bucate și cu toate aceastea, cînd era turcii doao miluri departe de Giurgev, i-au ajuns ai nostri și fiind turcii împrăștiați, foarte pe mulți i-au tăiat și pe mulți vii au prins.

După aceasta Mihai Vodă în luna lui noemvrie au tăbărît lîngă Giurgev, ca să-l bată. Iar Sinan Basa, cuprins de frică, ca nu cumva viu să vie în mîna lui Mihai Vodă, au trecut Dunărea și fiindcă avea multe tunuri și cară împovărate, și multă pradă din țară și robi mulți, au lăsat opt mii de ostași în Giurgev pentru pază, ca după ce va treace el cu cealaltă tabără, ca să nu să strice podul cu atîta povară, ci să treacă apoi și ei cu carele.

Deci începînd Mihai Vodă a bate Giurgevul, turcii de frică au dat fugă peste pod, dar Mihai Vodă slobozind vreo cîteva tunuri au rupt podul la mijloc și turcii carii nu putea înota au perit toți, adecă unii în apă, alții de sabia lui Mihai Vodă. Sinan Basa să uita cu milă la cealaltă parte de Dunăre și nu cuteza să vie să ajute

soţilor săi. Turci, afară de cei înecaţi, au perit cinci mii şi din români ţereani robiţi de turci au izbăvit cinci mii. Ostaşii, după aceaia, prădînd carele turcilor, au dat de neşte vase cu prav de puşcă, care aprinzîndu-se făr' de veaste, în mare spaimă au băgat pre ai noştri, dar pe nimene n-au vătămat. Iar din opt sute de turci carii mai rămăsease de apăra Giurgevul, afară de ceale cinci mii şi de cei înecaţi, carii au perit lîngă Dunăre, numai unul cu înotul au scăpat la Sinan Başa.

În cetate, întrînd, ai noştri au aflat doao tunuri foarte mari şi de mijloc treizeci şi opt. Şi aşea, văzînd Sinan Başa că au luoat Mihai Vodă cetatea Giurgevul, carea foarte de mulţi ani au fost supt stăpînirea turcească, şi pre sine din toată Ţara Românească scos cu vitejiia lui Mihai Vodă şi făcut de ocară, s-au dus cu ruşine la Constantinopol, unde bînd otravă au murit.

Iar Mihai Vodă, aprinzînd Giurgevul, s-au întors către Tîrgovişte, petrecînd pe Batori, domnul Ardealului şi pe ardeleni pănă la Gergiţie, oraşiu al Ţerii Româneşti, tocma în hotar de către Ardeal. Atunci Sighismund Batori, socotind atîta vitejie a lui Mihai Vodă, i-au dat ţara cu tot venitul, să fie domn, cum la început au fost.

Aşea se despărţiră unii de alţii, şi Batori au trecut la Braşov, iar Mihai Vodă au rămas în Ţara Românească, de au dires lucrurile ţerii, rînduind boerii şi făcînd ziduri şi altele.

Stefan Vodă Răzvan de la Moldova, luînd de la Batori 2.000 de săcui şi cu moldoveanii carii era cu sine, s-au dus să-i scoaţă din scaonul domniei Moldovei pe Moghila, ci eşindu-i leaşii înainte, au dat război cu ei bărbăteaşte, dar după cîtăva vreame moldoveanii au trecut la Moghila şi Stefan Vodă au rămas numai cu săcuii, şi neputînd sta să se apere, l-au prins leaşii, carii l-au dus la Ieremie Vodă, dintr-a cui poruncă înţepat au murit.

Cam pe aceale vremi s-au rîdicat şi hanul tătăresc cu mulţime de tătari şi venea asupra Ţerii Româneşti, iar vrînd să vie prin Moldova, Ieremie Vodă i-au prins de veaste şi, grăbind, le-au eşit înainte cu moldoveani şi cu leaşi, şi la Tuţora făcură şanţ mare şi se bătură trei zile şi nici unii nici alţii nu învinseră. Deci tătarii, dacă văzură că nu pot mearge înainte, făcură pace cu moldoveanii şi să întoarseră în ţara lor, aşişderea şi leaşii să duseră.

Iar cînd au fost la anul 1597, în şease zile a lui martie, Mihai Vodă au trimis pe Vilaşco cu mulţi haiduci la Baea, carii ocoliră toată cetatea şi bătîndu-o multă avuţie luoară. Iar întorcîndu-să de acolo să vie acasă, turcii din toate părţile să strînseră şi alergară după Vilaşco şi-l ajunseră la locul ce să cheamă Muntele Comisului, şi

«Un rea — natiunea a făcut-o»

acolo trei zile se bătură şi fu biruit Vilaşco, perindu-i toţi haiducii şi luoară turcii toată prada înapoi.

Iar în luna lui iunie în 16 zile Mihaiu Vodă trimisă alte oşti, cu Farcaşiu aga, la Dîlu, să-i prade, carii trecură Dunărea pe la Jerdelea, dar turcii prinzînd de veaste, se strinseră şi se făcură oaste mare şi nu eşiră de faţă să se lovească, ci făcură meşteşug ca ei făr' de veaste să lovească pe români. Deci mergînd oştile lui Mihai Vodă făr' de nici o teamere, turcii făr' de veaste loviră şi făcură războiu foarte iute şi învinseră pe români şi din călăreţii români puţini scăpară, iar pedestraşii toţi peiră. Deci Mihai Vodă mult să supără pentru perirea acelor voinici şi trimise în ţări străine să stringă atîta oaste, cît să poată sta împrotiva turcilor.

Într-acea vreame să rîdicară turcii cu mare oaste şi mearseră asupra Ţării Ungureşti şi mare războiu făcură cu neamţii şi luoară turcii cetatea Agriia. Iar cînd s-au întors înapoi oastea turcească, o samă de oşti turceşti au dat prin Ţara Românească şi au început a prăda şi a robi.

Iar Mihai Vodă deacă auzi acest lucru, purcease cu toate oştile sale asupra Nicopoei şi mergînd prin ţară au [în]tîlnit o samă de turci pe apa Teleormanului, robind şi stricînd ţara; pe turcii aceştia pe toţi vii i-au prins Mihai Vodă şi le-au tăiat capetele.

Şi ajungînd la vadul, au ocolit cetatea Turnul şi au bătut şi o au ars. Şi cînd să gătea să treacă la Nicopoe, îi veni veaste că au bătut turcii pe neamţi şi pe Batori, domnul Ardealului. Deci Mihai Vodă foarte să îngriji şi începu a face pace cu turcii şi cu sangecul (adecă cu ispravnicul) de la Nicopoi, în luna lui octomvrie în anul 1599.

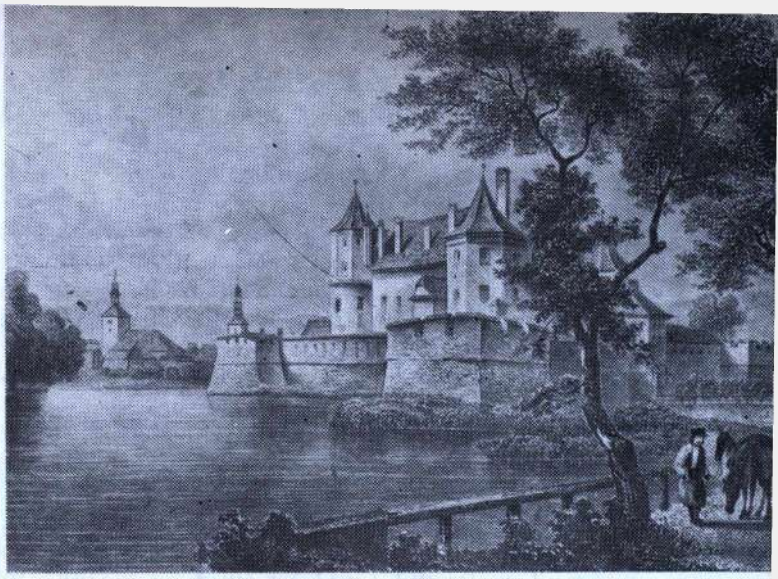
În anul 1598 Sighismund Batori s-au lăsat de domniia Ardealului şi Ţara Ardealului o au închinat Împăratului nemţesc Rudolf, cum s-au zis mai sus în partea 3, § 10.

Deci Mihai Vodă au trimis soli la Împăratul Rudolf, la Viena, pe Ilie Cacuciul săcuiul şi pe Petru Armenie, ca să înştiinţează pe Împăratul ce va să facă, de vreame ce ostaşi amintrilea nu poate să aibă fără numai de plată şi atîţa bani nu are, ca să ţie atîta oaste să poată sta împrotiva turcilor, pentru aceaia să roagă, ca să poată şti voia Împăratului şi să-i trimiţă Împăratul şi bani, sau de nu poate Împăratul să-i trimită bani, el îşi va zălogi ce are, ca să poată ţinea ostaşi. Împăratul au răspuns că va trimite pe frate-să[u], prinţ Maximilian, ca toate ce vor fi de lipsă să le plinească.

După acest răspuns, aşteptînd cîtva Mihai Vodă şi nevenind Maximilian, au socotit că nu va fi bine să aştepte mai mult şi au trimis soli pe Radul clucerul şi pe Miron logofătul la Ardeal, ca să se sfătuiască cu boiarii Ardealului. Boiarii Ardealului, adunîndu-se în Belgrad pentru sfătuirea, au trimis în Ţara Românească, la Mihai Vodă, pe Gaşpar Cornişiu şi pe Pangratie Senisie, carii venind în Tîrgovişte au dat lui Mihai Vodă zeace mii de galbini pentru lipsa oştilor şi s-au tocmit întru acest chip, ca Mihai Vodă să cunoască pe Împăratul Rudolf domn şie, iar Împăratul Rudolf să lasă pe Mihai Vodă şi pe feciorul lui domn veacinic Ţării Româneşti făr' de nici un haraciu. Însă Mihai Vodă, ca să arate supunerea sa, în tot anul să trimiţă Împăratului daruri. Iar de ar muri feciorul lui Mihai Vodă făr' de prunci, Împăratul carele va fi atunci să dea voe românilor din Ţara Românească să-şi aleagă domn pe carele vor vrea ei, om de neamul lor şi de leagea lor, şi oameni de altă leage să nu să bage în ţară. Şi Împăratul să dea cinci mii de ostaşi lui Mihai Vodă ca să se poată apăra de turci, iar Mihai Vodă pe prîlatinii Împăratului să-i aibă prîlatini şi pe vrăjmaşii Împăratului, vrăjmaşi şi cum că aceastea se va ţinea, întîiu el au jurat, după el Evthimie, mitropolitul ţerii, Dumitru vornicul, Mihai banul de la Craiova, Radul clucearul, Theodosie logofătul, Andronic vistiariul, Nigron spătariul, Miroslav logofătul şi ban Calota cu numele a toată ţara.

După aceaia solii s-au întors cu aceastea la Împăratul şi la Maximilian.

După ce aceastea întru acest chip s-au făcut şi s-au aşezat ţara, mai pre urmă lui Sighismund Batori i-au părut rău că au dat ţara Împăratului şi şi-au lăsat scaonul cel domnesc, şi în anul 1599 au fugit de la Opoliia şi iarăşi au venit în Ardeal.

Boiarii Ardealului îndată primiră pe Batori şi să închinară lui, şi pe comisarii împărăteşti îi goniră. Sighismund Batori trimisă la Mihai Vodă pentru prieteşugul şi credinţa cea dintîiu, ca să fie iar unul cu alt nedespărţiţi şi să-i dea o samă de oşti ajutoriu, să se apere de vrăjmaşi.

Într-acea vreame era un başe pe marginea Dunării la Diiu, care-l chema Hodăm Başa, acesta avu sfadă cu Mihai Vodă şi trimisă la Mehmet Başa de la Dîrstori, ca să meargă cu oştile lui să apuce scaonul lui Mihai Vodă.

Iar Mihai Vodă, deacă prinsă de veaste, şi-a strîns toate oştile şi trimisă o samă de oşti, cu Dumitru Vornicul, împrotiva lui Mehmet Başa şi să întîmpinară oştile la sat la Chiliset şi deaderă războiu unii cu alţii şi fură turcii biruiţi şi au luoat şi doao steaguri de la turci şi le-au adus la Mihai Vodă în oraşiu în Caracal. După aceaia Mihai Vodă se găti cu toate oştile şi purceasă asupra lui Hadăm Başa şi trecu Dunărea pe din sus de Nicopoi şi făcu mare bătae cu Hadăm Başa şi Mihai Vodă au învins pe turci şi le-au luoat toate tunurile şi toată marfa, şi începu a bate cetatea Nicopoi cu tunurile foarte tare şi de multe ori făcură şi năvală mare şi nu putură să o ia, că cît spărgea şi striga românii zioa, turcii noaptea zidea şi diregea. Daci văzînd că nu o pot luoa, au şezut trei zile de au tot prădat Ţara Turcească, după aceaia toate oştile au purces în sus către Diiu, tot prădînd Ţara Turcească, din Dunăre pînă în munţi, pînă sosiră în prejma Diiului, iar sangeacul (ispravnicul) de acolo îşi strînsă toate oştile şi trimisă şi la beiu de la Baia, de veni cu oştile lui într-ajutoriu şi eşiră înaintea lui Mihai Vodă, însă şi sangeacul, şi făcură mare bătae în multe zile şi mulţi turci peiră, cît de-abiia au scăpat sangeacul cu puţintei turci şi s-au închis în cetate. Iară şi Mihai Vodă puţin au fost de n-au perit, că gonind turcii şi răsipindu-i în toate părţile, o ceată de turci, deacă văzură că vor să piară, iute să întoarseră asupra lui Mihai Vodă şi răpezi unul o suliţă să i-o înfigă în pîntecele lui. Mihai Vodă deacă văzu că va să piară, apucă suliţa cu amîndoao mînile de fier şi căuta şi într-o parte şi într-alta, ca să-i vie cineva ajutoriu, să-l scoaţă de la moarte şi alţii nu să aflară mai aproape, fără numai doi boiari, Radul Buzescul şi frate-său, Stroe stolnicul; cestia grăbiră şi tăiară capul turcului şi pre cealealalte soţii ale lui şi aşea isbăviră pe Mihai Vodă de moarte şi multă vitejie arătară Buzăeştii înaintea lui Mihai Vodă, luptîndu-se cu turcii.

Iar după ce făcu Mihai Vodă această biruinţă, şezu supt cetate zeace zile, arzînd şi prădînd toată marginea Ţerii Turceşti, şi să întoarseră cu toată dobînda să treacă Dunărea pe la Ruşeava, iar cînd fură oştile jumătate trecute, să slobozi vînt cu fortună pe Dunăre şi să despărţi oastea, jumătate de o parte de Dunăre, jumătate de altă parte şi şezură cinci zile aşteptînd păn' ce să va potoli vîntul, iar oştile care n-au fost trecut Dunărea tot au ars şi au prădat Ţara Turcească. Şi după ce au încetat vîntul, au trecut toţi Dunărea şi s-au împreunat cu cealealalte oşti, în cinci zile a lui noemvrie la anul 1599 şi au venit în scaon în Bucureşti cu multă veselie, dînd laudă lui Dumnezeu.

Şi au făcut Mihai Vodă o mînăstire mare şi frumoasă în oraşiu în Bucureşti, care iaste în malul Dîmboviţii, a căriia hramul iaste S. Nicolae de la Mira Lichiei.

Într-acea vreame Sighismund Batori întrasă în multe gînduri, care de nici un folos nu i-au fost, nici lui nici ţerii, precum zic înţelepţii, că omul înţelept află calea şi pe unde n-au umblat, iar cel ce-şi piarde mintea rătăceaşte şi pe unde au umblat, ca şi acest Batori, că nu-i ajunsă că întîiu îşi închină ţara Împăratului nemţesc şi făcu

legătură cu dînsul, apoi își lăsă credința și legătura cea făcută cu dînsul și, lăsînd cetatea Opoliei, iar veni în Ardeal să ia scaonul domnesc și să apucă cu Mihai Vodă iar de prieteniia cea dintîiu, apoi nici așea nu s-au așezat, ci luo gînd rău ca să se despartă de Mihai Vodă și să închine Ardealul turcilor, ci pentru legătura și jurămîntul care au fost făcut cu Mihai Vodă, ca amîndoi pînă vor fi ei domni cu turcii prieteșug să nu facă, socotea cum să poată începe un lucru ca acela împrotiva jurămîntului său, pentru aceaia au trimis la vărul său Andrei Batori carele era în Țara Leșească, ca să vie să fie domn Ardealului în locul său și să facă tocmeală cu turcii, ca să înșeale pe Mihai Vodă. Deci au venit Andrei Batori (cum s-au zis în locul său întră domnii Ardealului, partea 3, § 10, unde s-au grăit de acest Batori) și s-au făcut domn Ardealului, la carele Ieremie Vodă Moghila, domnul Moldovei au trimis cărți, cum să fie amîndoi una și să scoată pe Mihai Vodă din mijlocul lor, și de nu va eși de bună voe, ei cu oști să se scoale asupra lui și prinzîndu-l să-l dea în mîna turcilor.

Andrei Batori primi bucuros acel sfat rău și trimisă la Mihai Vodă sol pre un neameșîu, poruncindu-i ca să iasă din Țara Românească, că amintrilea va întra în mîna turcilor.

Iar Mihai Vodă, deacă auzi acest lucru și-au strîns toți boiarii și au făcut sfat, și trimisă la Rudolf, Împăratul nemțesc și craiul unguresc, să-i dea oști întru ajutoriu, ca să se bată cu Andrei Batori. Iar Împăratul Rudolf fu bucuros și trimisă o samă de oști lui Mihai Vodă.

Deci bucurîndu-să Mihai de ajutoriul Împăratului, au trimis și la Radul Buzăescul și la banul Udrea, să vie și ei cu oștile Craiovei și a Jiiului și a Mehedinților în luncile Sibiiului în Ardeal, unde cu toți se vor împreuna.

Andrei Batori, deacă auzi de Mihai Vodă că au venit în luncile Sibiiului, curînd și-au strîns toate oștile și au venit și el la Sibiiu și au făcut șeanț și au așezat tabăra sa de cătră zidul cetății, iar oastea lui Mihai Vodă au tăbărît la satul Veaștem. Deci în unsprăzeace zile a lunii lui octomvrie a anului 1600 să arătară străjile și să văzură oștile și dădură războiu foarte mare, pănă seara, și biruiră românii pe unguri și periră oameni mulți dintr-amîndoao părțile.

Iar Andrei Batori, noul domn al Ardealului, deacă văzu oastea sa înfrîntă și spartă, și-au ales puțintei voinici și plecară a fugi în Țara Leșească. Iar Mihai Vodă luo scaonul și domniia Țerii Ardealului și șezu domn și prinț în scaonul Bălgradului în luna lui octomvrie în 26 de zile în anul 1599.

Iar perirea lui Andrei Batori, precum și unele lucruri ale lui Mihai Vodă, care cu ardeleanii le-au avut și cu Împăratul Rudolf, am spus în partea a treia a acestii istorii § 10, pentru aceaia aici nu le poftorim.

Deci Mihai Vodă se așeză domn și prinț Țării Ardealului, iară în Țara Românească pusă domn pe fiiul său, Nicolae Vodă. Iar cînd au fost anul 1600, maiu zile 6, Mihai Vodă au ridicat oaste asupra lui Ieremie Vodă din Moldova și au întrat în Moldova. Iar Ieremie Vodă, deacă prinsă de veaste, și-au strîns toate oștile și au plecat spre cetatea Hotinului, iar oștile lui Mihai Vodă începură a-i goni și-i ajunseră la locul ce să chiiamă Jajcea și deaderă războiu foarte tare și periră mulți moldoveani și leași, iar cariî mai rămăseasă deaderă dosul și fugiră spre cetatea Hotinului, și deacă să apropiiară spre cetate, iar începură a da războiu foarte tare, și deacă văzură moldoveanii că sînt în primejdie a peri toți, fugiră cu Ieremie Vodă și să închiseră în cetate în Hotin. Iar Mihai Vodă începu a bate cetatea cu tunurile, și trei zile o bătură și dea[că] văzu că nu o vor putea sparge, pusă păzitori împrejurul cetății și s-au întors la Iași. Iar Ieremie Vodă, deacă văzu că vor să-l prinză eși pe furiș într-o noapte din cetate cu toți boiarii săi și fugi în Țara Leșească.

Iar Mihai Vodă rămasă domn în scaonul moldovenesc, și veniră toți boiarii Moldovei de să închinară lui Mihai Vodă și cerură să le dea domn pe fiiul său, Nicolae Vodă.

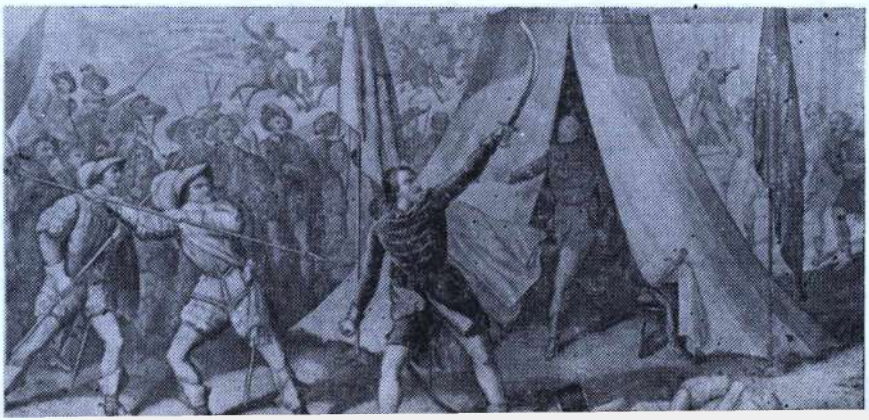
Deci Mihai Vodă socoti cum că fiiul său este tînăr și nu va putea fi domn într-o țară de margine ca aceaia, iar mai vîrtos pentru că să temea de Ieremie Vodă, și așea alesă patru boiari, anume pe Odre hatmanul și pe Andronie vistiariul, și pe

Sava armaşul, şi pe Negrea spătarîul, ca să ţie Ţara Moldovei, iar el să întoarsă în scaonul său cel domnesc la Bălgrad.

De acolo purcezind, au venit în Ţara Muntenească şi la Moldova au trimis domn pe Marco, feciorul lui Petru Vodă Cercel şi cu Preda Buzăescul, carii deacă sosiră în Iaşi, începură a să veseli, iar Ieremie Vodă veni cu oşti din Ţara Leşească, iar Marco Vodă n-au cutezat a-l aştepta, ci au fugit cu mare ruşine în Ţara Românească.

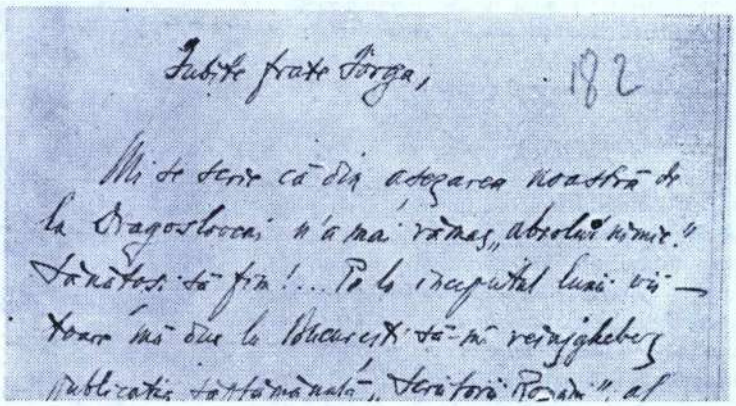
Isprăvindu-se lucrurile, precum mai înainte s-au zis, Mihai Vodă începu a trimite soli în toate părţile, ca să-şi tocmească lucrurile cu vecinii, socotind că mai bine va fi şi doară mai rău au fost. Că întîiu ardeleanii unguri nu suferea să le fie Mihai Vodă domn, pentru aceaia trimiseră la craiul leşesc, să le dea pe Sighismund Batori, să le fie domn, cum le-au fost mai înainte şi să se însoţească cu Ieremie Vodă, Domnul Moldovei şi să vie cu oşti să scoată pe Mihai Vodă din mijlocul lor. Şi boiarii ardeleneşti au strîns şi ei oşti şi aievea s-au sculat cu arme asupra lui Mihai Vodă, carele trecînd din Ţara muntenească în Ardeal, s-au întîmpinat cu ardeleanii în luncile Braşovului, unde deaderă războiu unii cu alţii şi fu biruit Mihai Vodă, că avea puţini ostaşi, şi întorcîndu-să iarăşi în Ţara Românească, au tăbărît la satul Scăieni, pe apa Teliajeanului, unde sosi şi Simon Vodă din Moldova cu oşti şi să loviră de faţă şi nu putu Mihai Vodă să-i stea în contră, că avea foarte puţini voinici cu sine, ci au căutat să fugă, şi au fugit tot pe supt poala munţilor pănă la Ruşeava, de unde trecînd munţii s-au dus în Praga la Împăratul nemţesc şi i-au spus toate cîte s-au întîmplat şi s-au rugat de Împăratul ca să nu-l lasă acum să fie de ruşine, ci să-i dea oşti ajutoriu. Iar Împăratul îndată i-au dat pe Gheorghe Basta cu o samă de oşti nemţeşti, şi aşea veniră în Ardeal. Iar boiarii ardeleneşti, cît simţiră aceasta, îndată strînseră toate oştile ardeleneşti şi tăbărîră la locul ce-i zic Miroslău, pe apa Murăşului şi în opt zile a lui septembrie în anul 1601 să loviră unii cu alţii şi fură biruiţi ardeleanii dintră carîi mulţi au perit.

Mihai Vodă şi Basta ridicîndu-să de acolo au venit în Şesul Turzii, mulţemind lui Dumnezeu. Iar boiarii ardeleneşti văzînd că Batori din Ţara Leşească că nu mai vine, să miră ce vor face, deci s-au întors la Basta, carele pismuia atîta mărire a lui Mihai, şi cu multe vorbe-l amăgiră şi-l traseră în partea sa, făgăduindu-i că pe el îl vor aleage domn, numai să piarză pe Mihai Vodă carele nimic nu ştia de sfaturile aceastea. Şi fiind Doamna lui cu fiul său Nicolae închisă în cetatea Făgăraşului de unguri, au cerut de la Basta să-i dea oaste să meargă acolo să o scoată. Iar Basta fiind legat cu ardeleanii în sfatul cei viclean, din gură făgădui că-i va da oşti, şi i-au zis să-şi trimiţă înainte la Făgăraşiu toate oştile, să rămîe numai el cu curtea lui şi după cîteva zile îi va da ajutoriu. Mihai Vodă au ascultat şi-au trimis oştile înainte la Făgăraşiu, numai el cu curtea lui au rămas aşteptînd să-i vie ajutoriu de la Basta. Iar cînd fu într-o dimineaţă văzu oaste nemţească venind către cortul său, unii călări, alţii pedestrii; pe aceştia Mihai Vodă îi socoti că vin ajutoriu lui şi nimic nu să temea, şi deacă-i văzu că sosesc la cort, le eşi înainte şi le zise: «Bine aţi venit voinici să fiţi sănătoşi!» Iar ei să repeziră asupra lui cu sabii scoase, şi unul dintră ei deade cu sabia şi-l lovi tocma în pîntece, iar altul dindărăpt îi tăe capul şi căzu trupul lui cel frumos pe pămînt supt picioarele cailor. Acesta au fost sfîrşitul viteazului şi vestitului Mihai Vodă.

Uciderea lui Mihai Viteazul.

N. IORGA — Al. VLAHUȚĂ

CORESPONDENȚĂ DIN ANUL 1918

CORESPONDENȚA DINTRE NICOLAE Iorga și Alexandru Vlahuță se întinde pe un interval mare de timp, din ultimul deceniu al secolului trecut pînă în 1919. Mai multe scrisori au fost publicate în volumele editate de către I. E. Torouțiu și Barbu Theodorescu, iar unele fragmente introduse în monografii mai vechi sau mai noi. O parte a corespondenței din anii primului război mondial, aceea care nu a văzut încă lumina tiparului, o prezentăm acum.

Relațiile dintre N. Iorga și Al. Vlahuță s-au caracterizat întotdeauna prin prețuire reciprocă, o colaborare îndelungată în cadrul diverselor publicații, o comunitate de idei pe plan cultural și politic, toate ducînd treptat la consolidarea unei prietenii adevărate.

Al. Vlahuță a văzut în N. Iorga, de la primele lucrări ale acestuia, pe marele om de cultură, căruia-i va întinde mîna și-i va oferi sprijinul încă de la început. În februarie 1891 îi scria: «[...] întotdeauna voi găsi timp să-ți răspund la o scrisoare și să te servesc cînd trebuința va cere» [1]. Prețuirea inițială se va transforma cu timpul în entuziasm față de tot ce întreprindea marele istoric, entuziasm exprimat cu sinceritate în corespondență: «Ești un om extraordinar. Și noi, cei cari te urmărim și tot mai mult te admirăm, vorbim de d[umnea]ta ca de o putere supraomenească trimeasă în mijlocul nostru, în fruntea noastră c-o mare și norocoasă solie» [2].

Fiecare revistă sau ziar editat de N. Iorga și-a găsit în Al. Vlahuță un cititor și un colaborator constant (din proprie inițiativă sau la solicitatea istoricului) [3]. Faptul acesta se datora concepțiilor asemănătoare asupra tuturor marilor probleme care stăteau în fața poporului român la începutul secolului XX. Apariția revistei *„Floarea darurilor"*, inițiată de istoric în 1906, era primită de scriitor cu încîntare: «Să trăiești frate Iorga! Dumnezeu să-ți dea sănătate și să te întărească în marea și frumoasa luptă, pe care așa de vitejește o lupți pentru mîntuirea și înălțarea Neamului. Și-n plin cu *„Floarea Darurilor"*...! Nici că se putea să ne faci un dar mai frumos de Anul Nou. Cu

[1] I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. VII, Institutul de arte grafice „Bucovina", București, 1935, p. 343.

[2] Scrisoare din 9 noiembrie 1901, în op. cit. p. 346. La sfîrșitul primului război mondial Vlahuță va afirma: «Nu e unul dintre noi care să nu poarte, în tot ce-i mai curat și mai bun în sufletul lui, ca un adaos de putere, o rază nouă de lumină și de credință în viitorul acestui neam, desfăcută din prodigioasa și nobila acțiune a marelui semănător Iorga». — cf. Ion Gorun, *A. Vlahuță. Omul și opera*, Fundația culturală Principele Carol, București, f.a., p. 148. Valeriu Râpeanu în *Vlahuță și epoca sa*, Edit. Tineretului, București, 1966, p. 294, constată și el admirația lui Vlahuță pentru Iorga: «[...] Vlahuță avea să fie fascinat de personalitatea lui Iorga. I se adresează în termeni entuziaști, îl omagiază fără nici o reținere, îl privește ca pe un om de nădejde al acestei țări [...]».

[3] B.A.R.S.R. S 7(8) XCI.

Imagini de pe frontul din 1916—1917. (vezi și pag. 57, 59)

aceeași dragoste și admirație, A. Vlahuță, 6 D[ecem]br[i]e 1906 »[1].

După 1908 Al. Vlahuță va participa de mai multe ori la cursurile de vară de la Vălenii de Munte. Invitîndu-l la ediția din 1910, N. Iorga, conducătorul cursurilor, îi scria: « Dacă ai voi să vorbești ceva ascultătorilor, ei ți-ar fi foarte recunoscători pe lîngă plăcerea de a te fi cunoscut personal »[5].

Anii primului război mondial, cu durerea marilor pierderi materiale și umane, a insuccesele militare din 1916, dar și cu speranța în izbînda cauzei românești, au cimentat prietenia celor două mari personalități. N. Iorga își va muta tipografia de la Vălenii de Munte la Iași; unde va continua să publice ziarul *„Neamul Românesc"* și revista *„Drum drept"*, va edita o serie întreagă de lucrări științifice, va desfășura o activitate politică deosebită. Al. Vlahuță, deși retras la Bîrlad, se va integra efortului general pentru victorie.

Din satele din centrul și sudul Moldovei, scriitorului îi soseau, în primăvara lui 1917, știri despre situația dezastruoasă a țărănimii, situație datorată atît războiului cît și autorităților locale. Cu sentimente de compasiune adîncă pentru cei oropsiți, Vlahuță dorea să contribuie direct la alinarea suferințelor: « Aș vrea să mă duc în cîteva sate bîntuite de cei chemați ca să le apere, să văd cu ochii mei ce s-a petrecut și să las acolo măcar o vorbă bună, o mîngîiere și-un pic de încredere, de care atîta nevoie au oamenii aceia așa de nenorociți și de părăsiți! ». Autorul scrisorii solicită intervenția istoricului pe lîngă I. C. Brătianu pentru obținerea unui automobil, afirmînd, însă, că se va duce prin sate chiar și fără sprijinul guvernului, «Că de dus, *trebuie* să mă duc »[6].

În toamna lui 1917 Vlahuță îl va solicita din nou pe Iorga pentru a-i obține aprobarea Marelui Stat Major al armatei să meargă pe front, în mijlocul soldaților, dorință izvorîtă « dintr-un adînc sentiment de datorie cetățenească ». Scriitorul voia să-și umple sufletul « de măreția jertfelor pe cari le fac, în tăcere, cei mai buni frați ai noștri », cu gîndul că numai văzîndu-i în tranșee ar putea vorbi de faptele lor « cu respectul ce se cuvine adevărului »[7].

Din scrisori răzbate încrederea în victoria finală a românilor. Vlahuță afirma la 20 iunie 1918: « Aștept dreptatea — și am toată credința că nu voi închide ochii înainte de a o vedea »[7]. La rîndul lui, Iorga, la 29 iunie 1918, după pacea înrobitoare de la Buftea—București, scria: « La capăt bun și eu cred că tot o să ajungem, dovedind zădărnicia biruințelor, atunci cînd ele-și propun să răstoarne însăși *[sic!]* temeliile bunei morale »[9].

În timpul războiului, în publicațiile conduse de N. Iorga, au apărut trei poezii ale lui Al. Vlahuță: *În zile grele* (*„Neamul Românesc"* an. XII, nr. 56 din 28 februarie 1917), *Sunt legea tunului* (*„Drum drept"*, an. XII, nr. 3 din aprilie 1917), *Fustă scurtă, ghete albe, buze roșii* (*„Neamul Românesc"*, an. XII, nr. 314 din 15 noiembrie 1917). Fiecare era însoțită de scrisori către istoric și de răspunsuri ale acestuia.

---

[1] Muzeul de istorie și arheologie al județului Prahova, C. 20522/538, inv. 903.332. În august 1905 Vlahuță îi scria lui Iorga: « Mi-a mers la inimă minunata d[umi]tale carte *Neamul Românesc din Bucovina*. Am călătorit cu D[umnea]ta și-ți mulțumesc din suflet pentru cîte m-ai făcut să văd, să înțeleg, să simt. Dumnezeu să te ție sănătos și voinic pentru binele acestui neam oropsit, pe care-l iubești și-l luminezi ca nimeni altul! » — în I. E. Torouțiu, *op. cit.*, vol. VII, p. 348.

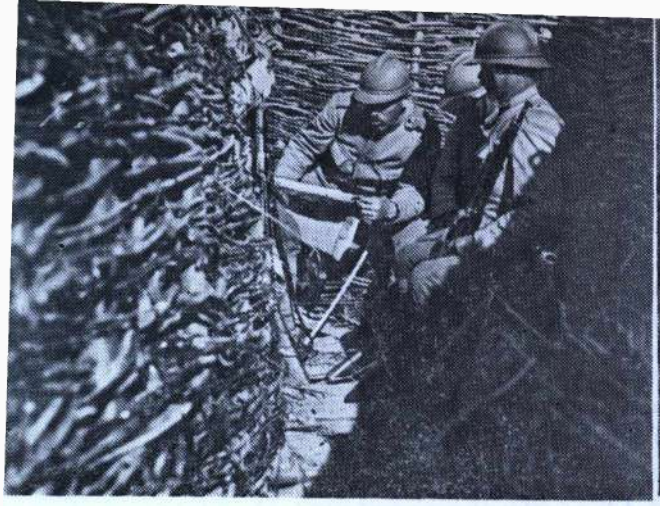
[5] B.A.R.S.R. — S7(1) / XCI

[6] Scrisoarea din 3 mai 1917, în I. E. Torouțiu, *op. cit.*, vol. VII, p. 354. Iorga va scrie că Vlahuță în 1917 « nu vedea înaintea sa decît o mînă de români cari, cu ultimele puteri, luptă în tranșeele disperării contra unui dușman odios » — cf. *O viață de om așa cum a fost*, vol. II, Edit. N. Stroilă, București, 1943, p. 256.

[7] Scrisoare din 26 septembrie 1917, în I. E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 355.

[9] B.A.R.S.R., *Corespondența N. Iorga*, vol. 282, ff. 288—289.

[9] *Idem*, S 7(6)/XCI.

« ... viața cea nouă o să răsară ... »

25 Februar[ie] 1917

I

Mult stimate și dragă domnule Vlahuță,

Mulțămesc din inimă pentru frumosul dar ce-l aduci foii prin care căutăm să ne facem folositori acestei biete țări necăjite. Și eu cred că orice s-ar întîmpla, supt ochii noștri sau supt ai altora mai fericiți « viața cea nouă o să răsară ».

Poezia se pune în lucru mîini dimineață ; la amiazi vei avea corectura acasă, și poimîini apare.

Încă o dată mulțămesc din toată inima și rămîn recunoscătorul d[umi]tale prieten din zilele cînd eram mai fericiți, dar nu așa de buni ca acuma.

N. IORGA

Ai mei vi se închină cu sănătate amîndorora.

[Scrisoare publicată parțial de Valeriu Râpeanu în *Vlahuță și epoca sa*, Editura Tineretului, București, 1966, p. 297. V.R. a transcris « acestei biete lumi », în loc de « acestei biete țări ».]

B.A.R.S.R., S $\frac{7(2)}{XCI}$

În anii 1918 și 1919 Vlahuță va edita, împreună cu I. Al. Brătescu-Voinești, ziarul „*Dacia*" și va conduce, la cererea Ministerului Instrucțiunii Publice, revista „*Lamura*", destinată învățătorilor. Afirmînd că dorește să continue linia de activitate a „*Sămănătorului*", Vlahuță solicita sprijinul lui Iorga pentru noua revistă. [10]

Moartea lui Alexandru Vlahuță, la 6/19 noiembrie 1919, i-a pricinuit lui Nicolae Iorga o adîncă durere, exprimată la înmormîntarea scriitorului. [11]

Alăturarea celor două nume, al marelui istoric și al marelui scriitor, era făcută chiar de contemporanii lor. Încă din 1920, într-o broșură editată de V. Loichița, se scria: « [...] Alexandru Vlahuță și-a luat și el partea sa de muncă alături de uriașa activitate a D-lui. N. Iorga [...] întru propășirea și înfăptuirea unității culturale a tuturor românilor » [12]. Corespondența nu face decît să consfințească, încă o dată, ideea prieteniei, a comuniunii sufletești dintre Alexandru Vlahuță și Nicolae Iorga, în timpul primului război mondial, înțelegerea deplină dintre cei doi avînd la bază dorința la fel de puternică de a contribui la realizarea idealului național: Unirea cea mare.

Petre ȚURLEA

[10] B.A.R.S.R., *Corespondența N. Iorga*, vol. 277, f. 112 și vol. 282, ff. 288—289.

[11] N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. II, București, 1973, pp. 154 și 157. O listă a consemnărilor făcute de N. Iorga despre Al. Vlahuță în Valeriu Râpeanu, *op. cit.*

[12] V. Loichița, *Alexandru Vlahuță*, Caransebeș, 1920, p. 11.

II

9 Mart[ie] (început de primăvară; cu sănătate și cu noroc: Doamne ajută!) 1917

Dragă Domnule Vlahuță,

Mulțămesc din toată inima... Ni dăruise și alaltăieri un Rus o bucățică. Dar o priveam ca un lucru care se privește mai mult decît se mănîncă.

Tot Rusul mi-a dat fructe uscate de mama lui. Dă-mi voie să-ți trimit frățeasca parte dreaptă.

Eu am fost bolnav iarăși, de durerile mele și de aceea n-am urcat pe la Dumneata. Dacă mă lasă cîteva zile, vin. Și doresc să te aflu sănătos și bucuros (pe cît iartă vremea).

Primește, te rog, ale mai bune salutări de la vechiul prieten și ucenic.

N. IORGA

Doamnei îi sărutăm mîna

[Pe plic: „Domniei Sale Domnului A. Vlahuță. În oraș"]

B.A.R.S.R., S $\frac{7(8)}{XCI}$

III

14 Septembrie 1917

Dragă Domnule Vlahuță,

S-a făcut după dorință. Generalul Prezan te roagă numai să-i spui unde și cum ai vrea să mergi. Dacă treci prin Iași, i-ai putea-o spune direct.

Primește încă o dată asigurarea vechii și bunei prietenii.

N. IORGA

[Pe plic „D[omniei] sale Domnului A. Vlahuță la d[omnul] prefect Gr. Vasiliu, Bârlad"]
[Ștampilele poștei: 29 sept. 1917, Iași, 20 oct. 1917, Bârlad]

B.A.R.S.R., S $\frac{7(4)}{XCI}$

IV

Frate Iorga,

Îți trimit, în graba unei ocazii pe care nu vreau s-o scap, aceste versuri pentru „*Neamul Românesc*".

Nu sînt ceea ce-aș fi vrut să fie. Dar subiectul mă obsedează de mult — și-am dat zor să mă descarc. Le-am iscălit C. — un vechiu pseudonim din viața mea de gazetar.

Cu toată dragostea

A. VLAHUȚĂ

(Cu rugămintea pentru o bună corectură)

8 n[oiem]br[i]e 1917

B.A.R.S.R., Corespondența N. Iorga, vol. 269, f. 180.

V

Iubite frate Iorga,

Mi se scrie că din așezarea noastră de la Dragosloveni n-a mai rămas «absolut nimic». Sănătoși să fim!... Pe la începutul lunii viitoare mă duc la București să-mi

reînjghebez publicația săptămînală „*Scriitori Români*“, al cărei material, adunat cu atîta osteneală, s-a pierdut împreună cu tot ce-am avut. De cînd pribegesc am pus de-o parte cîteva din frumoasele D[umi]tale articole, în legătură cu cele mai sfinte dureri ale Neamului nostru. Îmi dai vo[i]e să le public într-un număr din „*Scriitori Români*“?

Și dacă scot și-o revistă, pe care n-aș înțelege s-o despart, nici prin nume, de ceea ce-a fost „*Semănătorul*“, îmi dai voie să sper că mă va însoți și acolo buna D[umi]tale prietenie? Mai ales că «acolo» e și la D[umnea]ta.

Cine-i Em. Ciomac? Articolul *M. Jora* din *N[eamul] R[omâncesc]*, la 19 Iunie, ni-l arată a fi un scriitor de rasă, cu fraza sigură, cu notarea justă, cu multă dis-

tincție de sentiment și semnul celor cu adevărat aleși — cu o rară sobrietate de expresie.

Sărutări de mîini Doamnei. Și să vă trăiască tinerii! Să trăiești și să vă bucurați de fericirea lor.

Cu dragoste de frate,

A. VLAHUȚĂ

Bîrlad 20 Iunie 1918

Aștept dreptatea — și am toată credința că nu voi închide ochii înainte de a o vedea.

A.V.

B.A.R.S.R., Corespondența N. Iorga, vol. 282, ff. 288—289.

VI

24 Iunie 1918

Dragă Domnule Vlahuță,

Cu cea mai mare plăcere și cu adîncă mulțămită pentru că a putut să-ți placă. Să vedem însă dacă dau voie cei cu pricina, amicii noștri, tîlharii, deținătorii pentru moment ai dreptății noastre în a cării evadare cred și eu.

Tot așa-i în ce privește „*Sămănătorul*“. Doar D[umnea]ta ești taica lui... Cu tot ce pot stau la îndemînă.

Ciomac e Ciomag, armean național român de pe la 1300, mai vechi ca Moldova (ca și Țeranu, Pruncu, Șeptelici, Bolduru). A scris, cred, și la „*Convorbirile*“ lui Mehedinți. E în adevăr un om cu suflet.

Pentru bunele cuvinte cu privire la Florica din inimă-ți mulțămim. Pare să-ți fie darul de bine — ceva mai bine ca bătrîneților noastre.

Ce rău îmi pare că și D[umi]tale ți-au stricat agonosita!

Cu cele mai bune salutări de prieten al D[umi]tale vechi

N. IORGA

B.A.R.S.R., S $\frac{7(5)}{XCI.}$

VII

29 Iunie 1918

Ciomac e un armean deștept, din cei veniți înainte de a se întemeia Moldova. Pe front e Ciomag (ca Boldurul, Pruncul, Țerenul, Șeptelici, Vârzarul). A scris pe la Mehedinți, versuri.

Dragă Domnule Vlahuță,

Dar desigur că da. Și cu toată mulțămita pentru că acele articole au avut darul să-ți placă.

La capăt bun și eu cred că tot o să ajungem, dovedind zădărnicia biruințelor, atunci cînd ele-și propun să răstoane însă-și *[sic!]* temeliile bunei morale. Dar pînă atunci mai va, și trebuie să avem spinare bună; iar a mea nu prea este.

Aceste rînduri îți vin — după ce m-ai îndatorat așa de prietenește — prin bunătatea Doamnei Vlahuță. Eu răspunsesem încă de acum cîteva zile și cererea mea nu putea să vie goală. Dar la redacție au pierdut scrisoarea.

Primește încă o dată cele mai bune salutări ale vechiului D[umi]tale prieten.

N. IORGA

B.A.R.S.R., S $\frac{7(6)}{XCI}$

VIII

Cunoscînd, ca vechi prieten și ca unul care a avut și în acești doi ani după urmă cele mai strînse legături cu D[omnul] Al. Vlahuță, sentimentele sale actuale față de Academia Română, pe care desigur dorește a o ajuta în opera ei, mai grea decît oricînd, prin talentul și marele său prestigiu, asigur că ar primi cu plăcere să succedeze aici prietenului său de o viață întreagă B. Delavrancea.

10 Octombrie 1918

N. IORGA
I. SIMIONESCU

[scrisă de N. Iorga]

B.A.R.S.R., Corespondența N. Iorga, vol. 273, f. 481.

IX

25 Ianuarfie] 1919

Dragă Domnule Vlahuță, vechi
și bun prieten,
Dă-mi voie să-ți spun atîta: mulțămesc din toată inima.
Mi-a prins bine, așa de bine!
Iartă că nu te-am cercetat: am trăit zile foarte grele, eu și ai mei.

Ne închinăm doamnei și te asigurăm de aceleași sentimente pe care unul față de altul și unii față de alții le-am putut aprecia cînd nu veniseră furtunile și oamenii lor.

N. IORGA

B.A.R.S.R., S $\frac{7(7)}{XCI}$

X

„LAMURA"
Literatură, artă, știință

București, 29 Iunie 1919

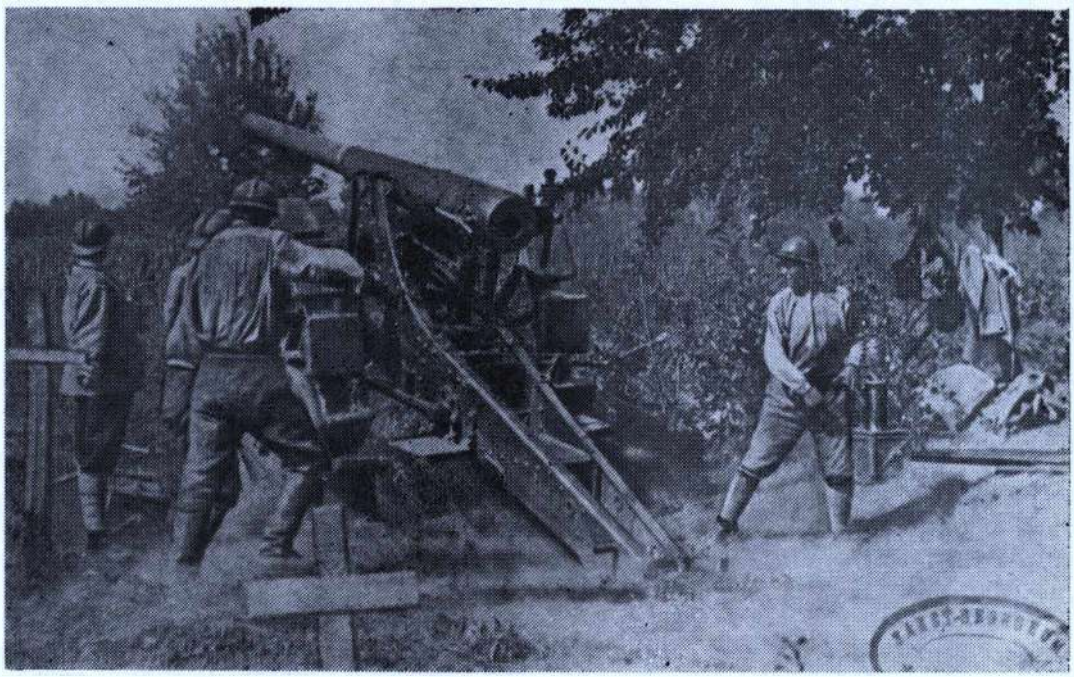
Frate Iorga,

Te rog să mă ierți că nu pot veni — sunt bolnav. Și Numărul 1 din „*Lamura*" apare la 15 Iulie. Și nu-mi pot închipui revista asta *cinstită* fără binecuvintarea și spiritul D[umi]tale.

Cu nestrămutată iubire

A. VLAHUȚĂ

B.A.R.S.R., Corespondența N. Iorga, vol. 277, f. 112.

PERSONALITĂȚI CULTURALE FRANCEZE ÎN SPRIJINUL LUPTEI POPORULUI ROMÂN PENTRU UNIRE

République Française
Ministère des Affaires Etrangères
Cabinet du ministre

Paris, le 6 avril 1918

Madame,

Vous avez bien voulu m'offrir, au nom du Comité d'Assistence à la Croix Rouge Roumaine, une plaquette destinée à perpetuer le souvenir de la Fraternité d'armes de la Roumanie et de la France.

J'ai été profondément touché de cette gracieuse attention du Comité que vous présidez, et je vous prie de lui transmettre mes vifs remerciements en lui renouvelant l'assurance de l'attachement que je le garde à votre oeuvre et à votre Pays.

Veuillez agréer, Madame, mon hommage respectueux et reconnaissant.

ss S. PICHON

Madame Lahovari,
Présidente du Comité d'Assistence à la Croix-Rouge Roumaine
114, Avenue des Champs-Elysées, Paris.

[Arh. st. Buc. fond Comitetul de asistență, dosar 220, 1918, f. 61.]

ARHIVA „COMITETULUI DE ASISTENȚĂ a Crucii Roșii Române de la Paris" (1916—1918), aflată la Direcția generală a Arhivelor Statului din București, păstrează cîteva documente care atestă sprijinul acordat de personalități culturale franceze luptei pentru desăvîrșirea unității naționale a României. Comitetul, constituit la Paris, imediat după intrarea României în război, pe lîngă scopul propus, acela « de ajutorare a prizonierilor români cu bani, alimente și îmbrăcăminte »[1], a fost un admirabil organ de colaborare între intelectualitatea română și franceză care a sprijinit, sub diferite forme, realizarea programului propus. Printre membrii de onoare ai Comitetului, alături de români, figurau personalități franceze ca René Bazin, Edmond Rostand, Camile Saint-Saëns, Maurice Barrès[2] etc. care au impulsionat activitatea desfășurată, dînd Comitetului și un plus de autoritate. Comitetul de asistență, de sub președinția Anei Crețulescu-Lahovari[3], a organizat conferințe publice în marile orașe ale Franței, susținute de profesori francezi și români, care au menținut treaz interesul opiniei publice pentru istoria poporului român, explicînd greutățile cu care se confrunta diplomația românească în vederea îndeplinirii idealului dorit de secole: unitatea națională. S-au dat spec-

[1] Arh. St. Buc., fond Comitetul de asistență al Crucii Roșii Române de la Paris, dosar 39, 1936, f. 2.

[2] *Ibidem*, dosar 130, 1917—1919, f. 57.

[3] Ana Crețulescu-Lahovari, fiica dr. Nicolae Crețulescu, era soția ministrului plenipotențiar al României la Paris, Alex. Emil Lahovari.

Ministère
des
Affaires étrangères

Cabinet
du
Ministre

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

Paris, le 6 Avril 1918

Madame,

Vous avez bien voulu m'offrir, au nom du Comité d'Assistance à la Croix Rouge Roumaine, une plaquette destinée à perpétuer le souvenir de la fraternité d'armes de la Roumanie et de la France.

J'ai été profondément touché de cette gracieuse attention du Comité que vous présidez, et je vous prie de lui transmettre mes vifs remerciements en lui renouvelant l'assurance de l'attachement que je garde à votre œuvre et à votre Pays./.

Veuillez agréer, Madame, mon hommage respectueux et reconnaissant.

S. Pichon

Madame LAHOVARY,

Présidente du Comité d'Assistance
à la Croix-Rouge Roumaine,

114, Avenue des Champs-Elysées,

PARIS.

Republica Franceză
Ministerul Afacerilor Străine
Cabinetul Ministrului

Paris, 6 aprilie 1918

Doamnă,

Dumneavoastră aţi binevoit să-mi oferiţi în numele Comitetului de Asistenţă al Crucii Roşii Române, o plachetă destinată să perpetueze amintirea fraternităţii de arme a României şi Franţei.

Am fost profund emoţionat de această amabilă atenţie a Comitetului pe care îl prezidaţi şi vă rog să îi transmiteţi viile mele mulţumiri reînnoindu-i asigurarea ataşamentului pe care îl păstrez operei şi ţării dumneavoastră.

Primiţi vă rog, Doamnă, omagiul meu respectuos şi recunoscător.

ss S. PICHON

Doamnei Lahovari,
Preşedinta Comitetului de Asistenţă a Crucii Roşii din România
111, Avenue des Champs-Elysées, Paris.

*

Le 9 avril 1918

Madame le Présidente,

Je vous suis reconnaissant de la délicate pensée que vous avez eue de m'offrir la belle

---

tacole, concerte, s-au deschis expoziţii de artă populară românească, toate aceste manifestări bucurîndu-se de sprijinul factorilor culturali din Franţa. Astfel, administratorul Comediei Franceze, Emile Fabre [4], a pus teatrul său la dispoziţia serbărilor Comitetului, iar Jean Rouché, directorul Academiei naţionale de muzică din Paris, a găzduit în sala Operei concertele organizate de acelaşi Comitet, la care şi-a dat concursul şi George Enescu [5]. Directorul revistei *„Illustration"*, René Baschet, a ţinut să contribuie la opera de binefacere a Comitetului, punîndu-l pe colaboratorul principal al revistei, Simon, să execute desenul unui brevet pe care Comitetul l-a dăruit celor ce l-au sprijinit în adunarea fondurilor necesare realizării programului stabilit.

Compozitorul Camile Saint-Saëns, scriitorul René Bazin, René Baschet — directorul revistei *„Illustration"*, şi S. Pichon — ministrul de externe al Franţei, transmit Anei Lahovari, preşedinta Comitetului, mulţumirile lor pentru darul făcut. Aceste documente vin să lumineze aspecte noi ale colaborării existente, de-a lungul anilor, între poporul român şi poporul francez, manifestate şi pe plan cultural, în momente de răscruce ale istoriei României, cum a fost şi războiul de întregire a teritoriului naţional.

Lidia MIHĂILESCU

---

[4] Arh. St. Buc., fond Comitetul de asistenţă, dosar 162/1971.
[5] *Idem.*

plaquette qui symbolise l'union fraternelle du soldat roumain et du soldat français. Je vous remercie de grand coeur et vous prie d'agréer l'hommage de mon profond dévouement.

R. BASCHET

[Arh. St. Buc., fond Comitetul de asistență, dosar 225/1918, f. 1]

9 aprilie 1918

Doamnă președinte,

Vă sînt recunoscător pentru delicatul gînd pe care l-ați avut de a-mi oferi frumoasa plachetă care simbolizează unirea frățească a soldatului român și a soldatului francez. Vă mulțumesc din toată inima și vă rog să primiți omagiul profundului meu devotament.

R. BASCHET

*

Avec ses remerciements
empressés pour la belle plaquette dont vous lui faites hommage.

C. SAINT-SAËNS
Grand Croix de la Légion d'Honneur
Membre de l'Institut
Rue de Courcelles 83 bis.

[Arh. St. Buc., fond citat, dosar 283/1918, f. 1.]

Cu deosebitele sale mulțumiri pentru frumoasa plachetă cu care îl onorați

C. SAINT-SAËNS
Marea Cruce a Legiunii de onoare
Membru al Institutului,
Str. Courcelles, 83 bis.

*

Mes respectueux hommages et tout mes remerciements pour l'envoi de cette belle et touchante médaille.

René BAZIN
de l'Académie Française
11 avril 1918

6, Rue Saint-Philippe du Roule

[Arh. St. Buc., fond citat, dosar 230/1918, f. 1.]

Respectuoasele mele omagii și toate mulțumirile pentru trimiterea acestei frumoase și emoționante medalii.

René BAZIN
membru al Academiei Franceze
11 aprilie 1918

Strada Saint-Philippe du Roule, 6.

avec ses remerciements empressés pour
la belle Plaquette dont vous lui faites hommage

C. SAINT-SAËNS

Grand Croix de la Légion d'Honneur
Membre de l'Institut

Rue de Courcelles 83 bis

Mes respectueux hommages, et tous
mes remerciements pour l'envoi de
cette belle et Touchante médaille.

RENÉ BAZIN
DE L'ACADÉMIE FRANÇAISE

11 Avril 1918

6, RUE SAINT-PHILIPPE-DU-ROULE

«... tot neamul românesc din hotarele vechii Dacii ...» – MĂRTURII DIN ARHIVE STRĂINE

LEGACIÓN DE ESPAÑA
EN
RUMANIA

Exâmo. Señor

Muy Señor mio: Mientras se celebran en esta ciudad las fiestas y demostraciones tanto oficiales como populares con las que se festeja el retorno á la Capital del reino, mas allá de las fronteras de la antigua Rumania están ocurriendo hechos de incalculable importancia.

Lo que una sola vez ha acaecido y por espacio de los pocos años que duró el reinado del Príncipe rumano Miguel "el Bravo" en el año 1600, de encontrarse reunida toda la raza rumana en las fronteras de la antigua Dacia de Trajano parece que se va á reanudar no por vía de las armas sino de la libre voluntad de las regiones que la integran. Y de tener en cuenta que los trajes rumanos, despues de haber extendido su

NUMEROASE DOCUMENTE REFERITOare la istoria şi civilizaţia poporului român, aflate în arhivele de peste hotare, reflectă vitalitatea procesului devenirii noastre istorice, munca, eforturile şi jertfele strămoşilor, întotdeauna statornici pe aceste meleaguri, contribuţiile valoroase ale spiritualităţii româneşti la dezvoltarea civilizaţiei umane, la progres şi pace în lume.

De la simple constatări pînă la ample analize, pătrunse de rigoarea ştiinţifică a adevărului istoric, aceste veritabile izvoare oferă argumente ce conferă faptelor şi evenimentelor valenţe şi semnificaţii deosebite. Ele precizează detalii, reconstituie evenimente, surprind adevăruri, aducînd un plus de autoritate în interpretarea faptelor, lărgind orizontul actual al informaţiei. Completînd ştirile oferite de tezaurul arhivistic naţional şi de vestigiile arheologice, arhivele externe se constituie în tot atîtea dovezi care atestă continuitatea poporului român pe teritoriul în care s-a format şi dezvoltat, lupta necurmată pentru păstrarea fiinţei, graiului şi gliei strămoşeşti, în ciuda tuturor vicisitudinilor istorice.

Remarcabil este faptul că, deşi din surse diferite (franceze, italiene, austriece, belgiene, spaniole, americane, turceşti etc.), documentele apreciază în mod unanim originea şi continuitatea poporului român, caracterul unitar al dezvoltării sale în aceeaşi vatră strămoşească, locul său important în istoria civilizaţiei europene, caracteristicile morale şi spirituale, virtuţile şi tradiţiile glorioase de luptă.

Ştirilor binecunoscute cu privire la existenţa românilor pe întregul cuprins al Daciei li s-au adăugat, relativ recent, noi documente, emanate din cancelariile străine, deosebit de interesante şi concludente în relevarea romanităţii şi unităţii poporului român pe baza limbii şi a spaţiului său unitar. În cele ce urmează, vom spicui din ele cîteva fragmente semnificative.

Astfel, izvoare mai vechi, păstrate în arhivele Vaticanului, subliniază existenţa românilor în

Transilvania şi în întregul spaţiu românesc, aşa cum sînt documentele din anii 1216 şi 1234 intrate recent în colecţia de microfilme a D.G.A.S. [1]

Nu sînt lipsite de importanţă unele aprecieri anterioare anului 1600, precum cele făcute de autorul anonim al *Scrisorilor privitoare la Turcia*, din sec. XVI, potrivit cărora Moldova nu este altceva decît **«o porţiune din vechea Dacie»** iar **«Ţara Românească»** este considerată ca fiind **«o parte a teritoriului Daciei».** [2]

Relatări asemănătoare se găsesc şi în Arhiva Ordinului iezuit, din care menţionăm un document din anul 1620, care relevă că **«transilvănenii ştiu că descind din anticii romani, deoarece atunci cînd sînt întrebaţi din ce ţară se trag, ei răspund că sînt de la Roma, iar limba pe care o vorbesc o denumesc românească».** [3]

Menţionăm, de asemenea, unele izvoare austriece, cum sînt: o descriere istorică şi politică a marelui principat al Transilvaniei din anul 1775 [4], precum şi o prezentare a organizării politice şi militare din anul 1781 [5], în care se precizează în mod pregnant că Transilvania este o parte a vechii Dacii, că era locuită de daci şi de geţi, cuprinzînd, totodată, ample şi interesante informaţii referitoare la cucerirea Daciei de către Traian, situaţia Daciei în timpul lui Claudiu şi Aurelian, perioada năvălirii goţilor, gepizilor, avarilor, cumanilor şi începerea cuceririi Transilvaniei de către regii arpadieni.

O covîrşitoare importanţă pentru afirmarea conştiinţei naţionale a românilor de pretutindeni o au şi acele mărturii din perioada modernă şi contemporană. Pentru valoarea informaţiilor menţionăm raportul vicarului general al Ţării Româneşti, Giuseppe Maria Malajoni, din 16 august 1822, către Congregaţia Propaganda Fide, privind permanenţa şi originea latină a poporului român, în care subliniază:

«Toată această porţiune a ţinutului care astăzi este numit „Valahia" este o parte a vechii Dacii prin care geografii contemporani înţeleg Transilvania, Valahia şi Moldova. Armatele romane au cucerit-o destul de tîrziu şi numai lui Traian i-a revenit gloria de a fi numit „dacicul" după victoria pe care a avut-o aici şi pentru că a alăturat-o celorlalte provincii ale Imperiului Roman». [6]

at Bucharest.

Origin and nationality —

The Roumanians who inhabit the two great slopes of the Carpathians to the mouths of the Danube are a people of the Latin race — descendants of the Roman Colonists brought into ancient Dacia; their features, costumes, and voices.

I. Ghica

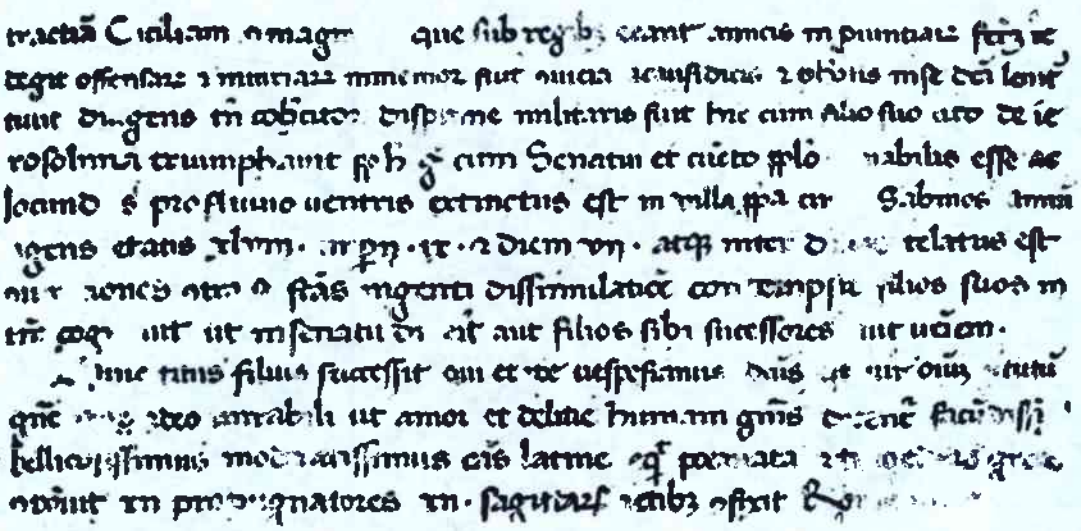
Language.

The Roumanian language is derived from the Latin, but under the influence of Dacians, Sclaviniens and Greeks it has been much changed and many foreign words have been introduced. Yet it is nearer to the mother-tongue than the French, Spanish and even Italian, it now constitute half of a language, having suffered but little modification.

De subliniat că pe tot parcursul istoriei poporului nostru, izvoarele externe atestă originea daco-romană a provinciilor istorice româneşti şi preponderenţa populaţiei autohtone. Unele din aceste izvoare constituie ample studii, cuprinzînd în sprijinul argumentării originii poporului român şi a preponderenţei elementului românesc, o mulţime de date cu caracter istoric, politic, demografic, lingvistic.

Semnificativ este, în acest sens, raportul consulului american în România, din 16 noiembrie 1880, către secretarul de stat al S.U.A., prin care demonstrează, pe baza unor date statistice şi argumente istorice, apartenenţa la spaţiul istoric românesc a Transilvaniei şi Bucovinei, arătînd că aceste provincii împreună cu Moldova şi Valahia **«fac parte din vechea**

[1] Arhivele Statului, Bucureşti, Colecţia Microfilme Vatican, rola nr. 88.
[2] *Ibidem*, rola nr. 87.
[3] *Ibidem*, rola nr. 99.
[4] *Ibidem*, Colecţia Microfilme Austria, rola nr. 203.
[5] *Ibidem*, rola nr. 204.
[6] *Ibidem*, Colecţia Microfilme Vatican, rola nr. 34.

Document de la Vatican (Xerox de la Arhivele Statului)

Dacie, vechea provincie romană» și că «românii sînt descendenții vechilor popoare care s-au latinizat în contact cu Roma».[7]

Raportul lui John F. Carter din 1918 privind situația din Balcani consacră un capitol României (din punct de vedere geografic, politic, etnografic, istoric, economic și comercial, cultural, al religiei etc.), afirmînd că **«România este considerată un fenomen unic, singura care și-a păstrat caracterul latin într-o mare slavă»** și spunînd că românii locuiesc astăzi unde cu 15 secole în urmă au trăit strămoșii lor și nici un popor care a trecut peste ei nu a impietat asupra entității lor naționale.[8]

Deosebit de valoros pentru modul în care surprinde și argumentează conștiința originii daco-romane a poporului român este și raportul viceconsulului S.U.A. la Galați, W. Thomas, către secretarul de stat al S.U.A., din 13 februarie 1863. Făcînd istoricul Principatelor Române, el aprecia: **«limba în această țară este latină; este drept, o latină populară, dar latină, iar studentul care, în colegiul său mănăstiresc a socotit moartă limba care i-a furnizat frazele rafinate ale lui Virgiliu și textul concis al lui Tacitus, este plăcut surprins că poate vorbi în aceeași latină cu țăranii români care stau la ceasul apusului în fața căsuțelor lor acoperite cu stuf».**[9] Într-un memoriu francez din 1851 despre drepturile politice ale românilor din provinciile istorice românești, se arată, de asemenea, că aceștia sînt stabiliți din vechime aici și vorbesc **«o singură și aceeași limbă derivată din limba latină».**[10]

Demn de semnalat, pentru valoarea informațiilor, este și studiul înaintat secretarului de stat american Hamilton Fish, la 10 septembrie 1872, de către reprezentantul S.U.A. la București, asupra istoriei poporului român; în capitolul *Originea și naționalitatea*, acesta din urmă sublinia: **«românii care locuiesc cele două mari lanțuri ale Carpaților, pînă la gurile Dunării, sînt un popor de origine latină [...] trăsăturile, costumele obiceiurile și mai ales limba lor par să ateste în suficientă măsură acest fapt».** Acordînd o atenție specială originii și limbii poporului român, el aprecia că **«limba română derivă din latină, dar sub influența dacilor, slavilor și grecilor s-a schimbat mult și au fost introduse multe cuvinte străine».** Autorul însă nu trece sub tăcere faptul că limba română **«este totuși mai apropiată de limba mamă decît limba franceză, spaniolă și chiar italiană»** și că **«verbele care constituie jumătate din limbă nu au suferit decît mici modificări».**[11]

Un alt raport american, întocmit în anul 1880, atestă faptul că românii fac parte din vechea Dacie, care s-a latinizat **«în contactul cu Roma»** și că limba lor **«deși latină în formă, posedă particularități comune tuturor limbilor Peninsulei Balcanice și provine de la locuitorii de origine timpurie, avînd doar 215 cuvinte în vocabular de origine slavă».**[12]

Izvoare franceze din aceeași perioadă reliefează cu pregnanță latinitatea limbii române.

---

[7] *Ibidem*, Colecția Microfilme SUA, rola nr. 19.

[8] *Ibidem*, Colecția Xerografii SUA, pachet VI, ff. 2—3.

[9] *Ibidem*, Colecția Microfilme SUA, rola nr. 19.

[10] *Ibidem*, Colecția Microfilme Franța, rola nr. 71.

[11] *Ibidem*, Colecția Microfilme SUA, rola nr. 18.

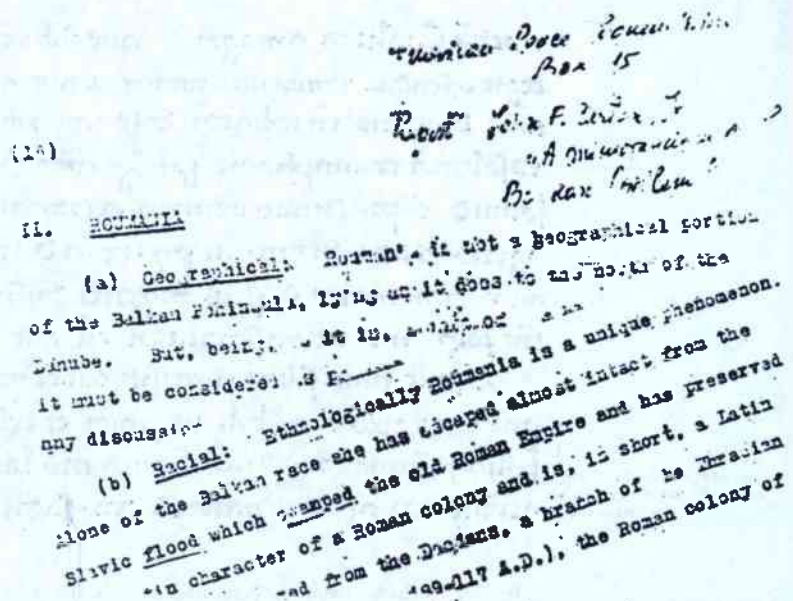
[12] *Ibidem*.

Iată, de exemplu, raportul din 25 septembrie 1886 al reprezentantului francez la Constanța, adresat președintelui Consiliului de miniștri, ministrul afacerilor externe al Franței, despre originea cuvintelor «valah» și «Valahia», în care autorul lui observă că **«fondul limbii române este latin»** și că aceasta **«este cea mai bună dovadă a latinității românilor».**[13]

Importantă rămîne și o notă din 1811 asupra Moldovei și Valahiei cuprinzînd o serie de date elocvente asupra originii daco-romane a populației, asupra caracterului latin al limbii române, asupra religiei, obiceiurilor. În acest document se menționează: **«poporul care locuiește în Moldova și Valahia descinde din vechii daci [...]. Limba lor este o latină coruptă care are unele asemănări cu italiana. Costumul de vară al locuitorilor actuali este încă același cu cel al vechilor daci, așa cum sînt văzuți reprezentați pe Columna lui Traian».**[14]

Reprezentanții străini pe pămîntul românesc raportau în țările lor, ca martori oculari, fapte și constatări culese direct, încît, uneori, fără să vrea, scriau adevărate cronici ce prezentau istoria țării noastre ca o permanență vie și grăitoare, cunoscută pînă departe de hotarele sale, scoțînd în evidență rolul important jucat de poporul român ca un factor de progres și civilizație. Astfel, un raport american din anul 1903, privind rolul României în Balcani, subliniază că **«actualmente România este socotită drept un important element de civilizație, ordine și progres și ca un factor puternic de menținere a păcii în Balcani».**[15]

Numeroase izvoare, apreciind **«forța»**, **«tăria»** poporului român, **«puterea sa de rezistență»**, **«tenacitatea»**, **«perseverența»**, **«vitejia»** și, nu o dată, cultura sa conțin, așadar, mărturii grăitoare despre lupta pentru apărarea dreptului la libertate, unitate și independență, pentru păstrarea ființei și limbii noastre naționale. Evocînd **«trecutul glorios în care strămoșii luptau vitejește și fără răgaz pentru a salva independența patriei»**, citatul studiu al consulului francez de la Constanța, din anul 1886, consemna și faptul că românii nu au avut timp, răgaz să se ocupe cu strîngerea dovezilor existenței lor datorită permanentei lupte duse pentru salvgardarea ființei naționale.

Astăzi, cum se cunoaște, știința istoriei noastre a acumulat nenumărate dovezi despre permanența și continuitatea poporului român pe meleagurile sale strămoșești, despre visul secular împlinit prin marea unire înfăptuită la 1 Decembrie 1918.

Faptul că și acest eveniment epocal din istoria românilor a avut un larg ecou internațional și a fost salutat cu toată căldura de cercurile înaintate din apusul Europei o demonstrează elocvent un raport al ambasadorului spaniol la București, Manuel Multedo, cu data de 5 decembrie 1918. Referindu-se la semnificația actului istoric de la Alba Iulia, de acum 65 de ani ambasadorul spaniol sublinia: **«ceea ce s-a mai petrecut o singură dată și pe o întindere mică de timp, cît a durat domnia principelui român Mihai „cel Brav"**[16] **în anul 1600, anume faptul că s-a aflat unit tot neamul românesc din hotarele vechii Dacii a lui Traian, pare că se va realiza din nou și nu prin forța armelor, ci prin voința liberă a provinciilor care compun această țară».**[17]

Emilia POȘTĂRIȚĂ

[13] *Ibidem*, Colecția Microfilme Franța, rola nr. 64, ff. 408—418.

[14] *Ibidem*, rola nr. 69, ff. 155—159.

[15] *Ibidem*, Colecția Microfilme SUA, rola nr. 21.

[16] Nume familiar publicului spaniol, cum se știe, cel puțin pentru că figura sa l-a impresionat pe dramaturgul Lope de Vega.

[17] Arhivele Statului, București, Colecția Xerografii Spania, doc. nr. 66.

REVELAȚIA DOCUMENTULUI

Camil PETRESCU

Un gînditor autentic

TUTUROR CELOR INTERESAȚI ÎNTR-ALE filozofiei, dar nu numai lor, revista „*Manuscriptum*“ le oferă, începînd cu numărul trecut, un prelungit și plin de surprize banchet al ideilor: publicarea unor fragmente din manuscrisul *Doctrina substanței* de Camil Petrescu. Insatisfacția și amărăciunea scriitorului provenite din faptul că în întreaga sa viață preocupările lui filozofice erau privite doar ca un *violon d'Ingres*, un capriciu intelectual, un «joc de iele», ne apar acum — tîrziu, e adevărat — pline de îndreptățire. Pline de îndreptățire întrucît fiecare fragment cu care venim în contact ne revelează un Camil Petrescu inedit, în ipostaza unui gînditor autentic, frămîntat și chinuit de întrebări meta-fizice, profund și totodată fecund. Pline de îndreptățire întrucît, departe de a fi fost un diletant în lumea cețoasă a abstracțiilor, romancierul, dramaturgul și publicistul Camil Petrescu era, indiscutabil, și un filozof. Un filozof pe care „*Manuscriptum*“ și-a propus, cu generozitate și îndreptățire, publicînd aceste fragmente, să-l repună în drepturile lui firești, să-l integreze în matca celei mai valoroase moșteniri filozofice românești. Care va fi locul lui Camil Petrescu în această matcă e greu de spus acum; el va putea fi apreciat mai exact doar atunci cînd cititorii vor avea la dispoziție întregul manuscris. Deocamdată, aflîndu-ne în posesia doar a unor fragmente, nu putem simți decît bucuria care emerge din orice promisiune luminoasă. Operația de detectare critică, științifică a valorilor teoretice, filozofice pe care ni le-a lăsat moștenire Camil Petrescu va presupune, chiar după publicarea integrală a manuscrisului, un travaliu dificil și îndelungat căci,

manuscrisul, după cum o mărturisește autorul însuși, mai trebuia lucrat pentru a fi dat la tipar; dintr-un anumit punct de vedere el reprezintă doar o schiță a unui sistem cu mari orgolii dar care nu «coagulase» pînă la capăt, nu se structurase organic și cu aceeași forță argumentativă în toate articulațiile lui. De aceea în manuscris pot fi întîlnite locuri insuficient elaborate, ezitări și inegalități, imprecizii, sau, citeodată, chiar naivități. Nu e mai puțin adevărat că, dincolo de toate acestea, textul manuscrisului e înțesat de idei profunde și stră-

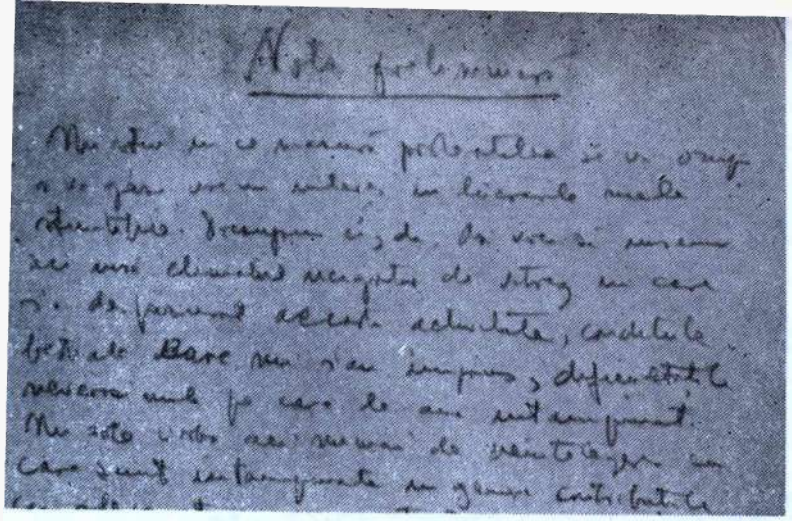
lucitoare, deschizătoare de perspectivă spre înțelegerea «esențelor concrete» a lucrurilor pe care Camil Petrescu le-a căutat mereu cu pathosul și capacitatea de pătrundere a unui veritabil și profund cugetător, din perspectiva unei erudiții care nu l-a împiedicat să pună între paranteze ceea ce era nesemnificativ, banal și efemer în bogăția luxuriantă a faptelor observate. Manuscrisul lui Camil Petrescu poartă, printre rîndurile sale, suflul unei mari aspirații spre sinteza filozofică, spre înțelegerea esențelor ascunse ale lumii.

Handicapat și eu de necunoașterea integrală a manuscrisului și deci de lipsa de perspectivă, pentru a medita asupra întregului, la cererea redacției de a însoți cu cîteva reflexii acest al doilea fragment pe care îl publică revista „*Manuscriptum*", scriu aceste sumare rînduri sub semnul provizoratului metodic, ele exprimînd mai mult mărturisirea satisfacției depline de a fi și eu martorul unei descoperiri tîrzii dar fericite. Nu-mi pot permite, așadar, să-mi spun o opinie critică pe care să o consider cît de cît îndreptățită, asupra valorii integrale a manuscrisului. Procedînd însă ca și paleontologul care dintr-un fragment descoperit încearcă să reconstituie sistemul digestiv, mărimea, tipul de hrană și eventual chiar fiziologia și modul de viață al unei ființe dispărute, încerc și eu — repet, sub semnul unui provizorat inevitabil — să creionez cîteva gînduri pe marginea acestui manuscris.

Ce rezultă pentru mine, deocamdată, din cunoașterea parțială a manuscrisului?

Înainte de toate elanul irezistibil cu care Camil Petrescu îmbrățișează marile întrebări ale filozofiei de totdeauna, capacitatea sa de a mînui cu pertinență conceptele cele mai abstracte, de maximă generalitate și de a le despleti înțelesurile într-o viziune proprie. Camil Petrescu ni se dezvăluie astfel ca un autentic gînditor și, din această cauză, ni se pare întemeiată amărăciunea lui pentru faptul că această dimensiune fundamentală și constitutivă a personalității sale a fost mereu pusă în umbră, sau chiar sub semnul îndoielii, de cei care vedeau în el, cu exclusivitate, doar pe omul de litere. E adevărat că, pe alocuri, gîndurile lui poartă pecetea grabei de a spune lucruri asupra cărora nu a meditat îndeajuns. Dar care sînt oare filozofii din concepția cărora lipsesc astfel de impurități?

În al doilea rînd, Camil Petrescu ni se dezvăluie ca un gînditor care se așează, în liniile mari de mișcare ale reflexiei sale, pe pozițiile de gîndire proprii unei gîndiri realiste, în înțelesul materialist al cuvîntului, avînd, cum s-a mai observat, un puternic instinct ontologic și o viziune multiscopică, adică dialectică asupra lucrurilor. (Nu trebuie să ne inducă în eroare faptul că el combătea gîndirea dialectică dînd acestui din urmă termen înțelesul primar, socratic, înțelegînd prin acest tip de gîndire tocmai contrariul ei, adică gîndirea metafizică, deducție raționalistă excesivă, unidimensională în mod exacerbat.) Făcînd aceste aprecieri ne întemeiem pe cîteva poziții-cheie ale gîndirii lui Camil Petrescu, afirmate mereu pe parcursul manuscrisului său. Astfel, în *Ontologia concretului*, cum este intitulat primul capitol din *Doctrina substanței*, Camil Petrescu își exprimă fără echivoc insatisfacțiile sale față de diferitele forme de idealism sau mecanicism care pun un accent exclusiv sau unilateral, absolutizator, doar pe una din dimensiunile existenței, criticînd acest tip de gîndire care, procedînd strict deductivist, mutilează, prin reducționism, ceea ce Camil Petrescu numește «omnivalența concretului». Realitatea, bogăția luxuriantă a realului nu pot fi deduse sau explicate pornind fie de la «cogito», de la «rațiunea transcendentală», de la «voință» sau alte concepte asemănătoare, dintr-un «perspectivism absolutist» cum spune Camil Petrescu. Adoptînd acest unghi de vedere, deși adept al fenomenologiei husserliene, Camil Petrescu încearcă să o depășească, nesatisfăcut fiind de faptul că Husserl, în ultimă instanță, punînd, metodic e adevărat, între paranteze, realitatea, se reîntoarce în ultimă instanță la «cogito»-ul cartezian, la actul gîndirii ca fundament al realului, la o «perspectivă absolutistă». Gînditorul român afirmă, pe bună dreptate, în consens cu poziția materialist-științifică în explicarea lumii, că în zadar voința subiectului încearcă să impună lucrurilor o altă ordine decît cea care le este imanentă. În lucruri există, afirmă Camil Petrescu, «o ordine care rezistă voinței mele absolute», o ordine obiectivă am spune noi, independentă și în afara conștiinței subiectului cunoscător. Ceea ce există, «există cu titlul care există» va afirma răspicat gînditorul român exprimînd în acest fel caracterul obiectiv al existenței, faptul că aceasta nu poate fi dedusă din gîndire, aceasta din urmă nu poate prescrie existenței, după bunul său plac, modalitățile de comportare. «Pot gîndi că soarele ar putea să meargă de la apus la răsărit, dar prin simpla gîndire — scrie Camil Petrescu — nu pot împie-

dica soarele să meargă de la răsărit la apus.» Trecînd peste faptul că, imaginea, atît de înrădăcinată în limbajul comun, de sorginte ptolemeică, a fost demult contrazisă de viziunea copernicianā (corect, ar fi să spunem că pămîntul «răsare» sau «apune», dat fiind faptul că el se învîrteşte în jurul soarelui şi nu invers) Camil Petrescu formulează cu toată limpezimea şi plasticitatea raporturile corecte existente între obiect şi subiect, ruinînd presupunerea fundamentală a oricărui idealism ontologic şi gnoseologic cu privire la prioritatea subiectului în raport cu obiectul. Din această perspectivă Camil Petrescu va respinge logicismul, inclusiv cel hegelian, tocmai pentru motivul că răstoarnă raporturile reale existente între planul ontologic şi cel logic, între existenţă şi conştiinţă, între obiectul de cunoscut şi gîndirea cunoscătoare. Nu e deloc lipsită de interes pentru cititor analiza critică pertinentă pe care gînditorul român o face bergsonismului tocmai pentru faptul că, în raport cu raţionalismul excesiv, el nu face — în ultimă instanţă — decît să instituie un estetism excesiv, înlocuind raţiunea cu intuiţia. Valabilitatea fenomenologiei lui Husserl însuşi, de care Camil Petrescu este profund ataşat pentru nenumărate şi reale merite (în momentul de faţă aşa cum observa pe bună dreptate C. Noica în «introducerea» sa tipărită de *„Manuscriptum"* în numărul trecut, cu prilejul publicării primului fragment din manuscris, e foarte greu dacă nu imposibil de decelat cît de mari sînt «datoriile» lui Camil Petrescu faţă de Husserl), este pusă sub semnul îndoielii tocmai pentru faptul că marele fenomenolog, considerînd «conştiinţa transcendentală» drept adevărata temelie a lumii (Urgrund der Welt), se situează pe poziţii idealiste inacesibile. Căci, în concepţia filozofului român, realitatea necesară, obiectivă reprezintă instanţa supremă cu care trebuie confruntate actele intenţionale ale conştiinţei. Aşadar, pentru Camil Petrescu, explicaţia realului, a concretului nu poate fi dedusă dintr-o construcţie logică, fie ea de tip clasic, cum este cea carteziană sau modernă, cum este cea fenomenologică husserliană. Dacă cercetarea ulterioară a manuscrisului integral, făcută cu migala şi răgazul necesar, va confirma acest punct de vedere care ni se configurează la o primă vedere, aproximativă şi aproximantă, desigur, atunci, în mod cert, punctele de vedere exegetice asupra lui Camil Petrescu, care îl consacrau ca pe un idolatru al «absolutului» şi al «perfecţiunii ideilor», vor trebui să fie mult flexionate şi nuanţate dacă nu chiar răsturnate. Facem această afirmaţie coroborînd-o cu efortul prezent la gînditorul român, efort de adîncă semnificaţie, şi anume acela de a întregi cunoaşterea «esenţelor» cu aceea a «semnificaţiilor» adică de a corecta, de a revizui ideea de «perfecţie» cu aceea de «adecvare». În locul unor concepţii abstracte care consacrau în cunoaştere universalitatea şi necesitatea apriorică, «metoda substanţialistă» a lui Camil Petrescu se vrea un instrument care să aşeze în fotoliul de orchestră al cunoaşterii «gîndirea concretă», gîndirea care se conduce după alte criterii, cele ale adecvării şi substanţialităţii. În felul acesta, Camil Petrescu se apropie foarte mult de înţelegerea corectă a cunoaşterii văzută ca o procesualitate istorică, adică, în ultimă instanţă, dialectică. Ontologia concretului profesată de Camil Petrescu se doreşte a fi o înfrîngere, mai exact o depăşire a antinomiei dintre expunerea istorică şi cea esenţială.

În ce măsură Camil Petrescu a reuşit sau nu această depăşire rămîne de văzut. Oricum, dincolo de existenţa, pe alocuri, a unei imprecizii a expresiei, de echivocul unor termeni, de o anumită pripeală a expunerii izvorîtă din fervoarea căutării soluţiilor, dincolo de orgoliul temperamental hipertrofiat de împrejurări (la un moment dat, trecînd peste orice îndoială metodică, Camil Petrescu vorbeşte cu dezinvoltură şi candoare despre faptul că gîndirea sa «trebuie să repare greşeli milenare»), manuscrisul gînditorului român face parte din zestrea românească de idei a cărei valorificare critică va fi pe cît de necesară, pe atît de fecundă.

Dumitru GHIŞE

Puncte de reper

DOCTRINA SUBSTANȚEI

[Capitolul al II-lea]

Precizez aici că fata de celelalte lucrări ale noastre cate vor fi în manuscris, titlul lucrării este „Substanța" și referitele despre această lucrare privire „Doctrina Substanței" dar care e reluată la noua stare sfințită „Teoria Substanțialității". Asta, atunci cînd vreau să evit terminologii proprii.

Text stabilit de

Constantin NOICA

și Vasile Dem. ZAMFIRESCU

Am dat în primul capitol un număr oarecare de determinări posibile ale lui «Cogito», pe care le socoteam departe de a fi complecte, căci așa cum spuneam în prefață, în orice punct concret putem merge în toate adîncimile insondabile ale concretului psihic și încă mai departe printr-o varietate nesfîrșită de nuanțe instabile. Ceeace am vrut a fost numai să arătăm că acel «Cogito ergo sum» nu numai că nu poate fi acceptat atît de simplu, dar după cum se va vedea mai tîrziu, dimpotrivă nici măcar cunoașterea gîndită nu implică existența subiectivă.

Dealtfel, alta e insuficiența mai gravă a acestei formulări, este anume că nici un moment nu realizează tocmai ceea ce își propunea inițial să deducă din Cogito, existența realității necesar exterioare. Toate sistemele care au urmat lui Cogito, și care s-au întemeiat pe el, au pierdut contactul cu lumea necesară exterioară și au preferat să o recreeze, fie în «interiorul rațiunei» transcendent, fie în interiorul eului absolut ori transcendental. Afirmația lui Descartes că realitatea interioară este mai sigură, și care e propriu zis întoarcerea copernicianâ inițială a filosofiei moderne, s-a confirmat peste orice așteptare pentru aderenții metodei atît de mult încît, așa cum conceptul a evoluat după Socrate în dialectică, filosofii lui Cogito (cu excepția lui Descartes însuși care a părăsit direcția inițială, la fel cu Bergson mai tîrziu) în mai toate sistemele au dus la desvoltarea realității exterioare în Idee, gîndirea logică în relația subiect-obiect etc. desfășurată dialectic.

Toată desvoltarea ulterioară a filosofiei, lăsată pe realitatea interioară absolută, a dovedit în liniile ei cele mai prelungite, chiar imposibilitatea trecerii spre un cosmos transcendent eului absolut. S-a renunțat la ceea ce ar fi adus cu un «lucru în sine» pentru că gîndirea nu putea cuprinde ceva eterogen ei, «nu ar exista trecere», dar cu toate acestea, dificultatea a rămas, a trecut numai pe alt plan, fiindcă nu ni se pare că s-a realizat trecerea de la eul finit la cel infinit, de la eul psihologic la cel transcendental, de la eul relativ la cel absolut, de la cunoștiința empirică la cea transcendentală. Nici un sistem idealist nu poate da satisfacție în această privință cît timp rămînem în realitatea necesară istorică.

Faptul că datele actuale ale științei noologice sunt amorfe, arată insuficiența punctului arhimedic oferit de Descartes. Desigur soluția era frumoasă, dar nu și reală. Ea amintea o anecdotă, care suna cam așa: «— Marius, am să-ți povestesc ceva formidabil, ascultă numai să vezi: o buiabesă strașnică, un chateaubriand în sînge, fructe la discreție, cafea și o sticlă de Medoc superior. Totul pentru 2 franci. — Unde? Marius, hai repde. — Nu e nicăeri, Olive, dar nu-i așa că e frumos — Ah!»

Dealtfel nici o filosofie idealistă nu aduce vreo soluție structurală deosebită a lumii imanente, căci pentru toate sistemele lumea apare dată, discuția fiind numai

asupra motivului transcendent, constituit ca o varietate care nu modifică structura ecuației, care însă formează cu intensitate obiectul științei adevărate.

Socotim că e timpul să ne întoarcem de pe căile pe care le-a străbătut filosofia, pornită de la Cogito ca de la o dată cunoscută sigur, — și chiar de la acel comandament al metodei «rațională» și experimentale care impune divizarea prealabilă a obiectului în parcele tot mai simple, căci pe calea aceasta cunoașterea temeinică nu e cu putință. Obsesia filosofiei moderne de a simplifica, de a unifica analitic, neapărat, tradusă pînă la psihologie și în genere în noologia modernă, prin stăruința de a analiza la nesfîrșit, de a descompune stările complexe în stări simple e un nonsens, implică o necontenită falsificare. La capitolul respectiv al ortologiei, vom arăta cît temei se poate pune pe această metodă analitică, aci e necesar să ne fixăm punctul de vedere, sumar, doar cît implică anticipativ expunerea de pînă aci, rămînînd ca expunerea structurală a «metodei» substanțialiste s-o facem mai tîrziu.

În știința experimentală însăși, cînd e aplicată la biologie, metoda inductivă trebuie să fie înțeleasă la justa ei semnificație. Cîtă vreme are pretenția că explică ceva, pe așa zisa logică a faptelor, ea trebuie respinsă negreșit, dacă nu e vorba bine înțeles de simple pseudo-explicații practice. Numai confuziile inextricabile în care s-a înfundat conceptul de știință modernă, poate îngădui iluzia că știința experimentală explică ceva. Va trebui la capitolul respectiv al ortologiei, să supunem conceptul de știință unor analize de intensificare, singurele posibile, în domeniul semantic și ortologic, pentru ca să înlăturăm aceste confuzii. Știința experimentală nu poate explica, fiindcă în concertul istoric explicații cauzale sau succesiuni absolute nu se pot da. Procedeul trecerii, nu de la element la element, ci de la fapt la fapt, de la cunoscut spre necunoscut, poate fi acceptat în principiu, dar cu condiția să știm neapărat ce semnificație are, căci dacă știința modernă nu se poate constitui, este tocmai fiindcă nu s-a înțeles ce sens are această plecare de la cunoscut spre necunoscut cu intenția de progres, așa cum progresează papagalul ridicînd piciorul de pe o ramură numai după ce l-a pus pe celălalt pe ramura superioară. Metoda experimentală e valabilă tot ca o metodă descriptivă, ca o metodă a esențelor nu ca metodă explicativă căci ea dă faptele nu semnificații. Explicația nu poate fi în timpul demersului ci numai cînd demersul întreg e încheiat. Părerea că se explică de la element la element, de la cunoscutul imediat la necunoscutul imediat, mi se pare naivă. Ca și numărătoarea, știința nu e reală decît dacă e încheiată, altfel e nulă. Cunoașteți anecdota cu acel domn bănuitor, dar lipsit de răbdare, care avînd de primit de la ghișeu un teanc foarte gros de bilete de bancă, s-a hotărît să le numere. A numărat conștiincios pînă la 33.000 lei, a obosit și a conchis convins: «dacă e corect pînă aci, desigur că și restul e corect», și a băgat teancul în buzunar. E aci o confuzie între numărarea esențelor și între semnificațiile substanțiale.

Tot ceea ce se știe pînă acum e valabil absolut, dar cu *titlul* de existență și raționalitate propriu. O cunoaștere științifică valabilă și pentru restul concretului care nu e dat absolut n-are decît o valoare practică, așa cum e știința de azi, sau o valoare provizorie. Fiindcă se știe absolut numai ceea ce e dat în intuiție esențială ori în transfer de intuiție esențială. Cunoașterea lumii cînd va fi reală, absolută, va fi dată într-o intuiție esențială, dar aceasta va fi la capătul istoriei. Pînă atunci ne rămîne domeniul imens al semnificațiilor concrete și al substanței.

Științele experimentale dau faptele și cîtă vreme nu pot izola, decît cicluri și încă, relativ nu pot explica nimic, deși pot furniza material industrial. Dar explicația tehnică poate fi lămurită ea însăși printr-o anecdotă. Cînd au apărut cele dintîi automobile printr-unele sate de țărani neștiutori de carte, toți erau uimiți și se întrebau nedumeriți: cum poate să meargă o trăsură fără cai? Astăzi însă la întrebarea: cum poate să meargă o trăsură fără cai, mai toți răspund convinși: Cum să nu meargă dacă are motor? fără ca măcar vreunul din ei să știe care sunt principiile motorului.

Dar dificultățile explicației experimentale nu vin numai din pricină că posibilitățile de izolare a «elementelor» sunt extrem de reduse și privesc numai cîteva trepte, cele fizico-chimice, de pe scara existenței concrete, și încă și aci cu rezerve anume. Mai e faptul plin de noi și mari dificultăți că zonele periferice ale sistemelor concrete sunt indeterminabile, că sunt interferențe indeterminabile, că aceste cicluri sunt deschise. Că în fond ele, prin însuși faptul că sunt realități de periferie, diferă structural și prin urmare nici vorbă ca ele să poată fi luate drept reprezentative și să explice fenomenele apogetice. O teorie a esențelor este în acest sens ea însăși insuficientă să biruie această mare dificultate, pe care numai o teorie a substanței o poate depăși, care va trebui să fie o soluție concretă a dualismului dialectic calitate-cantitate. Însă o teorie a substanței contrazice toate vederile actuale ale științelor biologice și noologice, și are nevoie de o expunere structurală care ar fi o prea mare diversiune pentru această ontologie a concretului, care trebuie să se mărginească la cîteva linii esențiale, singurul mijloc de a birui antinomia expunerii istorice și esențiale în același timp.

E o iluzie raționalistă posibilitatea mergerii de la cunoscut la necunoscut cu exclusivitate, fiindcă propriu-zis nimic nu poate fi cunoscut izolat. Esența nu poate fi dedusă din cea mai redusă existență, — dimpotrivă să încercăm să vedem dacă nu e mai potrivită metoda inversă a surprinderii esenței în plenitudinea existenței. *Tehnica de cercetare pe care o propunem e «metoda» orientării structurale a surprinderii ciclurilor istorice în apogeul ciclic al lor.* Esența luminii nu o vom surprinde în amurg, ci în plină zi, esența roșului nu ne-o va da portocaliul, structura stejarului nu e dată istoric de ghindă, ci de copacul dezvoltat. De ce să studiem gîndirea la limita ei, acolo unde abia pîlpîie ori la copii și la adulți degenerați? Cea mai mare parte din psihologia contimporană, cunoscută ca atare, va fi probabil lovită de nulitate în esența ei, fiindcă e o psihologie de particularitate chiar cînd mîndră nu vrea să fie o psihologie atomistică. Relația subiect-obiect nu va fi niciodată lămurită, dacă drept obiect se alege «masa din față». E destul să parcurgi «analiza spiritului» lui B. Russell, ca să vezi de ce dificultate insurmontabilă se lovește o psihologie care se crede prudentă, fiindcă își caută verificările în pretinse elemente socotite izolabile, sau pentru că preferă exemplele «simple». Dealtfel ar trebui luat exemplu chiar de la științele azoice constituite, ca și de la cele biologice, care au ajuns la studiul «elementelor» într-o fază destul de înaintată a lor. Nu că studiul «elementelor» nu ar putea da teoretic soluția concretului, ci fiindcă studiul lor practic se dovedește o îndeletnicire quasi invincibilă, cită vreme prin aparate speciale nu putem mări aceste «elemente» în mod considerabil. Toate progresele anatomiei n-au putut explica nimic din misterul vieții.

Metoda noocrată a substanțialității, a orientării structurale a direcțiilor istoriei, condiționate de necesitatea substanțială a cunoașterii (adevărului) **ne invită deci să abandonăm pe «cogito» și să ne așezăm în plină istorie**, în plenitudinea mijloacelor pe care omul le-a dobîndit în gîndirea complexă, în trăirea intensă, în experiența individuală și a speciei, inclusiv contribuția filosofică, socotită drept expresia cea mai pură a trăirii, pentru că astfel e mai ușor să surprindem esența existenței. *E ceea ce vom numi sumar metoda experienței apogetice.*

Nu numai că nu vom exclude nimic — așa cum făcea cogito sau mai tîrziu reducția fenomenologică, dar voim existența istorică în întregime cu toate îndoielile, în trăirea toată nu ca «durată pură», ci cu înseși rezultatele științifice considerate ca date concrete, cu rătăcirile și insuccesele de pînă acum, cu toate încălcările de sensuri, cu nedumeririle și contradicțiile inevitabile într-un echilibru instabil, care e totuși echilibru. Prin urmare, depășind nu numai eul psihologic, dar în anume sens și pe cel pretins transcendental. Negreșit că instalarea aceasta în plină istorie va fi înregistrată într-un mod care e departe de caracterul vag și specific al intuiției individuale bergsoniene, fie și al intuiției filosofice, cu alte cuvinte nu se va renunța la aportul percepției, al inteligenței excomunicate, și nici chiar al speculației. Va pune o singură

condiție: ca tot ceea ce va fi luat în considerare să constituie o *prezență* în sensul substanțial pe care-l vom lămuri însă abia mai tîrziu, căci nu vrem să complicăm această expunere, într-un capitol special. În acest sens prezent este nu numai ceea ce cade sub conștiință, sub orice formă, dar de pildă și ceea ce este înregistrat de toate aparatele științifice moderne, cu condiția să-și păstreze caracterul de unicitate istorică. Vom lua în considerare și posibilitatea de eroare și vom considera această lucrare însăși ca un demers de ieșire din subiectivitate, ca un procedeu anume pe care-l numim «transfer de intuiții». Se vor înțelege mai bine cele de mai sus, în sensul anume pe care-l vizăm, dacă vom aduce cîteva precizări.

Cînd am vorbit despre concretul înfățișat de către filosofiile precedente, am arătat că nu e vorba de un concret autentic ci numai despre comentarii asupra concretului, ori de scheme ale lui. Chiar la Husserl, care fără îndoială e cel mai apropiat de concret, firește de concretul de orizont individual, e vorba de o prezentare descriptivă în sensul geometriei descriptive, o analiză în alt plan menținută cu măestrie în limite juste (cînd e vorba de orizontul individual) dar care totuși implică «generalizări». E drept că e vorba de un «concret de o demnitate specială», un concret de esență, care transformă fenomenologia într-o știință eidetică. Dificultatea apare evidentă atunci cînd se face reducția fenomenologică și cînd ar fi firesc ca fenomenologia însăși să fie redusă din cîmpul concretului transcendental, ceea ce bineînțeles Husserl refuză să accepte.

În orice caz cunoașterea rămîne strict concretă căci e dată în intuiții de esențe și aci fenomenologia pură e acceptabilă în întregime, fără să fie însă suficientă.

Dar chiar concretul orizontului substanțial pe care îl propunem noi nu poate realiza totalitatea și unicitatea concretului, cel puțin acum, căci greșala cea mare a filosofiilor precedente era să creadă că realizînd o teorie a concretului realizau concretul însuși. Realizarea concretului *Tot* este încheierea însăși a istoriei, și esența concretului totalității nu poate fi realizată istoric. Deoarece se făcuse confuzia între teoria concretului și concretul însuși, s-a crezut că filosofia hegeliană de pildă, fiind întoarcerea în sfîrșit a spiritului în el însuși, este și sfîrșitul istoriei. În realitate filosofia absolutului nu era decît o schemă foarte justă a concretului, o atitudine conceptuală cel mult, o indicație cel mult profetică îndepărtată de realitatea istoriei tot atît cît este schița, proiectul vag al unui avion pe hîrtie, de avionul care a zburat cel dintîi.

Structura concretului nu ar putea fi cunoscută decît pe calea gîndirii concrete, într-un orizont anume de semnificații, și acest concret de semnificații îl dă caracterul și eficiența deplină de a realiza substanța însăși, într-un timp și într-o modalitate care încă nu se pot determina. Tot ceea ce putem indica de pe acum e că anumite intuiții substanțiale concrete sunt mult mai indicate să ne apropie de structura istoriei decît un empirism cauzal care nu are decît o valoare practică, de vreme ce nu e decît un procedeu logicist, care se pierde fără să-și dea seama, în demersuri dialectice — ori decît însăși gîndirea dialectică pseudo-raționalistă, care și-a dovedit dealtfel ineficacitatea.

Renunțînd la ceea ce s-a dovedit un concret mutilat, dacă nu chiar abstract, în filosofiile concrete de pînă acum, să vedem ce aflăm într-o experiență reală, concretă, căci de concretul integral, de Tot, nu poate fi vorba.

Ceea ce descopăr întîi este o prezență de imagini care există ca atare cu o certitudine absolută [1], în mijlocul acestei lumi ca un centru interior care o reflectă, conștiința mea care există cu o certitudine absolută [2]. În interiorul acestei conștiințe în corelație cu ea, eu găsesc gîndirea activă, rațiunea ca o realitate absolută [3], dar

[1] «Aceste imagini sunt în sine» (Bergson) dacă vreți să invocăm și alte mărturii.
[2] Cogito în prelungirea filosofiei fenomenologice husserliene, dacă vreți...
[3] Cogito raționalist

pot găsi deasemeni într-o intuiție, libertatea în mine, ca o realitate absolută [4] pot găsi simpla voință ca o tensiune interioară absolută [5], pot găsi ca o realitate absolută iubirea [6] sau credința [7], în sfîrșit socot că, tot atîta de reale sunt și celelalte funcții psihice și desigur că sunt îndreptățit cu filosofia esențialistă să afirm existența certă a eului ca un centru subiectiv de trăire absolută. Considerînd pe de altă parte gîndirea conceptuală, sunt îndreptățit să afirm că existența ei este tot atît de absolută, poate pentru cea mai mare parte din filosofie singura realitate certă [8].

Am pînă acum certitudinea absolută a conștiinței, a eului, a vieții lui interioare, iar de jur împrejur o existență de imagini care îmi sunt date în afară de mine. Acest dualism subiect-obiect, nu poate fi tăgăduit de nici o filosofie idealistă, nici chiar de un idealism solipsist. Nu cumva aceste imagini sunt reale însă inconsistente? Nu. Voința din mine care este absolută, încearcă să le impuie o altă ordine decît cea în care se prezintă. Dar e în ele o ordine care rezistă voinței mele absolute și ceea ce rezistă unei voințe absolute este desigur o realitate absolută. (Dealtfel în mod strict această ordine de imagini nici nu mi-o pot închipui măcar cum vreau eu, de pildă nu-mi pot închipui real că bolta cerului poate fi în jos, iar suprafața pămîntului deasupra. Acest lucru este posibil dar nu în ordinea impusă de închipuirea mea, ci printr-o întîmplare eterogenă ei, care este ea însăși o ordine obiectivă: prezența unui lac în apropierea mea, sau cînd fac un looping în avion (etc.). Dar voința mea poate deveni activă, corpul meu care are acum o realitate absolută, încearcă să treacă prin imaginea din față, este însă cu neputință să izbutească fiindcă imaginea din față, care e un perete, opune o rezistență pe care eu o simt într-o intuiție absolută ca pe o existență absolută. Această existență absolută e dată și într-o verificare absolută: Pot lua un topor cu care să dărîm rezistența absolută pe care am întîmpinat-o și izbutesc. Acum peretele nu mai există în mod absolut. Ceea ce gîndirea singură nu a putut realiza, ceea ce voința mea neînarmată n-a izbutit, voința mea înarmată a creat-o: O întîmplare absolută, realizată din momente absolute. În lumea de imagini prezente eu pot produce schimbări care sunt absolute, dar tot prin acte fizice absolute. În mod absolut eu nu pot influența nicăieri numai cu gîndul, nu pot opri soarele să lunece spre apus, nu pot modifica necesitatea. Această imposibilitate este absolută și ceea ce s-a întîmplat cu mine, ceea ce am simțit va rămîne în eternitate absolută, dacă nu va interveni ceva nou. (Acest nou putînd fi în eternitate un act X al gîndirii devenite act absolut, care ar putea în acest caz să facă soarele să meargă de la apus spre răsărit.)

Mișcările imaginilor îmi arată ca existență certă, în funcție de mișcare, individualitatea lor și existența unor relații între ele. Aceste noi feluri de existență sunt și ele absolute. Absolute sunt și rezultatele multiplicărilor și operațiilor pe care eu le pot face cu aceste constatări ale individualității și ale relației, adică pot realiza numerele și figurile geometrice care sunt absolute. Absolut reale sunt toate schimbările, devenirile.

Absolută e relația însăși și orice fel de existență a ei. Reală absolut este și contradicția, întîi ca o contradicție în sens hegelian și apoi ca o legătură cînd e luată în relație logică.

Atît de absolute sunt toate aceste existențe, încît ele toate cele citate, transcendentalizate — au fost socotite rînd pe rînd ca realitate exclusivă, de la mișcarea lui Heraclit la «relația» idealistului Hamelin, tot restul fiind declarat tot rînd pe rînd simplă aparență.

---

[4] Idealismele spiritualiste
[5] Maine de Birn, Schopenhauer
[6] Notă absentă în mss. (n.ed)
[7] Idem.
[8] Sistemele raționaliste și panlogice.

Părerea noastră este însă că tot ceea ce există, există în mod absolut, că toate enumerările de mai sus sunt aspecte ori modalități toate absolute, ale concretului istoric dat, într-o unitate organică existențială, absolută. Nici una dintre modalitățile lui nu se poate reduce fără o mutilare a întregului. **Tot ceea ce există, există cu titlul cu care există.**

Unitatea pe care o prezentăm nu este o sinteză, căci nu privește numai formulările pe care le-am enumerat, cele care se vor fi făcut și le-am uitat, cele care se vor mai fi făcut fără știrea noastră, ci e dată ea însăși într-o *intuiție esențială*, așa cum muntele nu e alcătuit din totalitatea perspectivelor istorice asupra lui, nici din totalitatea perspectivelor ideale.

Este o organicitate în sensul că orice dat al acestui concret este condiționat de toată existența într-un grad care îi conferă tocmai *titlul de existență*. Pentru ca orice dat concret interior eului sau exterior lui să existe, e necesară o justificare în scară pînă la origina concretului. Orice explicație a acestui unic dat se presupune implicată în ecuația unică a concretului. Orice forță și orice mișcare constituie sistem cu toate forțele și toate mișcările din concret. Așa cum monada leibniziană reflectă tot universul, fiecare particulă a concretului este explicabilă numai prin rezonanța întregului. Datele categoriale înseși sunt participări din întregul concret, cînd sunt date într-o intuiție de esență, așa cum o înțelege Husserl. Insuficiența fenomenologiei care reducea rațiunea la evidență în intuiție, este numai în ignorarea funcțiunii substanței care dă gradul, titlul de raționalitate.

Concretul alcătuiește deci un sistem existențial, ale cărei părți sunt între ele într-o relativitate dată cu titlul de existență. Sub acest semn toată știința pînă înainte de limită, pînă la ieșirea din istorie este sub titlul relativității. Dar această concepție despre absolut și adevăr nu se aseamănă cu vechiul absolut al sistemelor zise raționale, fiindcă numai relațiile raportate la întreg sunt relative, orice dat al concretului din orice zonă a lui putînd fi socotit eventual ca absolut fix față de toate celelalte puncte care astfel se relativizează. Dacă însă aceste relații alcătuiesc un sistem propriu ele sunt ca atare absolute. O explicație a totalității concrete ar fi posibilă din orice punct de plecare al concretului, cum o sferă poate fi calculată și se poate sprijini pe orice punct al ei. Acest principiu al absolutizării și al relativității automate a restului prin alegere ca prezență a oricărui punct din concret, nu a fost deslușit pînă acum și a dus la ceea ce am numi *perspectivismul absolutist* al concretului în filosofie sau la diverse forme ale «inconcevibilității». Cînd s-a luat nemișcarea ca realitate absolută, mișcarea a putut fi socotită ca simplă aparență și nu s-a ținut socoteală de ea. Cînd conștiința a fost absolutizată, cauzalitatea a putut fi socotită drept aparentă și transcendentalizată, cînd voința a fost absolutizată, cunoașterea a devenit relativă, iar cînd cauzalitatea fizică a fost absolutizată, conștiința a părut inutilă. Dar aceste absolutizări veneau din perspectiva în care se așezaseră autorii sistemelor, perspectiva care le indicau ca absolut necesare datele în prezența cărora se găseau ei. Și toți aveau dreptate în ceea ce afirmau pozitiv și nu aveau în ceea ce negau. În imanent, o realitate care să nu fie cunoscută nu poate exista ca structură, iar o conștiință fără obiect nu e realizabilă ca structură. Prin urmare, polivalența absolutizantă a concretului a fost cauza creării unui considerabil număr de «sisteme», în principiu ar putea fi cauza unui alt număr quasi infinit de sisteme de acest fel, căci orice dat absolut poate furniza o perspectivă «absolută».

Perspectivismul absolutist este explicabil fiindcă, așa cum vom arăta la analiza devoluției și evoluției, orice punct din concret poate fi prelungit, printr-un proces automat, într-un ciclu dialectic. Se creează astfel o irealitate dialectică, prelungită iluzie în ordinea gîndirii. E o răsturnare a concepției logiciste a gîndirii concrete. A gîndi concret nu înseamnă a unifica sau a clasifica, ci a determina, a determina înseamnă a individualiza un ciclu, deci a gîndi adecvat și a-l integra în alt ciclu individual etc. A gîndi concret nu înseamnă a găsi înțelesuri posibile ci a anula tot ceea ce e înțeles posibil ca să rămîie înțelesul real. Aceasta din cauză că gîndirea

dialectică se exercită și în domeniul concretului verbal, și astfel vorbele pot forma orice fel de înțeles și au valențe cu toate celelalte vorbe. Despre orice se poate afirma deci valabil orice. E valabilă orice expresie chiar dacă e eliptică, simbolică ori contradictorie [1]. A gîndi just e a gîndi mai puțin despre un lucru, nu a gîndi mai mult. Tot de aci deducem, că tot ceea ce trebuia spus pentru constituirea științei și filosofiei, s-a spus pînă acum incidental, și că acum trebuie anulate sensurile posibile. Un om de știință a imaginat că dacă un număr oarecare de maimuțe ar bate în același număr de mașini de scris timp de un milion de ani, e probabil că întîmplarea ar scrie și un sonet de Shakespeare, dacă nu *Iliada* lui Homer. Este foarte posibil, că din atîtea afirmații făcute mai toate din puncte de plecare concrete, s-au realizat mai toate judecățile valabile despre concret. Și aceasta în două moduri; în parte din simpla omnivalență a vorbelor și a frazelor, ori chiar într-un contact mai ferm cu concretul, prelungit apoi în gîndirea dialectică (ne gîndim la «Cogito» prelungit în sistemele raționaliste și idealiste), iar pe de altă parte din însăși structura acestui perspectivism care cu cît e mai diluat și mai lipsit de substanță, e cu atît mai cuprinzător formal. Dar cel care a făcut întîia dată afirmația că «lumea e nesfîrșită», ori «conștiința e dată în timp», n-a epuizat desigur, tot ceea ce trebuie știut. Încă o dată, a gîndi concret este a elimina înțelesuri.

Omnivalența existențială concretului ar putea duce pe de o parte la uniformitatea oarecum monstruoasă a unui organism rudimentar, iar pe de altă parte, omnivalența vorbelor ar face alături de acest concret monstruos un univers verbal de aceeași indiferentă desordine, în care fragmente valabile plutesc alături de sfărămături, totul inutilizabil pentru reconstruirea orașului gîndit inițial.

În realitate concretul nu e omogen (!) nici amorf, iar organicitatea lui nu e aceea a unui organism rudimentar, ci dimpotrivă prezintă o structură de o complexitate fără seamăn, indefinită, o organizare al cărei echivalent mintea omenească încă nu o poate pătrunde pînă azi. În acest sens se poate vorbi de o relație de nedeterminare, pînă cînd se va încheia istoria. Orice formulă a unor cunoașteri eventuale, va cuprinde pe acest X absolut în structura ei, care o va relativiza în permanență.

Nu putem anticipa asupra acestei structuri a concretului, despre care ne vom ocupa în ortogeneza lui, nici despre modalitatea cunoașterii, deasemeni nu putem anticipa nimic asupra ortologiei lui. Ceea ce putem spune și vom vedea mai tîrziu cît valorează asta, este că două certitudini par să fie cîștigate esențial în istorie: că omul este o întîlnire a concretului lumii necesității cu concretul lumii cunoașterii și al libertății și că nici una dintre aceste două realități nu poate fi anulată ca să rămîie totuși întreagă cealaltă.

Ceea ce pretindem cîștigat din analiza noastră, este că această structură are un caracter de unicitate, că e într-o anumită ierarhie, concretă, că este ea însăși existență absolută *dar cu alt titlu. Există o quasi infinitate de titluri de existență corespunzînd structurilor întrucît sunt date în intuiții esențiale diferite* și a descoperi aceste titluri este a realiza concretul. Tot ceea ce există, există absolut ca esență, dar există cu un anume titlu de existență, care e dat anume prin esență. *Aceasta este rațiunea și rațiunea însăși scapă de sub legea acestei modalități substanțiale.* Identificînd rațiunea cu existența esențială într-o ierarhie de titluri de esențe (sensoriale, vitale, esențiale, categoriale, supra individuale și substanțiale de orice nuanță) fiecare intuiție dîndu-ne existența absolută cu titlul pe care i-l dă funcția ei în concret, ea apare ca

[1] Este ceea ce explică și marele număr de scrieri tipărite din lumea întreagă și din istorie. De altfel de această omnivalență a fiecărui cuvînt au abuzat unii scriitori de lucrări filosofice îndeosebi. Un asemenea abuz, cu o justificare de alt ordin însă o formează și poezia ermetică, esoterică ori cea dadaistă de imediat după război.

principiul istoriei, opusă gîndirii dialectice, întrucît datele acesteia nu sunt în intuiții categoriale...

A face din existența sensibilă și concretă criteriul (sau măsura) rațiunii, s-ar putea să pară excesiv unui cititor de filosofie, obișnuit cu o milenară cugetare care identifică rațiunea cu suprasensibilul, și chiar vrea să facă din rațiunea dialectică ori logică, criteriul existenței. Desigur că această răsturnare care transformă științe bazate pe raționament, ca logica și matematicile, în științe iraționale, cîtă vreme rămînem în domeniul unei afirmații generale, poate fi iritantă, cititorul însă e rugat să aștepte și să observe dacă expunerea ulterioară de fapte justifică ori nu propunerea noastră. E neîndoios că atunci cînd Descartes a făcut din «claritate și distincție» și din dialectica acestei clarități și distincții, criteriul veracității, din ordinea cea mai ordonată, legea de existență a cosmosului, iar din matematicile simple idealul de claritate și distincție, idealul științific, a depășit sensul raționalului autentic. De aceea mișcarea dialectică proprie eului biologic, avea să împingă «ordinea» la «perfecție», la simplitatea ideală a unității, fără care gîndirea dialectică nu e posibilă, căci funcția gîndirii dialectice este funcția operațiilor inadecvate.

Idealul raționamentalismului de a porni de la date clare și distincte, e irațional, fiindcă în concret nu sunt puncte clare și distincte, clare și distincte sunt numai abstracțiile care sunt iraționale. Aci trebuie să denunțăm și iraționalismul «bunului simț» al materialismului în genere, cînd se erijează în doctrine care au superstiția că pot porni strict de la cunoscut la necunoscut, printr-un empirism miop. Aceste poziții sunt posibile numai cît timp au reazămul absolut în intuiția esențială a rezistenței raționale, însă de îndată ce părăsesc acest teren absolut, care în cazul de față are o realitate programatică, devin simplu dialectice.

(Text nelegat de propozițiile precedente posibil loc de intercalare) [nota C.P.]

Dacă se observă bine intervine aci încă o nouă răsturnare. O parte din filosofie a convenit cu concepția după care datele simțurilor sunt absolute. E un postulat al științei moderne, care a justificat matematizarea acestei științe. A fost o confuzie între ordinea matematică dialectică de o parte care dă desigur raporturi absolute, și ordinea concretă care nu dă raporturi absolute ci substanțiale. Iar pe de altă parte s-a confundat posibilitatea de fabricație a technicei moderne care fiind o prelungire a spontaneității eului biologic e quasi absolută (e act de voință) *căci izolează*, cu relațiile concrete care nu au sens decît în concret.

[Ruptură în manuscris]

Titlul de existență este absolut (inerent, consubstanțial) raționalității în așa măsură încît schimbarea titlului de existență, este o cădere în iraționalitate. Titlul e indicat de o altă proprietate a concretului, de unicitatea lui ierarhică și a fiecărui fragment din această unicitate, care nu e atomistică, ci organică, istorică. Dată într-o intuiție esențială, această unicitate existențială formează titlul raționalității cu ceea ce e dat. Ceea ce e dat ca existent în fața mea, drept o carte, în acest loc în acest timp și în *complexul de intuiție esențială* în care e dat, e dat absolut și devine rațional cu titlul integrării în concret, căci e parcelă de concret, adică un sistem concret indeterminat, un ciclu deschis. Aplicația convergentă (și sintetizantă intuiții noi) a intuițiilor într-o acțiune verificatoare schimbă titlul rațional în măsura acestei verificări. (Pot să cred săptămîni că biserica e mai aproape decît casa, mersul acolo și ocolul bisericii mi-o dau în intuiții cu un nou titlu).

Dar cînd orizontul individual e depășit, o *teorie a semnificațiilor* (întrevăzută și propusă cu alt sens de Husserl) este menită să arate, după părerea noastră, cum se face acest transfer de intuiție, care dă în orizontul individual titlul de rațiune individuală, apoi în orizontul substanțial titlul de rațiune substanțializată. Toate aceste formulări noi vor fi explicate și documentate cît e necesar în lucrările ulterioare dedicate structurilor obiectizării și obiectivării, apoi ortologiei.

Definirea raţiunii ca titlu absolut de existenţă absolută, care e principiul gîndirii concrete, nu trebuie confundată cu definiţia principiului identităţii: «Ceea ce este, este, ceea ce nu este, nu este», fiindcă acest principiu al gîndirii dialectice, logice, e pur analitic, tautologic.

În principiul identităţii, ceea ce e dat este o unitate abstractă, convenţională, iar necesitatea lui, absolută, e de ordin convenţional. (Fără el logia şi logica nu sunt posibile).

Principiul raţiunii substanţialiste „ceea ce există există cu titlul cu care există», este un rezultat substanţial de intuiţii absolute.

Nu se poate gîndi contrariul unei afirmaţii logice. Necesitatea logică e absolută, $2 + 2 = 4$ şi orice altă soluţie e un nonsens, dar se obţine orice schimbare de titlu în intuiţia absolută, deci orice schimbare de raţionalitate.

Necesitatea raţională e de alt ordin. Pot gîndi contrariul afirmaţiei raţionale, dar nu pot face, doar prin gîndire, ca această esenţă să nu fie.

Pot gîndi că soarele ar putea să meargă de la apus la răsărit, dar prin simpla gîndire nu pot împiedica soarele să meargă de la răsărit la apus.

E de remarcat că o aplicaţie a principiului raţionalităţii este în principiul cauzalităţii care ar putea fi formulat astfel: *orice schimbare de titlu de existenţă, trebuie motivată* fiindcă tot ceea ce e dat ca existenţă în intuiţie, e dat în mod absolut.

Unicitatea organică a concretului şi identificarea raţiunii ca titlu de existenţă a concretului şi al oricărei structuri existente, înlătură una dintre dificultăţile fundamentale ale vechii filosofii, care, tăgăduind eficacitatea cunoaşterii, prin simţuri, era nevoită să constituie o lume separată a ideilor sau să proclame că măsura este logică, pentru ca logica să poată exista.

Suntem departe de raţionalismul care era definit, «ca o filosofie care întemeiază ştiutul pe cunoaşterea raporturilor necesare între idei», (R. Le Genre) raportul între idei fiind pentru noi necesar cu titlul logic, nu raţional. Contingenţa, pluralitatea de posibilităţi, nu poate să fie o ameninţare ca să ne silească să primim unificarea posibilităţilor, fiindcă orice posibilitate e raţională, cu titlul de existenţă cu care e dată.

O ştiinţă care are nevoie de „garanţii de succesiuni", de temeiuri pentru prevedere, în sfîrşit de conexiuni necesare între fapte, ar fi condamnată să rămîie iremediabil fizică ori chimică şi încă şi în aceste domenii necesitatea este relativă. Acest raţionalism exact (raţionamentalism) crede şi acuză experienţa că «prezintă de-a valma solidul şi iluzoriul, adevărul şi falsul, conexiuni logice şi juxtapuneri fortuite», adică dă o terminologie care n-are nici un sens în concret (în afară poate de fizică şi chimie într-o anume măsură) unde nu există deosebiri de raţionalitate între solid şi iluzoriu, între adevărat şi fals etc.

Firește, filosofii de veche tradiţie vor sta la îndoială dacă e cu putinţă o adevărată ştiinţă negarantată de o raţiune transcendentală, dacă nu de un întreg sistem de categorii transcendentale. O certitudine care nu e universală şi necesară poate fi luată în considerare cu adevărat, cred eu.

Lăsăm de o parte că ştiinţa atît cît e s-a constituit în afară de filosofie cînd împotriva ei, sau dacă e nevoie de precizări, s-a constituit deşi a fost ispitită de filosofie să pornească pe căi logic dialectizate.

Dar însăşi pretinsa certitudine s-a obţinut în condiţii care au falsificat jocul, printr-o adevărată opoziţie de substituire care a creat o îndelungată rătăcire în iluzie. Revoluţia copernicianâ a lui Kant, căreia şi noi ca şi veacul care ne-a urmat, i-am fost o vreme tributari în admiraţie, n-a fost decît o ingenioasă ocolire a dificultăţii. Nu era departe de Cogito şi asta s-a văzut în decalajul filosofiilor idealiste transcendentale pe care le-a generat, dar prezenta o structură mult mai bogată, dedusă cu o strictețe, transcendentală zicea Kant, dialectică socotim noi, fără precedent. În modul acesta, omul prin ceea ce avea transcendental în „raţiune" prin sensibilitatea şi logica transcendentală, devenea constructorul lumii şi deci *aşa* cunoaşterea acestei lumi devenea o certitudine universală şi necesară. În realitate, prin această întoarcere coper-

niciană Kant nu punea bazele științei moderne, ci ale gîndirii dialectice, fără să bănuiască semnificația gîndirii dialectice. El a antrenat astfel filosofia pe meandre dialectice, adică a ajuns cu cei ce l-au urmat, tocmai la punctul de plecare, pe care-l condamna în dialectica transcendentală. Dealtfel el mai ajungea la punctul de plecare și pe cealaltă direcție a intuiției, căreia a trebuit să-i facă concesii mult mai mari decît a vrut, fapt care face ca teoria prejudecății să fie încă atît de prețuită. Nici nu putea să fie altfel, fiindcă existența lucrului în sine, în afară de spațiu și timp, contrazicea însăși categoria existenței și suprimarea acestui lucru în sine, devenea o necesitate logică, ceea ce urmașii dialecticieni au și făcut. Dar cu aceasta ne întoarcem în istorie, în plenitudinea istorică, față de care transcendentalizarea rămînea palidă și insuficientă. Altă poartă era deschisă: cînd eram mic, îmi aduc aminte că un vînător mă sfătuia să nu merg în pădure, dacă m-am rătăcit, drept înainte, fiindcă mă voi întoarce necontenit la locul de plecare. E ceea ce se întîmplă tuturor filosofiilor și teoriilor vitaliste, cînd năzuiesc spre evadări din meandrele concretului, și merg *riguros* înainte. Se întorc dacă merg rigid logic după nesfîrșite și inaparente ocoluri, la punctele de plecare. Dealtfel categoriile au și fost revizuite.

Dacă o filosofie a existenței și a intuiției existenței este posibilă, o justificare a ei transcendentală și necesară este cu neputință. Ea trebue înlocuită cu o structură de necesitate substanțială, singura care mai poate scoate știința din impasul în care a vîrît-o gîndirea dialectică. Întoarcerea copernicianã trebuie răsîntoarsă iar polul cunoscător și lumea necesității trebuie puși din nou față în față. Soluția transcenderii eului psihologic ne-o dă numai o teorie completă a substanței și *în cadrul ei necesitatea dă titlul de raționalitate, nu rațiunea dă titlul de necesitate.*

O structură are titlul ei de existență, e o realitate unică și atîta tot... Firește că organicul nu e un haos, dar în nici un caz nu e logic, adică pornind dela premise logice, pare numai în ceea ce e mai scăzut în el, adică acolo unde se apropie de anorganic: fizicul și mecanicul. Dacă ordinea lui nu e logică nu se poate spune însă că nu e ordine. Poate că această ordine depășește o simetrie logică, poate că principiul concretului are nevoie de o formulă mult mai complexă decît formula logică-matematică. Toată viața interioară nu e logică, dar asta nu înseamnă că nu e mai puțin existentă, absolut existentă, că e irațional să o tăgăduiești. Structura logică deductivă nu poate fi structura unui univers care cuprinde atîtea date ilogice, cum sunt cele dovedite în antinomiile spațiului și timpului și la care noi vom mai adăoga și altele. Indiferent în ce structură vor fi prezentate conștiinței, oricît de «inexplicabile» vor fi, ele vor fi reale și raționale cu titlul realității lor.

S-ar putea ca unii lectori să nu sesizeze de la început consecințele revoluționare ale definiției rațiunii ca titlu de existență, ele se vor vedea însă mai tîrziu. E poate totuși locul să aplicăm și să explicăm un postulat substanțial, prin anticipare, cel ce consideră că analizele datelor minime concrete și mai ales psihologice sunt mult mai puțin expresive decît analizele cazurilor maxime cînd simple potențe devin realități aproape evidente, prin evoluția în subspecie. Nu cunoști eroarea unui ceasornic cînd consideri un minut de mers, ci după 24 de ore. Tot astfel sensul unei afirmații apare mai evident cînd sunt considerate urmările ei în mare. E un principiu, după cum se vede, opus științei și mai ales psihologiei atomistice, care pare-se că e convinsă că adevărul e mai «pur», mai sesizabil în stările «elementare». Cum însă noi declarăm convenționale «elementele» reale cu titlu rațional de realitate, numai structurile, nu putem accepta punctul de vedere atomistic. Dar asupra acestor chestiuni vom dezbate, ulterior mai pe larg, acum nu voiam decît să indicăm o aplicație a principiului identității. E destul să vedem ceea ce e declarat «irațional» în modul vechi raționalist, ca să înțelegem deficiențele punctului de plecare: o poezie, un paradox, utopiile, inconștientul etc. tot ce e dat interior, tot ceea ce e activitate, au fost declarate iraționale în decalajul accentului istoric.

În asemenea condiții, s-a vorbit de iraționalismul științei actuale. Numai că în asemenea condiții, te întrebi ce mai e rațional în afară de domeniul convenției. Dealtfel

«raționalismul» a și declarat irațional tot ce nu poate fi exprimat matematic. Alte consecințe ale principiului le vom expune cînd va fi vorba de psihologia raționalului.

Reamintim acum la încheiere încă o modificare fundamentală care e propriu-zis copernicianâ à rebours (fiindcă aceea ce înlocuiește fusese considerată drept o răsturnare copernicianâ). Concretul substanțial este în anume sens transcendental, unicitatea lui nemaivenind din unitatea eului, ci fiind unicitatea istorică însăși ca o devenire în substanță. În acest sens concretul nu poate fi o realitate individuală, așa cum era concretul dialectic al lui Hegel.

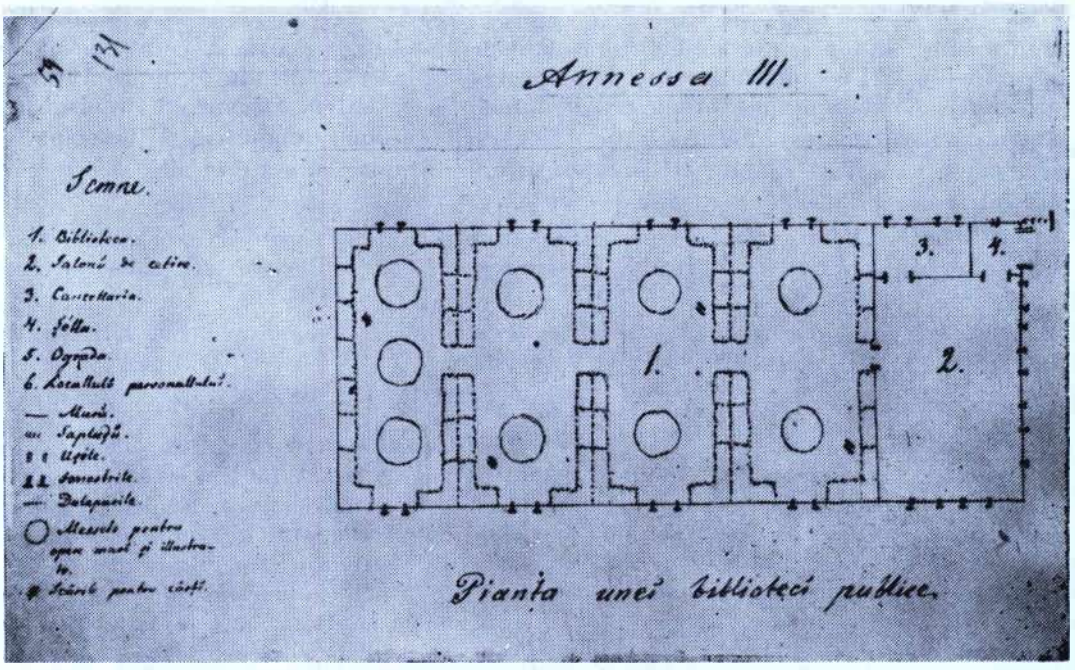
Ceea ce un individ poate realiza sunt simple proiecte de concret, scheme concrete, adică scheme structurale, condiționate de concret, valorînd atît cît nu sunt contrazise de concret. În concretul prezent ele ar constitui o tranșă [?]solidă, adică ar reprezenta planul concret (deci un concret descriptiv) al concretului însuși... Numai ortologia substanțială poate realiza acest concret, căci un individ nu poate prezenta decît un plan substanțial care nu poate fi nimic mai mult. Prin urmare, ortologia noastră nu va fi ortologia concretului însuși, ci ortologia ortologiei, știința substanțială între toate, dar în sfîrșit un concret de mîna a doua. După modelul polihistor al lui Aristotel, unii filosofi moderni au încercat sisteme ale concretului și uitînd că nu puteau fi decît scheme au crezut că istoria însăși se încheia cu filosofia lor. Vom oferi un postulat al concretului, nu o sinteză dialectică cuprinzînd, în afară de această ortologie a concretului, care n-a fost ea însăși decît un concret de ordin secundar, o ortologie a ortogenezei, o anexă istorică, o teorie a substanței, o doctrină noocrată și în sfîrșit o expunere a metodei substanțialiste, dar toate vor constitui concrete substanțiale schematice, rămînînd ca savanții, artiștii, tehnicienii și creatorii sociali, aceștia în contact cu concretul, să-l atace și să realizeze ortologia universală, lichidînd într-un timp de nedefinit istoria ca niște microorganisme care lichidează un organism. Nu e mai puțin adevărat că dacă vom avea timp și posibilitate ne gîndim noi înșine la o ortologie a artei, la una a eticii, și poate încă, la una politică.

Cu alte cuvinte, vrem ca într-un capitol anume, să arătăm tot ce se poate spune rațional despre quadrupla corelație: pol noosic — realitate necesară, eu biologic și obiect, reluată în încheiere sub condiția substanței adică vom încerca să descriem quidditatea cunoașterii.

Vrem să arătăm apoi că între acest concret omnivalent, despre care orice afirmație e adevărată, peste realitatea științei verbale, în care orice vorbă este verbal omnivalentă, este loc pentru o reală ortologie, nu însă înainte de a prezenta o structură provizorie a ortogenezei, care ne va servi ca eșafod pentru o teorie concretă a cunoașterii și pentru ortologie, și care urmează să fie apoi verificată de cunoașterea substanțialistă, menită să înlocuiască metoda științifică de azi.

De asemeni se va cerceta pretfundem
unde s'a greșit
perigeiu în loc de pirigeiu

POETA UTILIS URBI

B. P. HASDEU

DESPRE ORGANIZAREA ŞI COMPLETAREA BIBLIOTECEI NACIUNALI [II]

Fiind compusă, completată şi clasificată, Biblioteca Publică nu mai are nevoie fără numai de păstrare, şi mijloacele întru aceasta sunt cu atît mai numeroase cu cît mai multorateci sunt cazurile de stricăciune. Generalizîndu-se însă, toate aceste

ERUDIŢIE ŞI PATRIOTISM

RAPORTUL LUI B. P. HASDEU, *DESPRE organizarea şi completarea Bibliotecei Naciunali* [1], poartă data de 3 decembrie 1859. Era deci primul an al Unirii Moldovei cu Ţara Românească, act politic pentru care tînărul Hasdeu luptase, cu mijloacele sale specifice, în primul său periodic, intitulat simbolic „*România*". Următoarea revistă, „*Foaie de storia română*", din care vor apare doar patru numere, nu are nici o indicaţie de datare, însemnîndu-se doar: «anul Unirei I». Pentru B. P. Hasdeu, 1859 era un adevărat an al genezei, de unde urma să se înregistreze alte cadenţe pe crugul vremii. Noul stat naţional românesc avea nevoie nu numai de oameni noi — «cetăţeni aptivi» cum îi numeşte autorul memoriului — ci şi de instituţii noi, politice, economice, culturale. În

[1] Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu", Iaşi, VI, ms. 51. Prima parte a acestui document a fost publicată de noi în revista „*Manuscriptum*", XIII, nr. 4(49), 1982, pp. 81—94.

cazuri şi toate acele mijloace se pot reduce plus-minus la două mari şefuri, încăperea şi administrarea, cari fiind rele căşună stricăciunea, fiind bune asigurează păstrarea:

UNA MANUS NOBIS VULNUS OPUSQUE FERAT... (OVID)[1]

Încăperea, sub privinţa bibliotecilor în genere, este un adevărat cerc concentric întocmit din trei cercuferinţi carea de carea mai întinse, înrîurindu-se împrumutat şi înrîurind mediat sau imediat asupra comunelui lor centru. Oricine va înţelege că centrul sunt cărţile, cercuferinţa întîia — legăturile, a doua dulapurile, de pe urma — edificiul, şi că oricare din aceste cercuferinţi n-ar fi bună, suferă cele alte şi prin ele, mijlocit sau nemijlocit, însuşi centrul, cărţile.

Dacă operile s-ar mai scrie pe lespezi, precum în timpurile primitive, şi încă o legătură *(tabernaculum)* ar fi neapărată, pentru a menţinea ordinea arteficială a materie-

[1] O mînă ne aduce şi rănirea şi cele trebuincioase vindecării (Traducerea citatelor latineşti din textul lui B. P. Hasdeu aparţine lui Grigore Tănăsescu).

acest context, tînărul savant socoteşte că «răspîndirea ştiinţelor devine datoria guvernamentală» şi, în consecinţă, o bibliotecă naţională de interes naţional era de mare actualitate. Remarcăm ideea foarte modernă de considerare a ştiinţei ca instrument de bază în consolidarea şi dezvoltarea unui stat.

Elanul patriotic şi formaţia enciclopedică i-au permis lui B. P. Hasdeu să schiţeze un plan de formare a unei biblioteci publice care viza etape viitoare ale culturii româneşti. Titluri specificate în anexe, îndeosebi din domeniul manuscriselor şi al cărţilor rare, rămîn şi azi un deziderat, deşi tînărul «profesore la şcoala reale» arăta căile prin care trebuia să ne adunăm documentele existenţei noastre ca popor şi civilizaţie în spaţiul carpato-dunărean.

O problemă care se ridică în legătură cu raportul de faţă şi anexele lui vizează o întrebare legitimă pe care şi-o pot pune acei cititori care cunosc biografia originalului autor. Este vorba anume dacă listele de cărţi din toate domeniile ştiinţei au o legătură cu cele 4000 de volume aparţinînd lui B. P. Hasdeu la descinderea sa în Iaşi, în anul 1857. Ştim sigur că, înainte de a adresa memoriul pe care îl comentăm, tînărul savant donează un număr de 37 cărţi şi manuscrise, după cum reiese dintr-o adresă oficială (nr. 8075/28 septembrie 1859) emisă de Departamentul Culturii şi Instrucţiunii Publice din Ministerul Moldovei, către «Bibliotecariul şcoalelor»: «D[umnea]lui comisul Petriceico Hejdeu dănuind bibliotecei şcoalelor un număr de 37 (treizeci şi şapte) cărţi şi manuscrise dupre specificarea în dos, se face d[umi]tale cunoscut a le priimi de la numitul şi a le trece în catalogul cuvenit, înscriind pre dănuitor în cartea pentru aceasta destinată şi învoind vizitarea bibliotecei conform § 224»[2]. Lista de pe verso-ul acestui act cuprinde opt titluri dintre care două sînt manuscrise 1. «*Armorialele leşesc* de Niesiecki, ediţiune de lux foarte însemnată pentru istoria neamurilor române emigrate în Polonia, precum bunăoară a Movileştilor, a Urecheştilor etc. în 10 volume»; 2. «*Dlugossii Historia polonica*, ediţiune rară şi plină de însemnătate pentru istoria României. 2 volume» 3. «*Sonetele* autografe a lui A. Hâjdău, cuprinzătoare, în limba rusiană, toată istoria politică a Moldovei. A fost oprită a se tipări de către guvernul rusesc. 1 vol[um]», 4. «*Histoire de Bas-Empire par Lebeau*, édition St. Martin în 20 volume», 5. «*Cercetarea oficială* asupra neamurilor basarabene făcută în 1821 în limba rusească, cu arătarea unui mare număr de urici, cu genealogii etc.», 6. «*Viaţa lui Ambrosiu*, arhiepiscop de Moscva, recunoscut de martir, născut român, cu portret», 7. «*Viaţa manuscrisă lui Dionisiu*, 1 volum. Stareţ de Harjanu în Basarabia. Om de mare însemnătate în istoria politică a Rosiei scrisă

[2] «În 1860 este numit profesor de istorie şi geografie a Şcoala reală (liceul) din Iaşi, precum şi custode la Biblioteca şcolilor, cărela îi dăruise un număr de cca. 4000 de volume» (I. C. Chiţimia, *B. P. Hasdeu*, în *Istoria literaturii române*, II, Bucureşti, Ed. Academiei R. S. România, 1968, p. 668.)

lor, pentru a ocroti saloanele împotriva înriuririlor esterioare, pentru a micşura spaţiul... cu cît mai virtos cînd cărţile sunt de o compuseciune nedestruptiveră. Afară de aceste, omul posedă din firea-i un simţ estetic care-l îndemnă a însuşi tutulor făptuirelor sale o formă cît se poate mai plăcută, şi legătura-i înfeţăşă nu numai un mod de conservare, ci şi o facilitate de înfrumuseţare, cîteodată de lux, la cari nici într-un caz n-ar putea să agiungă o carte goală. Mai în sfîrşit economia timpului ce ia cuprinderea operei, în termini scurte şi lămurite, să se cunoască fără a fi scop de a se scoate cartea din dulap, — iar numai fruntea *(frons)* legăturei înfeţăşă asemine îndeminare. În acest chip, legătura este neapărată sub raportul păstrărei, esteticei şi clasificaţiunei.

Soliditatea legăturei atîrnă de la materia şi de la modul confepciunărei sale. Sunt materii foarte coruptivere, deşi la întîia aparinţă mai solide sau mai faşonavere, precum lemn, pergamen, feliurite stofe scumpe etc., supuse sau putregiunei, sau încuibărei viermilor, sau colbăriei, sau altor inconveniinţi. O legătură de carton cu laturi spalieruite şi cu fruntea de safian rusesc (demi-reliure) mi se pare a împreuna cu avantagiul economiei toate cererile soliditătei, şi întrebuinţarea lui mai în toate bibliotecile publice şi particularie este, sub această priivinţă, isprava a unei îndelungate

---

sub diptatul subieptului. 1 volum»; 8. «Viaţa lui Nicolaiu Bantesu născut român, arheolog vestit în Rusia». Donaţia lui B. P. Hasdeu avea şi un scop practic. El voia să determine autorităţile să-l numească bibliotecar. Şi, într-adevăr, în 11 octombrie 1859, un proces verbal semnat de Dimitriu Botez şi Hâjdeu în prezenţa martorului I. Simaca, atestă «începerea lucrărei» de predare-primire a bibliotecii. Dar formalităţile se prelungesc şi, la data transmiterii raportului, situaţia sa nu era lămurită, după cum reiese din adresa ce va însoţi memoriul tînărului, prinţ erudit, dar fără mijloace de subzistenţă: «*Onoraverului Ministeriu Instrucţiunei Publice. Bibliotecariu Şcoalelor. Raport. Potrivit însărcinărei emise prin Oficiul Onor. Ministeriu no 10.512 am onoare de a înfăţişa „un lămurit proiect pentru organizarea şi completarea bibliotecei în aşa chip, încît să poată cu demnitate purta titlul de Bibliotecă Naciunale". Am socotit că întru împlinirea acestei însărcinări, libertatea ideilor trebuie să fie cea întîia a mea datorie. Pe deasupra aş fi de părere ca memoarul ce-l prezint, drept îndemn, s-ar putea da publicităţii. În sfîrşit, iau libertatea de a ruga Onor. Ministeriu de a mijloci definitiva mea întărire în postul de bibliotecariu. 3 decembrie 1859. Hajdău*»[3]. În dosarul din care am citat documentele de mai sus, s-au păstrat şi cîteva liste de cărţi întocmite de profesori din localitate, pentru a fi cuprinse în anexele raportului către autorităţi al lui B. P. Hasdeu. Dar ele nu acoperă nici pe departe bogăţia de titluri din memoriu. Se poate trage, deci, concluzia că listele de cărţi oglindesc zestrea spirituală cu care trecuse Prutul, zestre adunată cu trudă şi cu sacrificii materiale de către bunicul Tedeu şi tatăl său Alexandru, multe din cărţile şi manuscrisele de familie cuprinzînd date despre români. B. P. Hasdeu era predestinat să valorifice, printr-o activitate de excepţie, moştenirea neamului său înstrăinat. Dar el înţelegea ca o parte din cărţile sale să fie la dispoziţia tuturor, într-o bibliotecă publică, contribuind şi pe această cale la progresul colectiv al ştiinţei româneşti. La această atitudine generoasă a unui cărturar român s-a răspuns cu indiferenţă şi chiar cu invidie. Nu numai că raportul nu a fost tipărit, dar — ca şi mai tîrziu în cazul lui Eminescu — autorul va fi înlăturat din postul de bibliotecar, repartizat unui ins necunoscut. B. P. Hasdeu va continua însă să doneze din cărţile sale Bibliotecii din Iaşi. Un *Catalog general al Bibliotecei Centrale din Iaşi* (1868), întocmit de Cezar Cătănescu, atestă multe alte volume încredinţate fondului public de către marele savant şi scriitor. Unele din titluri sînt înscrise în anexele memoriului pe care îl comentăm. Desigur, o bună parte a bibliotecii sale B. P. Hasdeu a transportat-o la Bucureşti şi apoi la ultima sa reşedinţă de la Cîmpina. De aici, în timpul primului război mondial, lăzile cu cărţi au ajuns din fericire la

[3] Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu", Iaşi, Arhiva Bibliotecii, dosar 1/1859.

speriinți. Mai pe de altă parte oricît de trainic să fie materialul în sine, mult atîrnă și de la definitiva lui confepciunare. Treaba unui legătoriu de cărți conștiincios nu este ușoară. « *Il ne suffit pas,* — zice un specialist, *qu'un volume soit plié avec précision, bien battu, cousu et endossé avec precaution, il faut que les tranchefiles soit arrêtées à tous les cahiers, la gouttière bien coupée, le dos arrondi convenablement à la grosseur du volume; le carton force proportionnée au format, coupé juste d'équerre; les côtés bien évidés, pour que le livre s'ouvre facilement, sans risque de casser le dos, ni de le déformer; il faut encore que la peau dont le volume est couvert soit parée de manière à ne pas faire d'épaisseur sur les coins, et sans être trop mince, afin qu'ils ne s'écorchent pas au moindre frottement, enfin, que la dorure soit brillante, nette et de bon gout. Un relieur se distingue, en outre, dans son travail, par le soin qui met à conserver les marges aussi grandes que possible, à placer les gravures avec intelligence, à prévenir le maculage etc.* »[11] Iată niște lucruri ce nu s-au fost avut niciodată în videre în privința bibliotecelor noastre din Iași.

[11] Nu este suficient ca un volum să fie pliat cu precizie, bine bătut, cusut și legat cu atenție, ci e necesar ca filele să fie tranșate în mod egal, gutiera bine tăiată, partea din spate rotunjită

Arhivele Statului din București[4]. Viitoarea ediție Hasdeu, înscrisă în planurile Editurii „Minerva" din București, va trebui să cuprindă o reconstituire a bibliotecii unuia din marii umaniști ai culturii românești[5]. O asemenea investigație va aduce, în mod indubitabil, precizări noi cu privire la aria de cunoștințe a savantului și, implicit, la sursele principalelor sale opere.

B. P. Hasdeu a fost un deschizător de drumuri în multe domenii ale științelor. Critica românească i-a recunoscut demult marelui cărturar pasiunea pentru cercetarea istoriografică și, ca un domeniu conex, pentru editarea textelor vechi. Tocmai în acest spațiu, raportul *Despre organizarea și completarea Bibliotecei Naciunali* aduce date noi despre activitatea tînărului aspirant la un loc în empireul literelor românești. De pildă, din perioada studiilor universitare, eram obișnuiți cu poza romantică a autorului, acreditată de *Jurnalul* său, publicat postum de E. Dvoicenco, în 1936, la Editura Fundațiilor regale pentru literatură și artă. O precizare din memoriul despre care referim vine să ne arate și cealaltă față a junelui student: « Cît de căutate sunt cărțile românești [de] Bibliotecile Publice străine o am ispășit însumi la Carcov; pentru un esemprariu de *Doine și plîngeri* mi s-au fost deschis ușele unei biblioteci cu verigi mai că ruginite ». Ce cărți ar fi luat B. P. Hasdeu din acea veche bibliotecă nu știm. Rămîne o întrebare de elucidat de către cine se va deplasa vreodată la Harkov. Dar ipostaza tînărului care frecventa bibliotecile, intra în depozite, stabilea relații de schimb cu custozii unor asemenea locașuri de cultură, este o latură asupra căreia nu s-a insistat în studiile de pînă acum. În aceeași ordine de idei, ne-a atras atenția următoarea frază: « Mai de curînd (pildă de un alt soi), am căpătat de la un basarabean pentru *Ziciunariu* d-lui Codrescu opera lui Peyssonel: *Sur commerce de la Mer Noire* ». Este aproape sigur că, în contextul cultural al Chișinăului, existau mulți bibliofili și pasionați ai cărților românești, din moment ce între ei aveau loc schimburi cu asemenea valori. Biblioteca tatălui său, al cărui catalog este parțial cunoscut, nu era singulară acolo. Cînd vorbim de fervoarea tînărului pentru cercetările românești (de istorie, folcloristică, mitologie etc.) din acea primă perioadă, trebuie avut în vedere nu numai imboldul casei părintești, ci și al unei atmosfere favorabile mult mai largi.

Între listele de cărți oferite, în anexe, de B. P. Hasdeu, figurează și un număr de manuscrise. Unele i-au aparținut, despre altele însă aflăm date interesante. De pildă, în legătură cu opera lui Dimitrie Cantemir, *Historia Moldo-Vlachica*, tînărul nota în 1859 datele esențiale: « autografu lui Cantemir Vv., pînă acum nevestit la lumină, deși cu totu deosebit de „Croniculu" și de „Descrierea". Se află în Arhivul Trebilor Străine de la Moscva, numărul cărților dănuite de către N. Banteș, unul din foștii arhiviști și

[4] *Ibidem.*

[5] Vezi, despre avatarele Bibliotecii lui Hasdeu ediția Mircea Eliade: Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Scrieri literare, morale și politice*, tom II, București, Fundația pentru literatură și artă, 1937, p. 343—346.

Sunt operi pentru cari se cere nu numai soliditatea legăturei, ci ş-o execuciune estetică. Aş dori ca pînă şi prin distinciuni esterioare un Bacon să se deosebească de un Helvetius, un Bocaccio *[sic!]* de un Burns, un Cervantes de un Nodier etc. etc. N-aş vra să văd în biblioteca noastră pe un Gresset legat şi pe un Tasso sau Walter Scott fără legătură. În toate bibliotecile publice sau particulari, operile cele mari, de cari se laudă geniul omenesc, se obicinueşte a se lega mai escis, mai măreţ decît producerile ordinarie, şi, răzimîndu-ne pe economia, pe soliditatea şi pe gustul, — aş protimisi în aşa caz legăturile de safian, rusesc sau englese, de o floare închisă sau deschisă, potrivită deosebitelor împregiurări, şi împodobite în un chip demn şi simplice.

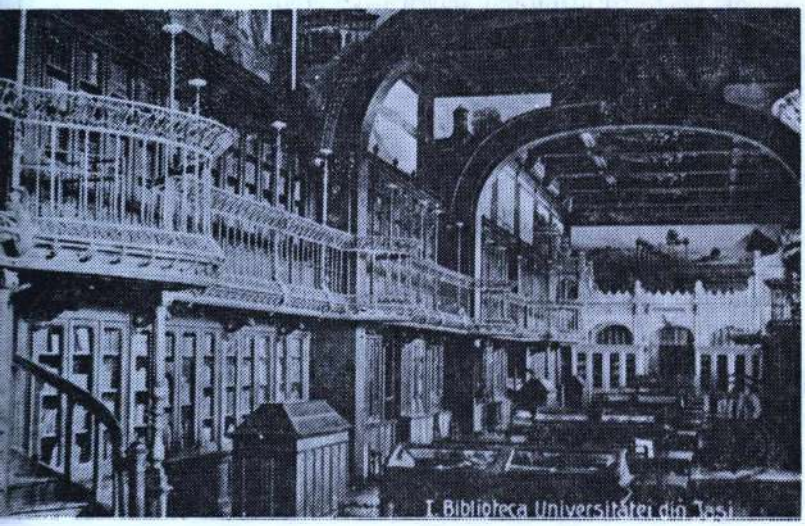
Partea clasificativă a legăturilor, prin o eroare neiertată, se bagă prea puţin în seamă îndeobşte, iar la noi îndeosebi. Fruntea legăturei este menită pentru titlul operelui, şi, dacă acest titlu este esapt, lămurit şi se apropie pe cît se poate de toată aminunţimea celui originale, — dacă el înfeţăşă nu numai numele autoriului, cuprinderea cărţei şi cifra voluminelui, ci de asemine anul şi numerul ediţiunei, numele tipografului sau al librariului, — atunci însuşi catalogul se face în mai multe cazuri parcă superfluu şi căutarea unui esemplar dorit prezintă o mare economie de timp.

Spre a se completa noţiunile noastre asupra legăturilor vom mai adăuga două feluri de cărţi cari nu se pleacă la meşteşugurile ordinariu, cerînd mînuiri speciali, — şi anume: broşurile şi operele de un format peste folio obicinuit, mai ales din cele ilustrate. Un cartonagiu subţire şi bine făcut, cu titlul pe partea cea din faţă, se socoteşte îndestul de solid şi plăcut, pentru broşurile, fără a fi anevoie de a se lega mai multe din ele împreună, oprind, astfeliu în unele cazuri dorinţele mai multor cetitori în favoarea ale unui singur. Încît pentru operile prea mari sunt de întrebuinţare tocuri potrivite de carton, acoperite citeodată cu safian şi cu titlul săpat deasupra.

Oricît de perfepciunate ar fi legăturile, înrîurirea unui dulap rău strică tot efeptul: *tales sunt aquae, qualis terra per quam fluant*[III] (Plin.). Făptura dulapurilor de bi-

în funcţie de grosimea volumului; cartonul potrivit formatului, tăiat drept; copertele bine evidate pentru ca volumul să se poată deschide cu uşurinţă, fără pericolul de a rupe cotorul, nici de a-l deforma; este necesar de asemenea ca pielea cu care cartea este legată să fie ornamentată în aşa fel încît să nu se îngroaşe spre margini, dar nici să nu rămînă prea subţire pentru a nu se jupui la cea mai mică frecare, în fine poleirea să fie strălucitoare, distinctă şi de bun gust. Un legător se distinge în munca sa îndeosebi prin grija pe care o manifestă pentru a conserva marginile cît mai mari cu putinţă, pentru a plasa gravurile cu inteligenţă, pentru a preveni pătarea etc.

III Asemenea sînt apele, cum e pămîntul prin care curg.

I. Biblioteca Universităţei din Iaşi

rudenia Cantemireştilor». Spre mirarea noastră, nici chiar elevul său, Gr. Tocilescu, în ediţia critică a *Hronicului* din 1901, nu pomeneşte nici un cuvînt despre faptul că Hasdeu cunoştea, direct sau indirect, manuscrisul operei anterioare, în limba latină, a lui Dimitrie Cantemir. Nu ne îndoim că în ediţia ce se pregăteşte, în zilele noastre, informaţia lui B. P. Hasdeu îşi va găsi locul cuvenit. Pentru exegeza hasdeană, e de reţinut un argument în plus pentru filiaţia dintre studiile istorice ale lui Cantemir şi *Istoria critică...* a autorului nostru. Marile spirite se caută şi se adună, mişcate parcă de acelaşi destin şi înflăcărate de acelaşi patriotism, reverberant în ştiinţă şi erudiţie.

Stancu ILIN

bliotecă este prea cunoscută pentru a nu fi nevoie de a ne lăți asupra-i, cată numai ca ele să fie de un lemn trainic, mai cu seamă de stejar, spre a nu deveni după un timp lăcașul viermilor. La organizarea primitivă a Bibliotecei noastre din Iași această regulă a fost uitată, încît dulapurile mă tem că se vor preface peste puțin în un feliu de Limbourg, — mistificăciunea vrednică de a deștepta abtinderea Academiei de la Koma.

În sfîrșit, nici legăturile, nici dulapurile nu se pot opune înrîurirei cei pernicioase a unui edificiu nepotrivit. Strămoșii noștri cei dinainte de colonizarea au însemnat cei întîi, — de nu greșesc — necesitudinea unei pianți deosebite pentru localul bibliotecilor: *bibliothecae ad orcentem spectare debent; usus enim matutinum postulat lumen; item libri non putrescent*[IV] etc. (Vitruv., VI, 7). Puteau oare gîndi romanii că, peste opt sute de ani, urmașii lor vor băga cărțile în un beci, ba pînă și în beci nu spre răsărit, ci cu totul fără lumină. Cu toate aceste, bibliotecile cele mari — dacă vom considera rămășițele de la Pompeia — se deosebeau mult de ale noastre sub priivința arhiteptonică, și mai ales prin mărimea. Forma buciumilor *(roulots)* ierta de a se înlăcui peste o mie de cărți în un spațiu așa de strîmt încît mînile întinse agiungeau la pereți opuși (Winckelmann, *Recherches*, p. 73). Pentru un asemine număr ni trebuește o odaie cel puțin de trei stîngini patrate. Pe deasupra, creșterea bibliotecilor, mai cu seamă a acelor publice, fiind nespus răpide, arhiteptoriul cată să aibe în videre cantitatea putincioasă, iar nu cea de față. În fine, după mai multe lunecări, arhiteptura bibliotecarie se statornici, pare-mi-se, pentru totdeauna, încalte în însușirile sale cele de căpitenie.

Scopul principal al edificiului unei Biblioteci Publice este păstrarea: păziți-o de foc și de apă, înlăturați-o de învecinarea grădinelor sau cu alte cuvinte de primejdia insepților, feriți-o de megiesia teatrilor, fabricelor, hanurilor etc... aceste sunt regulele capitali; după ele urmează condițiunile tecnice.

În genere, Bibliotecile Publice cuprind patru apartamenturi: trupul bibliotecei, cabinetul de leptură, cancelaria și vestiariul, din cari cele trei de pe urmă închipuiesc împreună aproape numai a cincea parte din edificiul întreg; cancelaria și vestiarul împreună alcătuesc ceva ca a cincea parte din ceealaltă a cincea parte; vestiarul este aproape pe giumătate de mărimea cancelariei; peste totul, patru pereți principali, din cari cei lăturalnici ceva ca de două ori și giumătate mai lungi, și trei pereți secundari împreună aproape de mărimea unui părete lung... in somma, bunăoară, 28—30 stîngini cercuferință. Să mai adăugim că nălțimea edificiului, potrivită d-aiure lungimei și lățimei, este relativemintre mai mare pentru corpul bibliotecei, coborîndu-se mai în gios cu cinci sau șase scări. În sfîrșit, peste totul numai patru uși; vreo opt ferestri în corpul, una sau două în vestiariul, două sau trei în cancelarie, vreo șase în cabinetul de leptură. În corpul bibliotecei este bine de a se introduce lumina și din sus... În un cuvînt, un arhitept va înțelege că un așa edificiu nu poate fi prea costătoriu.

Pentru o Bibliotecă Publică de treizeci mii de volumini ar fi op plus-minus de 50—60 dulapuri[V] și de vreo 9 mese rotunde pentru operi mari sau ilustrate, mai pe sus de *in-folio* ordinar. Dulapurile se vor așeza *en travées* în cinci rînduri, alcătuindu-se o alee dreaptă de la ușa aflătoarie în părețele mijlociu al edificiului pînă la cel opus. De-a lungul acestor doi pereți se vor întinde cîte un rînd de dulapuri; vor mai rămînea dar trei rînduri, alcătuite fiișicare din un număr hotărît de dulapuri puse dos la dos și înfețașînd cărți din ambe părțile. Rîndul cel întîi se va întinde între perpendicularele patru ferestri mai apropiate de ușa; rîndul al doile între două ferestrile mai dinuntru dintre cele zise și alte două mai de la fund, și așa mai departe.

IV Bibliotecile e bine să fie orientate spre răsărit; căci a lor folosință cere lumina de dimineață; tot astfel cărțile nu putrezesc.

V Făcîndu-se galerie, încape îndoit. A uneori se face ș-o a doua galerie. *[n.a.]*

În acest chip se vor întocmi parcă patru odăi deosebite, înpreunate prin aleia comună şi iluminate fieşicarea prin două ferestri lăturali; lumina cea deasupra va să fie, firește, obștească. În toată odaia se pune cîte două mese, fieşicarea între doi pareți de dulapuri, o fereastră şi aleea; numai în odaia cea din fundul se mai pune o masă şi pe cărarea aleei. În sfîrşit, în toată odaia va fi cîte o scară din cele obicinuite în bibliotecile, peste totul patru scări [6].

Mobilarea cabinetului de leptură, vestiariului ş-a cancelariei este indeferinte; cel puţin, se-nţelege de la sine că trebuiesc scăunele de şezut, mesele de scris, cerneală şi condice etc. Regulamentul făcut primitivemintre pentru *soi-disant* cabinet de leptură din Bibliotecica noastră mă scuteşte de amănunţiuni: *c'est déjà un grand pas que de forger un nom sans posséder la chose* [VI] (Achosy, *Alchim.*).

Legătura, dulapurile şi edificiul sunt mijloace de păstrare, dar un lucru păstrat, fără a fi şi întrebuinţat nu aduce nici un folos, iar întrebuinţîndu-se se strică de nu va fi sub necontenita privighiare a unei administrăciuni competinte. Încît priiveşte în partea către Bibliotecile Publice, administrăciunea este o condiciune *sine qua non*, o condiciune de viaţă, o condiciune fără carea compunerea, completarea, clasificarea şi păstrarea sunt cu neputinţă. Totodată, o administrăciune rea este ca şi cum nici ar fi, şi starea cea adormită a Bibliotecelei noastre este întru aceasta cea mai de aproape dovadă. O administrăciune competinte, pe de altă parte, privind în lucrare toate silinţele şi mijloacele, înaintește instituţiunea cu cea mai cumplită răpigiune.

N-am trebuinţă de a apologiza aci însuşirile unui bun bibliotecariu — *en-chef, (librarius a bibliotheca, antiquarius, conservateur en chef); si aliena quoque laudo parum aequis, auribus accipi solent, quam difficile este obtinere, ne molesta videatur oratio de se aut de suis disserentis!* [VII] Mai apoi, însuşi Aşezămîntul Şcolariu în vigoare lămureşte îndestul acele însuşiri, însemnînd totodată şi ale sub-bibliotecariului. Să adaug numai că acest post, cerînd mai multe cunoştinţi, mai numeroase îngrijiri şi o vacare cîte zilnică îndelungată, cată să fie bine retribuit. În Biblioteca noastră bibliotecariul are ceva ca treizeci parale pe ceas de muncă! [7]

3 decembriu 1859

[ANEXA 1 — Continuare]

No. 45

POEZIA POPULARIE

Raynouard, *Poesies originales des troubadours*, Paris, 1817, 8°, 6 vol.
Fauriel, *Chants populaires de la Grèce*, Paris, 1824, 8°, 2 vol.
Bodel, *Chansons des Saxons*, Paris, 1839, 12°, 2 vol.
Rutebeuf, *Oeuvres complètes*, Paris, 1838, 8°, 2 vol.
Wolf, *Altfranzösische Volkslieder*, Leipzig, 1831, 8°.
Crescimbeni, *Istoria della volgar poesia*, Venezia, 1730, 4°, 6 vol.
Ferrario, *Storia degli antichi romanzi etc.*, Milano, 1828, 8°, 4 vol.
Ferrario, *Poesia pastorali e rusticali*, Milano, 1808, 8°.

---

[6] V. Anexa III.

[VI] E hazardat a inventa un nume înainte de a avea obiectul.

[VII] Dacă laud şi cele ale altora, privite de obicei cu prea puţină bunăvoinţă, cît de greu este să reuşim să nu ni se pară supărător discursul unuia care vorbeşte despre sine sau despre ale sale.

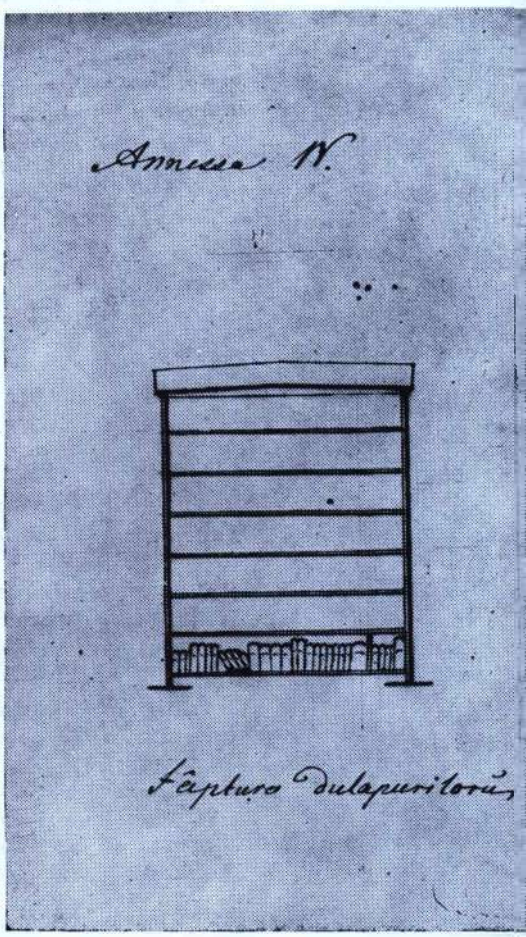
[7] Sub titlul *un articol inedit al lui B.P Haşdeu*, Lucian Predescu publică, în periodicul *„Moldova literară"*, ce apărea la Mihăileni, jud.. Dorohoi (III, nr. 3—4, martie — aprilie 1929, pp. 13—14), cîteva fragmente din raportul *despre organizarea şi complectarea Bibliotecei Naciunali*.

Müller e Wolzz, Egerio, *Racolta di poesia populari*, Leipzig, 1829, 8°.
Duran, *Romancero de roumances castellanos*, Madrid, 1828—32, 8°, 5 vol.
Gervinus, *Geschichte der poetischen Nationalliteratur*, Leipzig, 1833—42, 8°, 5 vol.
Hagen, *Minnesinger*, Leipzig, 1838, 4°, 3 vol.
Das Niebelungen Lied, Berlin, 1810, 8°.
Erlach, *Volkslieder der Deutschen*, Mannheim, 1834—6, 8°, 6 vol.
Grimm, *Die Lieder der alten Edda*, Berlin, 1815, 8°.
Grimm, *Altdänische Keldenlieder — Balladen*, Heidelberg, 1811, 8°.
Geijer och Afzelias, *Svanska Folkvisor*, Stockholm, 1814—16, 8°, 3 vol.
Conybeare, *Illustrations of anglo-saxon poetry*, London, 1826, 8°.
Kitson, *Ancient englisch romances*, London, 1802, 8°, 3 vol.

No. 48

PIPTURA

Iacobs, *Vermischte Schriften*, Gotha, 1822—34, 8°, 5 vol.
Fuseli, *The works*, London, 1831, 8°, 3 vol.
Brulliot, *Dictionnaire des monogrammes*, Munich, 1832—4, 4°, 3 vol.
Seroux d'Agincourt, *Histoire de l'art*, Paris, 1823, fol., 6 vol.
Denon, *Monuments des arts du dessin*, Paris, 1829, fol., 4 vol.
Du Sommerard, *Les arts au moyen-âge*, Paris, 1837—42, 8°, 5 vol.
Montabert, *Traité de la peinture*, Paris, 1828—9, 8°, 9 vol.
London, *Vies et oeuvre des peintures*, Paris, 1803, 4°, 25 vol.
London, *Annales du Musée*, Paris, 1802, 8°, 33 vol.
Gavard, *Galeries historiques de Versailles*, Paris, 1842, fol., 12 vol.
Gandellini, *Notizie degli intagliatori*, Siena, 1808—16, 8°, 15 vol.
Vinci (Leon, da), *Trattate della pittura*, Milano, 1804, 8°.
Armenini, *Precetti della pittura*, Pisa, 1825, 8°.

No. 59

POEZIA LITERARIE

Berni, *L'Orlando inamorato*, Milano, 1806, 8°, 5 vol.
Boccaccio, *Il Decamerone*, Milano, 1803, 8°, 4 vol.
Chiabrera, *Rime*, Milano, 1807, 8°, 3 vol.
Poliziano, *Le stanze*, Milano, 1808, 8°.
Sannazzaro, *L'Arcadia*, Milano, 1806, 8°.
Ronsard, *Oeuvres.*
Malherbe, *Oeuvres.*
Hugo (V), *Oeuvres.*
Boscan, *Obras.*
Vega (Lope de), *Rimas.*
Melendez, *Poezias.*
Camoens, *Obras.*
Manoel, *Rimas.*
Schubart, *Gedichte.*
Bürger, *Werke.*
Novalis, *Schriften.*
Schiller, *Werke.*
Klopstock, *Werke.*
Chaucer, *Works.*
Spencer, *Works.*

Milton, *Works.*
Pope, *Works.*
Byron, *Works.*
Shakespeare, *Works.*

No. 61

DIREPT ROMAN

Gravina, *Origines juris civilis*, Lipsiae, 1737, 4°.
Hugo, *Lehrbuch d. Geschichte d. römischen Rechts*, Berlin, 1824, 8°, 7 vol.
Savigny, *Traité du droit romain*, Paris, 1840—4, 8°, 5 vol.
Schweppe, *Das römische Privatrecht*, Göttingen, 1828—33, 8°, 5 vol.
Dirksen, *Manuale latinitatis juris etc.*, Berolini, 1838—9, 4°.
Heineccius, *Opera*, Genevae, 1771, 4°, 9 vol.
Schulting, *Notae ad pandectas*, Lugol, Batav, 1804—36, 8°, 8 vol.
Hanbold, *Opuscula academica*, Lipsiae, 1826—9, 8°, 3 vol.
Le Clercq, *Le droit romain*, Liège, 1810—3, 8°, 8 vol.
Böcking, *Notitia Dignitatum*, Bonnae, 1839—53, 8°, 3 vol.
Pothier, *Pandectae justinianeae*, Parisiis, 1818, 4°, 5 vol.
Voet, *Commentariaes ad Pandectas*, Par, 1829, 4°, 4 vol.

No. 62

FILOSOFIA UNIVERSALE

Ampère, *Essai sur la philosophie des sciences*, Paris, 1838, 8°.
Lapeña, *Ensayo sobre la historia de la filosofia*, Burgos, 1806—7, 4°, 3 vol.
Buhle, *Lahrbuch der Geschichte des Philosophie*, Göttingen, 1796—804, 8°, 8 vol.
Bruno (Jord.), *Scripta latina*, Stuttgart, 1834—6, 8°, 2 vol.
Descartes, *Oeuvres*, Paris, 1824, 8°, 11 vol.
Spinosa, *Opera*, Jenae, 1802, 8°, 2 vol.
Malebranche, *Oeuvres*, Paris, 1837—8, 8°, 2 vol.
Locke, *Works.*
Hume, *Philosophical works*, London, 1826, 8°, 4 vol.
Hemsterhuis, *Oeuvres*, Louvain, 1826, 8°, 2 vol.
Mendelsohn, *Werke*, Wien, 1820, 8°, 12 vol.
Kant, *Säumtliche Werke*, Leipzig, 1838—42, 8°, 14 vol.
Lamennais, *Esquisse d'une philosophie*, Paris, 1841, 8°, 3 vol.
Comte, *Cours de philosophie positive*, Paris, 1833—42, 8°, 6 vol.
Heusde, *Initia philosophiae platonicae*, Traj ad. Khen., 1827—36, 8°, 5 vol.
Les orateurs chretiens, Paris, 1818—22, 8°, 22 vol.
Ammon, *Predigten*, Dresden, 1819, 8°, 5 vol.
Schleirmacher, *Säumtliche Werke*, Berlin, 1834—42, 8°, 1 vol. sq.
Beveridge, *The works*, London, 1824, 8°, 9 vol.
Swedenborg, *Oeuvres*, Paris, 1819—24, 8°, 12 vol.

No. 64

LITERATURA ORIENTALE

Herbelot, *Bibliothèque orientale*, La Haye, 1777—82, 4°, 4 vol.
Journal asiatique, Paris, 1822 sq., 8°, 1 vol. sq.
Redhouse, *Grammaire de la langue ottomane*, Paris, 1846, 8°.
Fraser, *Annals of the Turkiol Empire*, London, 1832, 8°.
Evtya (Effendi), *Narrative of Travels*, London, 1834, 4°.
Bagratouni, *Éléments de la grammaire arménienne*, Venise, 1848, 8°.
Aucher, *Dictionnaire arménien*, Venise, 1847, 12°.

Westergaard, *Zendavesta*, Copenhagen, 1852, 4°.
Burnouf, *Essai sur le Pali*, Paris, 1826, 8°.
Gorresio, *Ramayana. Poema indiano*, Parigi, 1843—45, 3 vol., 8°.
The Mahabharata, Calcutta, 1834—39, 4°, 4 vol.
Burnouf, *Le Bhagavata*, Paris, 1840, fol., 3 vol.
Gabelentz, *Grammatik der Danota-Sprache*, Leipzig, 1852, 8°.
Landresse, *Éléments de la grammaire japonaise*, Paris, 1825, 8°.
Gonçalvez, *Lexicon magnum latino-sinicum*, Macao, 1841, fol.

No. 65

FIZICA GENERALE

Libes, *Histoire des progrès de la physique*, Paris, 1810—8, 8°, 4 vol.
Gehler, *Physicalischer Wörterbuch*, Leipzig, 1825—41, 8°, 17 vol.
Biot, *Traité de physique*, Paris, 1816, 8°, 4 vol.
Seina, *Elementi di fisica generale*, Milano, 1832, 8°, 4 vol.
Cavatto, *Elements of natural philosophy*, London, 1803, 8°, 4 vol.
Thilorier, *Système universel*, Paris, 1815, 8°, 4 vol.
Senebier, *Rapport de l'air avec les êtres organisés*, Genève, 1807.
Chladine, *Traité d'acoustique*, Paris, 1809, 8°.
Mandl, *Traité pratique du microscope*, Paris, 1839, 4 vol.
Lavoisier, *Mémoire de physique*, Paris, 1805, 8°, 4 vol.
Volta, *Collezione delle opere*, Firenze, 1816, 8°, 5 vol.
Physici e maedici graeci minores, Revolini, 1841, 8°.

No. 66

CHIMIA

Davy, (Humph.), *Collected works*, London, 1839—41, 8°, 10 vol.
Höfer, *Histoire de la chimie*, Paris, 1843, 8°, 2 vol.
Klaproth et Wolff, *Dictionnaire de chimie*, Paris, 1811, 8°, 4 vol.
Lavoisier, *Traité élémentaire de chimie*, Paris, 1800, 8°, 3 vol.
Thomson, *System of chemistry*, Edinburgh, 1821, 8°, 4 vol.
Gay-Lussac, *Cours de chimie*, Paris, 1828, 8°, 2 vol.
Mitscherlich, *Éléments de chimie*, Bruxelles, 1835—7, 8°, 3 vol.
Kaspail, *Système de chimie organique*, Paris, 1838, 8°, 3 vol.
Liebig, *Traité de chimie organique*, Paris, 1840—2, 8°, 3 vol.
Annales de chimie, Paris, 1789 sq., 8°, 1 vol. sq.
Orfila, *Éléments de chimie appliquée*, Paris, 1843, 8°, 2 vol.
Scubacth, *Handbuch der technischer Chemie*, Berlin, 1839—40, 8°, 3 vol.
Dumas, *Traité de chimie appliquée aux arts*, Paris, 1828—43, 8°, 7 vol.

No. 67

ESTETICA

Dalberg, *Périclès ou de l'influence des beaux-arts*, Parme, 1811—4.
Hoare, *Epochs of the arts*, London, 1813, 8°.
Seidel, Charimenes, *Zur allgemeinen Theorie der schönen Künste*, Magdeburg, 1825—8, 8°, 2 vol.
Kugler, *Handbuch der Kunstgeschichte*, Stuttgart, 8°, 1842.
Dechazelle, *Études sur l'histoire des arts*, Paris, 1834, 8°, 2 vol.
Waagen, *Kunstwerke und Künstler*, Berlin, 1839, 8°, 3 vol.
Raczynski, *Histoire de l'art moderne*, Paris, 1836—41, 4°, 3 vol.

Zani, *Enciclopedia metodica*, Parma, 1819, 8°, 29 vol.
Schlegel, *Leçons sur l'histoire de la théorie*, Paris, 1836, 8°.
Jeitteles, *Ästhetisches Lexikon*, Wien, 1836—7, 8°, 2 vol.
Bouterweek, *Ästhetik*, Göttingen, 1815, 8°, 2 vol.
Talia, *Principi di estetica*, Venezia, 1827, 8°, 2 vol.
Weber, *Die Ästhetik*, Darmstadt, 1834, 8°.
Robert, *Essai d'une philosophie de l'art*, Paris, 1836, 8°.
Cicognara. *Del bello*, Firenze, 1808, 4°.

No. 68

MATEMATICA GENERALE

Libri, *Histoire des sciences mathématiques*, Paris, 1838, 8°.
Bezout, *Cours de mathématiques*, Paris, 1835 sq., 8°, 6 vol.
Lacroix, *Cours de mathématiques*, Paris, 1829, sq. 8°, 9 vol.
Hutton, *Fructs mathematical*, London, 1812, 8°, 3 vol.
Wronski, *Introduction à la philosophie*, Paris, 1811, 4°.
Wronski, *Philosophie de l'infini*, Paris, 1814, 4°.
Wronski, *Philosophie de la technique algorithmique*, Paris, 1815—7, 4°, 2 vol.
Flauti, *Opere matematiche*, Napoli, 1827, 4°, 5 vol.
Journal de l'École polytechnique, Paris, 1796 sq., 4°, 1 vol. sq.
La Place, *Théorie des probabilités*, Paris, 1820, 4°.
La Place, *Essai sur les probabilités*, Paris, 1825, 8°.
Smyll, *Tactique des jeux de hasard*, Leipsic, 1820, 8°, 2 vol.
Galileo, *Opere*, Milano, 1808, 8°, 13 vol.

No. 69

FILOSOFIA ISTORIEI

Lenglet Du Fresuoy, *Méthode pour étudier l'histoire*, Paris, 1729, 4°, 6 vol.
Chantreau, *Science de l'histoire*, Paris, 1804, 4°, 3 vol.
Herder, *Idées sur la philosophie de l'histoire*, Paris, 1837, 8°, 3 vol.
Schlegel, *Philosophie de l'histoire*, Paris, 1836, 8°, 2 vol.
Schlegel, *Philosophie de la vie*, Paris, 1838, 8°, 2 vol.
Ferrand, *L'esprit de l'histoire*, Paris, 1826, 8°, 4 vol.
Daunou, *Cours d'études historiques*, Paris, 1842 sq., 8°, 1 vol. sq.
Miller, *Lectures on the philosophy*, Dublin, 1816—28, 8°, 8 vol.
Brotonne, *Histoire de la filistion peuples*, Paris, 1837, 8°, 2 vol.
Gerbet, *Introduction à la philosophie*, Louvain, 1852, 8°.
Mackinnon, *History of civilisation*, London, 1846, 8°, 2 vol.
(Lugnani) *Studi sopra la storia*, Trieste, 1838—9, 8°, 6 vol.

No. 70

MEDICINA GENERALE

Sprengel, *Histoire de la médecine*, Paris, 1815—20, 8°, 1 vol.
Dictionnaire des sciences médicales, Paris, 1812—22, 8°, 60 vol.
Thornton, *The philosophy of medicine*, London, 1817, 8°, 2 vol.
Vicq d'Azyr, *Oeuvres*, Paris, 1805, 8°, 6 vol.
Tissot, *Oeuvres complètes*, Paris, 1809—13, 8°, 11 vol.
Rasori, *Teoria della flogosa*, Milano, 1837, 8°, 2 vol.
Ozanam, *Histoire des maladies épidémiques*, Lyon, 1840, 8°, 4 vol.
Rayer, *Traité des maladies de la peau*, Paris, 1835, 8°, 3 vol.

Portal, *Mémoires sur la nature et le traitement*, Paris, 1808—25, 8°, 5 vol.
Bonnet, *Annales chimiques*, Montpellier, 1803—28, 8°, 46 vol.
Hippocratis opera.
Ermerius, *Anecdota medica graeca*, Lugduni Batavor, 1840, 8°.

No. 71

GEOLOGIA

Laméthrie, *Leçon de géologie*, Paris, 1816, 8°, 3 vol.
Breislak, *Institutions géologiques*, Milan, 1818, 8°, 3 vol.
Aubnisson, *Traité de géognosie*, Paris, 1833—4, 8°, 3 vol.
Lyell, *Principles of geology*, London, 1837, 12°, 4 vol.
Bakewell, *Introduction to geology*, London, 1838, 8°.
Macculloch, *System of geology*, London, 1831, 8°, 2 vol.
Brongniart, *Tableau des terrains*, Paris, 1829, 8°.
Huot, *Géologie*, Paris, 1838, 8°, 2 vol.
Mémoires de la Société géologique, Paris, 1833 sq., 4°, 1 vol. sq.
De Luc, *Geological travels*, London, 1840—3, 8°, 3 vol.
Humboldt, *Fragments de géologie*, Paris, 1831, 8°, 2 vol.
Pusch, *Beschreibung von Polen*, Stuttgart, 1831—6, 8°, 2 vol.

No. 72

POEZIA DRAMATICĂ

Schlegel, *Vorlesungen über dramat. Kunst*, Heidelberg, 1817, 8°, 3 vol.
Geoffroy, *Cours de littérature dramatique*, Paris, 1819—20, 8°, 5 vol.
Collection de mémoires sur l'art dramatique, Paris, 1824—5, 8°, 14 vol.
Répertoire du théatre français, Paris, 1826—9, 8°, 4 vol.
Chefs d'oeuvre des théâtres étrangers, Paris, 1822—8, 25 vol.
Teatro scelto italiano, Milano, 1822—30, 32°, 32 vol.
Teatro moderno, Venezia, 1836—8, 16°, 40 vol.
El Teatro español, London, 1817—20, 8°, 4 vol.
British Theatre, London, 1800—18, 25 vol.

No. 73

DIREPT POLITIC

Dufan, Duvergier etc., *Collection des constitutions etc.*, Paris.
Constaint (Benj), *Cours de politique constitutionelle*, Paris, 1836, 8°, 4 vol.
Sismondi, *Études sur les constitutions*, Paris, 1835—7, 8°, 3 vol.
Ortolan, *Cours d'histoire du droit politique*, Paris, 1832—6, 8°, 2 vol.
Rossi, *Cours de droit constitutionnel*, Paris, 1839, 8°, 2 vol.
Carné, *Du gouvernement représentatif*, Paris, 1841, 8°.
Story, *Commentaries on the constitution*, Boston, 1833, 8°, 3 vol.
Macchiavelli, *Opere*, Milano, 1804, 8°, 10 vol.
Hello, *Du régime constitutionnel*, Paris, 1848, 8°, 2 vol.
Merivale, *Lectures au colonialisme*, London, 1841, 8°, 2 vol.
Zachariae, *40 Bücher vom State*, Heidelberg, 1839—42, 8°, 7 vol.
Kahle, *Die Speculative Staatslehre*, Berlin, 1946, 8°.

No. 74

ISTORIA NATURALE GENERALE

Cuvier, *Histoire des sciences naturelles*, Paris, 1841—3, 8°, 4 vol.
Guérin, *Dictionnaire pittoresque d'hist. naturelle*, Paris, 1843, 8°, 9 vol.

Humboldt, *Tableau de la nature*, Paris, 1828, 8°, 2 vol.
Brugnatelli, *Trattato dello cose naturale*, Pavia, 1837—8, 4 vol.
Wilhelm, *Unterhaltungen aus der Naturgeschichte*, Augsburg, 1828, 8°, 27 vol.
Kisso, *Histoire naturelle de l'Europe méridionale*, Paris, 1826—7, 8°, 5 vol.

No. 75

POEZIA ROMANTICĂ

Dunlop, *The history of fiction*, London, 1816°, 8, 3 vol.
Sue, Soulié, Musset, Vigny, Dumas, Sand, Hugo etc.
Fiorentino, Cesari, Manzoni, Colombo, Grappolino etc.
Robertson, Thackeray, Dickens, Bulwer etc. etc. etc.
N.B. À la rigueur, această dispărțire intră mai cu seamă în compunerea unei librării, afară de puține excepțiuni. B.P.H.

No. 76

DIREPT GENERALE

Meyer, *Esprit etc. des institutions judiciaires*, Paris, 1823, 8°, 6 vol.
Camus, *Profession d'avocat*, Paris, 1832, 8°, 2 vol.
Devanzelles, *Essai d'un traité sur la justice*, Paris, 1824, 8°.
Kant, *Principes métaphysiques du droit*, Paris, 1839, 8°.
Dupin, *Observations sur l'esprit des lois*, 8°, 3 vol.
Tracy, *Commentaire sur l'Esprit des lois*, Paris, 1819, 8°.
Bonald, *Législation primitive*, Paris, 1829, 8°, 3 vol.
Comte, *Traité de législation*, Paris, 1836, 8°, 4 vol.
L'Herminier, *Philosophie du droit*, Paris, 1831, 8°, 2 vol.
Fritot, *Science du publiciste*, Paris, 1820—3, 8°, 11 vol.
Belime, *Philosophie du droit*, Paris, 1844—7, 8°, 2 vol.

No. 77

BIBLIOGRAFIA

Petit-Radel, *Recherches sur les bibliothèques*, Paris, 1819, 4°.
Schrettinger, *Versuch eines Lehrbuch der Bibliothek-wissenschaft*, München, 1829, 8°, 2 vol.
Molbech, *Über Bibliotekswissenschaft*, Leipzig, 1833, 8°.
Watt, *Bibliotheca britannica*, Edinburgh, 1824, 4°, 4 vol.
Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque du roi, Paris, 1787—1844, 4°, 14 vol.
Delandiene, *Manuscrits de la Bibliothèque de Lyon*, Paris, 1811—2, 8°, 3 vol.
Bandini, *Catalogus codd mss. bibliothecae mediceae*, Florentiae, 1764, fol., 8 vol.
Assemani, *Bibliothecae vaticanae codd. mss. catalogus*. Romae, 1856—9, f., 3 vol.
Nares, *Catalogue of the mss. of the harleian library*, London, 1808—12, fol., 4 vol.
Brydges, *Britisch bibliographer*, London, 1810—3, 8°, 4 vol.
Fabricius, *Bibliotheca graeca*, Hamburgi, 4°, 14 vol.
Reuss, *Repertorium commentationum*, Gottingae, 1801—21, 4°, 16 vol.

No. 78

FILOLOGIA

Home (of Kames), *Elements of criticism*, Edinburgh, 1817, 12°, 2 vol.
Jablonski, *Opuscula*, Lugduni Batawarum, 1805, 8°, 4 vol.
Ruhnken, *Opuscula*, Lugd. Batav., 1823, 8°, 2 vol.
Hermann, *Opuscula*, Lipsiae, 1827—39, 8°, 7 vol.

Suard, *Mélanges de littérature*, Paris, 1803, 8°, 5 vol.
Gail, *Le philologue*, Paris, 1814—28, 8°, 21 vol.
Feletz, *Mélanges de philosophie etc.*, Paris, 1828—30, 8°, 6 vol.
Capmany, *Questiones criticas*, Madrid, 1807, 4°.
Nichbuhr, *Kleine Schriften*, Bonn, 1828—43, 8°, 2 vol.
Zoega, *Abhandlungen*, Göttingen, 1817, 8°.
The clasical Journal, London, 1810—32, 8°, 45 vol.
Ast, *Lexicon platonicum*, Lipsiae, 1834—8, 8°, 3 vol.
Varronis opera.
Nacrobii opera.

No. 79

DIREPT CIVILE

Delvincourt, *Cours de code civile*, Paris, 1824, 4°, 3 vol.
Duvergier, *Collection complète des lois*, Paris. 1834, 8°, 30 vol.
Troplong, *Le droit civile expliqué*, Paris, 1838—1843, 8°, 13 vol.
Saint-Edme, *Répertoire des causes célèbres*, Paris, 1836—7, 8°, 15 vol.
Reeves, *History of the english law*, London, 1814—29, 8°, 5 vol.
Pickering, *Statutes*, London, 1762 sq., 8°, 1 vol. sq.
Howell, *A complete collection of the state triales*, London, 1816—27, 8°, 34 vol.
Chitty, *Justice of the peace*, London, 1831, 8°, 5 vol.
Hatsell, *Proceeding in the house of commers*, London, 1818, 4°, 4 vol.
Peneciot, *De l'état civil des personnes*, Paris, 1845, 8°, 3 vol.

No. 80

ISTORIA ROMÂNĂ

Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Wien, 1781—2, 8°, 3 vol.
Wilkinson, *An account of Wallachis and Moldavia*, London, 1820, 8°.
Clemens, *Walachische Sprachlehre*, Ofen, 1823, 8°, 2 vol.
Katantsich, *De Istro ejusque adcolis*, Budae, 1798, 8°.
Steube, *Briefe über das Banat*, Eisenach, (1793), 8°.
Строев, *Описание памятников слабяно-русской литературы*. Москва, 1841, 8°.
Wiszniewski, *Ponnini historyi i literatury*, Krakow, 1837, 8°, 4 vol.
Бейер, *История кн, Константина Кантемира*, Москва, 1783, 8°
Шлецер, *Опыт рцния загац о Волокове*, Москва, 1810, 8°.
Marszynski, *Opisanie Gubernii Podolskiej*, Wilno, 1820, 8°, 3 vol.
Tyroff, *Wappenbuch der Österreich Monarchie*, Nürenberg, 1831—47, 8°.
Palma, *Heraldicae Hungariae specimen*, Vindobonae, 1766, 4°.
Fridwaldszky, *Reges Mariani*, Viennae, 1775, 4°.
Fridwaldszky, *Inscriptiones Dacicae.*
Schwandtner, *Scriptores rerum hungaricorum*, Vindobonae, 1746, 8°, 8 vol.
Scheyb, *Tabula Poutingeriana*, Vindobonae, 1853, fol.
Niemcewicz, *Zbior Pamiestnikow*, Poznan, 1838, 8°.
Venelin, *Древние и нымесение словенск*, Москва, 1841, 8°.
Katanitsich, *Istri Geographia.*

Anexa II

ISVOZELU MANUSCRISELOR ŞI RARITĂŢILOR

Acest isvozel este departe de a fi complet: îl vom mări cu tot anul, avînd în videre şi cele zise în textul proiectului.

Anexa II

No. 1

MANUSCRISE

Historia Moldo-Vlachica, autografu lui Cantemir Vv. pînă acum nevestit la lumină, deşi cu tot deosebit de *Croniculu* şi de *Descrierea*. Se află în Arhivul Trebilor Străine de la Moscva, numărul cărţilor dăruite de către N. Banteşŭ, unul din foştii arhivişti şi rudenia Cantemireştilor.

Analecta historica, autografu lui Alexandru Hâjdău, scris rusește, peste o sută de coale cu slova mai măruntă decît garmondul de tipariu. Cuprinde notiţe cele mai vajnice asupra istoriei române, ce lipsesc cărţei lui Şincai; drept pildă, pot pomeni *Cînticul ostaşilor lui Ştefan Vodă*, copiat în Kiev de pe manuscrisele Mitropolitului Dositeiu etc. Se află la mine.

Descriptio Moldaviae. originale latinesc al operelui lui Cantemir Vv. Se află la moştenitorii lui Alexandru Sturza din Odesa.

Dicţuinariu românescu, scris în suta a 17-a de către vestitul Nicolaiu Milescu. Se află în două esemplari pline de variante, 1, la Biblioteca Universităţei de la Moscva sub No. , şi la Petersburg în fosta Bibliotecă comitelui Tolstoi.

Povestea lui Draculu Vv., slavoneşte, manuscris din suita a 15-a, cuprinzătoriu de mai multe detaliuri foarte curioase. Se află în mai multe esemplari în bibliotecele ruseşti, între alte a Universităţei de la Moscva.

Synodica et Dyplomata, manuscris din suta a 15-a, scris greceşte şi aflătorie în Biblioteca Publică de la Viena, între alte manuscrise aduse de către Busteca. De la faţa şi pînă la ,din tomul ,toată corespondinţă între domnii români şi patriarhul de Ţarigrad din sutele a 14 şi a 15.

No. 2

RARITĂŢI

Paprocki, Opis wiechania do Woloch Iwana Wojewody, ktorego Podkowa Zowió (Descrierea sosirei în Moldova a lui Iancu Vv. poreclit Potcoavă.) Cartea cea mai rară, tipărită în Cracovia (1578, în —8), cu portretul lui Potcoavă Vv., lui Ceampa Hâjdău etc. Se află în Biblioteca lui Ossolinski la Lemberg.

Ostrorog, Wojna Wotoska (Războiul moldovenesc), carte foarte rară, cuprinzătorie de detaliuri cele mai însemnate asupra lui Graţiani Vv., tipărită în Posen (1622, fol.) Se află în fosta Biblioteca Iezuiţilor la Posen.

Troubles de la Moldavie, Paris, 1620. Carte foarte rară, cuprinzătorie istoriei lui Alexandru Lăpuşneanu Vv. Se află în Biblioteca Publică de la Odesa.

La Grand victoire du roy de Poloine (sic!) contre Veyevode, duc de Moldavie, Paris, 1536—4. Cărtecea nespus rară, asupra lui Petru Rareş Vv. Se află în Biblioteca de la Paris.

Dositeiu Mitr., Pomelnicu Domnilor Moldovei, în versuri, închinat lui Duca Vv. Se află la mine.

Anexa III şi IV

PIANTA BIBLIOTECEI ŞI FĂPTURA DULAPURILOR

Trasurînd pianta Bibliotecei şi făptura dulapurilor, am avut în videre:

1. Modelul adoptat în toate ţările.
2. Cele spuse în testul proieptului.

Fără a avea vreo deosebită speriinţă arhitectonică, pot asigura cum că un edificiu, rădicat dupre pianta alăturată, ar costa o sumă foarte neînsemnată pentru un stat, abstrăgîndu-se toată pretinderea la lux, la statui etc.

N.B. Deşi solicitînd rădicarea unui edificiu speciale, socot însă că, pînă la înfiinţarea definitivă a unui asemine, Biblioteca, neputînd a mai rămînea fără daună vederată în localul aptuale, tot trebueşte strămutată şi anume în o zidire carea ar înfăţăşa putincios cea mai mare apropiere de condiţiunile cerute.

PRECIZĂRI ŞI CONTROVERSE

CU PRIVIRE LA «CAZUL ARGHEZI»

Primim din partea tovarăşului Ştefan Voicu însemnările de mai jos, referitoare la mult discutatul articol al lui Sorin Toma: *Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei*, apărut în ianuarie 1948. Le publicăm, cu atît mai mult cu cît documentelor prezentate li se adaugă impresii de martor ocular.

Sperăm că aceste însemnări vor stimula exprimarea şi altor puncte de vedere, menite, în cele din urmă, să elucideze, în toate faţetele sale, ceea ce s-a numit «cazul Arghezi». Climatul statornicit, în anii noştri, îndeosebi după Congresul al IX-lea al P. C. R., ne îngăduie discutarea, în spiritul obiectivităţii ştiinţifice, a oricăror probleme, oricît ar fi ele de dificile şi de delicate, dintr-un trecut mai îndepărtat sau mai apropiat, scopul fiind acelaşi: evidenţierea adevărului istoric, în toată complexitatea sa. (Red.)

« Da' măcar ai scris asta undeva ca să rămînă? »

F. BRUNEA-FOX

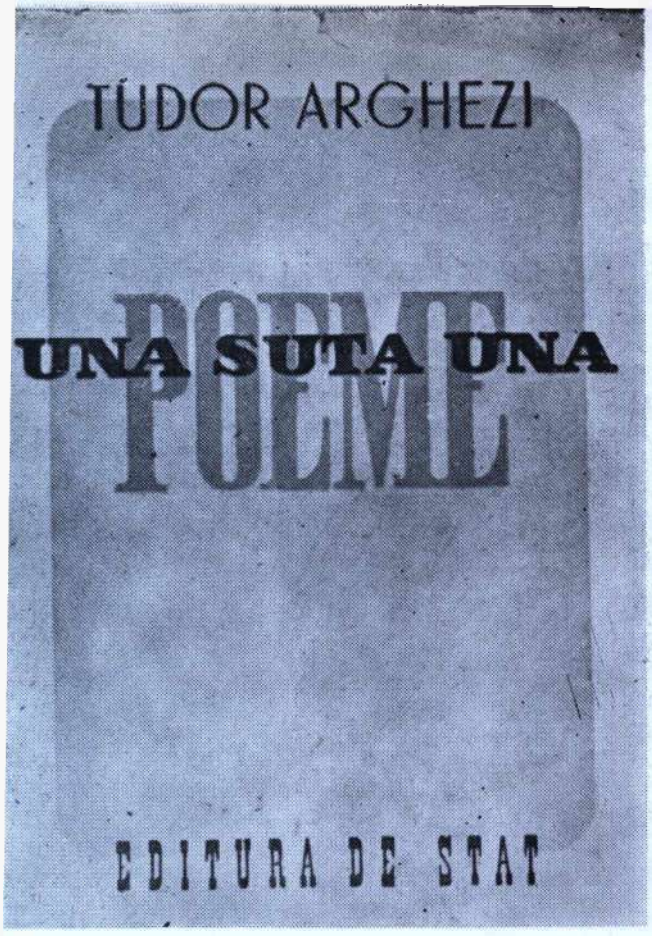
Din volumul de versuri al lui Tudor Arghezi *Una sută una poeme*, apărut în octombrie 1947 în Editura de Stat şi retras imediat din librării, se află în posesia mea un exemplar care prezintă un interes particular. Este exemplarul în care Sorin Toma şi-a notat, cu creionul, observaţii marginale în pregătirea cunoscutului său studiu *Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei.*

Nu aş fi fost tentat să dau publicităţii acest lucru dacă la standul de cărţi de la Marea Adunare Naţională, în sesiunea din martie 1983, Octavian Paler nu mi-ar fi recomandat cu căldură să iau cartea lui Alexandru George despre *Simple întîmplări în gînd şi spaţiu.* Şi iată cum o simplă întîmplare, « în gînd şi spaţiu », m-a dus la hotărîrea să scriu cele ce urmează, ca apoi, după eventuala publicare, să predau volumul Muzeului literaturii române pentru a servi unor eventuali cercetători de mai tîrziu la o mai bună precizare a acestui mult comentat moment din istoria literaturii noastre contemporane.

Într-un judicios eseu, remarcabil prin încercarea de a realiza o prezentare echilibrată, nuanţată, a personalităţii poetului Tudor Arghezi, Alexandru George, referindu-se la articolul *Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei*, afirmă, la pp. 196—197, că « numai tinerii naivi din generaţia recentă îl atribuie celui care l-a semnat pentru circumstanţă, fiind redactorul-şef al ziarului, adică Sorin Toma; în realitate, a fost un text la care şi-au dat concursul mai multe pene ».

Am mai avut ocazia să aud în decursul anilor, nu numai între scriitori şi critici literari, exprimată însă doar ca o părere personală, ca presupunere incertă, că nu lui Sorin Toma i-ar fi aparţinut concepţia şi iniţiativa acestei critici distructive împotriva poetului Tudor Arghezi. Nimeni însă nu a mers pînă acolo, pe cît ştiu eu, încît să conteste pur şi simplu că paternitatea studiului ar aparţine celui ce l-a semnat.

Desigur, Alexandru George, ca şi oricare altul, este îndreptăţit să emită orice presupunere, urmînd ca apoi ea să fie confirmată sau infirmată de documente autentice sau de persoane în deplină cunoştinţă de cauză. Ceea ce m-a frapat însă şi m-a îndemnat să intervin în această chestiune este faptul că Alexandru George nu emite o părere personală, o presupunere, ci afirmă categoric, cu aerul de a fi în deplină cunoştinţă de cauză, că «numai tinerii naivi din generaţia recentă îl atribuie celui care l-a semnat».

Întrucît în perioada apariţiei articolului am fost redactor-şef adjunct al ziarului „*Scînteia*", îmi pot permite să afirm că iniţiativa, concepţia şi elaborarea propriu-zisă a pamfletului îi aparţine integral celui ce l-a semnat, chiar dacă, ceea ce nu exclud, s-ar fi consultat pe parcurs cu unul sau cu altul. Extinderea ariei de răspundere personală, directă şi nemijlocită, pentru acel pamflet, ar fi o eroare care ar crea probleme insolubile unor posibili cercetători de mai tîrziu. Căci, s-ar putea ca, din cauza nefastelor consecinţe pe care le-a avut, asupra lui să se aplece cu interes şi unii cercetători de mîine, pentru a-i afla substratul intim şi a-i defini, cu obiectivitate, locul ce îi revine în cîmpul literaturii noastre şi în ansamblul vieţii social-culturale din epocă. Pentru a se dumiri cum a fost posibil să apară o astfel de filipică împotriva celui mai mare poet în viaţă, fără a fi fost urmată imediat de riposta cuvenită, ei vor fi nevoiţi să descifreze ansamblul climatului social-politic şi spiritual din primul deceniu al revoluţiei noastre populare.

De fapt, cercetătorii « de mîine » au şi început să apară. Iată că din rîndurile tinerei generaţii, Ion Cristoiu a întocmit un studiu în care, abordînd cazul Arghezi, întreprinde, cu efortul de a pătrunde în miezul problemei, o analiză a cîtorva « aspecte definitorii ale perioadei de la sfîrşitul anului 1947 şi începutul anului 1948, ale perioadei 1947—1953 în general ». Această analiză îl conduce la concluzia deplin realistă că « mutaţiile din situaţia publicistică şi editorială a lui Arghezi îşi au cauza într-un complex de factori mult mai larg decît apariţia în „*Scînteia*" a pamfletului *Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei* ». Precum se vede, în « generaţia recentă » nu sînt « numai tineri naivi », ci şi tineri care, chiar dacă uneori cam unilateral, caută să privească viaţa noastră literar-artistică şi, în general, climatul vieţii noastre spirituale de atunci, în lumina profundelor şi complicatelor contradicţii interne şi internaţionale generate de complexitatea acelui moment specific al procesului revoluţionar din ţara noastră. Şi nu numai din ţara noastră.

Trebuie mai întîi să atrag neapărat atenţia asupra datei cînd au apărut cele patru capitole ale studiului: „*Scînteia*" din 5—6—7—10 ianuarie 1948. Alexandru George nu are certitudinea datei; el presupune, din memorie, că au apărut în primăvara anului 1948. S-ar părea că data nu are importanţă, trei-patru luni de zile mai devreme sau mai tîrziu — tot una este. Nu-i chiar aşa, dacă avem în vedere afirmaţia sa categorică precum că « în realitate a fost un text la care şi-au dat concursul mai multe pene ». S-ar putea face multe presupuneri ale cui or fi fost acele «mai multe pene ».

În orice caz, nu ar fi putut aparţine decît aceluia sau acelora investiţi cu puterea de a dispune ca articolul să fie semnat nu de el sau de ei înşişi, ci, « pentru circumstanţă », de un altul, şi anume de redactorul şef al ziarului. Exclud ideea că A.G. să fi avut în vedere prin acele « mai multe pene » pe unul sau unii scriitori, căci aceştia nu aveau nevoie să recurgă la semnătură « de circumstanţă », ci ar fi semnat cu numele propriu, aşa cum s-a şi petrecut în lunile anterioare cu unele articole critice — şi chiar foarte critice — la adresa lui Tudor Arghezi.

Articolul a apărut, cum se vede, în chiar primele zile de după 30 decembrie 1947, data cînd a fost înlăturată monarhia şi a fost instaurată Republica populară, zile furtunoase, de foarte mare încordare în toate straturile societăţii. Nu e nevoie să insist, căci îşi închipuie fiecare cîte probleme de extremă importanţă şi de extremă urgenţă stăpîneau, cu maximă intensitate, în săptămînile imediat anterioare şi în cele imediat ulterioare, gîndurile şi preocupările de clipă cu clipă ale celor presupuşi a fi « mai multe pene ». Numai la Tudor Arghezi şi la putrefacţia sau neputrefacţia poeziei lui nu le era şi nu putea să le fie capul în săptămînile şi în lunile acelea. Că Sorin Toma şi-a găsit timp ca tocmai în perioada imediat anterioară şi în săptămîna imediat următoare să aibă ca preocupare centrală punerea lui Arghezi la zidul putred al liricii decadente, asta-i cu totul altă chestiune.

Poate că cei care nu au cunoscut tensiunea acelor zile istorice ar considera coincidenţa datei răsturnării monarhiei şi proclamării Republicii cu data elaborării articolului chiar o simplă coincidenţă, care nu înlătură participarea directă, fără S.T., sau împreună cu el, a mai multor « pene ».

Tudor Arghezi în Mărţişor.

Aduc însă un argument material care mie mi se pare foarte puternic, acela al unui « început de dovadă », scris negru pe alb.

Pentru a-şi elabora articolul, Sorin Toma s-a pregătit temeinic printr-o documentare îndelungată, definitivată după apariţia, în octombrie 1947, a volumului *Una sută una poeme*, apariţie tărăgănată din primăvara lui 1945. A citit şi recitit, cu creionul în mînă, toate volumele de versuri ale lui Arghezi. Muncă migăloasă, de puricare a fiecărei poezii, a fiecărui vers, cu zeci şi zeci de adnotări pe marginea paginilor, aşa cum, dealtfel, se cuvine să se pregătească, dar pentru o cauză mai bună, utilă societăţii, oricare critic literar şi oricare om de condei conştient că prin scrisul său îşi asumă o importantă răspundere socială. Notaţiile sale marginale sînt menite să demonstreze obiectivul degradant şi antiuman urmărit în mod intenţionat de Tudor Arghezi, precum şi conţinutul putred, pestilenţial, socialmente nociv al creaţiei sale artistice.

Poate că elementul cel mai frapant al rechizitoriului antiarghezian este procesul de intenţie intentat poetului.

Reproduc trei din adnotările făcute de Sorin Toma pe marginea a 18 poezii din volumul *Una sută una poeme*, şi anume, doar pe acele care au fost valorificate în mod direct şi nemijlocit, prin citarea în studiu cu interpretarea de rigoare a versurilor.

Poezia *Ce plîngi?*, în care poetul îşi întreabă cu duioşie copilul: « Ce plîngi, copilul meu? Ce-ţi are / Sufletul? Te doare » îi dă lui Sorin Toma prilejul să ilustreze faptul că în peisajul liric al poetului şi-a făcut loc un egoism anti-social, opus sentimentului de solidaritate, de dragoste de oameni, de răspundere faţă de semeni. După ce pune un semn de întrebare, în pagină, în dreptul versurilor: « *Eu lacrima de tine am ascuns/ Căci lacrimile nici nu-ntreabă, nici nu au răspuns* », S.T. se opreşte la observaţia poetului precum că pricina lacrimii e doar « pămîntească »: « Dintr-un nisip,

dintr-un prundiș, dintr-un nămol». Remarca notată pe marginea paginii: «*sensul lacrimei, pur sensual, pămîntesc, egoist*» este larg dezvoltată în articol: «Nici o clipă nu străbate în rîndurile care exprimă principiile etico-educative ale poetului-părinte, măcar o vagă bănuială că egoismul înseamnă singurătate și că singurătatea e slăbiciune...».

Probabil, nu întîmplător, poeziei *Ce plîngi?* îi urmează în volum poezia *Păstrează*, în care poetul se adresează copilei cu îndemnul: «Păstrează lacrimile în urcioare/ Și ascunde-o copila mea, departe/ Comoara cu mărgăritare». În imaginația poetului «plînsele lacrimi» fiind «mărgăritare moarte», dă copilei sfatul să le păstreze cît mai bine: «Te calicește, strînge subt zăvoare/ Neînceputele urcioare de izvoare...» din care să nu cheltuiască nici una pentru că «...O să ai nevoie, poate/ Cîndva, de lacrimile toate».

Incriminînd, pe marginea poeziei, prin apostrofa: «*Nu-ți dărui lacrima*», ceea ce îi pare că ar fi esența și substratul metaforei argheziene, Sorin Toma îi dezvăluie mesajul social, ca fiind de un egoism individualist, antisocial: «*Numai singur te poți ajuta. Nu fă din durerea ta o forță pentru alinarea altor dureri. Vei avea nevoie singur de leacul acesta*». Mențiunea marginală este apoi transpusă în articol, pentru a denunța «sensul» declarat nociv: «Generozității lacrimii, domnia-sa îi opune închiderea în sine a avarului care-și ține comorile sufletești numai pentru el».

Eticheta «*individualism*», marcată pe marginea poeziei *Copilă*, aflată în pagina imediat următoare celorlalte două pe care le-am citat (*Ce plîngi?*, pp. 39—40; *Păstrează*, p. 41; *Copilă*, pp. 42—43), poezia în care pînă și Grivei îi plînge de milă, iar poetul îi șoptește îndurerat, dar tandru: «Copilă/ Mi-e mîhnire și milă» capătă, în articol, amploare și, ca să spun așa, profunzime filozofică. Din întreaga poezie, S.T. reține două versuri: «Tovarăși, prieteni, vecini/ Dar singuratici, dar streini», pe care le rupe din context pentru a ne atrage atenția: «De la egoismul individualist e numai un pas pînă la sentimentul singurătății copleșitoare», după care conchide cu o apreciere generalizatoare asupra liricii argheziene: «Acesta e terenul pe care se dezvoltă acel sentiment de „angoasă", de frică nemotivată, animalică, atît de răspîndită în poeziile lui Arghezi, atît de apreciată de esteți burghezi».

Am citat adnotările de pe marginea doar a trei poezii din cele «una sută una», căci doar acestea și-au găsit reflectare și interpretare nemijlocită în articol. În volum sînt însă adnotări pe un număr de 18 poezii care se regăsesc doar în spiritul și concepția articolului.

Reproduc, spre exemplificare, cîteva din ele.

Pe marginea poeziei *Un plop uscat*: «*relevă măreția vieții numai pentru ca prin contraste să ucidă clanul și îndrăzneala creatoare*».

Pe marginea poeziei *Bivolul de jar*: «*imagini mistice, apocaliptice, vecine cu nebunia; nebunie*».

Pe marginea poeziei *S-a culcat o fiară*: «*sugerează poporului că e încă încătușat*».

Pe marginea poeziei *Mă uit la flori*: «*aduce un limbaj suculent, aspru, sensual, al țăranului devenit mahalagiu, apoi burghez sadea. Dar odată limbajul nu vine singur. Obscurantismul, superstiția, misticismul, așa cum convin claselor dominante și noului burghez. E lăsat din ce în ce mai la poartă numai spiritul de revoltă al țărănimii, păstrat doar uneori, drept poză, mai puțin chiar, drept cochetărie de moment*».

Nu toate adnotările citate de mine sînt pe deplin concludente pentru a ilustra concepția lui Sorin Toma despre poezia argheziană. Scopul intervenției mele este însă doar de a argumenta că numai lui îi revine paternitatea studiului. Aceste adnotări, ca și probabil altele mult mai numeroase din paginile altor volume, i-au servit pentru a-și susține rechizitoriul antiargheziian.

Aversiunea lui Sorin Toma față de poezia lui Tudor Arghezi era de mult cunoscută în redacție, ceea ce nu l-a împiedicat să privească cu ochi buni și să încurajeze de-

mersurile repetate ale lui Ion Călugăru și Nestor Ignat de a obține colaborarea lui Tudor Arghezi în paginile ziarului al cărui redactor șef era.

În ce mă privește, am remarcat această repulsie cu exact un an înainte ca el să-și scrie articolul.

În decembrie 1946 eram la Predeal, într-un concediu de zece zile, împreună cu Traian Șelmaru și cu soția acestuia, admirabilul om de cultură și ziarist de mare talent care era Florica Șelmaru. Ne-am instalat în căminul unei școli în vacanță, situat pe un drumeag care pornește de pe serpentina Predeal—Timișul de Sus, lăsînd în urmă dîmbul înconjurat de brazi unde regretatul Miron Constantinescu își doarme liniștit somnul de veci, după o viață încărcată de tragedii.

Luasem cu mine, de citit, numai poezii. Dacă-i destindere, să fie destindere. Munte, zăpadă, odihnă și poezie. În primul rînd, Octavian Goga, interzis un timp, pentru că fusese prea recent președintele primului guvern cu caracter fascist din țara noastră. (Precum se vede, tare încîlcite și frămîntate erau contradicțiile epocii și tare întortocheate cărările unor mari personalități.) Apoi, Tudor Arghezi, Topîrceanu, cu ale lui balade mai mult vesele decît triste, Camil Petrescu și Emil Dorian, cu pe nedrept uitatele lor versuri de front din primul război mondial.

Seara de decembrie își lăsa întunericul foarte devreme. În jurul sobei, Florica și Traian Șelmaru își puneau de o parte cărțile « serioase » și pînă noaptea tîrziu recitam versuri, cînd unul, cînd altul, de nu băgam de seamă că nu ne prinde somnul.

Zece zile trec repede. La întoarcerea în redacție, Sorin întreabă, firesc, cum am petrecut concediul. Cînd a auzit, s-a încruntat și mi-a tăiat vorba: « Goga, înțeleg, om politic detestabil, era însă un mare poet, îmi place și mie, dar Arghezi?»

M-am mirat și am fost puțin șocat de această ieșire, mai ales prin ton. Dar, în definitiv, mi-am spus, chestie de gust și, după cum bine se știe, gusturile nu se discută.

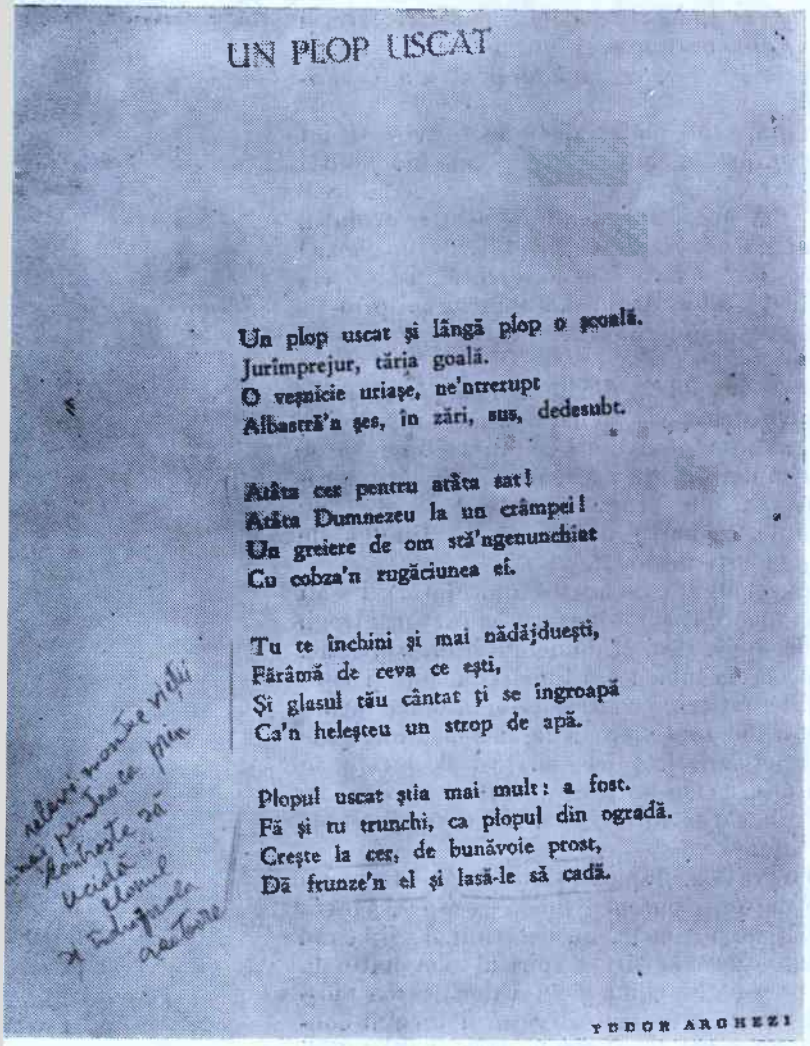
Că nu era doar o chestie de gust mi-am dat seama cu un an mai tîrziu.

Într-una din primele zile ale lui ianuarie 1948, intrînd pentru o treabă oarecare în biroul lui, l-am văzut citind și corectînd cu multă atenție un șpalt. Era șpaltul primului din cele patru capitole ale articolului său. M-a rugat să nu-l tulbur, ci să revin după vreo jumătate de oră. Ceea ce am și făcut, căci, și mie, cînd urmăresc un text în corectură, deci în ultimul moment posibil de a mai rectifica, elimina sau introduce ceva, nu-mi place să fiu deranjat.

Mărturisesc că, a doua zi, cînd l-am citit în gazetă, nu am avut nici o obiecție. Am considerat chiar că este bine și necesar să se dea o replică punctului de vedere exprimat agresiv și insinuant de Arghezi, într-una din recentele sale tablete, publicate într-un cotidian, cu privire la mult disputata și controversata problemă: « care este misiunea artistului? care este raportul între conținutul de idei și forma de expresie a unei opere? Și deci care sînt criteriile juste de apreciere ale unei opere artistice? ».

Nu puteam fi de acord și nici astăzi nu sînt de acord cu teza enunțată de Tudor Arghezi precum că, dacă « adopți pentru lucrul scris dogma interogativă „ce a voit să spuie scriitorul", nu mai există literatură. Ea încetează la marginea expresiei ».

Ar fi ne-la-locul lui să fac acum o disertație pe această temă, despre care s-a scris atît de mult la noi în decursul secolului care a trecut, de la binecunoscuta polemică Gherea-Maiorescu. Simplificînd, pot spune doar că mi se pare un lucru elementar că oricare scriitor scrie pentru că are să ne spună ceva. Sensibilitatea sa nu-i dă pace pînă nu-și dezvăluie gîndurile și sentimentele, neliniștile, frămîntările și visurile sale intime care-i umplu sufletul și îi încălzesc imaginația. Literatura nu « încetează la marginea expresiei », ci, dimpotrivă, tocmai de la « marginea expresiei » începe literatura, căci acolo apare, spre satisfacția estetică a cititorului, vocația artistică a scriitorului, talentul acestuia de a da gîndurilor sale forme literar-artistice. Faptul ce mi se pare elementar, este confirmat, dealtfel, de însăși creația artistică arghezian — poezie, proză, dramaturgie etc., etc. — de la primele începuturi, pînă la

UN PLOP USCAT

Un plop uscat și lîngă plop o goală.
Jurîmprejur, tăria goală.
O veșnicie uriașe, ne'ntrerupt
Albastră'n ges, în zări, sus, dedesubt.

Atîta cer pentru atîta sat!
Atîta Dumnezeu la un crâmpei!
Un greier de om stă'ngenunchiat
Cu cobza'n rugăciunea ei.

Tu te închini și mai nădăjduești,
Fărâmă de ceva ce ești,
Și glasul tău cântat și se îngroapă
Ca'n helești un strop de apă.

Plopul uscat știa mai mult: a fost.
Fă și tu trunchi, ca plopul din ogradă.
Crește la cer, de bunăvoie prost,
Dă frunze'n el și lasă-le să cadă.

TUDOR ARGHEZI

ultimele texte, publicate sau inedite. În tot ce a scris de-a lungul atîtor decenii, Arghezi a avut întotdeauna de spus ceva și a spus-o într-o formă de înaltă măiestrie artistică, de multe ori cu incisivitatea și virulența plastică întîlnită, poate, doar la Nicolae Cocea. (Ca să fac o paranteză: Felix Aderca notează în volumul *Mărturia unei generații*, — Editura pentru literatură, 1967 — spusele lui Tudor Arghezi precum că prietenul său N. D. Cocea a fost cel care, în anii tinereții lor, «l-a de nunțat că scrie și a publicat din încercările» sale).

Creația argheziană nu poate fi nicidecum mostră de susținere a tezei «artă pentru artă». Pamfletele sale, cu adresantul cunoscut sau necunoscut, sînt atît de corosive, de caustice, încît Alexandru George mărturisește în volumul său din 1973 *(La sfîrșitul lecturii)* că numai gîndindu-se la o eventuală antologie i «s-a speriat gîndul» și crede că «se va speria negreșit și hîrtia».

Tableta de care s-a folosit Sorin Toma ca punct de plecare, sau, mai degrabă, ca pretext pentru a porni atacul împotriva lui Arghezi, exprima, după părerea mea de atunci, și de astăzi, un punct de vedere «de circumstanță», în care poetul, de fapt, nici nu credea. Tableta reflecta, față de evenimentele în curs și de climatul politic-cultural de atunci, o atitudine negativă la care mai tîrziu a renunțat. Era o contrazicere cu sine însuși, pe care Sorin Toma a știut să o scoată în evidență: «întotdeauna — ieri ca și azi — opera poetică a lui Tudor Arghezi a spus ceva și a vrut să spună ceva».

Citind versuri din tinerețea poetului, Sorin Toma aduce elogii fondului lor ideologic care, după cum spune, și-a găsit expresia «în strînsă legătură cu forma». Este, desigur, discutabilă remarca sa precum că tocmai acest fond ideologic «este acela care a determinat originalitatea lui Arghezi pe tărîmul formei» — o menționez însă mai ales pentru că S.T. merge atît de departe cu elogiile aduse liricii din tinerețe a lui Arghezi, încît îi caracterizează ideologia acestuia ca fiind «democratică revoluționară, de eliberare socială», din care a luat naștere «o concepție înnoitoare revoluționară a formei».

Se poate spune că Sorin Toma l-a ridicat atît de sus pe Arghezi din tinerețe, pentru a-l prăvăli cît mai jos pe Arghezi din anii următori, etichetat drept «cîntărețul unei clase sociale reacționare, al burgheziei aflate în plină decădere morală și culturală». Poetul, a cărui operă din tinerețe năștea «optimismul sănătos și forța vitală», devine purtătorul pecetei «unor grave și apoi fatale denaturări decadente».

Dacă Sorin Toma s-ar fi oprit aici, este posibil ca articolul să fi fost privit ca o polemică teoretică, însoțită de o critică dură, cu aprecieri pătimașe, dar, în definitiv,

nu ar fi fost prima oară cînd poezia arghezianã era judecată pătimaş, cu invective şi etichetări necruţătoare. Sorin Toma a dezlănţuit însă atacul nu pentru a susţine un punct de vedere critic, oricît de critic, faţă de lirica arghezianã, ci pentru a o compromite şi a o elimina cu totul din literatură.

Erijîndu-se în criticul înzestrat cu concepţia dialectică materialistă a istoriei şi situat pe poziţii intransigente de clasă, el a întreprins o răstălmăcitoare incursiune în evoluţia istorică a burgheziei române şi a împletirii ei cu moşierimea conservatoare, de la 1848 pînă în zilele noastre, a inclus poezia lui Tudor Arghezi în meandrele acestei evoluţii, pentru ca, în acest context social-istoric, să-l caracterizeze ca poet «al burgheziei îmbătrînite şi agonizante» şi să încheie sentenţios: «Estetica decadentă însă, aceia *[sic!]* spre care a alunecat şi în care s-a înfundat Tudor Arghezi... nu este propriu-zis o estetică, ci un fenomen patologic, un agent al contagiunii pe care societatea sănătoasă trebuie să-l izoleze».

Apreciere deosebit de gravă în acel moment social-politic din ţara noastră. Consolidarea puterii populare şi mersul înainte spre construcţia socialistă aveau loc în plină desfăşurare a unor lupte de clasă, care erau punctate, ceea ce nu trebuie să se uite, de episoade sîngeroase, provocate, în primul rînd, de aderenţi ai mişcării teroriste legionare. Nu trebuie să se uite nici că existau grupe armate teroriste sau sprijinite activ de cercuri reacţionare occidentale, ca parte integrantă a acţiunilor de subversiune internă şi a războiului rece pe plan internaţional.

Încordării social-politice inevitabile din ţară, generată de aceste împrejurări, i s-au suprapus influenţe nefaste «din afară» care au încordat şi au înăsprit climatul întregii noastre vieţi sociale, inclusiv întregul cîmp ideologic, deci şi domeniul literar-artistic. În optica de largă circulaţie în epocă, potrivit căreia lumea era împărţită, pur şi simplu, fără a se ţine seama de nenumăratele ei diferenţieri şi contraziceri, în două lagăre aflate în crîncenă adversitate şi aspră confruntare pe toate planurile, întreaga ideologie occidentală, toate domeniile vieţii cultural-artistice, ştiinţifice, au fost declarate, în bloc, de asemenea, aproape fără nici o nuanţare, ca decadente, antiumane, putrede, purtătoare de otravă ideologică imperialistă, ale căror infiltrări şi influenţe morbide trebuie să fie combătute şi lichidate fără cruţare.

Spun aceasta nicidecum ca o justificare. Dar, astăzi, după atîţia ani, cînd termenii unor probleme s-au schimbat în foarte mare măsură, putem explica — repet, fără a justifica — unele împrejurări care au favorizat, iar în parte, au determinat, şi la noi în ţară, virulenţa în combaterea aşa-numitului decadentism, spiritul dogmatic în aprecierea valorilor cultural-artistice contemporane, ba chiar şi în valorificarea moştenirii culturale, valul de suspiciuni şi de intervenţii administrative în domeniul confruntărilor ideologice. Numai în acest climat, calificarea liricii arghezieneşi a esteticii în care poetul «s-a înfundat», ca fiind decadente, patologice şi contagioase, şi ideea că ele trebuie izolate de «societatea sănătoasă», au putut fi luate ca o adevărată sentinţă, ca un verdict.

Se cuvine acum să arătăm cum am ajuns în posesia volumului cu adnotările marginale ale lui Sorin Toma.

Am mai spus că, citind în gazetă primul capitol al articolului, n-am avut nici o obiecţie. Am fost chiar de părere că este bine să se dea o replică tezel afirmate de Tudor Arghezi în amintita tabletă a sa. Aceeaşi poziţie cred că au avut-o şi ceilalţi colegi ai mei cu funcţii de răspundere în redacţie. Dar, chiar dacă vreunul ar fi avut de făcut vreo observaţie cît de cît critică, ea nu ar fi fost luată în consideraţie. Sorin Toma se preocupa în mod direct şi cu multă pasiune de tratarea problemelor privind creaţia şi critica literar-artistică, domeniu în care avea o zonă de mişcare suficient de largă pentru a promova propriile sale opinii, respingînd orice păreri contrarii.

După apariţia celui de-al doilea capitol, am fost surprins — nu pretind că am fost indignat — de superficiala incursiune istorică în evoluţia burgheziei române şi de

afirmația că Tudor Arghezi în versurile sale « nu a făcut decît să exprime... evoluția politică și sufletească a burgheziei române... ». De-abia atunci m-a frapat faptul că, încă în finalul primului capitol, afirmase că Arghezi a devenit cîntărețul burgheziei, apreciere căreia nu-i dădusem importanță, căci mi se păruse o vorbă spusă în focul polemicii, și referindu-se doar la tabletele răutăcioase ale lui Arghezi din ultima vreme.

Sorin Toma era încîntat de ecoul stîrnit de articolul care fusese primit — trebuie neapărat s-o spun — cu satisfacție și de persoane onorabile din lumea literară, din partea cărora primea felicitări. Mărturisesc că l-am felicitat și eu, dar, totodată, mi-am exprimat într-o formă care să-i menajeze susceptibilitatea, îndoiala că versurile lui Arghezi sînt scrise « numai pentru burghezie » și că ele ar fi « numai pe gustul burgheziei ». Mi-a răspuns ironic « Știu eu de anul trecut că în tine putrezesc mucegaiurile din florile lui Arghezi. Vezi-ți mai bine de treburile tale, că la poezie nu te pricepi! » Am înțeles atunci de ce, cînd și-a luat liber cîteva zile « pentru creație », nu mi-a spus despre ce vrea să scrie și de ce a evitat să-i citesc articolul în stare de manuscris sau șpalt.

Mi-a dat însă dreptate și mi-a mulțumit cînd, întorcîndu-se odată de la o Conferință a păcii (mi se pare de la Stockholm), i-am arătat o poezie a lui Alexandru Toma, pe care, în lipsa lui, nu am vrut s-o public, deoarece, precum am motivat, « nu este la nivelul măiestriei artistice a bătrînului ».

Să revenim însă la volumul cu adnotări marginale.

Nu mult după publicarea integrală a studiului, ne-am întîlnit, cîțiva prieteni, într-o duminică seara, la el acasă, invitați fiind cu soțiile, Sidy Toma, mama lui Sorin, femeie cu mult suflet, era o amfitrioană desăvîrșită și îi făceau plăcere astfel de întîlniri amicale. Atmosferă plăcută, muzică, discuții de una de alta, în cadrul intim, pînă noaptea tîrziu. Inevitabil, din vorbă-n vorbă, nu se putea să nu se spună ceva și despre articol, publicat între timp în broșură și mult comentat nu numai în cercurile literar-artistice. La un moment dat, Sorin m-a luat de o parte și, apropiindu-ne de bibliotecă, mi-a spus: « Vreau să te convingi că n-ai dreptate cu privire la Arghezi. Iată ultimul lui volum, scos chiar de editura în care tata este director. Citește-i versurile cu atenție și spirit critic și pe urmă o să stăm de vorbă! » A scos din bibliotecă volumul *Una sută una poeme* și mi l-a dat.

Nu am avut prilejul să discutăm despre asta și, dealtfel, după un anumit timp, el însuși evita. Nu vreau să trag din aceasta vreo concluzie, dar nici nu vreau să exclud ipoteza că a început, cît de cît, să-și dea seama de marea sa eroare. În ce privește volumul, așa cum se întîmplă de foarte multe ori, cînd împrumuți o carte pentru scurt timp, nu a mai fost restituit — un timp am uitat de el. Îmi folosește acum ca un « început de dovadă materială » pentru a încerca să înlătur o versiune ce pare a se acredita cu privire la paternitatea articolului *Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei*, articol inițiat, conceput și scris nu de altul, ci de cel ce l-a semnat.

După publicarea acestor rînduri, voi preda volumul Muzeului literaturii române, ca document pentru cei ce ar fi eventual interesați, în viitor, să se aplece asupra „cazului Arghezi".

Înclin să cred că au multă dreptate cei care consideră articolul lui Sorin Toma ca fiind reacția unui complex de inferioritate față de lirica argheziană, privită, în subconștient, cu bizarul sentiment că ar eclipsa, pe nedrept, strălucirea poeziei lui Alexandru Toma. În conștiința lui Sorin Toma nu pătrunsese adevărul că și în domeniul artistic — ca și în absolut toate celelalte domenii ale activității omenești și ale vieții sociale — dumnezeu a lăsat suficientă glorie pe pămînt ca fiecare să-și capete întreaga parte care i se cuvine, fără a se atinge cîtuși de puțin de gloria și de strălucirea ce se cuvin altora.

Cred însă că, în afară de aceasta — sau împreună cu aceasta — Sorin Toma avea o anumită concepție estetică rigidă cu privire la forma de expresie a artistului în raport cu conținutul operei de artă. Nu o singură dată am auzit de la el că Alexandru Toma a fost singurul poet care, în perioada interbelică, a ținut steagul realismului în poezie chiar dacă cu mai puțină forță artistică decît alții. Fapt care ar îndreptăți, după a sa părere, să fie apreciat ca un pionier al « realismului socialist » în cadrul poeziei noastre contemporane.

Ajuns, în relatarea mea, în acest punct, nu-mi este cu putință să nu spun cîteva cuvinte despre Alexandru Toma.

Ca aproape fiecare poet, A. Toma se autoaprecia ca genial, părere împărtășită, din păcate, de Sorin Toma, care, deși... și cu toate că..., nu era lipsit de gust artistic și de capacitatea de a nuanța judecățile sale de valoare în aprecierea unei opere de artă.

Mărturisesc că am avut și am și astăzi un mare respect pentru cel ce a fost tovarășul Alexandru Toma. Ca fost redactor la „*Scînteia*“ ilegală, nu pot trece peste sprijinul ce l-a dat presei ilegale în timpuri din cele mai grele. Aș putea adăuga că, încă din tinerețe, purtam respect, fără să-l cunosc personal, celui care conducea colecția „Lectura“, o admirabilă colecție de lucrări literare progresiste, citite cu sufletul la gură. De aceea am fost foarte bucuros cînd, în 1938, după ce Sorin Toma zăcuse un scurt timp în închisoarea din Jilava, alături de mine, am devenit prieten cu familia Toma.

Aceasta în ce privește relațiile personale.

Despre poetul Alexandru Toma țin să-mi exprim părerea, cu riscul de a supăra, că poziția de astăzi a criticii literare și a istoricilor literari față de el este nedreaptă. După ce cîțiva ani de zile a fost ridicat, pe nedrept, în vîrful piramidei și slăvit ca cel mai... și cel mai..., acum este negat cu desăvîrșire și hulit. Fără îndoială că, din acest punct de vedere, articolul lui Sorin Toma i-a făcut un rău imens, căci obiectivul pentru care pleda, de a izola poezia lui Arghezi de « societatea sănătoasă », s-a întors ca un bumerang nu numai împotriva autorului articolului, dar și împotriva poetului Alexandru Toma.

Nu ar fi cîtuși de puțin contraindicat sau neechitabil ca opera sa literară să fie analizată lucid și în spirit critic obiectiv, pentru a fi situată pe treapta valorilor artistice pe care o merită, nicidecum mai sus, dar nici mai jos. În definitiv, istoria literaturii este istoria literaturii, iar în acest domeniu ca și, în general, în oricare alt domeniu al istoriei, nimeni nu poate fi ignorat, ci trebuie pus la locul ce i se cuvine, cu cele bune și cu cele rele ale sale.

Cu aceste zise, am terminat, repetînd că intervenția mea este determinată de o afirmație nereală, dar de bună-credință, a scriitorului Alexandru George, în ale sale *Simple întîmplări în gînd și spațiu.*

Ștefan VOICU

RESTITUIRI: Matei MILLO

O COMEDIE UITATĂ

DACĂ URMĂRIM EXEGEZELE CRITICE CONSACRATE LUI MATEI MILLO, OBSERVĂM un anumit decalaj în evaluarea diverselor aspecte care alcătuiesc multipla personalitate a acestuia. Deşi există mai multe studii monografice [1] referitoare la aportul său în edificarea teatrului românesc, în afara lucrărilor generale [2] unde marele actor are un loc binemeritat, nu putem vorbi de o cunoaştere adecvată a tuturor laturilor care alcătuiesc personalitatea sa. Dintre aceste faţete, cel mai puţin reliefată a fost contribuţia sa ca autor dramatic. Considerat drept unul din ctitorii teatrului în limba română, nu numai pentru jocul său actoricesc, manifestat pretimpuriu, ci şi pentru încercările sale dramatice, Millo ca dramaturg a avut parte de o atenţie cu totul restrînsă. Din opera sa teatrală, rămasă în mare parte needitată [3], posteritatea a popularizat numai piesele de

[1] A. Gorovei, *Artistul Matei Millo*, Bucureşti, *Monitorul oficial şi Imprimeriile Statului*, Imprimeria Naţională, 1932; Ioan Massoff, *Matei Millo şi timpul său*, Bucureşti, Editura Naţionala Cornei, 1939; N. Barbu, *Matei Millo*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1966; Mihai Vasiliu, *Matei Millo*, Bucureşti, Editura tineretului, 1967.

[2] Pe lîngă istoriile literare notorii, în special ale lui Nicolae Iorga, vezi Vasile Gr. Pop, *Conspect asupra literaturei române şi scriitorilor ei*, Part. II, Bucureşti, Tipogr. Naţională Antr. C. N. Rădulescu, 1876, şi Emanoil Al. Manoliu, *O privire retrospectivă asupra Teatrului moldovenesc...* Iaşi, Tipogr. H. Goldner, 1925.

[3] Din bogatul repertoriu al lui Matei Millo, alcătuit din traduceri, localizări şi lucrări originale, aflat în întregime la Biblioteca Academiei, secţia manuscrise, ar merita o primă lectură, în vederea editării, piesele din a treia categorie, precum: *Nişcorescu*, ms. 1453, ff. 105—134; *Influenza*, comedie în trei acte cu cîntece, compusă de dl. M. Millo, ms. 2397, ff. 1—52 r. (şi în ms. 5095, ff. 70—126); *Ianul, căpitan de hoţi*, dramă cu cîntece originale în 4 acte şi 8 tablouri, ms. 2404, ff. 0—76; *Sărbire ostăşească*, ms. 2692, ff. 1—12 (şi în ms. 2849, ff. 1—14, cu titlul *Sărbare ostăşască*); *Prăpăstiele Bucureştilor*, comedie în 5 acte, cîntece, compusă de d-nu M. Millo, ms. 2840, ff. 1—138; *Duelistul*, vodevil original în două acte, ms. 2975, ff. 143—169; *Paraponisitul pus în slujbă*, cănţonetă comică compusă şi ezecutată de d-nu M. Millo, ms. 5083, ff. 1—11; *Millo mort, Millo viu*, comedie într-un act, de ocaziune, de d-l Millo, ms. 5083, ff. 63—80 (şi în ms. 5095, ff. 6—17); *Paraponisitul fără slujbă*, id., ff. 80v—86; *Haine vechi sau Zdrenţe politice*, cănţonetă comică de d-l M. Millo, ms. 5087, ff. 71—83. Nu am menţionat colaborările din aceeaşi categorie, tocmai datorită labilităţii termenului de originalitate în epocă. (Vezi şi Mihai Florea, *Manuscrisele inedite ale lui Matei Millo*, în „*Studii şi cercetări de istoria artei*", II, 1955, nr. 1—2, pp. 350—355.)

Nişcorescu

[FRAGMENTE]

Persoane
SLUGERU NEAGU
NIŞCORESCU
FRONIŢA, SOŢIA LUI NEAGU
TĂCHIŢĂ, JUNE
MARIŢA, SOŢIA LUI NIŞCORESCU
VOLECICA, CUSĂTORIŢĂ
UN BĂIAT DE LA TIPOGRAFIE
SLUGĂ

[f. 105]

ACTUL I

[f. 106]

Scena I-a

Împreună: Neagu, Froniţa

Aria No. 1

NEAGU

Dar ce toane-ţi mai abate,
De und-dracu le-ai mai scos?
Vai de mine, ce păcate,
C-o femeie-aşa pe dos!

FRONIŢA

Dar ce ai cu mine, frate,
Zău, urechile mi-ai ros!
Vai de mine, ce păcate,
Cu-un bărbat, aşa pe dos!

TEATRU NAŢIONAL DIN IAŞSI.

TRUPA DE VODEVILE ROMANE
cu concursul
D.LUI M. MILLO
Astădi Marţi in 14 Maiu 1868
se va representa pentru prima oară piesa:

MOŞU PIPIRIGU

Vodevil in trei acte, prelucratu de D. M. MILLO, Musica de D. Umfogel,
Capel-maistrul musicei regimentului alu VII-lea.

TABLOURILE:
Actul I, acasă la Pipirigu.
Actul II, la Boroboaţă Samsariulu.
Actul III, la Toroipanu.

PERSOANELE:

Moşu Pipirigu, batrănu impiegatu, retrasu din serviciu şi pensionatu	D. M. MILLO.	Toroipanu, berastegiu.	D. Romanescu.
Boroboaţă, samsariu bogatu.	„ Nicolau.	Fiuliana, soţia lui Boroboaţă	D-na Margareta.
Tunca, scriitoru	„ Alessandrescu.	Balaşa, sora bătrână a lui Pipirigu.	D-na R. Mihaileanu.
Barlanu, nepotulu lui Boroboaţă.	„ Magheru.	Liţa, sora lui Toroipanu.	D-na Mariţa.
		O doica ungurăsca	D-na Fr. Ionescu.
		Servi, marşande, una sub-oficeru de pompieri.	

ANUNCIU. Joi la 16 Maiu, pentru BENEFICIUL D-lui M. IONESCU, se va representa piesa:

BABA HĂRCA.

Preţul Locurilor: Remaru. lei 56. — Loja Rangul I, lei 56. — Loja Rang. II lei 20. — Stalu, lei 10. — Partera, lei 5. — Galeria, 2. lei.

Inceputul la 8 ore sera.

NB. Biletele se gasescu in toate dilele la Teatru in etajul de susu, şi in diua spectacolului la Casa Teatrului.

Tipografia Societăţii Junimea Română

---

tinereţe, unele dintre ele tipărite şi în timpul vieţii autorului.[4] Considerăm că e încă prea puţin ceea ce s-a întreprins, avînd în vedere volumul şi ascendenţa în timp a operei dramaturgului, aşa încît ne-am propus să facem cunoscută mai îndeaproape una dintre piesele care aparţin primei perioade a activităţii lui Millo, şi anume, comedia în două acte *Nişcorescu*.

Deşi s-a bucurat de un succes enorm în epocă[5], datorită interpretării magistrale a autorului, dar nu numai atît, ci şi graţie virtuţilor dramatice ale textului, piesa în cauză a căzut cu vremea în desuetudine, creîndu-se incertitudini pînă şi în ceea ce priveşte titlul ei adevărat. Costache Negruzzi, unul din admiratorii artistului, dă titlul corect de *Nişcorescu*, pe cînd Vasile Alecsandri, prietenul cel mai apropiat al lui Millo, se referă la piesa *Nicşorescu*.[6] Vasile Gr. Pop, în portretul sugestiv pe care i-l creionează, vorbeşte tot de *Nicşorescu* «vodevil 2 acte» *(Op. cit.*, p. 175*)*. Aceeaşi

---

[4] Vezi, în această privinţă, volumul *Primii noştri dramaturgi*, Bucureşti, ESPLA, 1956, ediţie îngrijită şi glosar de Al. Niculescu, antologie, studiu introductiv şi note bio-bibliografice de Florin Tornea, în care sînt incluse piesele *Însurăţeii*, *Un poet romantic* şi *Baba-Hîrca*, precum şi culegerea *Începuturile teatrului romînesc*, antologie, prefaţă şi note de Tiberiu Avramescu, Bucureşti, Ed. tineretului, 1963, în care e reprodusă *Un poet romantic*.

[5] Vezi mărturia lui Costache Negruzzi, care vorbeşte despre «succese fabuloase», în *Opere alese*, I, Bucureşti, ESPLA, 1957, p. 267.

[6] *Prefaţă* la *Opere complete*, partea întîi — *Teatru* I, Bucureşti, Editura Librăriei Socec et Comp., 1875, p. VI.

NEAGU

Aşa fire de femeie,
Zău, mă credeţi, îi scandal!
Auzi, mă rog, să nu vreie
Ca să meargă la un bal!

FRONIŢA

Un bărbat, p-a lui femeie,
Eu vă-ntreb, de are hal,
Cu d-a sila să o ie[ie]
Ca să meargă la un bal!

Împreună

NEAGU

Dar ce toane-ţi etc. etc.

FRONIŢA

Dar ce ai cu mine etc. etc.

NEA[GU]: Cheramo, să ştii că ai să mergi deseară la bal la cocoana Chiranda!...
FRON[IŢA]: Ba să ştii că n-o să merg!
NEA[GU]: Ba ai să mergi!
FRON[IŢA]: Ba n-oi merge!... Ce socoteşti d-ta, cocoane Neagule, pentru că m-ai luat o copilă de optsprezece ani, o să mă porţi de nas cum ţi-o plăcea? Te-ai înşelat, arhon sluger, te-ai înşelat!
NEAG[U]: Iaca!... Mai însoară-te altădată c-o copilă fragedă, cu gînd că nu ştie încă drăciile d-acum, cu nădejde că-i întoarci-o şi-i suci-o după voia ta! Ba că
[f. 107] chiar, am dat peste un uragan! // La dracu, că-n zioa de astăzi nu mai ştii cum să te-nsori!... Acu, la 12 ani scriu răvăşile şi şoptesc pîntre garduri.
FRONIŢA: Ce spui, ce spui?... Ei, apoi nu mă face să vorbesc!...
NEA[GU]: Mai încet, nu răcni aşa! Ai uitat [unde] eşti?... Nu ştii că te afli în gazdă la prietenul Nişcorescu, un om cinstit, după cinstea de astăzi..., dar cel mai flecar om din tot Iaşul?... Şi-mi pare că-i destul să ne ştie el.
FRON[IŢA]: Ce-mi pasă, cînd mi-e cugetul curat?

---

formă, necontrolată la sursă, o oferă unii biografi ai dramaturgului, între care Ioan Massoff *(Op. cit.*, p. 111*)*. În schimb, Mihai Florea *(Op. cit.*, p. 78, 87, 304*)*, V. Barbu *(Op. cit.*, p. 9*)*, Mihai Vasiliu *(Op. cit.*, p. 34*)* şi Paul Lăzărescu, alcătuitorul notelor la *Op. cit.*, p. 345, reproduc lecţiunea adevărată, *Nişcorescu*. Dealtfel, orice fotocopie a manuscrisului investigat ne poate convinge că acesta este titlul exact al piesei comentate.

În arhiva Millo de la Biblioteca Academiei se păstrează, de fapt, două versiuni ale acestei piese; una redactată în alfabet chirilic (ms. 1453, ff. 105—134), alta, scrisă cu caractere latine (ms. 2405, ff. 1—135), mai bine zis transcrisă de V. Alecsan[?], avînd data de 26 iulie 1884. Între cele două versiuni sînt deosebiri sensibile, care pot proveni, adesea, din intervenţiile copistului în varianta ultimă. Pe noi nu ne va reţine decît manuscrisul autograf care, prin autenticitate şi momentul conceperii, prezintă mai mare interes pentru istoria literară. Aceasta pentru că, în vremea cînd a fost realizată (1848) şi pusă în scenă piesa (1849), teatrul românesc original era încă în faza tatonărilor. Nu trebuie să uităm că nu fuseseră date la iveală decît puţine piese originale (comentate în cele două volume antologice citate), iar Alecsandri nu realizase decît două dintre comediile sale de inspiraţie autohtonă: *Iorgu de la Sadagura* (1844) şi *Iaşii în carnaval* (1845). Aşa încît, orice nouă încercare de a edifica teatrul naţional, prin creaţii proprii, oricît ar fi acestea de modeste şi tributare gustului naiv al oricărei perioade de început, merită a fi reconsiderată. Faptul se justifică şi mai mult în cazul unui autor care nu era, în anii respectivi, cu mult mai prejos decît cel

NEAG[U]: Iaca vorbă!... Cuget... Povești, povești de modă nouă!... Nu vroi să vorbească lumea!
FRONIȚA: Ș-apoi ce-mi pasă de ce a zice lumea?
NEA[GU]: Îți pasă, nu-ți pasă, nu voi să dau pricină de vorbă lui Nișcorescu. Știi că are o patimă, o neputință, un obicei, ...s-asculte, să-ntrebe, să afle, să spioneze. Ș-apoi să umple tîrgul și mahalalele... și n-aș vrea să intru în gura Iașului, c-apoi nu mă spăl cu tot Bahluiul...
FRON[IȚA]: Ei bine, fie.., dar aș vrea să știu ce te-a lovit, să mă iei numaidecît la bal, la c[o]c[oana] Chiranda?...
NEAGU: Ț-am mai spus că m-am săturat d-a mea misie, am venit inadins la Iași, doar oi putea...
FRON[IȚA]: Ei, ș-apoi ce are c[o]c[oana] Chiranda cu venirea d-tale?...
NEAGU: Ce are? La dînsa s-adună unii și alți[i] și mi-a făgăduit că deseară, la bal, o să șoptească pentru mine unei urechi bumbăcită, și aș vrea să mergi numaidecît cu mine, ochișori[i] tăi cei frumoși pot să azvîrle bumbacul din urechi în favorul meu.
FRON[IȚA]: Nu poci, frate, nu poci! Ș-apoi n-am nici rochie, nici coafiură de bal. Cum oi să mă duc așa?
NEAGU: Froniță! Acestea sînt numai marafeturi cu apă rece!
FRONI[ȚA]: Ei, nu mă duc, nu mă duc, eu n-am gust să rîză Chiranda de mine!
NEAGU: Froniță!...
FRO[NIȚA]: Nu voi să fiu ca o holeră pentru hatîrul d-le! *(iase repede)*
NEAGU *(luîndu-se după ea)*: Asta e o blestemăție, cheramo, un rîs, o batgiocură...

Scena II

Neagu, Nișcorescu, Mariță

NIȘCO[RESCU]: Ce este? Ce este? Ciartă, bătălie, asta caut și eu!

Aria No 2

NIȘCORESCU

Intrigi, certe,
Vrajbe, sfezi fără ciomag,

---

mai admirat dramaturg al vremii — prietenul său, Vasile Alecsandri — și putea complini prin calitatea talentului său actoricesc inerentele slăbiciuni ale textului. Însă textul, dacă-l luăm ca pretext, și așa trebuie să-l abordăm din perspectiva unei epoci literare în care se improviza mult, oferă toate premisele unei bune reprezentări scenice: simplitate în linia conflictului, naturalețe a limbajului, dinamism în derularea replicilor.[7]

Despre ce este vorba? Desigur, despre o intrigă vodevilistică, mai mult o aparență de conflict, în gustul carnavalesc al vremii. Nișcorescu, intrigantul de profesie, ține un război al bărbaților încornorați, pe care vrea să-l dea publicității. Ca în orice comedie clasică, pasiunea sa e absolută și voluptatea de circotaș capătă aliura gratuității. De data aceasta, obiectivul său se îndreaptă

---

[7] În studiul său monografic, N. Barbu *(Op. cit.*, p. 9) arată că, la reluarea piesei, Millo o considera o adaptare după *La liste des notables*, fără a indica autorul imitat. Acest titlu este, însă, subtitlul piesei lui Millo, care îl putea da în limba franceză, foarte familiară lui. Și de ar fi pornit de la o piesă din repertoriul francez bulevardier, Millo ar fi modificat textul originar pînă la nerecunoaștere: «C'est pour une bonne réussite scénique que Millo soumet action, personnages et dialogues des pièces traduites à un „remaniement", à un „changement" en profondeur, au point que la pièce originale devient méconnaissable, comme dans le cas de l'oeuvre de Scribe» (Ileana Virtosu, *Le bourgeois gentilhomme sus les scènes roumaines. L'adaptation de Matei Millo*, în *„Synthesis"*, an. II, 1975, Editura Acad. R.S.R., p. 115).

Mici scandale, de amoriu
Le i[u]besc şi-mi plac de moriu.
Cum auz ceva foind,
Ochi[i] gramnic îmi ţintesc,
Cum auz ceva şoptind,
Iute urechile îm[i] ţepenesc.
Mă fac ghem, încet mă plec,
Vesel mîinile îmi frec,
Căci eu intrigi, certe îmi plac!

Apoi, aşa is făcut, boala de naştere leac nu are. Ei, da' parcă vă certaţi, povestea îluia, piperi între voi...

NEAGU: Ce tot spui? Ai înnebunit?

NIŞCORE[SCU]: Ba nu, ba nu, mă iartă, arhon sluger, mă iartă, aşa am eu o vorbă, m-a luat gura pe dinainte, dar ci-ai păţit, prietene Neagule, paică te văitai? Ia uită-te cît e de aprins! Paică ţi-e mai roş un obraz decît celălalt... *(femei[i] lui)* A căpătat ceva. Aşa e c-ai căpătat o pălmuţă de la nevastă? Ha, ha, ha! *(femei[i] lui)* Caldă, caldă! Ha, ha, ha!

NEAGU: Ba să mă ierţi, vere Nişcorescule!

NIŞCORES[CU]: Da, să nu te laşi să te răfuiască! Ha, ha, ha! Bravo, te cunoşti că eşti bătrîn d-ai noştri... Acu, frate, s-a schimbat lumea, găina cîntă cutcurigu... şi cocoşu clocheşte; dar pe la noi e altfel, voinice Neagule, nu-i aşa? *(dîndu-i cu cotul)* Pe la noi cocoşu cîntă *(uitîndu-se la femeia lui)*.

[f. 109] MARIA *: Mare limbut eşti!

NIŞCO[RESCU] *(lui Neagu)*: Ai mirare, ai? *(femei[i] lui, cu mîndrie)* Cocoşul cîntă, cheramo, cocoşul!

MARIA *(răstit)*: Of! Sfîrşa[ş]te odată, acu!

NIŞCO[RESCU] *(fugind dincolo de Neagu)*: Cucurigu! Ha, ha! *(îi bate în pumni)*

MARIA *(ameninţîndu-l cu degetul)*: Lasă că te-oi prinde eu în odaie!

NIŞCO[RESCU]: Mă iartă, puiculiţă! Am glumit.

MARIA: Sfîrşaşte!

NIŞCO[RESCU] *(în parte)*: Am păţit-o!

MARIA: Dar bine, c[u]c[oane] Neagule, ci-aveai cu c[u]c[oana] Froniţa?

NEAGU: Închipuieşte-ţi, cheramo, că de un cias, de cînd o rog să vie la bal, la c[u]c[oana] Chiranda, şi nu vrea nici-ntr-un chip!

* Adică Mariţa, anunţată în lista personajelor.

---

spre slugerul Neagu, a cărui soţie, Froniţa este surprinsă flirtînd cu junele Tăchiţă, căruia îi fusese sorocită înainte de a se căsători. Dar Froniţa se dovedeşte o femeie credincioasă soţului şi, în urma unor complicaţii ale intrigii, manevrate cu abilitate, din care nu lipseşte «cusătoriţa» Volecica, amanta de zile rele a lui Tăchiţă, adevăratul încornorat se dovedeşte a fi Nişcorescu, care miza prea mult pe fidelitatea soţiei, bizuindu-se numai pe lipsa ei de atracţie.

Intriga nu e nouă şi nici nu trebuie să ne aşteptăm la vreo adîncime a caracterelor, însă nu putem ignora îndemînarea autorului în conturarea atmosferei, a acelei ambianţe proprii tranziţiei spre mentalitatea burgheză, în care rolul «marşandelor», al «cusătoriţelor» gen Volecica devine tot mai evident în estorcarea averilor unor boieri preocupaţi numai de aventurile lor amoroase. De asemenea, meritoriu e modul în care autorul introduce elemente ale vieţii culturale, care nu erau disociate de aspectul frivol şi cancanier, prin acea listă a încornoraţilor dată spre litografiere, în fruntea căreia apare, datorită manevrelor operate de Tăchiţă, chiar numele lui Nişcorescu. Reproducem primele 8 scene din actul I al piesei, din care se poate observa modalitatea de înfiripare a conflictului şi de schiţare a conturului personajelor (Actul I este alcătuit din 16 scene, iar actul al II-lea din 17 scene).

În transcrierea fragmentului de faţă, nu vom colaţiona textul cu variantele corespunzătoare din manuscrisul redactat în alfabet latin, fie acestea şi îmbunătăţite, dat fiind că ne preocupă numai stadiul lingvistic al manuscrisului realizat cu alfabet chirilic, a cărui valoare este sporită de momen-

NIȘCO[RESCU]: Și tu, ca un voinic, îi zici să meargă numaidecît!
NEAGU: Ba-i poruncesc, încă!
NIȘCO[RESCU]: Bravo... Cocoșul cîntă!
MARIA: Taci, bursucule, că tu niciodată nu mă sileşti să merg la baluri!
NIȘCO[RESCU]: D-apoi mata, dragă, nu ești d-acelea ci-așteaptă silă... Cum auzi cobza, îți pui poalele în brîu și fuga la contradanț!
NEAGU: Cînd ai ști, cheramo, necaz ce am avut ca s-o aduc la Iași!... A trebuit să țip, s-o rog, să mă cert, să-i sărut mîinile și să bat din picere.
MARIA: Of! Ești floarea bărbaților, te știu; dar păcătosul meu ista amorțește într-un loc... Cînd m-ai silit să mă duci undeva, ai?
NIȘCO[RESCU]: Unde, undeva?... Dar, apoi, la Iași te proslăvești.
MARIA: Ba nu! Dar la Cernăuți! la Suciava, la băi măcar, la tîrg la Fălticeni!
NIȘCO[RESCU]: Iea zău! Păcat că nu te-am dus la tîrg! Numai mă tem că mi-ar fi fost degiaba!
MARIA: Sfîrșaște, tiranule, c-[a]i să-mi mîninci zilele!...
NIȘCO[RESCU]: Ei, lasă, sufletelule, nu te mînia, la vară să știi c-o să te duc la Balta Albă. *(în parte)* Aud că cine să duc nu să mai întorc.
MARIA: Și, zi, n-ai putut să-ți îndupleci cocoana, nici într-un chip? Și ce pricină găsește?
NEAGU: Nimic, cheramo, nici o pricină... Ia, nu vrea, șicu său...
NIȘCO[RESCU]: Nu să poate, trebuie să fie un ce!... O femeie tînără, frumușică și cu ghimpul dracului la inimă, care nu vrea să meargă la bal!... Nu e lucru curat! Să știi că coace într-însa vro urgie.
NEAGU: Ba nu, dar zice că n-are rochie de bal!
NIȘCO[RESCU]: Apoi, dar, sînt doo pricini.
NEAGU: Să fie măcar o sută, are să meargă!
NIȘCO[RESCU]: Ține-te bine, moș Neagule, că cu femeile știi poveste îluia: fără băț, bărbatu înghite păcatu.
NEAGU: Da, c-apoi eu nu știu multe, cheramo!... Mă rog, fă-m[i] un bine, poftim bani, du-te mă rog, și-i cumpără ce-i trebuie pentru bal, să nu mai găsească pricină.
MARIA: Acuși, vecine, acuși, într-o clipă îți înbrac cocoana ca pe o păpușe. Iea, bărbat de treabă și cilibiu, dar nu ca tine, cînd mi-ai cumpărat vrodată rochie de bal? Cînd?...

---

tul istorico-literar în care a fost săvîrșit. După aproape 40 de ani de la redactarea inițială, răstimp în care producția dramatică originală sau imitată a crescut vertiginos, era de așteptat ca textul să-și piardă din rezonanță, să se perimeze și să se afunde în uitare, mai ales cînd nu era investit cu o valoare excepțională.

În cazul grafiilor unde nu avem certitudinea unei pronunții verificabile, recurgem la formele actuale: *dér* > dar (nu dear); *d-téle* > d-tale (nu d-teale); *uă* > o; *dupe* > după; *povesti* > povești; *scoțind* > scoțînd.

Pentru anumite dublete, chiar de avem garanția preponderenței uneia dintre pronunții, vom respecta ambele forme: *de* și *di; prieten* și *prietin; eaca* și *iaca; coconaș* și *cuconaș; cocoană* și *cucoană; fragetă* și *fragedă; cutcurigu* și *cucurigu*.

Pronunțiile specifice epocii, dialectale, sau populare, vor fi notate aidoma: *gramnic* (= grabnic); *paică* (= parcă), *moși* (= moș), *coși* (= coș) *pui* (= pun); *supt* (= sub); *încelaț* (înșelați); *beleoa* (= beleaua); *hartia* (= hîrtie); *Băcău* (= Bacău); *doo* (două); *genuche* (= genunche); *picerile* (= picioarele). Aceeași situație, pentru substantivele fără articol enclitic (scriptic): *slugeru, cucoșu, danțu*, sau pentru adverbul *acu* (= acum). Se conservă și fonetisme ca: *înbrac, -nbelșugată, unflată, înpotrivi*, de a căror realitate ne încredințează pronunția actuală, nu numai populară, ci și cultă.

Semnul Ч va fi echivalat prin ci: *aciasta, Suciava*, iar Г prin gi: *giugiuiea*.

Grafiile livrești, *erți, odae, închipuește-ți, femee, vree, boerule*, vor fi notate ca în scrierea literară actuală. În schimb, *ia* (pronume) va fi transcris «ea».

Vasile SANDU

NIȘCOR[ESCU]: Auz cînd! Și are, boierule, cincizeci de rochii în ladă: fistichii, ghivezii, naramzii, castanii și-n floarea dovleacului, și zice că n-are rochii... Dar știi, cheramo, că mi-ai mîncat o magazie de poru[m]b cu rochiile d-le? // Eu nu știu de ce să mai jeluiesc oamenii de lăcuste.

[f. 110]

Aria No. 3

Nu-s mai lacome lăcuste
Supt cer, unde bîzîiesc,
Decît aceste cu fuste,
Ce cu moda ne topesc.
De-ai scăpat, de celelalte,
Porumbul, într-un ungher,
Dumnealor, aste galante,
Ți-i *[sic!]* mănîncă din coșar.
Ți-l topesc aste galante
Chiar puși *[sic!]* gata în coșar. } bis

NEAGU: Bre! Ce rău ai mai fost de gură!

MARIA: Of! Lasă-l, c[u]c[oane] Neagule, lasă-l! I s-ar cuveni ca să-l stringă femeile într-o zi de git.

NIȘCO[RESCU]: Ha, Ha, ha!

Aria No. 3

(împreună)

MARIA: Las, vecine, să n-ai frică,
Ce-i zarif, ț-oi cumpăra,
Îi vedea ce păpușică
Din Fronița ți-oi dura!

NEAGU: Mă rog, nu cruța nimica
Ce-i zarif a cumpăra.
Ași dori p-a mea Fronică
De-a o putea îndupleca.

NIȘCO[RESCU]: Las pe dînsa, să n-ai frică,
Ce-i mai scump ț-a cumpăra!
Vai, săraca-ți pungulițâ,
Cum a face-o d-a giuca!

Scena a 3-a

Neagu, Nișcorescu

NIȘCO[RESCU]: Bine c-am scăpat de lăcusta mea!... *(cu taină)* Ei, prietene, sîntem singuri, nu ne aude nimini. Ia spune, istorisește, zi! Hei? Așa-i că Fronița ta să alunecă încetinel? Așa-i că s-a alunecat sărmana?... Zi că s-a alunecat!

NEAGU: Ce spui, măi omule, că nu te înțeleg!

NIȘCOR[ESCU]: Nu mă-nțelegi? Iaca! Ia, așa sînt toți bărbați[i], cum să-nsoară, pace, na!... N-aude, n-a vede, n-a greu pămîntului. Chiar cum zice scriptura, au

urechi şi n-aud, au mîini şi nu pipăie, au ochi şi nu văd, *(făcînd semn de bătaie)*. Cînd ar trebui să pipăie mereu.

NEAGU: Să n-am parte de Froniţa mea dacă te-nţeleg!

NIŞCO[RESCU]: Da că tocmai asta e vorba, că nu prea ai parte... Da, spune-mi, unde l-ai găsit? În pat or[i] su[']pat, pe coşi? Sau după coşi?

NEAGU: Pe cine?

NIŞCO[RESCU]: Ori în dulap cu rochiile, sau supt poalele unui malacov?

NEAGU: Pe cine, frate?

NIŞCO[RESCU]: Aşa am păţit eu cu femeia mea cia din I-ia. Dau, frate, iute, în casă... îmi găsesc pe dama sastisită, pe loc îmi pute a ţingău dincoaci, dincolo... Deschid dulapul cu rochiile, cînd ce să vezi? O fustă unflată ca cu ţeava. « Nu pune mîna că-mi descreţeşti rochiile... » Nici una, nici alta, pui mîna pe fustă şi scot de urechi un prichindel... ca pe o omidă de supt varză. Pui rămăşag c-acolo l-ai găsit.

NEAGU: Da pe cine, măi omule.

NIŞCO[RESCU]: Bre!... Că toţi sînt bărbaţii ştia!... Ia, pe puişorul duducî Froniţi[i], d-le! Pe ibovnicul său, într-un cuvînt...

NEAGU: Ibovnicul femei[i] mele! Al Froniţi[i]. *(rîzînd)* Ha, ha, ha! Ibovnicul!... Ha, ha, ha! *[f. 111]*

NIŞCOR[ESCU] *(uitîndu-se la el, încremenit)*: Ia priveşte-l!... Sînt buni, zău, de puşi la cabinet... oameni[i] ştia.

NEAGU Ha, ha, ha! De unde ai luat povestea asta?

NIŞCO[RESCU]: Paică nu te-am auzit eu certîndu-te cu femeia ta? De ce te certai? Negreşit c-ai aflat, ai văzut ceva şi o apucai acu de scurt, aşa e?...

NEAGU: Ia sfîrşaşte, Nişcorescule, tu alt nu vezi, nu visezi decît bărbaţi înşelaţi şi-ntr-o zi ţi-i găsi beleoa cu cineva. Eu te sfătuiesc prietenește, lasă-ţi nălucile acestea şi de mine nu te îngriji...

NIŞCO[RESCU]: Nemuiţumitorule! Auzi, să nu mă îngrijesc! Eu, vechiul tău prieten, ca ş-un frate mai mare! Eu, care te feream cînd erai mai mic să nu cazi să-ţi faci cucui în frunte ş-acu cînd voi să-ţi păzesc capul de alt soi de cucuie şi mai ale dracului!...

NEAGU: N-ai frică, prietene! N-ai frică! Că Froniţa mea nu seamănă cu femeia ta cia dintîi.

NIŞCO[RESCU]: Bre! Da ia e tînără şi tu eşti cărunt.

NEAGU: Nu-i nimica, habar să n-ai!

NIŞCO[RESCU]: Ba eu, zău, nu mă-ncred! Am mîncat odată luminarea... Acum mi-am ales al doilea femeiuşcă coz de bătrînă şi slută de muc, dar încailea sînt sigur, dorm noaptea dus.

NEAGU: N-aş vrea să dorm cu o slută alături!

NIŞCORESCU: Bine, bine, Neagule! N-ai ascultat ispita prietenului tău, ai luat o copilă de 18 ani, mă tem că ţ-oi plînge de milă într-o zi şi zău, şi s-ar cădea! Of, bine mi-ar părea, paică m-ar unge cu unt. Numai să ştii!... că pe loc te trec în lista mea...

NEAGU: Ce listă?

NIŞCO[RESCU]: La lista fruntaşilor.

NEAGU: Ce fruntaşi?

NIŞCO[RESCU]: Cum, nu ţ-am spus? O idee împeliţată şi-ncornorată, prietene, mi-am pus în cap să alcătuiesc o carte, un leatopiseţ de toţi fruntaşi[i] cei mai cucuieţi din tîrg şi din mahalale. Ce-mi pasă? Eu de acum sînt sigur cu sluta mea.

NEAGU: De ce fruntaşi, de ce cucuieţi vorbeşti?

NIŞCO[RESCU]: Sît!... Să nu ne-audă vreunul! Nu-nţelegi, bre, tontule!... Ia, nenorociţi[i] aceia de bărbaţi care... ştii tu... le ies pe frunte... *(îi vorbeşte la ureche)*

NEAGU: Ptiu!... Du-te la dracu cu listă-ţi cu tot!...

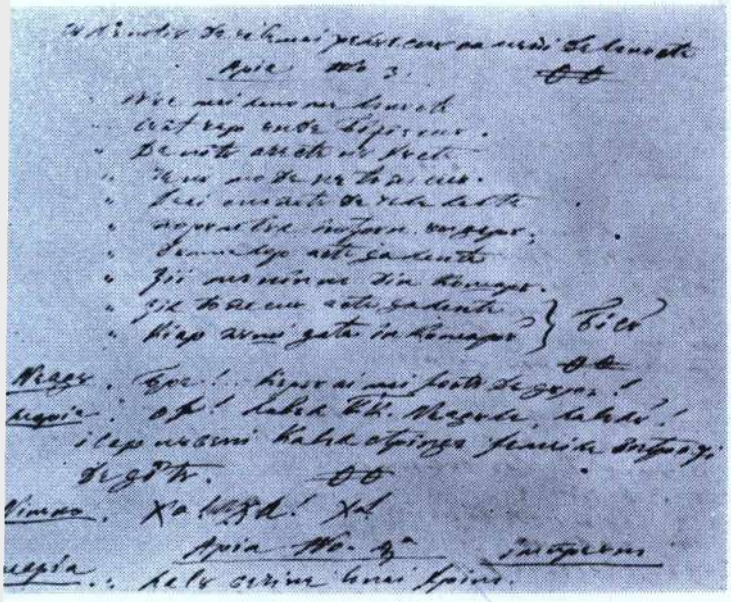
NIŞCO[RESCU]: Aşa, că bine i-am pocnit! Fruntaşi, de la frunte, mă-nţelegi?

NEAGU: Bre! Ce rău ai mai fost!...
NIȘCO[RESCU]: Păzește-te, Neagule, că te torn la listă!
NEAGU: Sărmane! O să-ți găsești Băcău, cu toate că ești de la Hîrlău *(iese)*.
NIȘCORE[SCU] *(alergînd după dînsul)*: Te pui în listă, auzi tu!

Scena 4-a

Nișorescu

NIȘCO[RESCU] *(singur)*: Las, las că te-oi potrivi eu, chir Neagule! Să dea dracu să-ți aflu nevasta cu citu-i negru supt unghie, c-apoi lista îți are de știre. Eu, cu cercetatul, cu descusutul meu după fruntași, am uitat să-mi trec la listă vînatul meu de ieri. *(scoțînd hartia din sîn)* Ce zi! Ce zi! Blagoslovită și-nbelșugată! Șase în patru ciasuri, // cîte un fruntaș și jumătate pe cias, ș-apoi cum? Tot unu și unu. Niște cerbi! Ca niște țapi! Dar știți că sînt al dracului! Limbă de foc și toiag de aramă! *(frecîndu-și mîinile)* Ha, ha, ha! Acum mi-a venit drăguși la căuși! Destul au rîs alți[i] de mine! Am să-mi răsplătesc pacostile femei[i] din I-u și sluțimea cești[i] de-a doo pe spatele slăviților fruntași. *[f. 112]*

Aria No 4

Țiță, țiță pă copuz?
Tot necazul mi s-a dus!
Țiță, țiță p-alăută
Să-mi trăiască biata slută,
Că-i odor în casa mea
Și nici dracu nu mi-o ia!
Trageți danțu după sobă
C-am scăpat d-a lumi[i] vorbă!
Trageți danțu după horn,
Că mi-e fruntea fără corn!
(El gioacă)
Măcar crape lumea, moară,
Ce-i frumos din lume zboară
Fluturașu ciarcă flori
Și nevasta puișori
Decît tovarăși cu satul
Mai bine îmi spui păcatu.
Nu vreau, nu vreau refenea,
Să-mi trăiască sluta mea
Că-i odor...

Da știu că sînt ostenit, nici gîndeam la lista mea. Sărmana, o să-mi dea atîta de lucru... Treaba asta îi mai grea decît un departament, nu-mi dă răpaos nici să mă pui jos *(să pune ca ostenit pe un scaon)*. A! Ce s-aude, foițe, șoptește, este ceva, iaca, nici n-am vreme să mă odihnesc... Un coconaș, un țingău, copoi în urma vînatului... Nici fruntașu nu-i departe... Dar oare cine vine?... Eu mă fac că dorm *(să pune în jelț, făcîndu-se că doarme)*.

Scena a 5-a

Tăchiță, Nișcorescu

TĂCHIȚĂ: C[u]conu Neagu nu-i acasă, trebuie numaidecît să mă întîlnesc cu Froniță, mă tem să nu vie bărbatu-său, să mă găsească cu femeia lui! Ei! Apoi ce-mi pasă? Numai s-o văd să-i spun... *(Să duce spre camera Froniți[i].)*

NIȘCO[RESCU] *(furîndu-l cu coada ochiului)*: Iaca berbantul...
TĂCHIȚĂ *(oprindu-se, zărind pe Nișcorescu)*: Cine să fie dihania asta?... Iaca mincinosul de Nișcorescu!
NIȘCO[RESCU]: Auzi, mincinos! Știi că are haz?
TĂCHIȚĂ: Cine dracu l-a mai adus acu aici? De voi deschide ușa, să deșteaptă și mă vede intrînd la Fronița... Lua-l-ar dracu de mincinos.
NIȘCORESCU: Îl văd prea bine și zice că mint.

Scena [a] 6-a

TĂCHIȚĂ *(văzînd pe Fronița)*: Froniță!...
FRONIȚA *(intrînd, pe gînduri)*: D-aș scăpa de balul cocoani[i] Chirandi[i], mi-ar părea bine; n-aș vrea să mă întîlnesc cu Tăchiță... Cuconu Tăchiță! *(vrînd să fugă)*.
TĂCHIȚĂ *(oprind-o)*: Froniță, un cuvînt! Un cuvînt numai!...
NIȘCO[RESCU]: Bravo, băiete!...
FRONIȚA: Ce voiești, mă rog, d-le?
TĂCHIȚĂ: Pentru dumnezeu, Froniță, vin numaidecît diseară la bal, la cocoana Chiranda. Am făcut toate chipurile ca să fiu invitat și eu.
FRONIȚA: O știam, cucoane Tăchiță, și tocmai pentru aciasta îți spun drept că-s hotărîtă să nu viu.
TĂCHIȚĂ: Froniță! Sufletul meu! Să poate să-mi vorbești așa de crud? Nu știi că ești cia întîi femeie care am iubit pe lume? De unde am gîndit eu că îndată cum vei porni la Iași, o să-ți uiți făgăduielile și-n lipsa mea te vei mărita după altul?
FRONIȚA: Nu-i vina mea, Tăchiță, a trebuit să mă supun părinților mei.
TĂCHIȚĂ: Să poate, Froniță, să mă jertfești unui bătrîn, unui om pe care nu-l pot suferi?...
NIȘCO[RESCU]: Sărmane Neagule!...
FRONIȚA: Mai încet, mai încet, pentru dumnezeu!
TĂCHIȚĂ: De m-ai fi iubit, te-ai fi împotrivit, te-ai fi luptat.
NIȘCO[RESCU]: Săraca sluta mea, nici o dau, nici o schimb!
FRONIȚA: Destul, depărtează-te! Să știi că, cu toate că sînt o copilă încă, dar degiaba te muncești! Ascultă, de mă iubești, nu mai ședea aici! Cică de [?] cunoscu numai că mă iubești.
NIȘCO[RESCU] *(aparte)*: Iaca măi, ia o fată de 18 ani...
TĂCHIȚĂ *(cu glas mare și cu foc, puindu-se în genuche)*: Nu, Froniță, nu, voi muri la picerile tale.
NIȘCO[RESCU] *(sculîndu-se, strănută tare)*: Bravo! S-a prins treaba!
FRONIȚA *(țipînd, fuge)*: A!...
NIȘCOR[ESCU] *(încet)*: M-am dat de gol.
TĂCHIȚĂ *(asemenea)*: Ce prost sînt! L-am deșteptat.

Scena [a] 7-a

Tăchiță, Nișcorescu

TĂCHIȚĂ: Iaca! Da ce, d-ta erai acolo c[o]c[oane] Nișcorescule?
NIȘCOR[ESCU]: De, cam așa, c[o]c[oane] Tăchiță, mă-ndeletniceam cu somnul.
TĂCHIȚĂ: Îmi pare foarte rău că v-am zmintit o îndeletnicire atît de plăcută.
NIȘCOR[ESCU]: Plăcută dar, dragă coconașule, da încă ce plăcută! Închipuiește-ți că visam tocmai atuncia că paică era p-aicia, eaca colo lîngă d-ta, o puicuță așa de frumușică, ageră și sprintenă de picior, ca o păsărică, ș-apoi blînduță, zău, chiar ne trebuie noo... Aoleo, vicleni mai sîntem. Hei, și unde se giugiulea mititica, se învîrtea și se rotea de-ți era mai mare dragu, și tocmai cînd s-aț[i]ță[se] acu tre-

bușoara frumușel, te-apuci și d-ta să țipi ca în codru, îmi sparii turturica, și-ntr-o clipă se face nevăzută... A! păcat, zău!...

TĂCHIȚĂ *(încet)*: Ne-a văzut. *(tare)* Da, drept, cam păcat!

NIȘCO[RESCU]: Așa e! Iaca, bine ziceam eu, păcat! Da, păcat de moarte... O păsărică așa de... Sfîr!... Pace.

TĂCHIȚĂ *(în parte)*: Trebuie neapărat să-l opresc ca să nu scoată vorbă. *(tare)* Să-ți spun, c[o]c[oane] Nișcorescu, eu veneam cu gînd să fac o vizită c[o]c[oa-niți d-v.

NIȘCO[RESCU]: Ai văzut? Cum se poate?... Mariți[i] mele!... Coconașule, îți mulțămesc din adîncu... *(în parte)* Noroc că-i slută.

TĂCHIȚĂ: Și intrînd aice, am întîlnit pe cocoana Fronița, care trece...

NIȘCO[RESCU]: Așa! D-odată, fără să-ți treacă prin gînd, tronc!... Curios lucru! Să-ntîmplă...

TĂCHIȚĂ: Și m-am văzut silit s-o opresc să-i zic vro doo vorbe de politică, s-o întreb în fine cum să află.

NIȘCO[RESCU]: Ce să potrivește!... Datoria, mai cu osebire că... ș-apoi un cavaler ca d-ta... înțeleg... înțeleg...

TĂCHIȚĂ: Eu sînt certat cu d-ei, nu sînt bine.

NIȘCO[RESCU]: Aho! Ce vorbe mari vorbești, ș-apoi adică de ce să fii certat cu d-ei, că d-ei este...

TĂCHIȚĂ: Dinpotrivă...

NIȘCOR[ESCU]: O! aciasta era să zic și eu... Dinpotrivă, me-ai luat vorba din gură.

TĂCHIȚĂ *(tot aspru și înaintîndu-se către Nișcorescu)*: Dinpotrivă, încă, c[u]c[oane] Nișcorescule, ca unul ce-s tot dintr-un ținut cu c[u]c[oana] Fronița ca unul ce o cunosc de mic...

NIȘCO[RESCU] *(Ferindu-se cu frică)*: Așa... Așa... *(aparte)* ce l-a apucat?

TĂCHIȚĂ *(asemenea)*: Să dea dracu să auz pe cineva vorbind rău pe cu[o]c[oana] Fronița, i[n]prăștiind minciuni încoaci, încolo...

NIȘCO[RESCU] *(asemenea)*: Dar... dar... din nebăgare de seamă...

TĂCHIȚĂ: Să dea dracu s-auz ceva, că, pre legea mea... atîta îți trebuie...

NIȘCORESCU *(rîzînd cu frică)*: Ha, ha, ha, dar rău ești!

TĂCHIȚĂ: Te fac eu d-a ride mînzește, mă-nțelegi, c[u]c[oane] Nișcorescule!

NIȘCO[RESCU]: Îmi trec... mă pricep...

TĂCHIȚĂ: Îți rup urechile și-ți stric dinți[i] în gură.

NIȘCO[RESCU]: Ha, ha, ha, multe nu știi!

TĂCHIȚĂ *(aparte)*: Acu știu că ș-a păzi gura. *(tare)* Al d[ta]le, gata a te sluji.

NIȘCO[RESCU]: Plecată slugă! *(aparte)* Du-te dracului!

TĂCHIȚĂ *(întorcîndu-se)*: Închinăciuni, mă rog, c[u]c[oanei] d-[ta]le!

NIȘCO[RESCU]: N-oi lipsi, n-oi lipsi!

Scena [a] 8-a

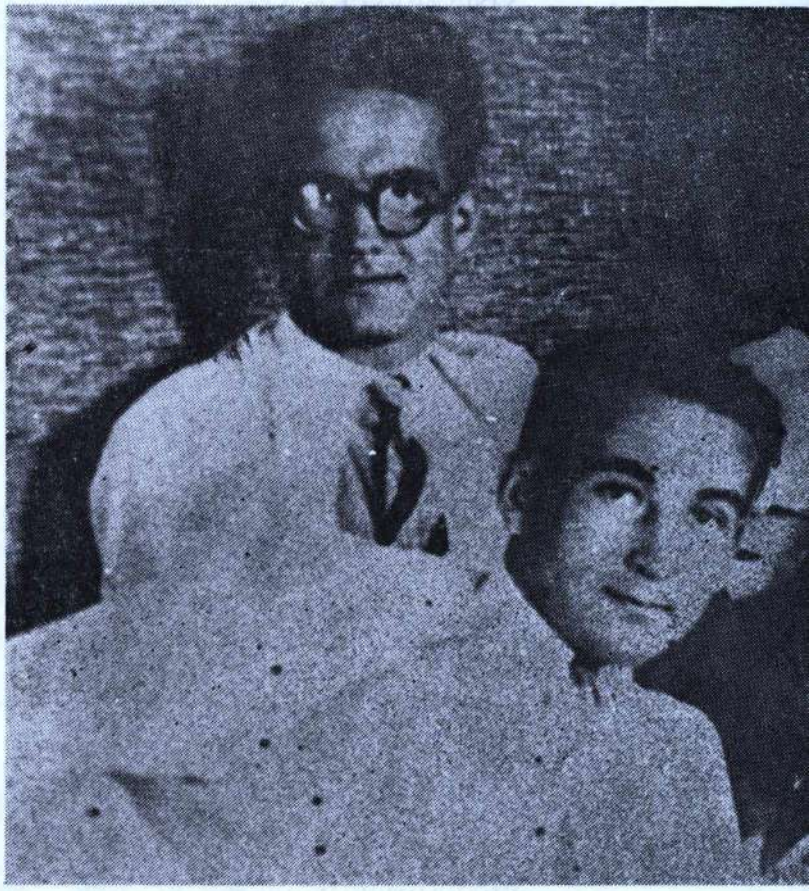
Nișcorescu (singur, alergînd la ușe)

NIȘCORE[SCU]: Să te văd cînd mi-oi vedea ciafa, logofete linge talere, te-am înțeles eu unde îți bătea d-[ta]le vorba. Nu speri [i] tu pe Nișcorescu cu una cu doo. Oare cine vine? Leșcuța Volicica. Să trăiască tagma fruntașilor, ea trebuie să și fi aflat pe vro cîțiva.

PRIMA VERBA

Mircea ELIADE

Imagini din adolescență (III)

PAGINILE URMĂTOARE FAC PARTE DIN primul volum al *Romanului adolescentului miop*[1]. *Premianții* reprezintă capitolul al optulea din prima parte, iar *Mansarda* e începutul celei de a doua, urmată de *Fănică* (III), *Domnul redactor* (IV), *Repetiții* (VI). Nefiind inedite, nu am putut reproduce *Muza — societate cultural dramatică* (II) și *Noiembrie* (V) apărute în 1926 și 1927 în „*Cuvîntul*" și „*Universul literar*".

Și capitolele publicate în acest număr își au autonomia lor, caracterizîndu-se prin diversitate stilistică. Umorul, sub forma șarjei și caricaturizării în *Premianții*, a persiflării în *Repetiții* și în finalul din *Fănică*, se alătură lirismului și melancoliei din *Mansarda*, precum și tonului aparent neutru, împănat cu replici ironice în reproducerea dialogului din *Domnul redactor*.

Viața de licean nu constituise pînă în 1924—25 cadrul multor cărți din literatura noastră.

Prin «materia primă» oferită (școala, adolescența, experiențele erotice), *Elevul Dima dintr-a șaptea* de Mihai Drumeș și *Cișmigiu et comp* de Grigore Băjenaru au devenit, mai tîrziu, best-seller-urile cîtorva generații.

Romanul adolescentului miop — precedîndu-le cu cîteva decenii — le e indiscutabil superior prin sinceritate și autenticitate, prin fervoarea și febrilitatea unor capitole care ne familiarizează cu preocupările enciclopedice de orientalism, alchimie, istoria religiilor, filosofie și literatură universală, prin felul cum foarte tînărul autor trece pe nesimțite, cu dezinvoltură, de la o tonalitate la alta.

Nu trebuie să uităm: avem în față creația unui adolescent, elev de liceu, care anterior se exersase în scrierea cîtorva nuvele, povestiri fantastice și articole științifice de popularizare.

În *Convorbirile* cu Claude-Henri Rocquet, Mircea Eliade mărturisește caracterul autobiografic al *Romanului adolescentului miop*: «Ca și personajul meu în timp ce sufeream de o criză de melancolie — moștenirea mea moldovenească — luptam împotriva acestei crize prin tot soiul de „tehnici spirituale". Citisem cartea lui Payot *Educația voinței* și o puneam în practică...»[2].

[1] Vezi „*Manuscriptum*", nr. 2 (1983), pp. 91—105 și nr. 3 (1983), pp. 88-99.

[2] Mircea Eliade, *L'épreuve du labyrinthe, Entretiens avec Claude-Henri Rocquet*, Ed. Pierre Belfond, Paris (1978), p. 24.

Un portret din tinereţe al autorului ne dă recent Arşavir Acterian. Facem cunoştinţă cu un tînăr de statură potrivită, foarte mobil, cu trăsături contradictorii. Timiditatea îi era disimulată printr-o cascadă verbală, ce-i făcea prezenţa copleşitoare. Politicos, grav, sobru, simplu, ştia să fie şi distant şi apropiat. «Ceea ce n-am uitat este prezenţa lui stenică. Vibra, ardea, se mistuia în entuziasmele lui, în elanurile lui, în voluptatea cu care pipăia o carte rară, în pasiunea cu care-şi expunea ideile şi exprima sentimentele, în incandescenţa cu care scria despre o carte descoperită de el şi care l-a uimit, despre un om care l-a fascinat, în pornirea explozivă şi patima cu care ataca un om sau o idee»[3].

Articolul ne vorbeşte, în continuare, despre intensitatea trăirilor emoţionale ale lui Mircea Eliade, despre «fierberea» continuă, despre frenetica sa căutare, cu atîta febrilitate, a absolutului, «deşi se tăvălea cu voluptate în toate relativităţile existenţei».

Materialul documentar al memorialisticii se completează reciproc cu cel al cărţii de tinereţe. Amănunte concrete despre *Un liceu model*, revista jucată de elevii clasei a VII-a a liceului „Spiru Haret" pe scena Teatrului Naţional, găsim doar în *Romanul adolescentului miop*. Amintirile se referă la interpretarea comediei lui Valjean, unde Eliade a fost protagonist, în uitata piesă a lui Nicolae Iorga, *Sarmală, amicul poporului*.

Distinsul poet Barbu Brezianu, într-un încă inedit interviu luat de mine în toamna anului 1981, evoca anii de şcoală de la Liceul „Spiru Haret", amintindu-şi că Mircea Eliade cînta la trombon în fanfară şi pedala la armoniul adăpostit pe coridorul liceului. La 29 decembrie, la Sfîntul Spiridon, avea loc sărbătorirea patronului liceului. Mircea cînta la pian partituri din Brahms şi Grieg, melodii din baletul *Coppelia* sau *Paiaţele* lui Leoncavallo. De asemeni, ştim, cu siguranţă, că-i erau familiari Beethoven, Rahmaninov şi Debussy. În acei ani lucra chiar la o «operă» (muzicală) intitulată *Tomiris*.

Mircea Eliade — îmi relata Barbu Brezianu în interviul citat — «a interpretat cu vervă vindicativă rolul profesorului de fizico-chimice Voitinovici, care tocmai îl lăsase corijent...»

Se pare că «viziunea» despre «clinele roşu» nu corespunde întru totul în rememorările celor doi prieteni. În cele aproape şase decenii scurse imaginile s-au cam aburit şi nu putem considera, totdeauna, amintirile drept certitudini.

Chimia era una din pasiunile adolescenţei lui Mircea Eliade. La 13 ani îşi improvizase primul laborator în pod, alături de mansardă.

Prototipul profesorului interpretat de el în revista *Un liceu model*, apare creionat favorabil în memorialistică:

«Profesorul de fizică şi chimie Voitinovici a observat repede cît eram de pasionat şi cît de mult ştiam pentru vîrsta mea, şi mi-a încredinţat cheia laboratorului liceului. Veneam, de cîte ori puteam, după amiezile, singur sau cu unul din colegii mei, şi încercam tot felul de experienţe».[4]

Casa din strada Melodiei (azi Radu Cristian — în spatele Pieţii Rosetti) a fost dărîmată încă din 1934 şi în locul ei a fost ridicat un bloc cu cinci etaje. Mansarda casei părinteşti a jucat un rol hotărîtor în viaţa lui Mircea Eliade. Ea este o permanentă prezenţă (şi un titlu de capitol) nu numai în *Romanul adolescentului miop*.

Primul volum de *Amintiri* se subintitulează — cum am văzut — *Mansarda*. Aici apar cîteva date concrete: masa de lemn era acoperită cu hîrtie albastră, pe pereţi «proprietarul» prinsese în pioneze copii după fresce tombale egiptene. Într-o lădiţă cafenie, aşezată sub măsuţă, se află corespondenţa, *Jurnalul* şi manuscrisele. Minuscula cămăruţă unde nu încăpea decît un scaun era ticsită de insectare, ierbare, colecţii de minerale, cărţi şi reviste. Eliade însuşi va evoca cu nostalgie cel mai îndrăgit loc al acelei mirifice epoci:

«Mi-e greu să-mi închipui cel care am devenit mai tîrziu, cel care sînt încă şi astăzi, fără aceste două odăiţe scunde, vopsite cu var, cu ferestruici (una din ele rotundă ca la o cabină de vapor), cu o sobă de cărămidă nemaivăzută, căci avea gura într-o odaie şi trupul în odaia cealaltă. A fost marele noroc al adolescenţei şi tinereţii mele, că am putut locui 12 ani acolo, că, mai ales, am putut locui ultimii cinci şase ani singur».[5]

Criticul de artă Ionel Jianu a avut amabilitatea să-mi răspundă la cîteva întrebări

[3] Arşavir Acterian, *Mircea Eliade în tinereţe*, în „*Echinox*", an XIV (1982), oct.—nolembr.—dec., no. 10—11—12, p. 6.

[4] Mircea Eliade, *Amintiri* (I), *Mansarda*, Colecţia „Destin", George Uscătescu, Madrid, 1966, p. 62.

[5] Idem, p. 23.

Biblioteca Fil. Bucureşti
SALA DE LECTURA

Mircea Eliade

Romanul adolescentului miop

VIII. PREMIANȚII

Azi dimineață s-au rînduit bănci în curtea liceului, s-a adus o catedră, cîteva scaune și o masă pe care s-au așezat cărțile de premii. Băieții se adunau în grupuri, îmbrăcați de sărbătoare, cu fețele luminate, mai serioși și nerăbdători. Unii se apropiau pe furiș de masă și-și aruncau ochii pe cărțile cu numele premianților. Se întorceau, și vestea se împrăștia printre bănci. Cel premiat, înroșindu-se, se prefăcea că nu crede.

— Nu-l ascultați... minte!

De fapt, însă, crezuse cel dintîi.

Băieții cei mari din clasa a opta veniseră cu pălării de pai, și se simțeau datori să rîdă și să disprețuiască. Tutuiau binevoitor pe cei mici. Apoi priveau cu toții pregătirile de lîngă catedră și masa cu cărți, comentînd figurile profesorilor. «Balaurul», servitor păros, își plecase capul ca să audă poruncile Domnului Director. Un secretar aduse o coală scrisă, cu numele premianților, ordonați alfabetic. Cîțiva părinți se așezau timizi în băncile din față, salutînd zîmbind profesorii.

Clasele a V și a VI apreciau exagerat glumele celor din a VII și a VIII. Aceasta, în nădejdea ascunsă că vor fi primiți în grupurile lor. Stăteau alături de cei din clasa VIII și le sorbeau cuvintele. Cînd li se adresau exclamări — erau fericiți. Unii aveau norocul să fie întrebați, cu alții se începea chiar cu comentarii. Aceia erau privilegiați. Prietenia cu «cei mari» se datora, fără îndoială, multor «gentileți» la bufetul liceului, la bodega din colț, sau la curse. Alții își statorniceau astfel de relații de la jocuri de cărți, prelungite, în taină, pînă după miezul nopții.

La zece și jumătate începu «serbarea». Domnul Director, pe catedră, rostește o cuvîntare ocazională. Arată «activitatea liceului, procentul de promovați și de premianți», sfîrșind prin îndemnuri.

«...la liceul nostru, Doamnelor și Domnilor, munca elevului, stăruința lui, inteligența și perseverența — mai bine zis — a acestui elev stăruitor și inteligent, care nu și-a pierdut timpul, ci a profitat de luminile pe care i le-a dăruit fără zgîrcenie liceul nostru, stăruința acestui elev, care sînt mulți în liceul nostru, a fost răsplătită. Să spunem deci — Doamnelor și Domnilor — după acest al șaptelea an de existență a liceului nostru, după faptă și răsplată...».

---

pentru o proiectată carte, *Convorbiri despre Mircea Eliade*. Celebra mansardă din strada Melodiei apărea astfel în aducerea-aminte a lui Ionel Jianu: «Intrarea era printr-o curte mică. Urcai pe o scară strîmtă și ajungeai în odaia lui Mircea, o odaie plină de cărți, unde nu vedeai decît cărțile și care părea mai mult o bibliotecă decît o încăpere confortabilă de locuit. Deși aveai impresia că te pierzi în mulțimea volumelor, Mircea avea totuși o muncă foarte bine organizată, cu nenumărate fișe care-i permiteau să folosească întotdeauna o bibliografie uimitor de bogată».

Mansarda din *Romanul adolescentului miop* păstrează, după cum se vede, unele detalii din realitate, ignorează altele și oferă cîteva amănunte necunoscute.

Mircea HANDOCA

Băieții, din fund, aplaudau și chicoteau pe sub bănci. La răstimpuri, profesorii întorceau capetele și îi priveau, aspru. Cînd s-a coborît dl. Director, maestrul de muzică a început să-și adune băieții pentru fanfară. Nu găsise decît nouă.

— Dl. Boloveanu?... întrebă, mai mult din ochi, Directorul. Maestrul exaspera.

— Haideți Domnilor, ce D-zeu? Unde e toba mare? Cîți trompetiști *alto* sînt? Trompetist *alto* eram și eu. Dar mi se umflau buzele și răsuflam obosit după fiecare ședință. Ceea ce m-a hotărît să nu mai viu la repetiții, de două luni. Ca să nu mă vadă mă pitii sub bancă.

Maestrul și-a strîns bagheta și — obez iluminat — a început. «Marșul» era una din numeroasele sale compoziții. Fără tromboane suficiente și cu un toboșar anemic — fanfara nu izbuti să emoționeze. Melodia se pierdea pe alocuri, acoperită de acompaniamentul trompetelor *alto*. Finalurile se împlineau mai întotdeauna fals, spre ciuda dlui Director. Maestrul se zăpăcise cu totul. Cînd metalul tremura cu un semiton mai jos, se apropia de cîntăreț și-l lovea cu bagheta.

— Am să te spun d-lui Director...

Apoi, către întreaga fanfară:

— Dacă nu veniți la repetiții?... *Forte* acolo, *forte!*... Aplauzele, prea lungi, au făcut să roșească pe Director și pe Maestru.

— Să cînte «Potpuriul» dumitale, propuse imperativ dl. Director.

Băieții așteptau ca pe o delicioasă revelație ultima compoziție a Maestrului.

— Bravo! Bravo!...

O privire de lîngă catedră, îi liniști.

Părinții deveniseră nerăbdători. Premianții — transpirau.

— Ssst!... La patru, începeți... Un doi...

«Potpuriul național» începea cu o doină. Dar solistul, un brun înalt și scofîlcit, obosise. Cînd trebuia să țină nota mai mult de trei măsuri — își umfla obrajii, stacojii, își închidea ochii. Sunetele se îngroșeau, se înăspreau.

— Firănescule!, mai cu putere!..., imploră maestrul, strîngînd bagheta.

Un grup de elevi dinapoia fanfarei, repetară încurajarea:

— Nu te lăsa, Firănescule!...

Solistul răsuflă umed cînd se sfîrși doina și începu sîrba. Întreaga fanfară zîmbea publicului, maestrul zîmbea fanfarei, iar publicul acompania cu vîrful ghetelor.

Grupurile de elită, din fund, organizară un acompaniament pe pupitre. Părinții întorceau capetele, întrebători. Atunci d. Director se ridică, și, în mijlocul sîrbei, glăsui:

— Hei! Voi ăia din fund, vă dau afară...

Diletanții amuțiră. Amuți, peste puțin, și fanfara, acoperită cu aplauze. Cinci minute pauză. Apoi, începură premiile. Un secretar, peltic, striga.

— Brădescu Mihail, cl. VIII Reală, premiul I cu cunună.

Fanfara intona arpegiul glorificator:

— Do-mi-sol-do. Do-sol-mi-dooo... Do-mi-sol-do...

Destul... Vasilica Dumitru, clasa VIII-a Reală, premiul al doilea.

— Bravo!... Bravo Dumitre!

Vasilica Dumitru, înalt, ghebos, cu urechile lungi, ciupit de vărsat, pistruiat, cu nasul roșu și fruntea îngustă — înaintă timid, ca fiu de spălătoreasă, pînă la masa cu premii. Directorul îi zîmbi dulceag, îi strînse mîna și-și netezi apoi încruntat pletele. Se strigară alți fericiți și sîrguitori elevi. Își luau fiecare brațul cu cărți sau numai cîte o carte, și cu fețele îmbujorate se întorceau împiedicîndu-se, nemaicutezînd să intre în bănci. Vorbeau între ei, își cercetau premiile, iar din fundul sufletelor se ridicau invidiile ca niște aburi calzi. Ceilalți, mulțimea anonimă a promovaților mediocri și a corigenților — dintre repetenți nu veniseră nici unul la serbare — aplaudau fals răsplata colegilor încununați.

— Bravo Mandea!

— Să trăiască!

— Bravo Sandule!...

Strîngeau mîna lui Alexandru Alexandrescu, dar ei gîndeau că fiecare ar fi putut fi, tot pe dreptate, încununat. Şi unii se întunecau, iar alţii exagerau masca bucuriei, aplaudîndu-şi din răsputeri colegii.

Eu ascultam şi îmi era teamă ca ceilalţi să nu afle ceea ce se petrecea înlăuntru-mi. Voiam să par liniştit — ca să nu se spună că invidiez pe cei cîţiva neghiobi încoronaţi. Dar, înconjurîndu-mă premianţii — simţeam că îmi slăbesc puterile. În curînd aveam să-mi trîmbiţez ura. Uram pe acei adolescenţi cu frunţile înguste, inculţi şi impersonali, care îşi învaţă lecţiile, se duc la cinematograf şi se masturbează în fiecare noapte. Uram trupurile acelea plăpînde sau robuste, albe, negricioase — şi feţele roze, sau palide, cu ochii încercănaţi şi supţi. Munca mea, şi torturile mele, şi rezultatele mele — nu erau preţuite. Aceasta — pentru că nu puteam învăţa Matematica şi nu ştiam Germana. Judecam cu o fierbinte nedreptate. Ceea ce îmi plăcea mie — acelea erau necesare. Ce să zic cu Matematica la Ştiinţele naturale.

— Învăţ ce-mi place mie, m-auzi? Toţi sînteţi nişte imbecili...

Încheiam astfel, brutal, discuţia cu un coleg premiant.

— Imbecili, m-auziţi?...

Poate urlam, pentru că se întorceau capete către mine şi colegul s-a furişat, intimidat.

M-am liniştit, apoi, gîndind la biblioteca şi manuscrisele mele — şi la turma adolescenţilor. Ca întotdeauna, ca să mă mîngîi, exageram.

Am cercetat cu Dinu listele ce se lipiseră la un geam. Din clasa noastră erau patru corigenţi la Matematică: Dinu, Chioreanu, eu şi Bonaş. Dinu îmi era prieten. Ceilalţi doi, cei mai proşti din întreaga clasă. Faptul ar fi trebuit să mă umilească. Altădată, aveam cel puţin tovarăşi mai selecţi de corigenţă...

M-am întors cu Dinu, glumind.

Cînd venii la masă, întrebai de la uşă:

— Ştiţi cîţi corigenţi sunt de la noi, din clasă, la Matematici? Şaisprezece.

S-au mirat cu toţii. Mă priveau prietenos şi încercau să mă consoleze. Eu mă prefăceam trist, dar mă bucuram din tot sufletul că tata nu-mi predică nimic şi că mama nu mă va lipsi de bani în săptămîna aceasta. Mi-au cerut amănunte asupra serbării, asupra profesorilor, prietenilor, colegilor, cunoscuţilor, necunoscuţilor.

A trebuit să mă prefac trist pînă seara.

Sau, poate, sunt cu adevărat trist...

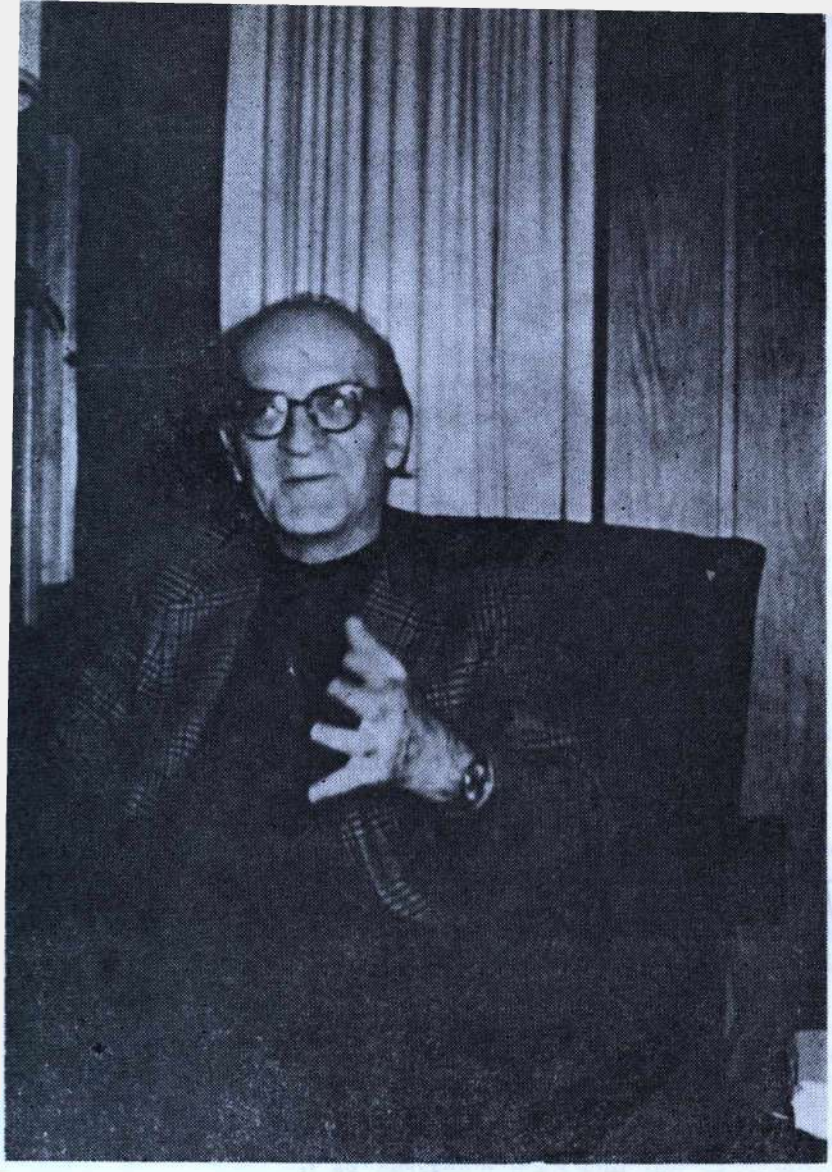
PARTEA A II-A

I. MANSARDA

Peste case plumburii, departe — se zăresc doi plopi. Doi plopi bătrîni şi resemnaţi, crescuţi într-o curte cu grilaj de fier. Cînd înverzesc plopii, eu ştiu că e primăvară, şi îmi spun: Iată, a venit primăvara... Mă ridic de la masa mea, deschid ferestruicile, şi privesc în stradă. Trec oameni fericiţi pe stradă, şi soarele îmi zîmbeşte. Întîlnesc atîtea ispite cînd mă plec şi privesc pe ferestruică... De aceea mă tem să privesc şi mă aşez mai frumos la masa mea.

Primăvara, odăiţa e tristă. Eu nu vreau să fie tristă, dar aşa e. Afară e soare mult şi nelinişte, şi ghicesc zbor de albine, şi ramuri înflorite, şi castani umezi. În odăiţă, soarele a adus lumină multă, dar lumina se revarsă pe ferestre, înapoi, afară. La mine — e stingheră. Tavanul e scund şi rafturile cu cărţi sunt neînsufleţite. La mine, totul e mort. Şi cutiile cu insecte, şi ierbarul, şi biblioteca, şi teancurile de reviste. Şi peste toate se aşterne praf, şi seara se face tot mai multă tăcere. Şi ghicesc atunci cum se strecoară pe sub castani — perechi.

Dar în toamnele reci şi umede, cît sunt de fericit în singurătate... Privesc în jurul sobei de zid şi gîndesc: poate, la toamnă, nu voi mai privi singur jăratecul şi nu

voi mai asculta singur vîntul... Apoi rîd și îmi spun: de cîte toamne nu gîndesc același lucru?... Dar parcă eu nu știu că atunci îmi muște buzele ca să nu plîng, și îmi șterg lacrimile în fața jarului, pe furiș, mîngîindu-l cu dorurile mele?...

Copilăria s-a stins între pereții văruiți, sub tavanul scund. Aici am fost eu mic. În locul patului de lemn roșu, era un pat ca un leagăn. Îmi amintesc atîtea ceasuri, atîtea închipuiri care știu că niciodată nu se vor întoarce. Ei Doamne, îmi spun eu zîmbind, nu pot rămîne întotdeauna copil. Trebuie să mă schimb, să fiu mare — mare atît cît vreau eu. Poate va trebui să îndur, să mă sfîșie triștețI, să mă turbure ispite. Dar dacă altfel nu se poate?

De ce subliniez eu cuvinte, în acest carnet pe care nu-l va ceti nimeni? Aș vrea să cuprind acum sufletul mansardei, pe care îl simt, care mi se apropie în singurătate numai mie. Atîția ani s-au scurs, cu tăceri, cu desfătări. Cîte n-am visat eu din patul de lemn roșu... Nu trebuie să fiu trist dacă visurile au rămas vise, dacă eu n-am ajuns fermecător, dacă n-am cutreierat încă India, dacă nu s-a îndrăgostit nici o Marie Bash-Kirtseff de mine... Visez acum vise noi și dulci. Iar visele se strecoară în viața mea, și mie îmi par viață, și altora par vise.

Sunt încă trist? Poate nu se va urca nimeni pînă la mine. Ce să citesc?

Doamne, dar cărțile sunt stupide și reci. Eu le-am slăvit într-un caiet gros, pe care mi-a plăcut a-l intitula: *Călătorie în jurul bibliotecii mele*. Voiam să scriu, la început, un roman. Eu eram amantul, logodnicul și soțul. Biblioteca îmi era amantă. În loc să povestesc întîlniri între îndrăgostiți, eu scriam laude virginității cărților. Scriam comentarii asupra femeilor din Balzac și mă convingeam că e mai desfătătoare mîngîierea unei elzeviriene decît a unei curtezane. Un capitol îl închinasem cărților cu semnături și dedicație. Un altul culorilor copertelor, altul insignelor editoriale. Capitolele acestea aveau șase pagini fiecare. Scrisesem cinsprezece capitole. Într-o seară am descoperit absența intrigei. Aceasta m-a deprimat. Am părăsit caietul gros, cu multe elegii, cu multe dialoguri. Dacă l-aș căuta acum în ladă, l-aș găsi — alături cu atîtea «jurnale», cu atîtea pachete scrise. Dar acum nu-l caut — pentru că mă simt fericit, senin, ușor, și nu vreau să mă cuprindă tristețea.

...Ce să scriu, ca să scriu ca să uit tristețea? Poate chiar *Romanul adolescentului miop* îl voi scrie din același îndemn. Dar nu trebuie să mă gîndesc. Nu trebuie să mă gîndesc — ci să scriu.

În fața mansardei mele se deschide o curte cu grădină sfielnică. Dincolo de grilaj — strada. Nu-mi cunosc vecinii. De ce să-i cunosc? Nici unul nu are o fiică. Nu; aceasta nu poate fi scris în roman. Voi mărturisi, acolo, că îmi disprețuisem vecinii

În faţa mesei, prin ferestruică, zăresc ferestrile unui iatac. Sunt fericiţi într-însul doi tineri pe care nu-i cunoaşte nimeni. Soţul aduce prăjituri la amiazi. Eu mă întorc de la liceu abătut, lovind cu geanta gardurile. Îl zăresc, citeodată, sunînd grăbit şi îmbujorat. Mă gîndeam: Oare îl sărută? Îmi făgăduiam atunci o soţie mică şi caldă, care să mă sărute şi să-mi pronunţe numele clar ca un rîs.

Seara, soţia pregăteşte ceaiul pe o măsuţă joasă. Eu citesc în umbră, ca să nu-i stînjenesc. Din pricina tramvaiului, nu aud. Dar ei vorbesc atît de încet... mă mîngîi eu.

Citesc pînă tîrziu, cînd noaptea se linişteşte, se transfigurează, rece, tainică, albastră Lumina se stinge în iatacul vecinilor mei, brusc. Eu zîmbesc asupra cărţii. Acum îl sărută — îmi spun, fără să mă supăr. Şi citesc, înainte cu ochii osteniţi. Şi deodată — se face lumină în iatacul cu umbre. Nu zăresc nimic limpede. Se aprind becuri voalate de şaluri vişinii, se aprinde în treacăt lampa de la un mic birou. Apoi — iarăşi întuneric. Eu stau la îndoială; ce să cred? Şi schimb cartea, care mi se vădeşte deodată inutilă şi stearpă.

Şi citesc pe carte nouă. Şi ridicînd la răstimpuri ochii la fereastra vecinilor, întîlnesc lumină timidă. De cîţi ani se iubesc? — mă întreb eu, aşa, ca să nu mă supăr. Îmi făgăduiesc o soţie blondă. Şi iarăşi schimb cartea.

Tîrziu, după miezul nopţii, ferestrele se luminează din nou.

Zîmbesc, acesta-i surmenaj inconştient — hotărăsc eu, pizmaş şi superior. Firește, cartea cetită mi se pare seacă. Mă întorc atunci la *Brand* sau la *Eclesiast*. Adormeam cu gîndul la deşertăciunea trupului şi a lumii. Adormeam dispreţuindu-mi blînd vecinii.

...Dar de unde am plecat? De la sufletul mansardei, poate. Ce fericit mă simt că uit tristeţea. Şi ce fericit sunt că voi scrie despre sufletul mansardei mele. Cum să nu-l cunosc şi să nu-l îndrăgesc, cînd am lăcrămat în atîtea amurguri aproape de el? Mi se descoperă numai mie. Îl ghicesc în fiecare carte, în fiecare cadră, în fiecare amintire. E întipărit pe ziduri, pe rafturi. Cînd apropii, iarna, jeţul de sobă — mă zăresc cu mulţi ani în urmă, lîngă aceeaşi sobă de zid, aşteptînd noaptea Sfîntului Vasile. Lungit în patul roşu — mă copleşeşte tristeţea celui dintîi plîns neştiut mamii. Lîngă ferestruici — mă aflu toamna. La masă — îmi amintesc cei dintîi caiet scris clandestin, cu o copertă indicînd: *Nuvele*, vol. I.

Vieţuiesc cu toate aceste umbre străvezii lîngă mine, iar eu păşesc înainte şi ele rămîn în aceleaşi locuri, stinghere cînd mansarda e luminată de prieteni. Atunci le zăresc, le zîmbesc numai lor. Nimeni nu le bănuieşte farmecul. Nimeni nu ştie că eu m-aş sufoca respirînd alt văzduh decît acela al odăiţii în care am învăţat slovele pe o tăblie neagră de carton. Cînd mă întorc din stradă, mîngîi cu ochii zidurile. Sufletul lor se topeşte alături de al meu. Ce se va întîmpla dacă mansarda va fi stăpînită de altul!...

III. FĂNICĂ

Fănică a scris o « Revistă ». Se numeşte *Un liceu model* — şi se va juca de Sfîntul Spiridon. De Sf. Spiridon se face întotdeauna serbare mare. Se ţine mai întîi o conferinţă, apoi cîntă fanfara şi corul, apoi declamaţii. La sfîrşit — jocuri şi gimnastică. Sf. Spiridon e o zi neuitată. În săptămîna aceea Dl. Director ne zîmbeşte binevoitor şi nu « ascultă », şi nici nu cere caietele cu cuvinte la germană, şi nici nu ne dă lecţii multe. Iar profesorii vin tîrziu în clasă.

În anul acesta, însă, serbarea va fi fără pereche, pentru că se va juca *Un liceu model*. E vorba de liceul nostru.

Personagiile sunt profesorii noştri — şi Fănică ne-a împărţit chiar rolurile. « Directorul » va fi Bricterian. Aceasta, pentru că Bricterian joacă cel mai bine dintre toţi.

E înalt, păşeşte sigur pe scenă şi vorbeşte apăsat. A jucat din clasa IV-a, de cîte ori s-a dat vreo piesă la serbările noastre, şi a jucat şi la «Muza».

Fănică, autorul, are să joace două roluri. Întîiul — pe un părinte revoltat împotriva taxelor. Apoi, pe elevul bolnav de gălbenare din pricina chimiei. Nici nu se putea altfel. Din primăvară, Fănică nutreşte o cruntă răzbunare împotriva lui Taivinovici. Taivinovici nu-l persecută, dar Fănică este un băiat peste fire de fricos şi cu nesfîrşită spaimă de chimie. În primăvară, îngrozit de formulele acizilor organici şi a seriilor aciclice — s-a îmbolnăvit. S-a îmbolnăvit de gălbenare şi a zăcut pînă la sfîrşitul lui Aprilie. În săptămînile acelea s-a hotărît să scrie «Revista».

În cancelarie, în actul I, se desfăşoară un dialog, între elevul bolnav de gălbenare şi profesorul de chimie. Dialogul e scris în cuplete rimate şi e foarte spiritual.

Pe Taivinovici îl joc eu; poate pentru că am părul roşu şi cunosc formulele seriilor aciclice. Cînd Fănică mi-a comunicat vestea — eu am rîs stînjenit şi l-am bătut zgomotos pe umăr. Fănică mi-a zîmbit dulce ca un Director de teatru, şi m-a asigurat de succes. Episodul nostru e unul dintre cele mai izbutite. Fănică l-a scris cu toată patima amintirilor săptămînilor petrecute bolnav de gălbenare. Şi îl va juca cu entuziasm.

Toţi băieţii sunt siguri că voi interpreta de minune pe «cîinele roşu». Îmi aduc aminte că am mai jucat acum un an, tot de Sf. Spiridon, pe un ajutor de comisar. Stăteam la birou, cu faţa spre public şi mă trudeam să atrag atenţia spectatorilor printr-un «joc de scenă» pe care-l închipuisem atunci. Anume — mă prefăceam că nu pot scrie pentru că aveam peniţa stricată. De aici, o sumă de gesturi şi priviri — pline de haz, în credinţa mea.

Am avut, totuşi, succes. Trebuia să aduc din culise o cafea pentru comisarul şef. Cum am ieşit pe uşă — cineva mi-a întins o tăviţă şi m-a sfătuit să păşesc încetişor, ca să nu răstorn ceaşca sau paharul cu apă. Sfatul m-a îngrozit. Eu îmi scosesem ochelarii pentru că aşa voise regizorul. Cînd m-am întors, deci, cu cafeaua Şefului — am căutat să calc mai prudent. Am apărut pe scenă cu capul în jos, cu braţele tremurînd şi cu picioarele nesigure. Toţi au crezut că aceasta era o «creaţie» de a mea — şi au apreciat-o.

Eu am mai jucat şi la societatea noastră culturală-dramatică, la «Muza». Dar foarte puţini băieţi m-au văzut acolo.

Fănică ne-a povestit şi alte episoade. În actul I, scena I, — patru elevi mondeni dansează în cancelarie. Au venit să se plîngă Directorului că pedagogii nu-i lasă în clasă. Şi nu-i lasă pentru că au părul prea mare. Băieţii mondeni sunt revoltaţi. Dacă îi mai tunde şi de data aceasta, dacă li se mai pun «numere» la tunică — nu mai au curajul să vină la nici un ceai şi la nici un bal. Totuşi — pentru că Directorul nu e în cancelarie — elevii mondeni dansează. Apoi, cîntă fiecare cîte un cuplet în care se pomeneşte de «thea-room», «Petit Parisien» şi «La Garçonne».

În timp ce Fănică fredonează sufocat cupletele (pentru că el nu e tenor) — băieţii se întreabă cari vor fi interpreţii elevilor mondeni. Va trebui să fie frumoşi, să aibe tunici elegante, să ştie să danseze şi să cînte. Unul singur — e Robert. Cînd aude aceasta, Robert închide puţin ochii — şi primeşte. El ne mărturiseşte modest că va fi cel mai bine «în rol». Al doilea elev monden — va fi Gianni Gianni — n-a jucat niciodată; nici la «Muza». Nu ştie nici să declame, nici să cînte. Gianni, însă, e un autentic băiat monden. Se pudrează, se parfumează, vorbeşte franţuzeşte, e grăsuţ şi entuziasmat după dans. Gianni s-a înroşit cînd autorul i-a comunicat rolul. E încurcat — şi ne priveşte pe toţi cu dragoste. Noi, de asemenea îi zîmbim dulce şi îl încurajăm cu privirea.

Al treilea elev monden va fi Locusteanu. De bucurie — Locusteanu ghiontesţe pe autor şi îi strigă neghiob: «mă Fănică, mă!» Autorul zîmbeşte şi acestuia şi îi recomandă să soarbă ouă moi înainte de serbare — ca să aibă voce. Asupra celui de al patrulea elev monden — se ridică discuţii. Morariu nu vrea să primească. Spune că nu ştie să cînte. Morariu are, însă, o tunică prea frumoasă ca să nu apară pe

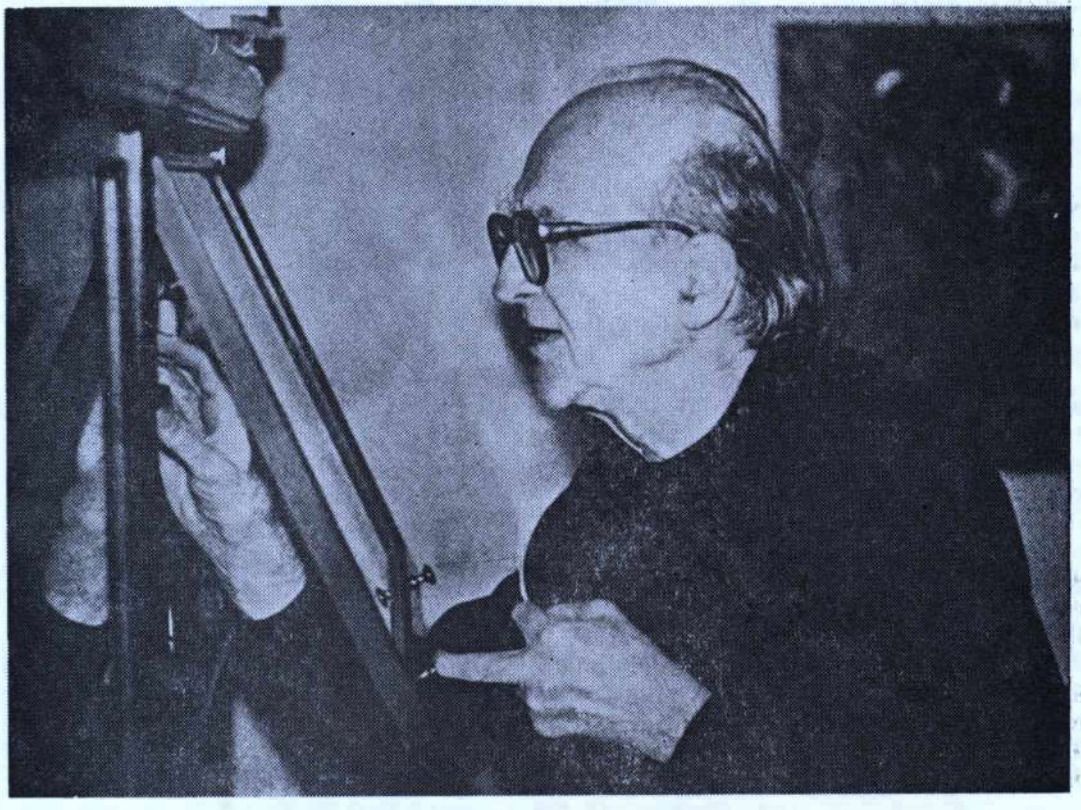
scenă. Fănică stăruie. Îl asigură că poate cînta cît de încet va dori. Poate chiar spune cupletul — pentru că melodia o va susține orchestra. Morariu refuză încăpățînat. Unii, însă, sunt convinși că va primi să joace în foarte puțin timp.

Dinu se află și el între noi, și se arată entuziasmat pentru « Revistă ». Eu cred că ar fi mulțumit să joace și el pe unul dintre băieții mondeni. Are încă proaspăt în minte succesul de la « Muza », cînd a apărut în pajul lui Don Juan, cu perucă neagră și pelerină de mătase galbenă. Dinu nu mai este, însă, la liceul nostru. A vrut cu tot dinadinsul să aibă părul mare în anul acesta — și s-a înscris la Matei Basarab. Acolo îi lasă, chiar, să vină fără uniforme și fără șepci...

Fănică a început să cînte cupletul părintelui revoltat de taxe. Băieții îl ascultă răpiți, și zîmbesc de cîte ori autorul îi privește. În pauze — entuziasmul izbucnește. Unii cer lămuriri și Fănică le dă cu bunăvoință.

Fănică e mărunt și slăbuț. Fredonînd atîtea cuplete de tenor — răsuflă greu și se șterge cu batista pe frunte. E obosit. Cu toate acestea, cînd ajugne la scena în care un bacalaureat mărturisește cu entuziasm fericirea libertății și a pletelor — Fănică prinde puteri noi. Închide ochii și strînge fălcile — pentru că cupletul este tot pentru tenor. Se face roșu și lăcrimează. Succesul e, însă, deplin. Robert — care știe că va juca pe bacalaureat — rîde din inimă și felicită pe autor. Se discută costumul bacalaureatului. Robert crede că va trebui să poarte o haină modernă, pantofi de lac și batistă de mătase. Fănică se împotrivește. Bacalaureatul vine în cancelarie ca să-și capete diploma. Nu poate fi îmbrăcat, deci, decît în uniformă și cu număr.

Robert regretă și primește. Eu știu că el ar fi dorit mult să apară pe scenă elegant și fardat — ca să impresioneze domnișoarele din sală. Cu toate acestea — e sigur de izbîndă. Ne mărturisește că va fi aplaudat în scenă deschisă. Și privește, cu înțeles, spre Dinu. Dinu fumează.

Fănică se grăbește cînd ajunge la actul II. Cortina se ridică în timp ce orchestra intonează un marș eroic.

În cancelarie, profesorii s-au adunat pentru a protesta împotriva Curbei Lalescu. Sînt nemulțumiți de salarii — și fiecare pășește în fața publicului și-și slăvește însușirile. Fănică, însă, e răutăcios. În glorificarea profesorilor, el alege tocmai părțile slabe. Băieții îl aprobă din suflet.

.....

Ne apropiam de Valea-Călugărească. Eram cu toții nerăbdători să vedem via lui Morariu. Morariu ne invitase în Duminica aceea la via lui. Ne-a vestit că vor fi culegătoare tinere și must. Va fi și vin vechi. Toți arătau, însă, îndestul de indiferenți față de mustul și vinul lui Morariu.

Ziua, am mîncat struguri și ne-am jucat cu bulgări prin vie. Eram împărțiți în două tabere: unii hoți, ceilalți polițiști. Polițiștii trebuiau să prindă pe hoți. Fănică statornicise regulile jocului: nu aveam voie să zvîrlim cu bulgări mari, nici să lovim în cap. Se admiteau duelurile cu aracii de vie; se admiteau de asemenea, alergările. Cînd hoțul era, însă, prins, nu mai avea voie să fugă.

Eu am fost hoț și am rezistat eroic cu o ramură de salcîm împotriva lui Petrișor și a lui Manu. La urmă, a trebuit să fug. M-am împiedicat într-un vraf de araci și polițiștii au zvîrlit cu bulgări după mine — fără să mă poată lovi.

În ceea ce mă privește, am despresurat pe doi tovarăși, hoți ca și mine — și am nimerit cu un bulgăre în spinarea lui Robert, care își lega șiretul de la ghete.

Seara, a fost masă mare. Eu am adormit, însă, de timpuriu. Mă siliseră să beau nenumărate pahare cu vin roșu și alb. Ceialalți s-au culcat în zori. Culegătoare au fost din belșug — dar băieții s-au arătat indiferenți. Aceasta, pentru că părintele lui Morariu a rămas, tot timpul, lîngă noi.

IV. DOMNUL REDACTOR

Hotărît să capăt bani de la revista d-lui Leontescu, am pretextat, o «afacere familiară» și mi s-a îngăduit să lipsesc ora a treia, de la Gimnastică. Am alergat acasă ca să-mi schimb tunica și să-mi las șapca. Dl. Leontescu mă știe student. De faptul acesta se și leagă nădejdile mele. Redactorul foii literare, ca și ziarul care o editează — manifestă caldă simpatie pentru studenți. Am întîrziat de multe ori împreună, plîngînd mizeriile universitare. În gîndul D-lui Leontescu, eu sunt student la Litere; de aceea mă obosește cu sfaturi și cu sugestii pentru viitoarea mea carieră publicistică. Îmi mărturisește, citeodată, că îi voi călca pe urme.

Am urcat scările cu oglinzi puțin turburat. Nu era sfiiciune, nici teamă. Mă obișnuisem să bat la ușile redacțiilor, să pășesc șovăind către domnul de la birou, să întreb cu glas scăzut dacă pot vorbi cu Domnul prim Redactor și să bîlbîi. Am avut și eu, dealtfel, micile mele satisfacții. Într-o seară, cineva auzindu-mi numele mi-a zîmbit prietenește și mi-a întins o mînă caldă. Am fost atît de emoționat, încît n-am mai avut curajul să-l întreb dacă mi se pot plăti articolele. L-am întrebat, însă, după o săptămînă și am strîns aceeași mînă caldă.

Altădată — Redactorul mi-a lăudat un articol pe care îl publicase în fruntea revistei. Eu am zîmbit orgolios în tot timpul discursului. N-am căpătat, însă, nici atunci, nimic. Mi-a spus că revista se vinde greu, că bani sunt puțini, că deabia trăiește el, ca vai de lume, cu ce-i dă Directorul. Redactorul era elegant îmbrăcat și-și cumpăra foarte multe cărți franțuzești.

Pe Dl. Leontescu îl cunosc din vară. Îmi publica tot ce-i trimiteam prin poștă, în plicuri mari, albe. Citeodată îi scriam și despre nevoile mele și lăsam să înțeleagă că sunt student sărac și că m-ar putea ajuta. Încercam să par îndurerat. Mă trudeam să scriu pagini duioase, pe cari le semnam cu numele întreg și cu adresă. Așteptam,

apoi, înfrigurat, săptămîna întreagă. Domnul Redactor îmi publica număr după număr articolele. Acasă, sau la *Posta redacției* — nimic.

Într-o zi am precizat: pentru douăzeci de articole, cîte îmi publicase pînă atunci, ceream cinci sute de lei. Douăzeci și cinci de lei de articol. Nu era mult. Îi ofeream, de asemenea, alte articole în lucru — cu același preț. Îi ofeream, pe deasupra, gratuit — nenumărate notițe mărunte.

Au trecut, ca întotdeauna săptămîni. Și mă chinuie gîndul că am putut rămîne atît de senin. M-am hotărît, însă — să cunosc personal pe Domnul Redactor.

L-am cunoscut astă vară. L-am găsit fumînd leneș în redacție, alături de cîteva gazete. O frunte mică, încrețită. Ochi șireți înapoia ochelarilor de presbit. M-a întîmpinat cu entuziasm. Nu mi-a oferit nici un scaun, dar mi-a lăudat articolele asupra lui Romain Rolland. Cele mai proaste articole, socoteam eu. Mi-a spus că îi place «orizontul meu larg» și «felul meu de a mă exprima». Vorbea întrerupt și clipea din ochi. Mi-a spus că colaborarea mea a ajuns indispensabilă revistei. M-a prezentat unui domn venit mai tîrziu în redacție, care mi-a strîns indiferent mîna, fără să se ridice de pe scaun.

În ziua aceea nu i-am pomenit nimic de onorariu. Domnul Redactor mă rugă, însă, să-l vizitez de cîte ori aveam răgaz. Am făgăduit. Am făgăduit, firește și articole.

După cîteva săptămîni, l-am vizitat. Își lăsase ochelarii pe masă și se scărpina în cap. M-a privit aspru; îl tulburasem. N-am avut atunci curaj să-i vorbesc de onorariu. La plecare mi-a strîns mîna și mi-a urat spor la muncă. I-am făgăduit alte articole.

Dar nu pierdeam curajul. Am bătut la ușa redacției într-o vineri seară, cînd știam că e singur. Făcea corectura articolului de fond: «Să vibrăm!» L-am lăsat să sfîrșească. M-a privit atunci cu bunătate și m-a întrebat dacă stărui în a studia Orientul. Eu i-am vorbit cu entuziasm de lecturile și planurile mele. Dl. Redactor părea că se interesează. A zîmbit. Am atacat atunci direct, cu o liniște care m-a uimit. Dl. Redactor a șovăit și și-a șters ochelarii cu batista. Eu îl priveam fix și simțeam cum mi se dogoresc obrajii. Rupse tăcerea fără eroism. Îmi făgădui că va vorbi Directorului. Îmi mărturisi că articolele mele sunt cu adevărat «bune», că îi place «orizontul larg» și celelalte. Că va stărui pe lîngă Director. Că el înțelege situația mea. Dar ce poate face el? Directorul e totul — și el nimic. Ne-am strîns mîinile fără enzuziasm.

De atunci nu l-am mai văzut.

* * *

Dar astăzi la ora de Gimnastică, am urcat scările cu oglinzi. Eu sunt un tînăr cunoscut pe sălița ce duce la redacție. Mă cunoaște și portarul și cei doi ajutori de portar, și omul de serviciu care stă pe o bancă rezemată de zid și întreabă pe orice nou venit.

— Domnul ce dorește?

Astăzi, însă, omul de serviciu nu mi-a dat voie să intru în Redacție.

— Numele d-voastră?

I l-am rostit sonor și demn. A intrat în redacție. Am auzit cîteva cuvinte și am recunoscut glasul D-lui Leontescu. Îmi pregăteam cele dintîi fraze: eram sigur că mă va primi îndată. Omul s-a întors.

— Dl. Leontescu vă roagă să așteptați puțin.

Eu m-am așezat pe bancă. M-am trudit să par îngîndurat. De fapt, deabia puteam să-mi stăpînesc necazul. Omul de serviciu s-a așezat lîngă mine, senin. Eu îmi făgăduiam răzbunare cruntă, definitivă, rafinată.

Mă închipuiam tînăr cu faimă, cu volume tipărite și portretul reprodus în revistele de seamă. Pe stradă, alături de mine, trece Ilie Leontescu. Mă pregăteam să sorb din plin răzbunarea, cînd omul de serviciu mă întrerupse cu o întrebare stupidă. Îmi aminti că sunt în vizită la Dl. Redactor — și mă încruntai. Încercam să mă liniștesc. Dl. Redactor are de scris, fără îndoială, un articol ce nu mai poate fi întîrziat. Sau

trebuie să sfîrşească corecturile. Am numărat în gînd pînă la cinzeci. M-am oprit Mai număr încă douăzeci. Voi bate apoi la uşă.

— Nouăsprezece... De la «nouăsprezece» la «douăzeci» a trecut mult. M-am ridicat de pe bancă.

Douăzeci... Am intrat. Dl. Redactor privea distrat pe fereastră. În odaie se făcuse cald şi dl. Redactor rămăsese în vestă. La altă masă, un domn adormit traducea agale dintr-o carte cu copertele galbene. Am strigat «bună ziua!».

Dl. Redactor m-a privit curios. M-a recunoscut şi mi-a întins mîna. Ca niciodată, m-a poftit să şed.

— Ia loc, te rog.

— Mulţumesc.

M-am apropiat discret de el. Dl. Redactor, în vestă, părea un domn blînd.

— Ce-a spus Dl. Director, D-le Leontescu?

— Domnul Director?

M-a privit pe sub ochelari, întrebător.

— Ce vrei să spună Dl. Director?

— Ştiţi... mi-aţi făgăduit...

Dl. Redactor m-a recunoscut pe deplin. S-a încruntat şi şi-a mîngîiat fruntea. M-a poftit din nou să şed, şi m-a privit trist. Eu am înţeles. Eram hotărît să sfîrşesc.

— Am vorbit. Se face. Îţi spun eu că se face. I-am spus D-lui Director cum stau lucrurile...

Privirea mea l-a dezarmat.

— A spus că se face, dar trebuie să mai aştepţi pînă la Crăciun. Atunci se măreşte bugetul redacţiei. Şi D-ta vei fi cel dintîi la onorariu...

A vorbit mult, stînjenit. Eu zîmbeam. Atunci şi-a ridicat brusc capul şi m-a privit prin ochelari.

— Eşti lipsit de mijloace?

Am fost ispitit să exagerez.

— Cu totul lipsit...

Dl. Redactor m-a privit blînd.

— Se face... Îţi spun eu...

Eram dezgustat şi obosit. Mă umilisem mult şi fără nici o izbîndă. Cel care învinsese era Dl. Redactor. Dl. Redactor învinge întotdeauna.

Mi-a arătat corectura ultimului meu articol. Şi am zărit cîteva clipe, coperta revistei. Am roşit.

— Ce ne mai scrii?

Zîmbete.

— D-ta care ai talent cu carul...

Zîmbete.

— Îţi public orişice. Doar te cunosc eu.

Zîmbeşte.

— Hai? ce zici tinere?

— Ce să zic, D-le Redactor?...

— Viaţă, ce să-i faci?!

— Tocmai...

— Dar să nu te descurajezi.

— ...

— N-ai dreptul. Eşti tînăr.

— ...

— Prin cîte am trecut eu. Hai?

— Cred, D-le Redactor.

— Multe, tinere, multe...

— ...

— Eu am, mă înțelegi, un volum de versuri, și n-am parvenit să găsesc încă un editor...

— ...

— Un editor, Domnule, mă înțelegi? E o batjocură.

Dl. Redactor se înflăcărase. Se scarpină la răstimpuri în cap. Eu îl priveam, zîmbind. Mi-a vorbit mult. Și la sfîrșit ne-am strîns mîinile, aplecîndu-ne fiecare din șale.

Am recunoscut că isbînda a fost a D-lui Redactor.

M-am întors abătut la liceu.

Începuse ora a patra. Dar de astăzi mi-am făgăduit solemn să nu mai trimit nimic D-lui Ilie Leontescu. Deși am talent cu carul. Și deși mă cunoaște el și aș putea scrie orice..

VI. REPETIȚII

Au început repetițiile pentru *Un liceu model*. Ne adunăm în fiecare seară în sala de muzică. Regizorul este dl. Filimon — de la Teatrul Național. Dl. Filimon ne regizează toate piesele pe cari le reprezentăm la serbări. Cunoaște băieții și îi simpatizează. Fumează mult, ne bate prietenește pe umăr, și ne povestește discret anecdote. Anecdote cari nu trebuiesc repetate nici acasă, nici în clasă — adaogă dl. Filimon.

Profesorii au primit cu căldură să jucăm «revista» lui Fănică. Acum vreo zece zile, după ce s-au sfîrșit cursurile — s-au adunat cu toții în sala de muzică. Era acolo și Directorul, care zîmbea și se încrunta după împrejurări. Profesorii s-au așezat zgomotoși în primele bănci și așteptau, fumînd, lectura «Revistei». Fănică — roșu din pricina gulerului și a emoției — stătea în picioare lîngă pian. Îl acompaniam eu. Pe o măsuță, alături, pusese maldărul de note pe cari trebuia să le descifrez. Erau romanțe, dansuri moderne, marșuri și cuplete.

Am început. Fănică fredonă cu tresăriri în glas. Părțile de tenor — le simplifica sau le cobora cu o octavă.

Profesorii ascultau furați și domnul Director întorcea necontenit privirea către fiecare — ca să înțeleagă ce atitudine trebuie să ia față de «revista» elevului Bănăleanu Ștefan. Profesorii îl încurajau.

Fănică dădea explicații:

— Băieții mondeni cîntă fiecare cîte un cuplet în cancelarie.

Directorul — întreabă curios:

— Și eu le dau voie să cînte în fața mea?

— A! nu. Dumneavoastră nu sînteți atunci în cancelarie.

— Dar unde sunt?

— Sunteți la clasă.

Domnul Director s-a lămurit. Zîmbește. Fănică — emoționat ca la ora de Trigonometrie — continuă:

— ...Dar intrați deodată în cancelarie, îi găsiți dansînd și cîntînd, vă supărați și strigați:

«Ce-i cu voi aici? Ce sunt uniformele astea? Ce-i părul ăsta? Unde vă sunt numerel?...»

Fănică reproduce, pe cît îi stă în putință, furia d-lui Director. Dl. Director e măgulit. Rîde și își saltă pîntecul. Un gest moștenit de pe vremea cînd îl stînjenea o rană din război.

Profesorii aprobă cuplet după cuplet, dialog după dialog.

— Acum vine cupletul elevului bolnav de gălbenare din pricina chimiei.

Priviri semnificative între Fănică și Taivinovici. Profesorii rîd zgomotoși și fumează cu desfătare. Înainte de a începe, Fănică îmi cere tonul. Eu apăs pe rînd trei clape albe. Apoi — șase măsuri de introducere. Aria e cunoscută. Se aude în fiecare

vară la teatrul *Cărăbuș*. Ritmul săltăreț al cupletului a cîștigat pe toți. Fănică se sufocă cu entuziasm. Se ajută, la măsură, și de picior. Se oprește după fiecare strofă și explică.

— Acum cîntă dl. profesor...

Taivinovici se înroșește. Cine ar fi putut ști de gîndea atunci Taivinovici?

— Acum cîntă elevul:

Noaptea zău că sar din pat
Și-mi pare că-s întrebat:
Ce-i alcoolul,
și oxine
și amine
oxigen
Ce-i fenolul,
dar benzina
glycerina
stearina
parafina
fosforatul
și hidratul
chiar și clorul
vitriolul
hidrogen
și sulfit
și cuprit
și fructoză
și glucoză
apatit
galatit...
Și-n mormînt tot ca și viu
Pe de rost am să le știu!

Profesorii n-au găsit nici o obiecție actului I. Actul II, cu marșul eroic și protestul împotriva «Curbei Lalescu» — i-a pus, întrucîtva, pe gînduri. Fănică a izbîndit, însă, și aici. Fiecare profesor rîdea cu poftă de cupletele în cari se ironizau ceilalți. Așa că, la sfîrșit, fiecare și-a avut mica lui parte de satisfacție și de ciudă.

Directorul a hotărît să se înceapă repetițiile. Profesorii au aprins țigări și au ieșit din sala de muzică felicitînd pe Fănică. Fănică se ștergea cu batista pe frunte — pentru că el nu era tenor.

Băieții cari așteptau în curte rezultatul — l-au primit cu entuziasm. S-au împărțit și cele din urmă roluri.

Ne adunăm în sala de muzică. În bănci, în afară de «actori» — se mai găsesc cîțiva băieți cari ne dau ajutor. Minculescu, din clasa VIII-a, vine printre cei dintîi. Are nasul mare, dar e foarte blînd. Și e sufletul cel mai de preț. Lîngă el stă, de cele mai multe ori, Dinu — care ia parte cu căldură la repetiții. Mai vin Petrișor Furtuneanu, Perri, și alți colegi. Stau în fund și comentează rolurile. Fac pronosticuri asupra succesului fiecăruia dintre noi. Mi se prevede o izbîndă sigură.

Cînd sunt prezenți toți cei cari joacă în prima scenă, — Dl. Filimon bate din palme.

— Ei! Domnilor.

La pian, plictisit, cîntă Fosil. Ca să-l entuziasmeze — băieții îl ghiontesc de cîte ori au prilejul și îi strigă:

— Mișcă Fosil!

Pianistul, însă, se plînge regizorului și amenință că va reclama cazul Domnului Director.

Gianni se mișcă greu «în scenă». Dl. Filimon oftează, își șterge ochelarii și se plesnește pe frunte, desperat.

— Nu așa, domnule Gianni. Nu așa, semeț, frate.

Gianni se înroșește, pentru că spectatorii din bănci se desfată. Se îmbufnează. Și amenință că nu va mai juca «dacă se face gălăgie». Amenințările îl zăpăcesc pe Fănică. Fănică tremura să nu i se dezorganizeze «trupa». Împacă pe Gianni și îl asigură că glasul ajunge tot mai răsunător și mai plin. Gianni cîntă:

În clasă-i plictisitor
La oricare profesor
Totuși stau ca-ntr-un salon
Și citesc pe „La Garçonne".

Cînd sfîrșește, băieții din bănci aplaudă, Dl. Filimon rîde mulțumit și autorul își ciupește unghiile de teamă să nu se retragă Gianni.

Dl. Filimon bate iar din palme.

— Ei! Domnilor. Mai multă seriozitate! Pianul...

Fosil oftează. Sufleurul își caută paginile. La fereastră s-au grămădit băieții din cursul inferior care sorb din ochi pe « actori ». Fănică îi gonește cu demnitate.

În mijlocul clasei, cei patru elevi mondeni dansează cîntînd un refren pe aria *Machinalement*. Filimon ține măsura cu amîndouă brațele. Profesorul de gimnastică, dl. Faian, fumează și ascunde țigara la spate.

Regizorul întrerupe.

— Dar uite ce e. Mi-e teamă să nu vă călcați între dumneavoastră pe scenă. Da. Inc-odată! Toți:

Ei nu înțeleg că după război
Ne-am schimbat și noi.

Unul:

— Stai mă, că merge.

Filimon întrerupe.

— Pardon. Lăsați reflecțiile pentru public.

Publicul rîde măgulit.

Vine scena cu un « părinte exasperat ». Exasperat din pricina orelor suplimentare de muzică și gimnastică, la care e silit să ia parte — aproape în fiecare după amiază — fiul său. « Părintele » — e Pake. L-au ales provizoriu. Pentru că Pake nu are o dicțiune prea corectă. Iar lipsa de dicțiune revoltă mult pe regizor.

— Dl. Protopopescu.

— N-am rol-lul.

D. Filimon se pleznește pe frunte.

— De ce nu veniți domnilor cu rolele? De ce nu vii, domnule, Protopopescu? De ce nu vii, nenișorule?

Fănică își ciupește unghiile.

— Parcă ți-am scos rolul.

— Dar de un-de să știu eu c-că e repetiție as-tăzi?

— Ceilalți cum au știut?

Filimon se resemnează.

— Haid' că-ncepem. Suflă dl. Minculescu.

Minculescu primește, mulțumind cu capul.

Regizorul face un semn.

— Intră.

Pake intră în mijlocul clasei — scena.

— Bună ziua!

— Nu așa: bună ziua! Tare, D-le Protopopescu. Tare, să se audă.

— Uit-te ddom-nule...

— Pardon! Nu se aude nimic, nenișorule. Nici pînă aici. Vorbiți răspicat, domnilor.

— Dar bbine ddom'nule, toat-tă zziu-a? A-asta-i ddin c-c-cale af-fară. Fiul meu c-care în-nvață nou-nouă ore pe zi, a-a-cum nu mai în-vață de-decît cinci, și și-a aj-juns pre-miant al doi-lea în loc s-s-să iasă pre-miant în-tîiu. Vă-vă rog, scu-tiți-l...

— Nu, nu, nu, nu!... vorbește frate mai încet. Încă o dată... intră.

— Bu-nă zziua, domnule Director...

Spectatorii rîd. Cineva făcuse o glumă care se comunică din bancă în bancă. O auzise și Filimon. Și se supărase pentru că era zgomot și nu izbutea să găsească o replică imediată.

— Gura largă, domnule Protopopescu. Dacă ai dicțiune, poți vorbi cît de repede ai vrea.

Tăcere. Pake repetă pentru a treia oară. Nu merge — și ceilalți sunt exasperați. Fănică se trudește să găsească un înlocuitor al « părintelui exasperat ». Pake, care învățase din primul ceas cupletul și melodia — încearcă mîntuirea.

— Să cînt cupletul.

— Lasă domnule cupletul. De cuplet ne arde nouă acum? Pake rîde.

Lîngă fereastră, în palton — a apărut dl. Boloveanu. Vine pentru fanfară. De cînd cu «repetiţiile de teatru» — nu mai are unde să-şi organizeze adunările pentru fanfară. De fapt — adunările acestea sunt reduse. Băieţii s-au plictisit de fanfară. Nu mai vin decît elevi din cursul inferior şi cîte un întîrziat în disciplină, care crede încă în ameninţările d-lui Boloveanu.

«Repetiţia» de teatru înveseleşte pe maestru. Rîde cu poftă. Îşi aminteşte, însă, pentru ce a venit şi încearcă o învoială cu dl. Filimon. În acelaşi timp, scoate din buzunar o coală cu ştampila liceului şi semnătura prelungită a d-lui Director. Coala trebuie semnată de toţi membrii fanfarei. Prin aceasta se obligau să vină regulat la repetiţii şi să asculte de cuvîntul d-lui Boloveanu.

Nu o iscăleşte aproape nimeni. Pretexte absurde sau inexistente. Cîte unii, mai răutăcioşi, fac observaţii cu glas tare — ca să-i audă şi dl. Boloveanu.

Dl. Filimon dă explicaţii generale.

— Domnilor, hei nenişorule! Ascultaţi-mă. Să nu greşiţi cumva ieşirile; să vă pripiţi, să nu nimeriţi uşa. Sau să vă împiedicaţi. Aţi stricat tot efectul cu o ieşire proastă. Credeţi-mă pe mine. Începe scena cu profesorii de muzică şi de gimnastică.

Directorul — adică Bricterian — cheamă servitorul, zis Coteţ. Pe servitor îl joacă Vintileanu. Pentru că amîndoi sunt din judeţul Severin. Directorul sună. Intră servitorul.

— Ia cheamă, măi, pe domnii profesori de muzică şi gimnastică. Profesorii sunt chemaţi ca să dea lămuriri părintelui exasperat de orele suplimentare.

Băieţii sunt obosiţi. Stau rezemaţi de ziduri şi privesc sbuciumul regizorului, al autorului şi al celor doi profesori de muzică şi gimnastică. Totuşi, unii lucrează. Gianni «repetă» rolul cu Morariu — dansînd. Fănică se trudeşte să înveţe pe cei cu cupletele grele. La răstimpuri îi ascultă şi îi ameninţă încruntat cînd fac prea multe greşeli. Bricterian încearcă la orgă, cu un deget, Cavalcada Walkyriei.

Cel mai mulţumit e, însă, Robert. Se plimbă prin clasă, cu picioarele încovoiate în ritmul unui dans improvizat pe muzica cupletului, cu capul lăsat într-o parte, mîinile depărtate de trup. Ochii pe jumătate închişi. Sorbea deja gloria, voluptatea bisării în scenă deschisă — după cum ne-a mărturisit el.

Se opreşte în faţa mea. Mă bate pe umăr şi apoi îmi încredinţează ultima lui taină.

— Ştii c-am învăţat cupletul Bacalaureatului.

— ...

— Impecabil. Mi-am aranjat şi costumul. Şi cum am să mă fardez. Ochii făcuţi, buzele roşii, puţin roşu în obraz... Îi tai pe toţi... Or să se uite damele la mine.

Şi nu numai atît. La repetiţia generală, el se va învăţa să privească — în timp ce cîntă cupletul — prin loji.

— Aşa fac toţi artiştii mari.

Iar după reprezentaţie,

— Îţi jur c-am să primesc scrisori de dragoste şi declaraţii. Tace. Mă priveşte în ochi şi îmi zîmbeşte dulce. Mă mîngîie pe obraz.

— Al dracului mai eşti tu, doctore.

Plecăm în grupuri. Filimon povesteşte anecdote, şi băieţii rîd zgomotos — ca să-i facă plăcere. În faţa porţii, ne despărţim în trei cete. Băieţii mondeni se îndreaptă către Calea Victoriei.

Noi, actorii, nu ne îngrijim de lecţii. Profesorii nu îndrăznesc să ne asculte. Îi mîntuim că facem repetiţii în fiecare zi, toată după amiaza. Profesorii ne cruţă. Fiecare se gîndeşte că îşi are un reprezentant pe scenă. Aşa sunt profesorii: oameni cumsecade.

FIŞE DE LECTURĂ

Ion CREANGĂ

Adnotări pe gazeta

FĂNTĂNA BLANDUZIEI

PRINTRE NUMEROASELE PERIODICE CU valoare de document ce le posedă Muzeul Literaturii române [1] se află şi *„Fîntîna Blanduziei"*, pe paginile căreia Ion Creangă şi-a însemnat impresiile de cititor. Expediată de prietenul său Mihai Eminescu pe numele acestuia la Iaşi, în str. Băncii nr. 8, Ion Creangă a primit gazeta cu oarecare regularitate, începînd cu anul I nr. 1 din 4 dec. 1888 şi continuînd cu anul II pînă la nr. 4 din 24 dec. 1889. Iniţiativa lui Eminescu de a scoate o gazetă literară alături de nişte tineri gazetari admiratori şi entuziaşti poate că a fost una dintre «ultimile satisfacţii ale unei vieţi sbuciumate» [2] pentru a «atrage atenţia lumii neîncrezătoare asupra lor» [3], asupra unor tineri în care el îşi punea mari speranţe.

«Bun pînă la extrem, cum era el, ne-a promis o colaborare regulată; a primit să-l punem în public în capul nostru, cu condiţia — pe care oricine înţelege c-am primit-o cu entuziasm — ca să ne revizuiască manuscrisele, să le aprobe, sau să le respingă» [4]. Eminescu, după mărturiile redactorilor, nu s-a ocupat numai de redacţie, ci şi de abonamente, de tipărirea ziarului, învîrtind la roata tiparului, bucurîndu-se de aprecierea cititorilor fiind o mare inimă deschisă progresului intelectual şi prietenilor. Cu cîtă atenţie a citit Creangă articolele scrise de marele său prieten, ne dovedesc semnele nenumărate pe marginea articolelor [5], făcute cu creionul, în liniştea bojdeucii din Ţicău.

Gazeta luîndu-şi numele de la acel izvor «ce răsărea de sub un stejar în vecinătatea oraşului Tibur, izvor care întinerea şi inspira şi despre care Horaţiu spune: (în piesa Domnului Alecsandri): *„Fîntînă Blanduzie!* Vei deveni tu încă/ Celebră între izvoare, cînd voi cînta stejarul/ Ce-nfige-rădăcina-i adînc în alba stîncă/ Din care ieşi vioaie şi vie ca nectarul" [6], urma să publice materiale variate, dînd literaturii însă un spaţiu larg, în care poezia populară să aibă un loc de frunte. Ideii lui Eminescu, îi vor subscrie redactorii şi după moartea genialului poet, publicînd număr de număr din creaţia populară poezii culese din diverse părţi ale ţării. În ce măsură Ion Creangă le citeşte şi le gustă vom vedea din analiza întreprinsă pe marginea însemnărilor, adnotărilor, sublinierilor şi diferitelor semne grafice ce le face pe colecţia ziarului. Vom vedea atunci dimensiunile spirituale în care disocierile scriitorului se realizează în intimitate, în laboratorul propriei firi. Vom analiza aceste sublinieri în funcţie de numărul ziarului, de numerotarea paginilor, de ordinea rubricilor cu o singură excepţie, cînd e vorba de articolele lui Eminescu. Acestea fac notă aparte deoarece semnele abundă atît de mult încît ar trebui să le reproducem întru-totul. De aceea

---

[1] M.L.R., P III şi P.V. 15602.

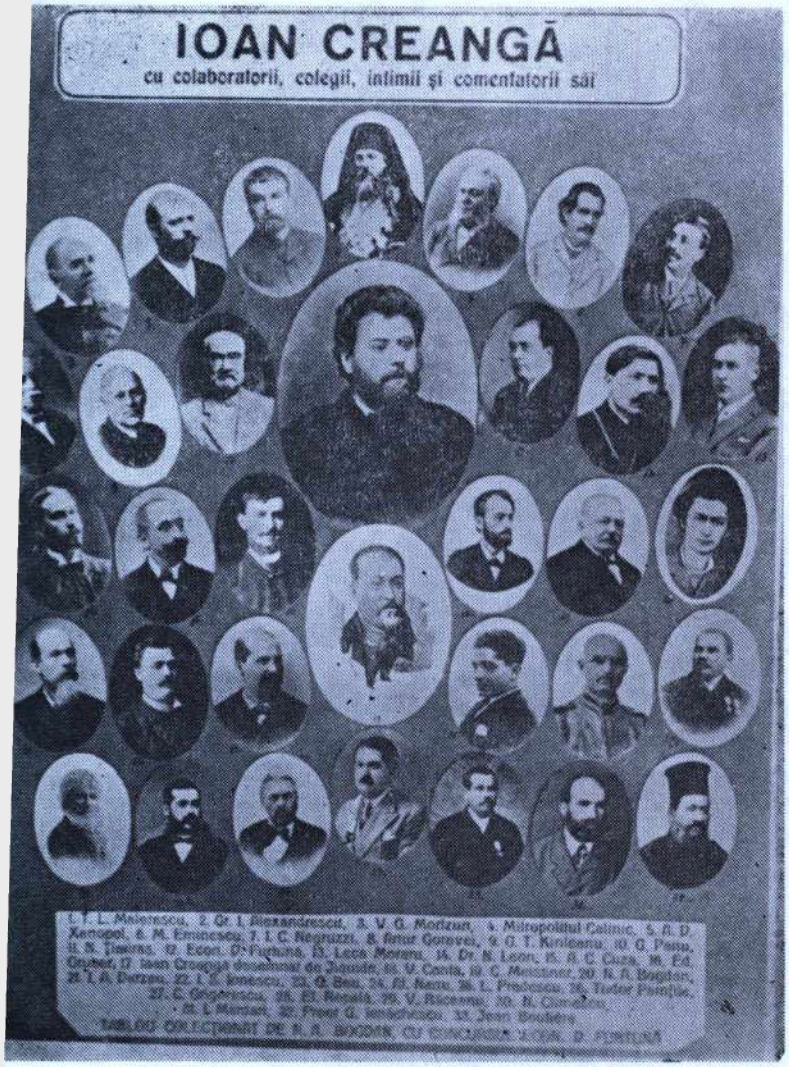
[2] v. nr. 14 din 12 martie 1889 al ziarului *„Fîntîna Blanduziei"*.

[3] v. G. Călinescu. *Viaţa lui Mihai Eminescu*, ed. IV-a revăzută, E.P.L., 1964, p. 335.

[4] v. Gh. Niculescu (sic!) *Eminescu şi „Fîntîna Blanduziei"*, în *„Fîntîna Blanduziei"*, nr. 1 seria I-a din 1 oct. 1889.

[5] *Idem.*

[6] (Eminescu). *„Fîntîna Blanduziei"*, în *„Fîntîna Blanduziei"*, an. I, nr. 1, p. 1.

ne vom mărgini doar să le probăm cu fotografii [7].

Toate însemnările, cît și semnele, sînt făcute cu creionul negru; de aceea imaginea lor apare uneori mai ștearsă. Rubricile neliterare, de informații, de varietăți, cronici de politică internă și externă, de medicină populară, de geografie, cronicile științifice, buletinele financiare, proprii unui ziar enciclopedic, pe lîngă rubricile speciale destinate literaturii, îi captează atenția, subliniind fraze sau propoziții ce i se par interesante, admonestîndu-le sau ridiculizîndu-le cu ironia lui mușcătoare. Astfel, în numărul 1 din 4 dec. 1888, găsim nenumărate semne la rubricile: *Informațiuni*, *Talmeș-balmeș*, și *Cronica externă*. La rubrica *Foița ziarului „Fîntîna Blanduziei"* pe care nu întotdeauna o citește, se prezintă traducerea povestirii fantastice *Krotkaia* după Theodor Dostoievski (fratele marelui Dostoievski), iar Creangă este atent la stil, după cum vom vedea în decursul analizei altor fragmente traduse. Rubricile intitulate *Tribunale*, *Medicină poporală*, sînt des semnalate. Rubrica *Bibliografie*, cu recenzia semnată de F. Robin, la cartea *Limba valahilor din Olimp* de G. Weigand, îl interesează în mod deosebit, deoarece e vorba de abecedarul românesc al lui Atanasescu, apărut în 1882 la București, criticat de Weigand că dă unele forme necunoscute de locuitori și nu expune limba așa cum este, ci cum ar trebui să fie. Încheierea recenzentului, de a primi cu plăcere acest studiu serios care face un contrast izbitor cu teoria lui Rössler de a născoci argumente părtinitoare Ion Creangă o însemnează între croșete. Tot între croșete sînt marcate cronica științifică, cronica muzicală, buletinul financiar. *Dicționarul biografic*, o interesantă rubrică, debutează cu fișe biografice despre V. Alecsandri, Dostoievski, Eugène Sue. Scriitorul humuleștean se oprește asupra fișei lui Dostoievski, subliniind următoarele pasaje: «O boală gravă întrerupse activitatea sa literară în curs de aproape doi ani»; « deportarea în Siberia », și « Ruinat fizicește și chinuit de epilepsie el se întoarse îndărăt și publică curînd după asta *Amintiri dintr-o casă moartă*, foi memoriale demne de admirare, din anii lungi de chin și de suferință, cari descriu în mod mișcător cum și în lepădăturile societății omenești nu se sting cu deosebire sentimentele nobile ...

Krotkaia face parte din operele sale postume » [8]

Tot între croșete își însemnează anumite pasaje din traducerea *Misterele Parisului*, după E. Sue, efectuată de Spartali. Numărul 2 din 11 dec. 1888, — purtînd adresa destinatarului deasupra frontispiciului « D. Creangă strada Băncei 8» și alături însemnarea lui Creangă: « **24 dec. 1888** », data la care l-a primit, — are subliniat între croșete anunțul redacției, implicit al lui Eminescu, că revista va fi trimisă

[7] V. fotografia semnelor lui I. Creangă pe marginea textelor lui M. Eminescu: *„Fîntîna Blanduziei"* an. I, nr. 1 (4 dec. 1888), semnat E. *Formă și fond* an. I, nr. 2 (11 dec. 1888) semnat M.E. *Cîntă cu toții, frați iubiți*, traducere atribuită de G. Călinescu lui M. Eminescu după Mark Twain (an. I, nr. 3/18 dec. 1888); *Ziua de mâne* (an. I, nr5/1 ian. 1889).

[8] Confuzie: *Krotkaia* era, precum s-a văzut mai sus, o nuvelă a lui Theodor Dostoievski, fratele marelui Dostoievski. O a II-a traducere a nuvelei o va semna Liviu Rebreanu.

«numai persoanelor care credem că ne vor acorda sprijinul d-lor». «Numărul 3 vom trimite numai acelora cari vor arăta dorința expresă de a se abona la *Fântîna*». Este, deasemenea, însemnată rubrica *Gura satului*, unde apar două snoave. Pe pagina a treia la rubrica *Dicționar biografic*, fiind vorba despre Grigore Alexandrescu, Creangă scrie următoarele: «**Amu s-ar întoarce cojocul pe dos că-i mai muntos**». Pe pagina doi, la rubrica *Învățămîntul muzicei la noi*, Creangă face următoarea remarcă: «**Continu continuă**», adăugînd și o steluță la următorul pasaj semnat de C. Bărcănescu: «Spre a demonstra punctul întîiu n-am să mă raportez decît la unul din marii reformatori ai secolului al XVI-lea, M. Luther, care a simțit importanța muzicei ...». Pe pagina a patra, în dreptul traducerii *Misterele Parisului*, Creangă face numeroase însemnări și scrie: «**L-am citit cu atenție în traducerea lui Pogor fi Scheleti, am înțeles și învățat multe acolo.**»[*] În nr. 3 din 18 dec. 1888, rubrica *Din lume* îl interesează pentru anunțul căsătoriei lui Ion Luca Caragiale și al apariției broșurii cu privire la poeziile lui M. Eminescu, scrisă de Ștefan Sturdza. Radu Popeea, unul din redactorii de bază ai gazetei, susține rubrica *De peste munți*, care continuă să-i suscite interesul, mai ales cînd e vorba despre activitatea didactică și pregătirea teologică în seminariile de preoți.

Lui Creangă nu-i scapă nici cronicile științifice pe teme geografice, chimice sau fizice. Indiferent de rubrica citită, el subliniază diversele expresii frapante, le prinde tîlcurile, selectîndu-le din noianul celorlalte cuvinte. Astfel, din rubrica *Tribunale*, Creangă subliniază următoarele expresii din *Cercetarea paternității*: «A! Mișelul, numai un centimetru-i lipsea ca să-mi fie tată!» Sau: «Fluturescu: — Le-aș rădica, deoarece nu te cunosc de cât fiind — că m-ai scuipat ca o pisică». Încercuiește: «Cât fiind» pentru nepotrivirea fonetică a celor două cuvinte alăturate. Doctorul Gheorghe Marinescu, marele neurolog susținea o rubrică permanentă în paginile gazetei, denumită: *Medicina poporană*. Număr de număr, subiectul prezentat în capitolele „Isterie și ipnotism" îi confirmă supozițiile în ceea ce privește cauzele epidemiilor de isterie din mănăstiri, pe care le-a cunoscut și de care și-a bătut joc în *Amintiri*. Povestirea pentru copii *Fina ursitoarelor* o citește atent, cu interes, în traducerea lui I. S. Spartali.

Numărul 4 din 25 dec. 1888, număr prezent cu articolul politic *1888* al lui Eminescu, se bucură de numeroase sublinieri. Rubrica *Flecării de Crăciun* trebuie să-l fi amuzat mult pe Creangă — dovadă numeroasele semne ale scriitorului — cînd semnatarul acelor rînduri, I. G. Nicoleanu, prezenta răutatea femeilor, cît și obiceiurile lor urîte, cu intenția de a stîrni comicul și disprețul cititorilor. Creangă se arată dezgustat de povestirea *Pomul de Crăciun*, după Theodor Dostoievski, căci scrie apăsat pe marginea ei: «**Foarte prost**», adăugînd și semnele paragrafelor ce i-au displăcut. Asentimental, refuză întîmplările ce stîrnesc compasiune, ca și cum ar fi dăunătoare risului, de aceea nu ne miră că partea a IV-a din *Krotkaia* după Theodor Dostoievki, îl lasă rece. Nu schițează nici măcar un semn. În schimb, „Cronica științifică" privitoare la mișcarea de rotație și cea de revoluție a pămîntului, se bucură de interesul scriitorului. Subliniază expresii ca: «frigoroase ca altele», «depinde de mine», «ca în altele din număra socotindu-le imperfecte. În pagina a treia a acestui număr, redacția publică o antologie a obiceiurilor străine de Crăciun, care-i atrage atenția. Marchează: «uită grijile vieții zilnice grijile politice», «lupta asta, în care geniul binelui biruie totdeauna pe geniul răului, se isprăvește cu un ospăț voios» — așa cum se spune în Alsacia. Iar în Englitera: «Toată lumea atunci bea și mănîncă pînă se ghiftuiește. Și săracilor li se pun mese unde li să dă de mîncare găscă friptă și plum-puting». *Misterele Parisului* de E. Sue se bucură din nou de atenția scriitorului. Subliniază «toiu ernei» pentru lipsa articolului hotărît „l", adăugîndu-l. În numărul 5 din 1 ianuarie 1889 îl interesează doar sfatul pentru trezirea din beție, dat la rubrica *Medicina populară* și continuarea prelegerilor dr. G. Marinescu despre „Isterie și ipnotism". În numărul 6 (apărut pe 8 ianuarie 1889) găsim sublinieri marginale la *Poesiile poporane* (inedite) ale lui M. Eminescu, subintitulate: *Din colecția poeziilor populare adunate de poet*.

---

[*] Se referă la prima traducere a lui *Faust* de Goethe în limba română, ediția din 1862 apărută în Editura „Blimann" din Iași.

În numărul 7 din 15 ianuarie 1889, Creangă aprobă analiza critică făcută Teatrului Național, care avea în repertoriu numai farse și bufonerii, localizări din nemțește și franțuzește, «piese cari, în străinătate, și-au trăit traiul, și-au mîncat mălaiul».

Anunțul căsătoriei lui I. L. Caragiale cu Alexandrina Burelli îl subliniază din nou. Maximele și cugetările culese de vornicul Iordache Golescu îl readuc în universul plin de înțelepciune populară: «Din limbi străine să înveți, și în limba ta să scrii, ca neamul tău să-l luminezi» și «Minte de bătrîn, putere de tînăr și îndrăzneală de nebun la război se cere» sînt subliniate printre altele. Continuă să-l intereseze rubricile: *De peste munți*, *Gura satului*, *Flecării*, *Cronica științifică*, despre „Literatura decadentă", „Isterie și ipnotism", mai ales că exemplificările din literatură abundă. Publicarea unui basm albanez îi oferă prilejul de a compara, prin variate semne grafice, tehnicile de construcție cu cele ale basmelor românești. Sfaturile medicale bazate pe bunul simț popular, nu le trece cu vederea, mai ales pe cele ce recomandă și medicamente pentru epilepsie și reumatism.

Despre *Începuturile Teatrului Național în Moldova* află dintr-o cronică elogioasă la apariția cărții cu același titlu, a lui T. T. Burada, cît și din *Cercetări asupra conservatorului filarmonic dramatic din Iași*, pe care Creangă le subliniază cu diferite semne. Eroul unei piese, Contele Pipirig, îi oprește de asemenea atenția. *Strigătele de joc* culese din Sălaj îi întăresc impresia că, și în Transilvania, creatorul popular e șugubăț.

Șaradele dezlegate de domnișoara Eliza Marcovici din Piatra, pe care probabil că o cunoștea, dobîndesc semnul grafic al unui gest prietenesc.[10] În acest număr avem surpriza să vedem că-l pasionau *Baladele străbe: Marcu Crăișorul* și *Mursa Haiducul*. Toate celelalte rubrici poartă pecetea unei lecturi atente. Scriitorul remarcă expresiile populare pe care le găsește în schița *Țăranul în București* de N. Procopiu: «— Ce băiat, că-i bătrîn, doar a mîncat din pomana dracului. — De ce, fiindcă s-a tămăiat pe ziua de azi. — Auzi potca dracului. — Ce pleașcă domnule răspunse cel cu mantaua de cauciuc, io n-am mîncat de săptămîna trecută. — Ei lasă, lasă, mîncarea e o fudulie, unde te duci acum?» Sfaturile medicale sînt mereu în atenția lui, mai ales că boala nu-l lăsa de loc. Și-a notat adresa farmaciei unde se vindeau hapuri de catramină ale doctorului Betelli, pentru epilepsie[11]. Cînd citește maximele și cugetările lui Miron Costin și vede că redacția uită să pună o virgulă, găsește cu cale să o adauge unde trebuie: „Cuvîntul la cel viclean, ca undița la pescar». Povestitor și cititor, Creangă se exaltă în fața înțelepciunii și, stîrnit de aceasta, pe loc izvodește o zicere a cărei construcție pare populară, plină de tîlcuri adînci, dar în fapt e săvîrșită de el, cu acea năzdrăvănie deosebită ce include jocurile de logică stilul lui inimitabil. «Acela nu va să se vază bătrîn care-le la tinerețe întru deșertări trăiește», spusese Niculai Muste, iar Creangă parafrazîndu-l, scrie: «**Dacă s-ar fi gîndit tinerețea la bătrînețe, lumea ar fi fost moartă, chiar de la început**»[12]. Ori de cîte ori se vorbește despre români, despre darul lor literar, aprobă, subliniind, cum se întîmplă la rubrica *Flecării*: «După ce am trecut prin atîtea greutăți — după ce, socot eu, am fi în stare să fim și noi înșine, prin noi, ceva, nime dintre români nu se încumetă să spuie ceva, ce n-ar fi fost spus sau nu s-ar putea spune, de un francez, ori de un neamț. Cînd te gîndești și bagi de seamă că atîta dar literar are acest popor; cînd vezi după literatura poporană cît de înzestrată e națiia aceasta cu simț artistic, îți vine să plîngi că mai rămînem la tipicul care ar trebui să fie istorie veche»[13]. O interesantă rubrică, *Revista geografică a anului 1888*, bogată în informații, o citește cu creionul în mînă, subliniind-o și făcîndu-i nenumărate semne. Și ca să nu părăsească registrul călătoriilor, a mai citit și recenzia despre cartea Elenei D. O. Sevastos *Călătorii prin Țara Românească*, în care se dau amănunte despre metodele de tragere a borangicului, despre locuințele și obiceiurile muntenilor[14].

Demoralizat de crizele ce i se repetau, Creangă urmărea înfrigurat veștile despre sănătatea

[10] În nr. 8 din 23 ianuarie 1889.

[11] Nr. 9 din 29 ianuarie 1889.

[12] Nr. 10 din 5 februarie 1889.

[13] Nr. 11 din 12 februarie 1889, p. 1.

[14] Nr. 11 din 12 februarie 1889, p. 1.

prietenului său Eminescu [15]. Firea lui răzbătătoare îi spune însă să sfideze durerea și cînd găsește o frază potrivită în *Christia* de Georges de Peyrebrune tradusă de I. S. Spartali, o subliniază cu linii groase apăsate: «Ei aruncară lui Dumnezeu sfidarea aceasta nebună, mîndri chiar de visul lor» [16]. Despre I. Pop Reteganul află că a scos un volum *Poveşti ardeleneşti* în editura lui N. Ciurcu, librar din Braşov şi-şi propune s-o citească [17]. Anunţurile cu privire la viaţa culturală a Iaşului le găsea interesante. Toma Micheru, cunoscutul violonist despre care şi Eminescu scrisese elogios, era anunţat că va da un concert în sala Teatrului Naţional. Îl interesa ca fiind un «megieş» de-al lui din aceeaşi urbe [18].

«Cu începere de la 1 august se va înfiinţa în România o Agenţie telegrafică naţională. Regina Engliterei, care este în acelaşi timp şi împărăteasa Indiilor s-a hotărît acum la bătrîneţe să înveţe limba industană. Mm îl regele şi regina au dispus ca cu ocazia paştelor să se împartă 25000 lei la săracii din Bucureşti, Iaşi, Craiova şi Galaţi.» Aceste anunţuri la rubrica *Din lume* sînt însemnate pe margine, scriitorul adăugînd şi următoarea exclamaţie ironică: «**Să nu fie de deochiu!**». Creangă subliniază şi următoarea anecdotă: «— Ei! Ce te miri dacă mănînc atîta! Gîndeşte-te că reprezint 180 de mii de oameni, aşadar...».

Fleacăii rămîne rubrica cea mai gustată de scriitor. Îi reţine atenţia I. G. Nicoleanu: «Încetul cu încetul, mai ales în domeniul literelor, la noi ar trebui să se facă oamenilor o astfel de educaţie, pentru ca un Macedonski să nu se creadă superior lui Eminescu, nici Iuliu Roşca lui Alecsandri, nici Truţescu lui Bolintineanu. Fiecare cu meritele sale. Nu voi reteza întru ceva din meritele pe carii domnii Macedonski, Roşcai Truţescu în adevăr le au. Dar publicul român ar trebui să fie acela ca să dea a înţelege că nu s-a proclamat egalitatea tuturor poeţilor în faţa lumii». Singura poezie pe care pare a o citi Creangă este *Dulce-i* semnată I.I. (Ilie Ighel) — o imitaţie după *Dorinţa* lui Eminescu. *Îngrijirea copiilor pînă la 6 ani* — e o altă rubrică de sfaturi, pe care o citeşte dat fiind faptul că sfătuieşte pe părinţi şi educatori ce fel de cărţi să le citească: «Cuprinsul lor să-nveţe pe copii a fi morali, să le arate ce plăcut e binele, să le arate că trebuie să fie miloşi şi iubitori; astfel poveştile lor vor fi folositoare şi chiar necesare pentru educaţiune». Reţeta aceasta moralizatoare trebuie să fi stîrnit zîmbetul scriitorului [19]. Uneori intervine pe textul citit, făcînd precizări de date. La fraza: «Luni s-a închis sesiunea de primăvară a Academiei Române. La şedinţa de vineri din săptămîna trecută a asistat şi M. S. Regele», încercuieşte zilele de „luni şi vineri" şi specifică «**3.04**» şi «**31.03**». Redacţia gazetei se grăbeşte şi anunţă pe 9 aprilie demisia lui I. L. Caragiale din funcţia de director al Teatrului Naţional [20], de care Creangă ia cunoştinţă fără să ştim dacă contestă scandalul ce i se făcuse dramaturgului, sau îl aprobă, pentru că în numărul următor al gazetei citeşte cu atenţie numele înlocuitorului la direcţia teatrului [21]. Problemele social-politice, istorice ale neamului, fiindu-i aproape de suflet, le urmăreşte asiduu, entuziasmîndu-se. «Sărbătorindu-se adunarea de la Blaj de pe Cîmpia Libertăţii, unde s-a proclamat dreptul de existenţă şi propăşire al naţiunii române de sub dominaţia Habsburgilor, unde idealul unităţii etnice al revoluţiei de la 1848 a triumfat în inima a peste 40.000 de români», iată o frază care îi scoate din inimă o exclamaţie de aprobare; scrie pe margine: «**Foarte bine**». [22]

Scriitorul resimţea necesitatea scrierii cuvintelor exact, pentru că atunci cînd, din cauze obiective de tipărire, era neglijat un cuvînt, el îl întregea, dîndu-i sensul real. Astfel, în poezia lui Ilie Ighel, lipsind la un vers sufixul, Creangă simte nevoia imperioasă de a-l adăuga [23].

Poezia lui George Coşbuc o citeşte cu răceală,[24] făcîndu-i observaţii de stil pe margine; de pildă, conchide că foloseşte termeni bisericeşti în versurile din *Nunta Zamfirei*: «În haină de mireasă ea/ Ca maica lui Christos părea,/ Cum plînşi îi erau ochii doi/: «**bisericeşti**».

La sfîrşitul lui mai 1889, Creangă citeşte vestea îmbolnăvirii lui Eminescu şi gînduri negre

---

[15] În nr. 12 din 19 februarie 1889.
[16] Nr. 14 din 12 martie 1889.
[17] *Ibidem*.
[18] Nr. 15 din 19 martie 1889.
[19] Nr. 16 din 25 martie 1889.
[20] Nr. 17 din 9 aprilie 1889 şi nr. 18 din 15 mai 1889.
[21] Nr. 18 din 15 mai 1889.
[22] Nr. 19 din 21 mai 1889.
[23] Nr. 18 din 15 mai 1889. Vezi poeziile: *Romanţă* şi *Cîntec grecesc*.
[24] Nr. 19 din 21 mai 1889.

trebuie să-i fi zguduit sufletul, deși redacția credea încă într-un miracol, că poetul ar putea să scape și a treia oară [25]. Prea multele vești rele ce veneau de la prieteni, trebuie să-l fi deprimat. Se mai adăuga și condamnarea lui I. Slavici la închisoare [26]. Preocupat mereu de soarta fiului său, Constantin, își notează știrea despre începerea examenelor pentru căpitanii aspiranți la gradul de maior. Literatura, însă, rămîne în centrul atenției lui. Supune unui studiu atent povestea ardelenească *Mama cea rea*, culeasă de Ioan Pop Reteganul, în care urmărește firul acțiunii și caracterizarea personajului ca și *Pățania mea cu omul lunatic*, scrisă de Iraclie Porumbescu din Bucovina. În același număr din 4 iunie, notează pe margine două exemple de acordare în gen, număr și caz a substantivului cu adjectivul:

ou moale // plăcintă moale
ouă moi // — moi » [27]

Din rubrica *Bibliografii*, selectează cărți de literatură veche și cărți ale autorilor contemporani. *Psaltirea scheiană*, publicată de I. Bianu, recenzată elogios, îi atrage atenția în mod deosebit, iar dintre contemporani se oprește asupra lui Traian Demetrescu [28].

În numărul 23 din 18 iunie 1889, Creangă află vestea morții lui Eminescu în chiar ziua înmormîntării acestuia [29].

În numărul 24 din 25 iunie, redacția îi publică necrologul, încadrat în chenar negru, adăugînd și datele biografice. Subliniind prețuirea redacției prin formula: « Enorma pierdere națională » și aprobînd imaginea schițată în următoarele rînduri: « pe cînd dînsul-și frămînta creierul cu statornicia unui om încăpățînat ca să găsească vre-o soluțiune pentru înaltele probleme ale vieții, marea ceată a pigmeilor mergea și merge liniștită pe calea bătută, fără să-și mai bată capul cu întrebări ca: « De unde, încotro și cum? », Creangă repetă și adaugă pe marginea articolului întrebările: **« De unde, — cum —, și cîte—? »** și, ca o întărire —, cuvintelor răspunde sarcastic: **« Din Epir — în Atena — și 500 sute ... »**. Amărăciunii durerii semnatarului necrologului, R. Popei, i se asociază Creangă, cînd acela scrie: « A trebuit să fie izbit de o crudă boală pentru ca el să se impună atențiunii publice; iar moartea i-a împletit cununa veciniciei. Eminescu n-a fost ci va fi ». Abundența semnelor, sublinierilor dă impresia unui comentariu trist și tăcut. Semnele le alătură și cuvintelor lui Laurian: « L-am cunoscut pe Eminescu și la bine și la rău; mai mult la rău decît la bine; cu binele rareori se întîlnea sărmanul ». Nu știm pe care dintre pasajele subliniate de Creangă să le reproducem, pentru a da o imagine a durerii resimțite de el la dispariția prietenului. Vom alege unul la întîmplare: « *Ce să zicem, cînd lumea care s-a stins cu moartea lui Eminescu, era mare, frumoasă și bogată.* » [30]

Tetravanghelul de la 1650 al diaconului Coresi, (reimprimat de Gherasim Timuș Pitești-eanul, cu o prefață de D. Erbiceanu) care a avut o soartă destul de ingrată, suferind în urma arderii bibliotecii Săulescu în timpul revoluției de la 1848 din Transilvania, socotit pierdut, a fost descoperit între alte manuscrise la mănăstirea Ciolanul din județul Buzău, de unde a putut fi retipărit. Creangă face numeroase semne pe revistă. Vestea e prea îmbucurătoare, mai ales că se anunță și vînzarea lui la un preț « aproape de nimic » în librării. Asimilînd literatura veche prin intermediul școlii catihetice, Creangă se poate numi un erudit în acest domeniu, cu condiția de a-și păstra idiosincrasiile sale literare, manifestate în lectura literaturii sentimentale [31].

Numărul 27 din 16 iulie 1889 este închinat marelui poet național Mihai Eminescu, socotindu-se, în mod eronat, că s-a născut pe 8 noembre 1848. Publicîndu-se *Memoriul asupra lui Eminescu*, Creangă subliniază informația dată de redacție cu privire la momentul creării poeziei *Doina*, ce-l privea și pe el. Se știe [32] că poetul a fost găzduit de Creangă în acea perioadă, în 1883, înainte de inaugurarea statuii lui Ștefan cel Mare, la Iași, și atunci, poetul a compus poezia, în bojdeuca din Țicău.

Bolnav, Creangă mai speră în binefacerile băilor și-și notează localitățile preferate pentru cură, cum ar fi, Slănicul [33]. Broștenii cunoscuți nouă din *Amintiri* sînt locul povestirii *Nebuna din*

[25] Nr. 20 din 28 mai 1889.
[26] Nr. 21 din 4 iunie 1889.
[27] *Idem, ibidem*, p. 8.
[28] Nr. 22 din 11 iunie 1889.
[29] « Această veste trebui să zguduie sufletul bolnavului » — scrie G. Călinescu în monografia sa *Ion Creangă. Viața și opera*, E.P.L. 1966, p. 272.
[30] Nr. 24 din 25 iunie 1889.
[31] Nr. 26 din 9 iulie 1889.
[32] G. Călinescu, *Mihai Eminescu...*
[33] Nr. 27 din 23 iulie 1889.

Broşteni, scrisă de Ion Florescu, a cărui eroină, Voichiţa, fata popii cea frumoasă, înnebuneşte în urma deznădejdii cu care îşi aşteaptă logodnicul dus la război să se lupte cu turcii. Creangă o onorează cu numeroase semne.[34]

Cunoscătorii vieţii şi operei lui Creangă ştiu cîte necazuri i-au pricinuit şi cei din ierarhia bisericească. De aceea, articolul *Clerul nostru* publicat în nr. 30 din 9 august, nesemnat, dar scris cu intenţia de a căpăta bunăvoinţa mirenilor din partea bisericii, pentru întărirea credinţei şi a instituţiei, îşi găseşte în Creangă un ironic cititor. De pildă, autorul articolului scria: «Din cauză că nu ne plac ochii cutărui sau cutărui preot», Creangă, după ce le subliniază, notează pe margine:

«Bate magariul şi... cruţă religiea ...?»

Continuînd să desconsidere afectarea şi dădăceala autorului, care scrie: «Viaţa socială este supusă unei prefaceri continue şi de aceea şi biserica trebuie să ţină seamă de aceste prefaceri şi să caute a stabili o armonie între formele ei de viaţă şi formele cele noi aduse de progres», îl ofensează cu patru semne sugestive «**X?!?**» adăugînd: «**auzi mata?**» între rînduri. Stîrnit, e necruţător şi-l provoacă: «**de unde şi pînă unde?!? ...**»[35]

Poeziile populare publicate în fiecare număr al gazetei le citeşte şi nu scapă prilejul, cînd acesta se oferă, să prevină denaturările. După strofa: «Scoboram din deal în vale,/ Cu căciula pă sprînceană/ Şi fumînd fum din ţigară», el scrie: «**nechis**».

Acest cuvînt cu care amendează corpurile străine din diamantele poeziei populare îl va folosi foarte des şi pe cărţile ce i-au aparţinut. Unei poezii populare culese din Ardeal, în care apare cuvîntul «ţundră», îi aduce modificarea pe margine, scriind: «**ţoandră**»

Intervine cu o apostrofare categorică în cazul unor versuri slabe scriind pe margine: «**prost**».[36] Cînd are ocazia să citească o listă de cuvinte româneşti de origine greacă se opreşte numai la cuvîntul «*idiot*» cu care se apostrofa în ultimul an de viaţă, simulînd naivitatea, ca să-şi ascundă gîndurile şi prea multa ştiinţă a cunoaşterii oamenilor. Explicaţia dată de lingvist şi-o însuşeşte: «om particular; care vorbeşte lucruri ce numai el le înţelege»[37].

Ţiganul sfînt, o versificare neîndoielnic slabă, după o anecdotă populară, o veştejeşte fără milă, tăind-o cu creionul, pe toate cele trei coloane în care e publicată[38].

Urmează o pauză lungă, începînd cu 24 septembrie 1889, cu numărul 34 pînă la numărul 40 din 5 noiembrie 1889, cînd adnotările sublinierile şi însemnările se opresc. Perioada aceasta se cunoaşte că a fost deosebit de grea pentru scriitor[39], probabil de aceea nu şi-a mai însemnat impresiile. Lupta pentru existenţă a fost resortul care l-a întreţinut printre vii, în ultimile luni de viaţă. Îşi dorea o pensie sigură după lungile concedii. Ar fi dorit să meargă din nou la băi aşa cum fusese cu ani în urmă. Citeşte cu puterea obişnuinţei, dar fără o dispoziţie specială despre *Sălbatecul modern*, despre inaugurarea cursului de filosofie al lui Titu Maiorescu la facultatea de litere, recunoscîndu-i erudiţia, claritatea, substanţa ideilor, ca şi despre poetul *Alexandru Sihleanu — plagiator*[40] Deasupra frontispiciului gazetei din 19 noiembrie, numărul 42 scrie: «**Dum[inică] 19 noiembrie 89 a intrat Mihalache în spital**». Citind despre *Deschiderea corpurilor legiuitoare*, modifică data tipărită[41].

Progresele ştiinţei îl interesează în continuare. Preluînd din „*Adevărul*" un articol al dr. Gh. Marinescu despre obiceiurile tătarilor din Dobrogea, Creangă, cu firea lui curioasă, citeşte în numărul 42 din 19 noiembrie despre denumirea materialului folosit de tătari pentru înlocuirea geamurilor. Numele explicat printr-o perifrază savantă, Creangă nu-l acceptă şi-i scrie denumirea moldovenească: «**bîrdăhan**».

Teatrul rămîne pasiunea sa. Piesele de teatru publicate de revistă le citeşte cu atenţie, fără să treacă cu vederea cronicile teatrale, ştirile, amănunte din viaţa actorilor români şi străini ce ne-au vizitat ţara. Nu întotdeauna este de acord cu părerile redacţiei. Astfel, pune între semnele întrebării şi exclamării afirmaţia că jocul actorului Dutertre «ne-ar fi produs multă plăcere».

---

[34] Nr. 29 din 2 august 1889.

[35] Nr. 30 din 9 august 1889.

[36] Pe marginea poeziei: *Am trăit prea mult în lume* de Mih. Măldărescu. În nr. 31 din 13 august 1889, p. 3.

[37] Nr. 31 din 13 august 1889, p. 6.

[38] Nr. 32 din 20 august 1889, p. 4.

[39] Grig. I. Alexandrescu, *Amintiri despre Ioan Creangă* în „*Convorbiri literare*", XXXIII, nr. 12 din 15.12.1889.

[40] Nr. 41 din 12 noiembrie 1889.

[41] Nr. 42 din 19 noiembrie 1889.

Piesa de teatru pe care intenționa s-o scrie, *Dragoste chioară, și amoriu ghebos*, comedie în trei acte, din care numai două scene au fost realizate, a rămas un document pentru stabilirea planurilor de creație din ultimii ani ai scriitorului. Așa se explică urmărirea realizării unor piese originale românești. Una dintre ele, *Dragoste și băutură*, scrisă de I. F. Scărlătescu, îi zmulge aprobarea, scriind pe margine: «**f.b.f**». [42] Numele unui abonat, care produce risul și-l înseamnă scriind pe marginea gazetei: «**nechis**». [43]

Din viața bucureșteană, întîmplări cu Mitici și Mițe, cu «erori din greșeală» semnate A, Al., parcă luate din *Momentele* caragialiene îl incită la o gamă largă de exclamații, de semne. [44]

Numărul 1 al anului II, din 3 decembrie 1889 aniversează un an de la apariția gazetei. La rubrica *Cronică*, sub titlul *Dragoste și popie*, «un cetitor al „*Revistei literare*“», după cum semnează, publică versuri deochiate, pe care le comentează ireverențios. Creangă, după ce încercuiește întreg articolul prin acolade, scrie: «**...mare minune... auzite de la mine... și asta**» [45].

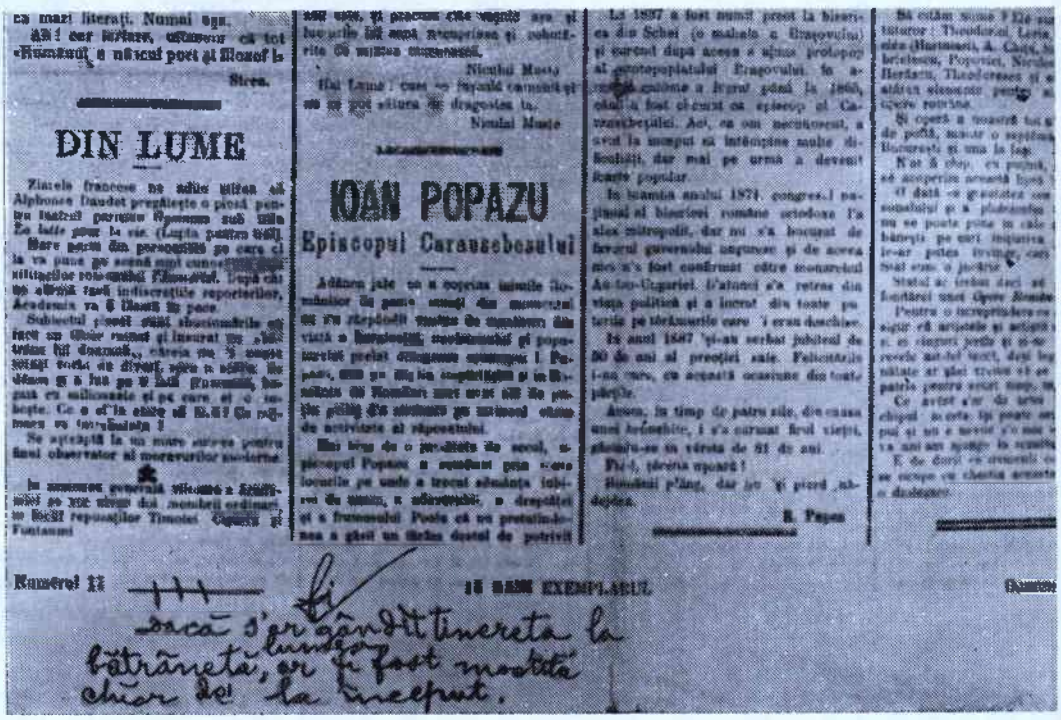
Despre monopolurile statului, Creangă era în cunoștință de cauză. El, fost debitant de tutun, cunoștea în ce măsură statul cîștigă din vînzarea lui, sau din vînzarea chibriturilor. Pe Ilie Ighel, făcînd apologia monopolurilor statului în numărul 2 din 11 decembrie, Creangă îl ia la rost: «**Dar șolticăriile ordinare de toate zilele și otrăvirile [...] unde le-ai lăsat onorabile?**» [46]

În același număr, Creangă citește capitolul I din romanul *Thérèse Raquin* de Emile Zola, are-i place, după nota ce i-o dă la sfîrșitul l cturii: «**I. bine.**»

Numărul 3 din 18 decembrie 1889 nu mai poartă nici o însemnare pe paginile lui, ca și numărul 4 din 24 decembrie 1889, ultimul număr al colecției lui Ion Creangă.

Ileana ENE

[42] Nr. 42 din 19 noiembrie 1889.
[43] *Idem*.
[44] Nr. 43 din 26 noiembrie 1889 și în nr. 1, an. II din 3 dec. 1889.
[45] An II, nr. 1 din 3 decembrie 1889.
[46] An II, nr. 2 din 11 dec. 1889.

DIN LUME

IOAN POPAZU

Episcopul Caransebeșului

Numerul 15 — 15 BANI EXEMPLARUL

dacă s'ar gândi tinerețea la bătrânețe, ar fi fost mostită chiar de la început.

DOSARUL UNEI EXISTENȚE

G.M. ZAMFIRESCU

În rol de consilier literar și de presă

ÎMPRUMUTÎND UN TERMEN ÎNTREBUINȚAT în legătură cu actorul-stăpîn al tuturor mijloacelor de expresivitate scenică, numit azi *total*, am putea numi tot astfel tipul intelectual în care s-ar încadra George Mihail Zamfirescu. Activitatea lui s-a ramificat în varii domenii (teatru: actor, regizor-animator al unei formații de amatori, al unor grupări de avangardă, sau la trei din teatrele naționale ale țării; ziaristică: fondator al unei reviste de cultură, redactor ori colaborator la altele; literatură: realizări notabile, ori doar încercări în mai toate genurile) unele aspecte ale acestor domenii rămînînd încă insuficient cunoscute. Dintre traduceri, de exemplu, nu au văzut lumina tiparului *Bieții oameni*, echivalența în românește a romanului lui Dostoievski, nici piesele de teatru.

Odată cu publicarea scrisorilor sale[1], cititorul va afla o altă latură a scrierilor lui George Mihail Zamfirescu și, de asemenea, îl va cunoaște mai bine pe om și pe artist.

Din cîte neajunsuri i-au grevat existența, cea mai dăunătoare s-a arătat nesiguranța locului de muncă. Ani și ani a alergat, cheltuind un timp enorm pe «navetă»: din București către orașe în care spera că obțină un post pe măsura puterilor și idealurilor sale artistice; din colțurile de țară unde găsea asemenea angajamente, la București. Sedentarismul nu-l amenință nici cînd se află în capitală, alături de familie. Iată cum trăiește în 1930: «faptul că n-am un serviciu stabil mă obligă să am mai multă alergătură. Plec dimineața și mă întorc seara». Faptul acesta i-a agravat boala, l-a împiedicat să ducă o viață normală, i-a stînjenit creația. Poate că ultima sa piesă, *Cîntecul vieții*, ar arăta altfel dacă s-ar fi elaborat în liniștea unui singur loc. Cinci datări notate autograf pe manuscrisul existent în arhiva Muzeului literaturii române *(Iași 29 I 38; Bucureștj 7 II 38; Buc[urești] 23 II 38; Iași 14 III 38; București august 38)* vorbesc despre ritmul tracasant al redactării acestei opere.

Dar tocmai instabilitatea, tocmai mereu reînnoitele despărțiri de ai săi au generat scrisorile acestea, am zice, mărturii în intimitate, despre ce face, ce lucrează, ce întreprinde, ce simte, ce crede, ce i se pare, ce speră, ce i se întîmplă lui George Mihail Zamfirescu la Satu Mare, la București, la Cernăuți, la Iași. Toate relele

[1] În planul de cercetare al Muzeului literaturii române se află în pregătire un volum de scrisori George Mihail Zamfirescu.

«...scopul este nu să mă ilustrez pe mine, ci literatura dramatică românească...»

I

„Icoane Maramureşene"
REVISTĂ DE CULTURĂ
REDACŢIA —

Iubite frate Straje,

Vestea e bună şi mă bucură; mă întristează deopotrivă. Va fi o iniţiativă frumoasă, pentru care te felicit şi o deziluzie dureroasă, după 2—3 numere, pentru care ţin să te pregătesc. Nu-mi e-n gînd să te descurajez. Socotesc, însă, că în locul unei încurajări mediocre, e de o mie de ori mai omenește şi mai creştineşte să te ajut să priveşti adevărul în toată goliciunea lui. Nu-l cunosc pe colegul de la Silistra, dar oricît ar fi el de tare şi hotărît, va veni o zi cînd va fi nevoit să te lase singur. Şi, în ziua aceea, va fi cheltuit şi sporul tău de 40%. Dacă vei fi încăpăţînat, vei sacrifica leafa şi, în acest caz va suferi căsnicia grozav; de nu, vei lăsa-o-n plata Domnului revista, şi vei ajunge la înţelepciunea celui care vede şi iartă nepăsarea lectorilor, cu multă amărăciune, dar şi cu multă voie bună. Şi, prefer, în locul unei capitulări după 2—3 numere, o rezervă lunară literară (ca să zic aşa) şi o beţie mult mai sănătoasă şi mai rodnică de gînduri frumoase (dacă se face cu cap). Eu nu mă dau în lături, te ajut cu tot dragul şi după puteri: cu scrisul. Nu e mare scofală. În primul rînd, să vedem: se simte, la Turtucaia, nevoia unei reviste literare? Nu sunt elemente literare locale — care ar voi să se manifesteze într-o publicaţie a lor? Nu. Să aduni material de la scriitori de pretutindeni? Dar e de o mie de ori mai cuminte să ajuţi răspîndirea celorlalte reviste, care au o rădăcină şi un rost de a fi dacă vrei cu tot dinadinsul să faci operă culturală şi literară. Literară, aşa dar, revista ta viitoare nu-şi are rost. Ar fi un singur îndemn şi o singură raţiune de a fi: o revistă de folclor, de descrieri turtucaiene (adjectivul e defect, dar merge în lipsa altuia precis) de material istoric şi demonologic, — adunate din Turtucaia şi împrejurimi

---

care l-au bîntuit se găsesc azi, convertite în valoare istorică şi literară în scrisorile, trimise ca nişte dări de seamă, soţiei şi prietenilor. Ca şi tot ce i se întîmplă: condiţiile de angajare la Iaşi, conflictul cu un coleg la Cernăuţi, demersurile pentru un transfer la Bucureşti, subterfugiile la care recurge pentru a se putea deplasa, la un sfîrşit de săptămînă, să-şi vadă familia, reacţiile la impolitetea unui confrate etc., etc.

Am ales pentru grupajul de faţă cîteva scrisori cu sfaturi literare şi gazetăreşti. Firește, ele conţin diferite alte date, impresii din viaţa şi activitatea lui George Mihail Zamfirescu.

Cînd începători în ale scrisului îi solicită sprijin, Gemy se grăbeşte să dea ajutor: citeşte versuri, schiţe, drame, traduceri; pe unele din acestea le publică (în revista sa *„Icoane maramureşene"*), pe altele încearcă să le strecoare în repertoriul vreunui teatru; corectează, dă sugestii în legătură cu titlurile, se oferă să refacă substanţial lucrări nedesăvîrşite. Cu un cuvînt, îşi asumă rolul de îndrumător literar. Un alt fel de îndrumător decît îi fusese lui însuşi Al. Macedonski.

Atît soţiei cît şi prietenilor (H. Blazian, Mihail Straje, George Dumitrescu-Urziceni) le arată că bucăţile lor literare sînt perfectibile. Din acest punct de vedere, observăm că ceea ce le cere lor nu diferă esenţial de ceea ce îi recomandă lui Bogdan Amaru, care l-a avut pe Gemy îndrumător şi naş literar. Şi nu diferă de ceea ce apreciază la oamenii realizaţi în indiferent ce domeniu: muncă şi voinţă, muncă şi experienţă, muncă şi încredere în forţele proprii, muncă şi răbdare. Căci, aşa cum universul artistic al lui Gemy se construieşte cu elemente şi imagini care revin de la o operă la alta (terenul viran — maidanul, linia ferată, mărăcinele cu frumuseţea crudă a florii lui; ochii umezi

pînă unde nu s-a putut întinde Dobrogea jună. În acest caz, colaboratorii trebuie să-i cauți «acolo» și printre scriitorii care vin în treacăt și văd (descrieri) ori descopăr ceva nou. Atît. Literatură? Avem atîtea reviste literare și nici una nu se vinde. Vrei să sporești maculatura? N-ar avea nici un rost. Pe sprijinul Ministerului să nu te bizui. Altceva: tipografia de acolo n-are posibilități de realizare tehnică. Ai să scoți o revistă mediocră, ca format și înfățișare, o revistă inutilă ca rost literar, dacă nu te vei mărgini la cele spuse mai sus: folklor, descrieri, material istoric și folklor. Literatură să ai în numărul de paște, Crăciun și Anul Nou. Atît, — sau aproape atît. Și, în acest caz, recenziile le vei mărgini numai de volumele și publicațiunile de specialitate.

Aștept, imediat, părerea ta. Nu vreau să te las să pierzi banii zadarnic. Încă o dată: aștept răspunsul tău.

La mulți ani, — sărutări de mîini doamnei, și frumoase urări de sănătate și noroc micuței tale dragi.

George Mihail ZAMFIRESCU

Ian. 1925 Buc.

Trimite-mi, imediat, *Despre boieri* a lui Giurescu și *Istoria lui Ștefan cel Mare* de I. Ursu. Scriu o piesă istorică și am mare nevoie de ele. Ți le restitui apoi.

II

Încolo, Straje dragă, nimicuri...

De la tine aștept vești cu nerăbdare. Romanul tău! Ce-i cu romanul? Lasă versurile, să nu te mîhnească faptul că nu faci parte din pleiada celor cu «poezia nouă». Nu-ți falsifica sufletul și nu crede că e o mare cinste astăzi și mai ales aici, în Ardeal, să fii colaborator la „*Flacăra*".

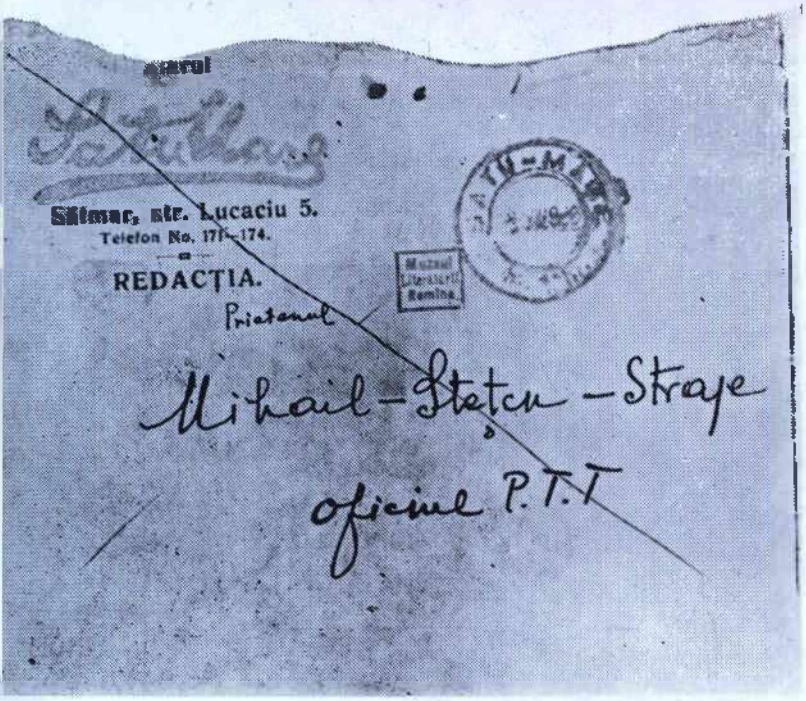
Păstrează cu sfințenie comorile sufletului tău, primește aducerile aminte și prinde-le în frumoasa limbă moldovenească. Tu cu proza ai să ilustreazi literatura noastră!

---

glasul umed, nervii răsuciți etc.), tot astfel și scrierile sale despre artă prezintă o foarte personală unitate în planul ideilor. În articolele care compun volumul *Mărturii în contemporaneitate* transpar toate problemele teatrului interbelic, probleme pe care George Mihail Zamfirescu le subsumează ideii de contemporaneitate, necesității legăturii cu epoca. Nu numai o dată, definindu-i pe oamenii de teatru, spune că dramaturgii, directori de teatre, actori sînt «suflete în sufletul vremii lor», «suflete și ritm în ritmul vremii lor». Și nu doar o dată cere teatrului să fie o «artă a prezentului, o sintetizare a pasiunilor, a ideilor, a frămîntărilor sociale, a elanurilor colective, hotărîtoare la un moment dat».

Între părerile despre artă în general, publicate în articole, și între cele despre manifestările unor apropiați, conținute în scrisori, există o deosebire de mod de exprimare. Față de tonul de foileton al celor mai multe din articole, scrisorile aduc căldura îndemnului prietenesc, sfetnicului particular, sinceritatea exemplului personal. Aduc intuiția sigură și sugestii nuanțate în funcție de talentul și temperamentul interlocutorilor.

Încă de la început, George Mihail Zamfirescu simte că nici Bogdan Amaru, nici Mihail Straje nu vor rămîne la versuri și chiar le indică să exerseze în proză. Pe Bogdan Amaru îl sfătuia după cum se știe: «să scrie ceva din viața lui. Fără înfloriturî. Ca și cum ar sta de vorbă cu mine sau cu un prieten mult mai apropiat, în fața căruia n-ar avea nimic de ascuns». Poate dintr-o încredere mai mare în posibilitățile acestui tînăr, poate cunoscîndu-i firea rezervată, în alt rînd îi spune «să nu scrie decît așa cum simte. Numai așa cum simte». Florenței Zamfirescu, al cărei scris e înclinat, prin feminitate, spre sentimentalism, îi atrage aten-

Și-ai să vezi ce mulțumit o să fii de tine și cu ce drag vei munci. Lasă altora gloria de azi... [1]

III

36/II/20

Frate Straje,

Am publicat fragmentul sub titlul *Lacrima robilor*. E cel mai nimerit, mai în armonie cu subiectul. Te rog din suflet să crezi că pun mari nădejdi în talentul dumitale. Tocmai aceste nădejdi mă fac să fiu sincer și să-ți atrag atențiunea asupra stilului. Fraza de multe ori e greșit formată. Ideea e ascunsă, e rămasă în umbra unor împletituri de cuvinte zvîrlite la întîmplare — fără virgule între ele, fără regulă. Vina cea mare pare să fie că nu corectezi după ce ai scris, nu faci cizelarea. Sau, dacă o faci nu ești destul de atent. Și e păcat. Uite, zi de iarnă e un subiect frumos și-l tratezi minunat. Crede-mă, însă, că are atîtea greșeli de stil, mai ales în primele pagini, încît e insuportabilă. Dacă permiți, voi limpezi eu frazele și o voi publica. Fără să adaog nimic de la mine și fără să schimb atmosfera și icoanele minunate pe care le presări în tot cuprinsul schiței.

Dacă vrei, trimite-mi manuscrisul romanului *Întuneric*. Poate am putea scoate ceva frumos în colaborare... De nu, mă voi mulțumi să-ți dau cîteva sfaturi în legătură și raport cu lucrarea d-tale, sfaturi pe cari le-am primit și eu cu dragă inimă de

[1] Fragment dintr-o primă scrisoare din Satu Mare.

ția să se ferească de imaginea comună; lui Mihai Straje, să migălească mai mult la finisarea paginii scrise.

Ar fi, poate, tentant să punem unul lîngă altul paragrafele cu învățături literare [2] în scopul obținerii unei pagini de poetică george-mihail-zamfiresciană, de unde cititorii să observe că evoluția lui Mihail Straje a confirmat părerile exprimate devreme de George Mihail Zamfirescu și că în nici una din exigențele estetice enunțate Gemy nu greșește. Totuși, am preferat publicarea lor integrală pentru mai buna cunoaștere a unor momente din viața autorului ca și a climatului cultural al epocii. Ni se pare interesant nu numai modul cum George Mihail Zamfirescu îi încurajează pe cei ce doresc să se realizeze în literele ori în presa românească, ci și starea lui de spirit. În 1924, cînd îi scrie lui Urziceni, George Mihail Zamfirescu mai crede în posibilitatea de a se scoate revista din inițiative particulare. La numai un an de zile, din munca lui la *„Icoane maramureșene"* a învățat că e mai bine să nu te dedai la asemenea întreprinderi. De aceea, lui Mihail Straje îi scrie altceva.

Cele două scrisori cu sfaturi gazetărești sînt răspunsul unei persoane responsabile, care, vrînd să fie de folos unor prieteni, le trimite un sfat bazat pe analiza tuturor aspectelor problemei: posibilități materiale, interes al publicului, colaboratori, tipografie, condiții de realizare tehnică, portofoliu.

Claudia DIMIU

[2] Din scrisorile pe care le publicăm azi, precum și din altele adresate lui Victor Ion Popa, pe care le rezervăm pentru un număr viitor al revistei *„Manuscriptum"*.

la alții — sfaturi ce m-au ajutat mult să mă zmulg din dulcegăria atmosferei lui Alecsandri și să-mi găsesc, relativ, un fel al meu de a scrie în proză.

Nu lua în nume de rău observațiunile mele. Ți le fac fără pic de pedanterism; numai din prietenie și din dragoste față de d-ta, din atențiune față de legătura tainică ce s-a țesut între noi cu vremea.

Eu îți rămîn același prieten, de vei ține ori nu seamă de ele.

Scrie-mi (aș dori o fotografie a ta și a doamnei) și mai trimite-mi ceva, pentru numerile viitoare.

Dacă a-i *[sic!]* putea să faci cîteva abonamente la „*Icoane maramureșene*", de mare folos mi-ai fi. Chiar te rog să faci. Ajuți „*Icoanele*" și — mai ales — grăbești tipărirea *Flamurei albe*. Dacă mi-ești frate pune puțină stăruință.

Sărut mîinile doamnei iar pe tine te îmbrățișez ca frate.

George Mihail ZAMFIRESCU

IV

Frate Straje,

În fine, o clipă de răgaz, îți scriu fără grijă [cu][2] gîndurile senine.

Mi-aduc aminte, mă întrebai în scrisoarea penultimă, dacă jucînd teatru — mi-am reprezentat și... o piesă a mea. Nu! Pentru că scopul este nu [să] mă ilustrez pe mine ci literatura dramatică, român[ească]. S-o arăt în fața «doctorilor» inculți de pe-aici, în adevărata ei lumină. Și mă bucur și sunt fericit că re[u]șesc să fac treabă cu temei. Eu am fost primul c[are] am jucat teatrul românesc în cele șapte orașe ale acestui ținut. Pe atunci săli goale. Doi-trei inși, aduși cu sila, prinși cu arcanul. Astăzi, e neîncăpătoa[re] sala. Eu, mai tîrziu, și — la București nu, aici.

Eugen Relgis mi-a scris o prefață (minunată!) la *Flamura albă* iar Dangorozi lupta să mi-o editeze la „Scrisul românesc" de [la] Craiova. Vom vedea ce se va face. În tot cazul, nu mă grăbesc. Ce e val ca valul trece...

Trimit no. 3 din revistă, în care e [pu]blicată *Povestea* d-tale. Schița, în no. viitor. T[e rog], dacă ai găta să-mi trimiți 2—3 schițe sau nuvele, poeme chiar. Și iată pentru ce. Eu [întocmesc] sumarul la 2—3 numere înainte, din m[otive pe] cari le vei cunoaște și d-ta atunci cînd t[e vei] bucura de osînda să porți de umeri pov[ara unei] redacții. Dacă am bucățile din vreme [le pun] în n. apropiate, alternativ — de nu, rămîn [pe cine] știe cînd. Și mi-ar părea rău să crezi că întîrzierea se datorește altor motive. De asemeni te rog să scrii foarte clar. Tipografii, pe aci, sunt unguri cari nu știu o boabă românește. Dacă nu e scris clar, culeg niște năzbîtii că te iei cu mîinile de păr. Numai corector să nu te facă Dumnezeu!

Bucata publicată în „*Calendarul P.T.T.*" e minunată. Și de *Zi de iarnă* nu am nimic de zis. Numai, pare că nu ai stăruit în deajuns la cizelare. Am făcut în manuscris, două, trei, corectări. Cred că n-ai să te superi.

Încolo, toate bune. — Florence semnează «Francesca Paul», e sănătoasă. Copilașul de asemeni, voinic. Mă îngînă cînd învăț vreun rol, ca o maimuțică: angâă, angâă...

Tu, ce mai faci, cum o duci «în rolul căsătoriei»? Bine sper, și mă bucur de pe acum la gîndul că [în] viitoarea ta scrisoare vei confirma credința mea.

Sărbători fericite, iubite frate Straje; Noul an, cu pace și noroc, cu inspirații frumoase și succese pe cari le meriți pe deplin. Doamnei, sărutări de mîini.

George Mihail ZAMFIRESCU

Adresa nouă:
T. Vladimirescu 22
[*Data poștei 9.I.1924*]

[2] Hîrtia este ruptă în colțul drept jos, însuși textul scrisorii fiind afectat. Am completat cuvintele ori literele lipsă, în funcție de înțeles și de literele existente, introducîndu-le în paranteze drepte.

V

Dragă Misa,

Îți scriu abia acum, ca să te felicit pentru entuziasmul ce mi l-ai oferit cu întiiul tău volum de proză, volum pe care-l doresc întiiul eșalon al unei activități cît mai norocoase și mai de valoare.

Nu te grăbi, dragul meu, și nu te mîhni că opiniile scrise, în presa de aici, despre cartea ta, sunt în întîrziere. E un semn al timpului de materializare remuneratorie a oricărei opinii scrise. Editurile și-au mobilizat toți recenzenții ziarelor, ca să le plătească fiecare cronică despre cărțile apărute. Deci, oamenii s-au învățat la bani și nu mai citesc, nu mai scriu decît pentru bani. Sper, totuși, să-i conving să sunt datori să aibă un pic de bunăvoință și de entuziasm gratuit (deci, cu atît mai onorabil) pentru *Sora Emilia*. Urziceni a fost în examene și sper să-l prind într-o vreme de odihnă, ca să-l zoresc să scrie. Tu i-ai trimis o carte lui Romulus Dianu? Parcă îți era prieten de pe la Constanța. La Lovinescu s-a primit cartea. Este, însă, o avalanșă de romane și de teatru, că nu mai stă nimeni să se ocupe de schițe și nuvele. Spun ei că acum se crează în mare. Să încercăm o escrocherie. Scrie un articol acolo despre *Memoriile* lui Lovinescu și trimite-mi articolul, să i-l arăt. La „*Adevărul literar*" am încercat inutil să vîr o notiță. E castel de fildeș al grupului lor. Notița pe care am dat-o la „*Facla*" ai văzut-[o]. Am s-o repet și, poate, să încerc o recenzie. Dar și eu, dragul meu, sunt tare tracasat cu *Sam* de care mă ocup zilnic, că e o luptă pe viață și pe moarte, care se joacă și care nu — lupta hoțească de a ți se lua înainte și a fi lăsat iar cu premieră în primăvară. Pe lîngă asta, faptul că n-am un serviciu stabil mă obligă să am mai multă alergătură. Plec dimineața și mă întorc seara.

Oricum, nu [dez]nădăjdui, o laudă vine bine oricînd și un sfat poate fi oricînd ascultat. Deci: răbdare, încredere în tine și muncă spre... al doilea eșalon. Nu uita că și eu m-am sbătut ca tine, acum. Am avut încredere și am învins. Ai să învingi și tu. Sărutări de mîini doamnei iar ție calda salutare de la

George Mihail ZAMFIRESCU

Azi e duminică. Constache [3] a fost la noi la masă iar acum e tolănit pe divan și răsfoiește memoriile lui Lovinescu.

---

[3] Costache Iliescu, prieten al lui G. M. Zamfirescu și Mihail Straje.
Nu a jucat pe lîngă autorul *Domnișoarei Nastasia* numai rolul prietenului mai înstărit și darnic (îl împrumuta deseori cu bani) ci le-a fost, lui Straje și lui Gemy, colaborator. Mihail Straje a tradus și publicat în colaborare cu C. Iliescu *Celula* de Joseph Kessel și *Sistemul Doctorului și al profesorului Pull* de Edgar Allan Poe. La rîndul său, George Mihail Zamfirescu a tradus împreună cu el *Bieții oameni* de Dostoievski, după cum rezultă din manuscrisul păstrat la Muzeul literaturii române.
Scrisoarea lui George Mihail Zamfirescu către M. Straje conține și o pagină scrisă de mîna lui C. Iliescu (care a și datat documentul), pagină care-l recomandă ca pe o persoană demnă de prietenia mai celebrilor săi confrați:

«Dragă Mihai,

Îți las întîi rîndurile lui Zamfirescu, căci sunt mai de specialitate, ce ți-a spus el îți pot spune și eu. Muncă, muncă titanică, răbdare de fier și încredere în forțele tale. Altfel nu faci nimic în zilele noastre cînd un scriitor nu mai e un simplu fotograf ambulant ce prinde clișee la minut.

Azi, scriitorul e tipul reprezentativ al frămîntărilor epocei sale, și în opera lui trebuie să se răsfrîngă aceste frămîntări, plus, și asta e meritul scriitorului, soluționarea spre bine sau spre frumos a acestor lupte.

Ca atare uită micile neajunsuri ce le ai de pe urma acestui volum și pornește-o mai cu putere la drum, drum lung de stepă.

Salutări cumetrii,

Cu bine
ILIESCU

29 oct. 1930»

VI

Dragă amice Blazian,

Am citit piesa d-tale şi exceptînd oarecari rezerve de detalii, pot să te încredinţez că are un material omenesc admirabil şi că mi-e cu deosebire simpatică factura. Cum vreau să te servesc în adevăr, am să recitesc piesa, de astă dată cu creionul roşu în mînă (prima lectură a fost de ansamblu, pentru prima impresiune) şi am să însemn tot ce mi se va părea inutil, sau tot ce va trebui fie redus, fie dezvoltat. Ca primă impresie, cred că sunt prea multe tablouri. Ce se poate reduce (mai ales de la început, finalul — în adevăr impresionant şi bine scris chiar din punct de vedere teatral — urmînd a fi păstrat poate întocmai) o să vedem la secunda citire, după care am să-ţi scriu din nou. Cred, de asemeni, că ar fi bine să păstrezi titlul romanului lui Avercenco şi anume *Podhodţev şi ceilalţi doi*. Pentru oşeni, cari au predilecţia numelor ruseşti, ar fi mai atrăgător. Dar, asupra acestui lucru, vom mai vorbi. Acum, am şi eu două mari rugăminţi. Te rog foarte mult să găseşti soluţia să pot intra în posesia unei copii după conferinţa pe care am ţinut-o recent la Radio (mi-a fost reţinută de d-l ce mi-a făcut plata) şi cît se poate de curînd, şi te rog, de asemeni, ca în ziua de 15 sept[embrie] să-mi fie pusă conferinţa în aşa fel (la o oră cît mai mică, de pildă întîia de la Universitatea Radio) ca să pot fi liber la ora 8,30 cînd se deschide stagiunea la Naţional.

Alătur o scrisoare pe care, te rog, dacă va fi cazul, s-o întrebuinţezi în faţa celor în drept, în sensul discuţiunii asupra onorariului şi o notă, pe care, cînd poţi, strecoar-o la ştiri.

Cu toată buna prietenie şi cu mulţumiri,

George Mihail ZAMFIRESCU

Iaşi, august 1933

VII

Iaşi
joi 27.I.1938

Drăguţo,

Am ajuns bine. Azi dimineaţă, joi, ca niciodată m-am simţit foarte bine. Cînd voi veni acasă, o să facem o experienţă: să mănînc mai mult la prînz, şi mai puţin seara. Aseară am mîncat numai ce am avut de acasă, fără ciorbe, fără sosuri, fără cafea cu lapte (numai pîinea, carnea şi budinca) iar azi n-am mai avut arsurile obişnuite.

Drumul l-am făcut în tovărăşia Iuliei Dumitriu, care m-a distrat, repovestindu-mi «tragedia vieţii ei».

Am profitat de faptul că am fost liber după amiază şi am corectat 3 pagini din *Singură*. Fii atentă, te rog, pentru viitor. Nu lăsa nici un gînd spus numai pe jumătate. Scrii fără imagini cunoscute. Mai bine scrie la *rece*. Nu fără căldură, dar nici cu sentimentalism. Să te preocupe mai mult acţiunea, notaţia psihologică şi mai puţin imaginea. Ea trebuie pusă numai atunci cînd e originală şi are, în adevăr, darul să coloreze. Altminteri, renunţă la ea cu entuziasm.

După ce voi termina rîndurile aceste pentru voi, am să fac scrisorile pentru Buhoci şi doamna Ganea. Din păcate, n-o să le pot trimite decît mîine dimineaţă.

Sper ca, după premiera lui Dessila, să stau mai mult timp lîngă voi.

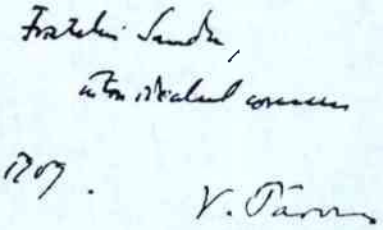
Vă îmbrăţişez cu toată dragostea,

GEORGE

Tuturor, cele gureşte; tie, sărutări sănătoase şi urări de bine de la George

Vasile PÂRVAN

Excursii de studiu ale profesorului

M. AVRELIVS VERVS CAESAR

ŞI

L. AVRELIVS COMMODVS

ÎN 1911, VASILE PÂRVAN NICI NU ÎMPLINISE vîrsta de 29 ani. Era profesor universitar şi director al Muzeului Naţional de Antichităţi din Bucureşti. În această funcţie, întreprinde o nouă campanie de săpături arheologice în Dobrogea, în satul Pantelimonul-de-Sus, din judeţul Constanţa, în perioada lunilor iunie-septembrie, avînd mijloace modeste (5000 lei), unde descoperă vechea cetate şi aşezare romană Ulmetum. Rezultatul sumar al acestor săpături, precum şi descrierea modului în care a organizat activitatea sînt sintetizate într-un raport adresat lui C. C. Arion, titularul Ministerului de Instrucţie şi al Cultelor, care, după luarea la cunoştinţă, pune rezoluţia: «Se va publica prin buletin, aducîndu-se mulţumiri d-lui director Pârvan, pentru interesanta lucrare» [1]. Roadele ştiinţifice le va face cunoscute prin comunicările ţinute în cadrul Academiei Române: *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman* (1911), *Ulmetum* (1911) ş.a.

Dar în aceeaşi vară a anului 1911, Vasile Pârvan realizase (cu o parte a membrilor seminarului pe care îl conducea ca profesor al Catedrei de Istorie şi Epigrafie de la Universitatea din Bucureşti, unde fusese numit, în 1909, în locul lui Gr. Tocilescu, care decedase) o excursie de studii pe la vechi cetăţi greco-romane Cernavodă, Medgidia, Adamclisi, Constanţa, Sulina, Tulcea şi Galaţi. Descrierea excursiei a fost prezentată aceluiaşi ministru C. C. Arion, într-un referat rămas pînă astăzi inedit. Referatul e scris de Vasile Pârvan pe trei pagini şi un sfert, fiind înregistrat la Ministerul Instrucţiunii Publice şi al Cultelor, sub nr. 58293/30 august 1911. Ministrul apreciază pozitiv activitatea depusă de Vasile Pârvan, dispunînd să i se mulţumească pentru activitatea desfăşurată, comunicare transmisă atît lui, la 28 octombrie 1911, cît şi Facultăţii de Filosofie şi Litere, odată cu numirea lui V. Ştefănescu în funcţia solicitată. Vasile Pârvan mai solicitase, la 23 august 1911, un concediu fără plată de la catedra de istorie a Liceului „Gh. Lazăr" din Bucureşti, unde era titular, cu scopul de a organiza Muzeul Naţional de Antichităţi, propunîndu-l în locu-i pe acelaşi V. Ştefănescu, dar care nu a primit aprobarea aşteptată.

Punerea în circulaţie a textului de faţă, întocmit cu avîntul patriotic al istoricului, arheologului şi cetăţeanului mîndru de trecutul neamului său, constituie încă o probă evidentă la dosarul formării conştiinţei sale de om de ştiinţă aşa cum se prezintă Vasile Pârvan posterităţii prin opera şi activitatea sa.

Mircea COLOŞENCO

---

[1] Raport neg. la no. 73756, publicat în „*Buletinul Oficial*" al Ministerului Instrucţiunii şi al Cultelor, nr. 366, din 15 noiembrie 1911, anul XV, vol. XVII, pp. 430—435.

«Baza morală a vieţii noastre politice şi culturale e formată din conştiinţa despre continuitate...»

SEMINARUL DE ISTORIA ANTICĂ ŞI EPIGRAFIE
DE PE LÎNGĂ
FACULTATEA DE FILOSOFIE ŞI LITERE
DIN
BUCUREŞTI

BUC[UREŞTI] în 25 iulie 1911

Referat

Domnule Ministru,

La sfirşitul lunei Mai c., trebuind să fac o excursie arheologică cu membrii Seminarului meu de Istoria Antică şi Epigrafie, Domnia Voastră aţi avut bunăvoinţa de a-mi acorda un ajutor de 500 (cinci sute) lei, pentru acoperirea unei părţi din cheltuielile excursiei.

Prin această contribuţiune oficială nivelul ştiinţific al excursiei a crescut simţitor, întrucît diferitele chestiuni arheologice ce aveau a fi tratate pe teren, au putut fi dezvoltate în toată liniştea, fără grija prea apăsătoare a celor materiale.

Ca urmare, subsemnatul se simte dator să vă raporteze în cele ce urmează, care a fost rostul excursiei şi rezultatele ei şi întrucît atare excursii sînt în general de folos învăţămîntului superior cu privire la antichităţile patriei noastre în epoca greco-romană.

Baza morală a vieţii noastre politice şi culturale e formată din conştiinţa despre continuitate — în timp şi în spaţiu — a vieţii noastre cu cea romană şi romanică. Atîta vreme însă cît despre precursori nu se dau în şcoli decît povestiri ajunse pentru copii şi tineri nişte simple legende cu caracter literar — mai drept retoric — viaţa antică din care a decurs viaţa noastră rămîne pentru viitorul cetăţean român tot numai un prilej de declamaţie seacă.

Dimpotrivă, nu e om, fie el cît de puţin cult şi fără pic de idealism, care pus în faţa unui monument antic, să nu se simtă scuturat de sentimentul acela, mai tare decît orice altă preocupare, de închinare în faţa mărimei înţelepciunii celor vechi. Dar încă un copil ori un tînăr cu sufletul său romantic şi sentimental. Dă-i o cărămidă legionară şi două trei valuri de pămînt şi-ţi va reconstitui Roma. Dar cînd i le dai, dă-i-le la faţa locului, unde s-au găsit, nu în Muzee. Căci Muzeele pot cuprinde tablouri şi unelte şi podoabe aflate şi prin casele oricărui muritor, dar nu pot cupride maestatea cetăţilor romane, a monumentelor sacre şi comemorative.

De aceea, Domnule Ministru, pentru ca ştiinţa prin excelenţă educatoare întru idealism, a antichităţilor, să nu rămîie un studiu mort în şcoalele noastre, ci dimpotrivă să fie pusă în situaţia de a contribui în chip eminent la educaţia înalt morală a viitorilor cetăţeni, cred că excursiile arheologice făcute supt conducerea oamenilor cunoscători şi numai cu un număr mic de participanţi, — spre a nu speria prin zgomotul şi neorînduiala mulţimii gîndurile delicate, intime, naive adesea, dar aşa de atingătoare, care se nasc între participanţii puţini, deveniţi repede prieteni, la cursurile cu adevărat ştiinţifice, — trebuiesc cît mai energic susţinute.

În anul acesta am condus pe membrii *activi* ai Seminarului meu — au mers unsprezece — la ruinele vechilor cetăţi greco-romane, Axiopolis, Tropaeum, Tomi, Salsovia, Aegyssus şi Noviduum, făcînd adică drumul: Cernavoda, Medgidia, Adamclisi, Constanţa, Sulina, Tulcea şi Galaţi. Impresia primă, — în afară de cercetările conştiincioase

ale ruinelor, făcute în toată libertatea spirituală şi făcute numai cu sfatul, iar nu supt «autocraţia» mea, — a fost, la toţi participanţii, excepţională. *Nu se aşteptau să vadă pe anticii, cei proclamaţi aşa de adesea ca definitiv morţi, încă aşa de viu lîngă noi cei de azi.* Împunătoarea cetate Tropaeum şi resturile măreţe din templele şi clădirile publice ale anticei Tomi constituie astfel de urme convingătoare despre viaţa intensă antică, încît adesea privitorul simţitor se vede atins de sentimentul copleşitor şi păgubitor pentru cultura creatoare a epigonismului.

Concluzia mea e că Statul trebuie să ajute în toate chipurile excursiile ştiinţifice, iar în cazul concret de aici excursiile arheologice ale Universităţii. Dacă Domnia Voastră crede că prin acest raport am arătat îndeajuns că Seminarul de Istoria Antică şi Epigrafie merită atenţiunea ce i-aţi acordat, atunci vă rog să i-o purtaţi şi pe viitor.

La anul gîndesc să fac cu membrii Seminarului *limes-ul danubian*, de la Severin la Sulina, pe apă, dar cu debarcări la toate cetăţile mai însemnate de pe cele două maluri ale fluviului.

Ca încheiere, am, Domnule Ministru, plăcerea să vă anunţ că folosindu-mă de împrejurările favorabile ce mi s-au oferit acum în vacanţă, am aşezat într-o sală specială Seminarul meu cu biblioteca lui destul de respectabilă şi de la toamnă îl voi deschide şi spre folosinţa publică a studenţilor Facultăţii. În vederea ajutorului: de priveghere a bibliotecii şi sălii de studii, de care am nevoie, d. V. Ştefănescu, licenţiat în filologia clasică şi unul din cei mai buni absolvenţi ai Universităţii noastre, s-a oferit să-mi dea concursul său absolut dezinteresat. Pentru ca d. Ştefănescu să aibă însă faţă de studenţi autoritatea trebuitoare şi ca o distincţie binemeritată, vă rog să binevoiţi a-i acorda pe ziua de 1 sept[embrie] c. (cînd d-sa începe a «funcţiona» la Seminar) titlul de *asistent*-onorific la Seminarul de Istoria Antică şi Epigrafie.

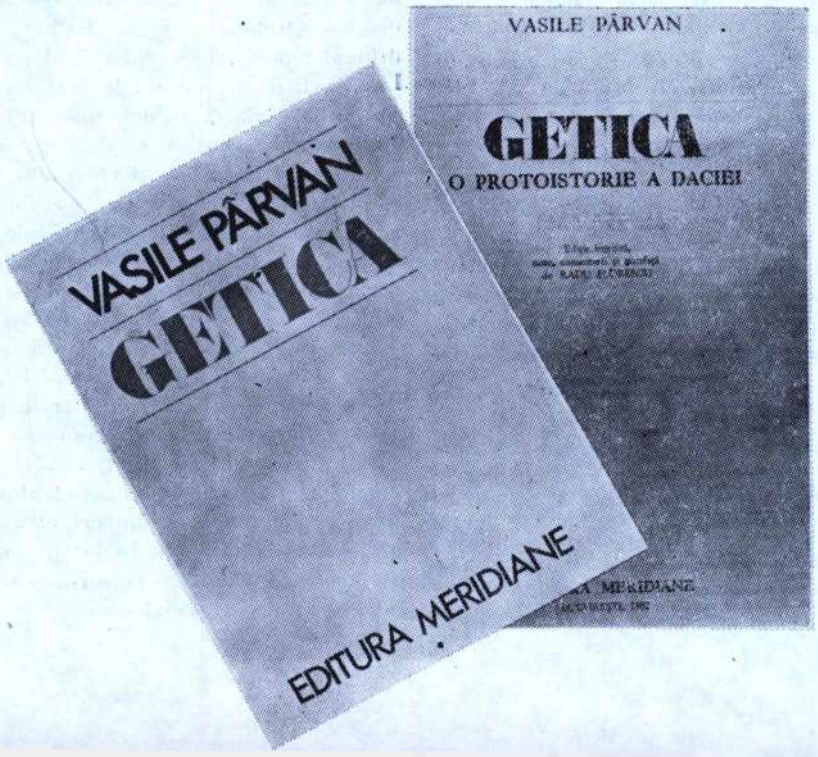
Cu deosebit respect

(ss) Prof. V. PÂRVAN

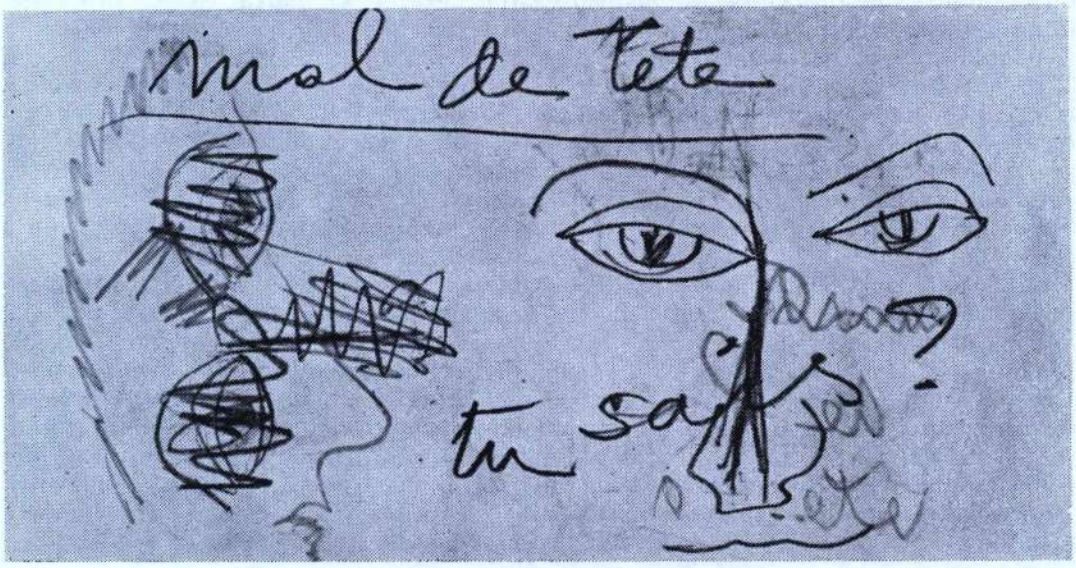
Directorul Seminarului de Istoria Antică şi Epigrafie *

---

* Arhivele Statului Bucureşti, Direcţia Generală. Fondul Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Dosarul nr. 2126/1911, ff. 28—39.

MERIDIANE

Ion VINEA / „Contimporanul"

și mișcarea artistică internațională

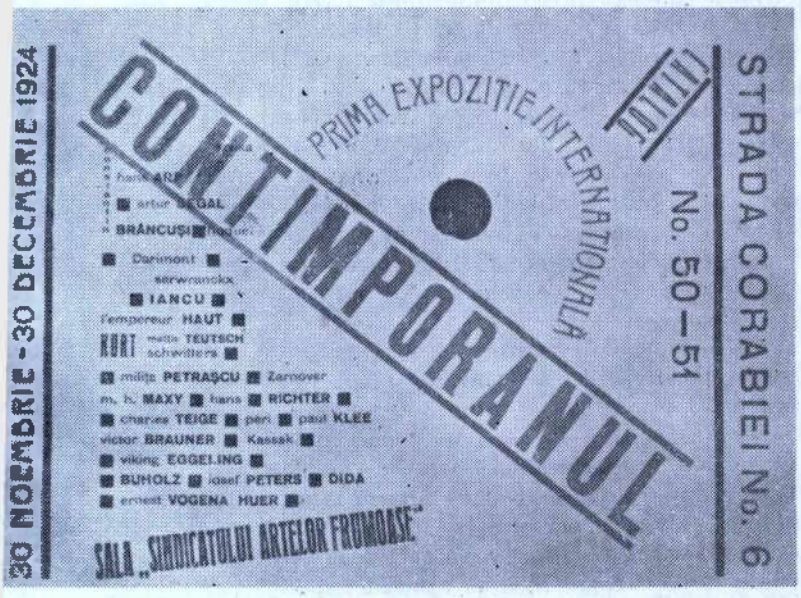
O SUITĂ DE SUCCINTE ÎNSEMNĂRI, REGĂSITE într-un carnețel dreptunghiular, cu scoarțe verzi, [1] rămas de la Ion Vinea, ne atrage cu deosebire atenția asupra unui aspect puțin explorat din activitatea scriitorului la *„Contimporanul"*, și anume relațiile revistei cu mișcarea artistică internațională.

Agenda de buzunar a poetului developează de fapt, un segment din etapa de cotitură a periodicului întemeiat de el, cînd tocmai se străduia să consolideze profilul literar și de cultură către care își orientează revista. De aceea însemnările privesc, pe lîngă sarcinile de natură administrativă ale șefului de redacție, mai cu seamă eforturile încercatului gazetar de a asigura un nivel elevat și, deopotrivă, un caracter deschis publicației sale — ferm angajată pe drumul înnoirii. Fără ca spiritul poetului să se lase covîrșit de măruntele — tracasante — treburi zilnice. Căci, pe filele minuscule ale carnetului său, de care nu se desparte o vreme, el scrie versuri, maxime și chiar desenează.

Descifrate, prin urmare, cu fidelitate, din perspectiva întregului evantai de probleme, însemnările ne îngăduie să-l surprindem pe scriitor calculînd costul unui număr de revistă, ocupîndu-se de «circulări» și afișe; merge la Barou, contramandează întîlniri sau fixează altele. Mai notează că trebuie să-l întrebe ceva pe Rebreanu (probabil referitor la publicitatea *„Mișcării literare"* în *„Contimporanul"*); ori să ia legătura cu Blaga, aflat, în acel moment, la Lugoj (și nu la Cluj, cum fusese tentat să creadă). În fine, lucrul cel mai important de reținut, în temeiul faptelor pe care le urmărește, reiese că Vinea își asuma — personal — și rezolvarea unor prestigioase colaborări.

---

[1] Carnetul poartă pe contracopertă dedicația: *Didi 17/4 iulie 1923* (probabil un dar de la Dida Solomon). Pe contrapagina zilei 1 apare scris, cu aceeași grafie: *Cu toată dragostea ție Baby 14 oct.* Pentru precizarea timpului în care poetul îl folosește se mai pot invoca mențiunile: anul *1925* (pe contracopertă, stînga jos); *De dat numărul 50—51 al revistei* [1924, nov.-dec.] (fila 17 recto) și *1 Febr. 1925* (fila 22 recto).

Aspectul asupra căruia vrem să insistăm privește, cum spuneam, legăturile cu mișcările artistice înnoitoare de pretutindeni, căci datele din agenda poetului, racordate la evenimentele mari sau mărunte, pe care le înregistrează publicația editată de el, însumează eforturile depuse în mod susținut pentru statornicirea unei rețele de raporturi — directe — cu personalități și redacții. În carnețel menționează, frecvent, titluri de publicații din țară și străinătate, pentru care el trebuie să scrie articole sau cărora să li se expedieze revista; nume de autori și artiști ce sînt, sau vor fi, colaboratori ai *„Contimporanului"*: **Kassak, Wien XIII Amalienstr. 26; Aladar 82, Sorbonne, Paris; FOOR apare trimestrial la Los Angeles; Linze, Xhavemont 104 Liège** [2] ș.a.m.d.

Pentru a fi asigurat, așadar, actualitatea — la zi — a unei consistente rubrici de *note și informații*, un adevărat tur de orizont, cu care se încheie fiecare număr din *„Contimporanul"*, ritmul și stricteţea comunicării trebuiau să funcționeze riguros. Dealtminteri, adeseori în *„Contimporanul"* se puteau citi știri ca acestea: «Acum cîteva zile s-a închis la Paris expoziția surrealiștilor care a avut loc la G. Petit» (probabil Petit Palais); sau, «Galérie Paul Guillaume (Paris)[3] a deschis expoziția pictorului Kissling unul din cei mai puternici fauviști din generația nouă». Cît despre receptarea noutăților editoriale ca și a publicațiilor, ea se desfășura în flux continuu, realitate pe care ne-o confirmă astăzi, din plin, amintita rubrică; demonstrînd, totodată, și concepția unui program de perspectivă, în prealabil, gîndit cu limpezime de redactorul șef. Cuprinderea, pe deoparte, a fenomenului artistic în complexitatea lui, ca și surprinderea manifestărilor de oriunde s-ar fi produs, făcînd să pătrundă deopotrivă ecouri din climatele țărilor mari și mici. Dealtminteri, încă din momentul cînd se hotărăște să schimbe profilul revistei, colaborarea în plan internațional apare ca fiind o componentă a noului program: «Contimporanul face mari sforțări ca să atragă atenția militanților celebri ai artei și literaturii contimporane din occident asupra Bucureștiului. Corespondența asiduă, schimbul de ziare, de idei, de informații, relațiile și autoritatea pe cari unii dintre noi le au în centrele unde arta modernă e în plină ascensiune au determinat într-o mare măsură curiozitatea amicilor noștri din străinătate». (Redacțional: *Pentru Contimporani*, *„Contimporanul"* nr. 34, martie 1923). Pentru ca după trei numere, într-un cursiv de-al său [4], Vinea să marcheze începutul promițător al raporturilor cu mai multe țări europene: «Avem satisfacția de a anunța cititorilor noștri că ne-am asigurat colaborarea efectivă și inedită a scriitorilor și artiștilor conducători ai mișcării noi din întreaga Europă. Vom primi cronici, articole critice și literare, desene, gravuri *inedite [s.n.]* din Franța, Italia, Germania, Olanda, Danemarca».

---

[2] *Georges Linze* — poet belgian, întemeietorul periodicului de avangardă *„Anthologie"*: Liège. Lui Tamaș Aladar îi recomandă, între altele, apariția plachetei: *Bolodog Hiradas* Ed. MA, Viena. În 1924 Vinea îi dedică poezia *Gamă*, scrisă în 1920. Lui Kassak îi anunță expoziția de pictură constructivistă, în Galeria Sturm din Berlin (C. 46, 1924); și face obișnuita publicitate revistei *„Ma"*.

[3] Una din importantele galerii de artă pariziene în care s-au expus și tranzacționat operele unor Picasso, Derain, Utrillo, Chirico, Modigliani, Max Jacob. A funcționat în Avenue de Villiers, Faubourg St. Honoré și Rue de la Boétie. Paul Guillaume, foarte legat de Apollinaire și Max Jacob, a scos și revista *„Les Arts de Paris"*.

[4] *Pentru cititori și scriitori* (*„Contimporanul"*, nr. 37—38, aprilie 1923).

Într-adevăr, creații ale marilor scriitori contemporani importanți din literaturile țărilor menționate vor fi, pentru întîia oară, întîlnite în paginile revistei lui Vinea; și tot aici, reproduceri după lucrări ale renumiților artiști ai zilei în plină afirmare: Picasso, Fernand Leger, Juan Gris, Prampolini, Arhipenco, Hans Richter, ca să nu mai vorbim de compatriotul nostru — Brâncuși. [5]

Implicînd, așadar, propria-i publicație în procesul schimburilor dintre climatele artistice, Vinea dezvoltă un dialog întemeiat pe principiul reciprocității; cum, dealtfel, mai mulți scriitori ai generației sale l-au practicat. [6] El însuși, timp de aproape un deceniu cît va dura revista pe care o conduce, depune permanente eforturi, nu doar să recepteze ci și să propage. Și, ori de cîte ori sosea la redacție o publicație în paginile căreia întîlnea ecouri ale culturii noastre, nu pierdea prilejul să le consemneze. Răsfoindu-se, spre exemplu, pentru cititori, bogatul număr festiv al olandezului *„De Stijl"*, marcînd 10 ani de la apariție, se reține referințele la Brâncuși... Apoi, alături de articole și versuri iscălite de P. Mondrian, J. P. Oud, Vantongerloo, Doesburg, Arp, Hugo Baal, găsim un articol despre Brâncuși, în care artistul român e situat deasupra lui Arhipenco și Lipsihitz, și reproduceri după sculpturile sale din care, bineînțeles, nu lipsește vestita *Maică* (*„Contimporanul"* nr. 77, 1928). Se mai semnalează, în continuare, de data aceasta în revista *„7 Arts"*, o reproducere a lui *Oiseau dans l'espace* și se extrage, dintr-un mai amplu comentariu, citatul: «...matematician al formei, alchimist al luminei, Brâncuși poate și trebuie să fie socotit mai presus de toate un puternic minuitor de concret».

Tot astfel, *„Contimporanul"* avea să se oprească, între altele, asupra unei importante cărți de arhitectură nu doar pentru că în profilul său acest domeniu vertiginos supus modernizării, intră de drept (desigur și datorită formației de arhitect a principalului colaborator de redacție care era Marcel Iancu), dar mai ales pentru că autorul lucrării face referiri și la arhitectura românească: «În editura Urbico Horpli, Milano, va apare cu o prefață de Le Corbussier [7], cartea profesorului Alberto Sartoris: *Gli elementi dell' architettura funzionale* (arhitectură nouă în Spania, Finlanda, Ungaria, Germania, Danemarca, Bulgaria, Brazilia, Anglia, *România*, Suedia, Norvegia etc.) 60 de pagini format album, cu 500 ilustrații și un hors-texte în culori.

Din această carte publicăm, autorizați fiind de autor, un prim fragment. Traducerea este exclusivitatea *„Contimporanului"*» (C., nr. 100, febr. 1931).

Cît și ce anume s-a oferit străinătății rămîne, însă, o problemă deschisă investigațiilor. Ne mulțumim, deocamdată, răsfoind carnețelul lui Vinea, să transcriem din proiectul unor contribuții proprii: **Articol pentru „7 Arts" [8]; Chestia Marcel Elveția [9], Articol H.O. [10] Alberto Vinnello.[11]** Pentru colaborarea la *„7 Arts"* mai revine... N-avem, însă, motive să ne îndoim că Vinea n-a dat curs propriilor angajamente; spațiul generos acordat publicațiilor belgiene de avangardă, colaborărilor unui George Linze, ca și prezența mai multor cărți cu dedicații, în biblioteca sa, primite de la scriitori de seamă [12] ai Belgici, toate acestea, ne îndreptățesc să credem că raporturile literare cu promotorii mișcării noi din această țară funcționează în ambele direcții. La rîndul ei, corespondența purtată cu Tzara [13], ne oferă dovada că s-a arătat

[5] Cîteva din lucrările lui Brâncuși figurează în expoziția internațională organizată de *„Contimporanul"*, 1924, numeroase altele fiind reproduse în paginile revistei. I se consacră prestigiosului sculptor un număr special, (C. nr. 52, ian., 1925) pe lîngă numeroasele articole și comentarii datorate unor marcante personalități artistice. Vinea l-a cunoscut foarte bine, i-a frecventat atelierul din Paris, cu prilejul călătoriilor întreprinse în Franța. Brâncuși apare, dealtfel, în romanul lui — *Venin de Mai* —, cu numele Gorjan.

[6] Lucian Blaga, Oscar Walter Cisek, Ion Pillat etc.

[7] Marcel Iancu urmărește, îndeaproape, opera lui Le Corbussier, participarea sa la expozițiile internaționale de arhitectură și arte decorative, contribuțiile sale la reînnoirea picturii contemporane; îi dedică articole. Numele său adevărat apăruse, dealtfel, în *„Contimporanul"* cu prilejul anunțării revistei *„L'Esprit Nouveau"*, Jeanneret (Edouard), fondată în 1920, împreună cu Ozenfant (Amedée).

[8] *„7 Arts"* hebdomadar belgian de artă și literatură — Bruxelles, directori: Victor și Pierre Bourgeois.

[9] Relațiile cu Elveția, la această dată, privesc fie prezența lui Hugo Baal în *„Contimporanul"*, fie publicitatea revistei de arhitectură *„A.B.C."* (Basel).

[10] *H.O.* — revista *„Het Overzicht"*, Director Berckelears și Peeters-Turnhontschebaan 105-Anvers.

[11] În *„Contimporanul"* 53—54, februarie 1925, prezintă *„Acta Tensione"*, cu un articol despre pictorul, poetul și matematicianul Vinnello.

[12] Georges Loumaye, Edmond Wanderkamen, Georges Linze, Charles Plisnier ș.a.

[13] Ion Vinea. *Corespondență cu Tristan Tzara*, investigație documentară de Henri Béhar, profesor la Sorbona (în *„Manuscriptum"* nr. 2; 3, 1981).

Schițe de desen din carnetul lui Ion Vinea (vezi și pag. 150, 155)

interesat să încredințeze unor reviste franceze, poezii proprii.

Raporturile cu Franța literară și artistică la care, dealtfel, ne vom restrînge, în cele ce urmează, vin să se înscrie, (dacă mai trebuie s-o spunem), într-o foarte bogată tradiție. Iată însă că în actualitatea celui mai controversat deceniu literar, devine posibil nu numai dialogul, dar se pot înregistra și unele — certe — contribuții: «Prin *Izvor* al Martei Bibescu, scrie Vinea, prin *Chira* și puțin cunoscuta la noi *Des Nos oiseaux* [14] a lui Tzara, ni se oferă exemple asupra capacității de afirmare, în literatura franceză, fără ca scriitorii să se înstrăineze de caracteristica lor națională» *(Urmașii și Ronsard*, „*Cuvîntul liber*", nr. 33, sept. 1924). Mai mult decît atîta, după primele manifestări încurajatoare ale unui «modernism de export» ce pornise din «neînsemnata ispravă pusă la cale aici înainte de război [15] și care-i izbăvește pe

[14] Plachета de versuri *Des Nos Oiseaux* apărută în 1922, avea să fie difuzată abia în 1929 (aflăm din corespondența citată).

[15] Vinea se referă la revista „*Chemarea*" — 1915 — editată de el împreună cu Tzara, delimitînd, ca primă etapă a înnoirii în artă, secvența de timp 1910—1924 (Art. *Promisiuni „Contimporanul"*, nr. 50—51, 1924); anul 1917 ca moment al expansiunii filonului românesc al modernismului, în plan internațional: Franța, Germania, Elveția și America *(Modernism și tradiție, „Cuvîntul liber"*, 26 ian. 1924).

modernîștii români de acuzația importului», Vinea detectează, prin urmare, în complexul realității de atunci, ceea ce exegeza trebuie, îndeobște, să rețină; punctul de pornire al înnoirii sau, în orice caz, unul dintre ele. Poetul-șef de școală, nu se mulțumește să emită principii programatice, să fie promotor, în afara asigurării unui climat fertil și prin cuprinderea diversității tendințelor de manifestare.

În agenda proprie notează, la un moment dat: **De întrebat Marcel, a trimis Contimp[oranul] lui Paul Dermée și la l'Esprit Nouveau.** Numele confratelui francez, ce figurează — acum — în carnetul său, apăruse dealtfel, cu un an mai devreme, în cadrul unei note ce împărtășea înregistrarea unui veritabil succes: «D. Paul Dermée, cunoscutul poet și critic de artă franceză, și-a asumat direcțiunea revistei noastre la Paris, pentru intensificarea schimbului de colaborare și informație artistică între Franța și România tînără» („*Contimporanul*" nr. 41, mai 1923). Ca urmare, în temeiul acestor convenții, apar și primele rezultate căci în articolul pomenit [16], Vinea continuă să relateze cititorilor: «De la Paris Paul Dermée [17] directorul considerabilei reviste „*L'Esprit Nouveau*" și poeta Céline Armault [18] ne-au trimis colaborarea lor și și-au luat sarcina contribuției artistice a tinerei Franțe».

Se va fi inserat, numaidecît, în „*Contimporanul*" (nr. 42, 1923), și vestea apariției revistei „*Intervantion*" — ca succesoare a celeilalte „*L'Esprit Nouveau*" — iar despre cei doi repre-

[16] Vezi nota 4.

[17] Paul Dermée considerat astăzi și ca precursor al dadaismului (Marcel Raymond) publică, între altele, în „*Contimporanul*", sub genericul *Scrisori de artă*, cronica la expoziția *Juan Gris*; i se anunță volumul consacrat pictoriței olandeze *Marguerite Crisay* și volumul *Le volant d'Artimon* (C. nr. 37—38, apr. 1923) căruia i se face și o scurtă recenzie.

[18] Céline Arnauld, în același nr. 37—38, plachetele: *Poèmes à claire voie* și *Point de chire*. În nr. 41 al „*Contimporanului*", poezia *Les cordes du rail*. Ce-a însemnat anunțul din „*Contimporanul*" cu privire la apariția publicației „*Intervantion*" (?!). Cert este că începînd din 1923 (n-rul 46 al revistei sale) cele două periodice franceze apar anunțate concomitent la rubrica de note. (Vezi nota 7).

zentanți ai «tinerei Franțe» vorbindu-se, la modul: «prietenii noștri»; semn că germenii interferențelor literare trebuie depistați, chiar mai devreme; cînd anume? Aceeași corespondență Vinea—Tzara [19], comunicată de profesorul Henri Béhar, aduce precizări care ne oferă posibilitatea de a urmări mai îndeaproape lucrurile. Prin intermediul prietenului său, stabilit între timp la Paris, poetul român rezolvă problema unor colaborări și schimburi de publicații, avînd să fie introdus în cercurile avangardei, cu prilejul călătoriilor întreprinse în capitala Franței. [20] Leagă, cum s-a putut constata, strînse prietenii și de durată cu cîțiva dintre exponenții acestora.

Aflăm, prin urmare, din scrisoarea ce poartă data de 6 decembrie 1922, că primea — mult prețuita de el — *„La Revue Européenne"* pentru care îi propunea lui Tzara să încerce tipărirea poeziei *Incantation*. Cîteva rînduri mai jos, în aceeași scrisoare, roagă să i se transmită, (prin amabilitatea destinatarului său), redactorului principal al acestei reviste: «Ave pour Philippe Soupault». Or, ca să formuleze în acești termeni salutul său, fără îndoială că Vinea îl cunoscuse bine pe poetul francez (lucru confirmat nouă, în convorbirea avută cu poetul Philippe Soupault în 1974). La începutul anului 1923, probabil, cînd face mult proiectata și amînata călătorie, trebuie să-i fi întîlnit și pe cei doi scriitori de la *„L'Esprit Nouveau"*, (prezența lor asiduă, în etapa imediat următoare, în paginile revistei bucureștene, fiind, poate, rodul acestei întîlniri?).

Cît despre *„La Revue Européenne"* (după cum reiese din același dialog epistolar cu Tzara, primită de mai multă vreme de Vinea, începe să se bucure de intensitatea publicității de îndată ce *„Contimporanul"* pășește pe noul său drum, fiind răsfoită, recenzată și recomandată cititorilor; nepierzîndu-se prilejul de a fi remarcați printre colaboratori, un Romain Rolland, Pirandello, Ramon Gomez de la Serna, și, firește, semnalate contribuțiile de poet și de cronicar ale redactorului responsabil. Interesul față de creația lui Philippe Soupault va spori treptat, numele său va apare în programul *primului festival de literatură și muzică*, organizat în 1924 de către *„Contimporanul"*, cu participare internațională, alături de acelea ale compatrioților săi: [21] Max Jacob, André Breton, Darius Mihauld, Eric Satie.... Se difuzează, tot atunci, știrea apariției romanului *Le bon Apôtre* în colecția, altminteri celebră, [22] *„La Revue Européenne"*. În fine, ca o încununare a bunelor relații literare, statornicite între cei doi scriitori, trebuie invocată și dedicația prilejuită de tipărirea în 1925 a celuilalt roman al său *Le bar de l'amour* în revista *„Les cahiers du mois"* [23], ceea ce confirmă desfășurarea schimburilor de pe o platformă de amiciție: **A. J. Vinea / très amicalement, Philippe Soupault,** iar în 1926 noua carte *En Joue* apărută la Grasset, fiind extrem de favorabil recenzată în *„Contimporanul"* (nr. 66, 1 mai).

Prin *„L'Ane d'or"*, o altă publicație în chip repetat menționată în agenda lui Vinea: **„L'Ane d'or" / Marcel** [24], el stabilește un canal de comunicare și cu mișcarea unui alt centru cultural francez — Montpellier. Regăsim (dacă rămînem în limitele de timp ale carnetului de însemnări), titlul revistei inserat o dată într-o listă de 18 publicații străine sosite la redacție; pentru ca reluîndu-se, în cadrul aceleiași rubrici *Note. Cărți. Reviste*, să se procedeze la o descriere mai analitică a periodicului: «*„L'Ane d'or"* (Avril 1924) fundatori: Armand, Cabrillac, Castagné, Causse, Chauvet; Vialles publică note asupra originalității, interesante considerații ale unui eminent critic din sudul Franței: Henry Cabrillac. Pierre Grasset semnează renașterea

---

[19] Vezi nota 13.

[20] Nu există, încă, date certe care să lămurească primele călătorii întreprinse de Vinea la Paris.

[21] «Sala Sindicatului Artelor. Duminică 14 decembrie) orele 5 are loc recitalul literar artistic, muzical, al revistei *„Contimporanul"*. Lecturi. Conferințe. Concert. Din F.T. Marinetti, Ardeng Soficci, Max Jacob. André Breton, Philippe Soupault, Georges Linze. P. Bourgeois, Kurt Schwitters, Serge Essenine, Darius Mihauld, Erik Satie, Ion Barbu, Urmuz, Ion Vinea.. recital desfășurat în cadrul expoziției internaționale» (*„Contimporanul"*, nr. 50—51, 1924).

[22] În aceeași colecție *„Contimporanul"* mai anunță apariția romanelor: Ramon Gomez de la Serna— *Le Docteur invraisemblable* (în traducerea lui Marcel Auclair), Léon Pierre Quint — *L'échéances aimables* și Max Jacob — *L'homme de chair et l'homme reflet*.

[23] În biblioteca lui Vinea s-a mai găsit exemplarul 25/26 din *„Les cahiers du mois"* cu eseul *Jeux de l'Ame* de Louis Martin-Chauffier oferit poetului cu dedicație (și anunțat în *„Contimporanul"*, nr. 75, aprilie 1927).

[24] Numele lui Marcel Iancu în relație cu titlurile de reviste menționate de Vinea în agendă, poate fi o dovadă că lui îi revine în cadrul redacției, responsabilitatea schimburilor de publicații.

gravurii în lemn». Și, publicitatea va continua: «„*L'Ane d'or*", Dir[ector] Eugène Causse, Montpellier» („*Contimporanul*", nr. 55—56, martie 1923).

Consecvent principiului de a extinde punctele de contact, alte două publicații importante venite din orașe diferite ale Franței vor mai fi, simultan, „recomandate" de către „*Contimporanul*". Prima dintre acestea, „*Manômetre*", este editată la Lyon de către Emile Malespine, directorul expediind redacției și versuri [25], ce vor fi tipărite în limba originală. Faptul că unele dintre acestea, *Vers* și *Emotion*, apar cu dedicație: «*à Marcel Iancu*» este o probă că și Malespine se numără printre prietenii grupării de la București. I se face, chiar, la un moment dat — public — un act de dreptate; căci recenzată, cum se cuvine, tribuna avangardei belgiene, „*Antologie*" — intrată în al 8-lea an de apariție —, se atrage atenția cititorilor: «Colegul și colaboratorul nostru din Lyon E. Malespine protestează contra unui manifest al surrealismului lansat la Paris, care nu ține seamă de cele apărute în „*Manômetre*", despre manifestul mai vechi al său cu același nume: Manômetre (Lyon)». („*Contimporanul*" nr. 77, martie 1928).

În sfîrșit, se mai consemnează expedierea din Chambéry a revistei lui Henri Petiot, „*Tentatives*". Să fi realizat Vinea că Daniel Rops, care semna, simultan, o rubrică permanentă, intitulată *Examain de conscience* [26], în „*Les cahiers du mois*" (pe care de asemenea, o răsfoiește și o prezintă publicului bucureștean), era unul și același cu Henri Petiot.

Fără să fi epuizat capitolul întins al schimburilor curente efectuate între „*Contimporanul*" și publicațiile franceze de literatură nouă, nu putem separa, din contextul acestui dialog, interesul manifestat de Vinea față de revista dirijată de Marcel Reval, „*Les Feuilles Libres*", care reprezenta, realmente, tribuna noii generații; chiar dacă agenda de la care am pornit nu ne-a furnizat pretextul de a o aduce în discuție, reamintim că încă din anul 1922, Vinea îi cere, în mod expres, lui Tzara «Fais-moi recevoir „*Les Feuilles Libres*"» [27], firește, ca să-i citească romanul-foileton *Faites vos jeux*, dar nu numai; deși el nu va omite niciodată să semnaleze prezența prietenului printre colaboratori.

Este, însă, de remarcat, că prin intermediul publicației lui Reval se impune pentru întîia oară atenției, în climatul românesc al momentului, un front scriitoricesc unitar. Acum se recepteză, în chip coerent, ecourile creațiilor atît de diferite ale unui Breton, Antonin Artaud,

[25] În „*Contimporanul*" apar poeziile: *Vers* (nr. 48/1924), *Chanson des fils télégraphique* (nr. 77/1928), *Emotion* (nr. 100/1931). A mai fost semnalată și apariția în ed. „Manômetre" a piesei de teatru *Ah ! ça ira*. (C. 67, iunie, 1926).

[26] Într-o scrisoare din 17 oct. [1924], semnată Henri Petiot, adresată editorilor revistei François și André Berge (consultată de noi în arhiva celui din urmă) propunîndu-i publicarea acestei scrieri, autorul mărturisește că ea era rodul unei experiențe proprii: «N-aveam 19 ani cînd am fost atras de Gide și m-am întrebat dacă această disponibilitate (care adăpostește primejdia) nu trebuia, de fapt, să caute o ordine fie în mișcare [...] (Benda Valéry) fie în organizarea voinței (Maurois)».

[27] Scrisoare Ion Vinea către Tristan Tzara, 6 dec. 1922 („*Manuscriptum*", 3, 1981). După opinia noastră această scrisoare e mai tîrzie.

Max Jacob, René Crevel, Jean Cocteau. Căci frecvența cu care numele acestora revine în paginile „*Contimporanului*" (și, abia după 1925, în celelalte publicații ale avangardei românești) face să străbată spiritul care-i unise spre a se angaja în marea aventură, exprimînd, cum sesiza Voronca [28], «o etapă de evoluție sufletească în literatură și artă». Or, „*Les Feuilles Libres*", scria poetul, este «din perspectiva zilei de azi», ceea ce fusese „*N.R.F.*" pentru generația lui Gide, sau „*Mercure de France*" pentru cea anterioară.

Întîmplarea face ca din partea principalilor colaboratori ai revistei „*Les Feuilles Libres*", mai-nainte pomeniți, Vinea să primească o serie de cărți cu dedicații (aflate, astăzi, în patrimoniul M.L.R.): René Crevel — cel ce va fi considerat unul din «martirii suprarealismului» îi va oferi, rînd pe rînd, romanele: *Êtes-vous fous?* (Ed. Gallimard, 1929), *Le clavecin de Diderot* (Ed. Surréaliste 1932) și *Les pieds dans les plats* (Ed. du Sagittaire, 1933) cu dedicațiile — invariabil — exprimate: **A Mr. Jean Vinea, Sincère hommage, René Crevel.**

De la Georges Ribemont — Dessaignes s-a păstrat volumul *Célestes Ugolin* (Ed. du Sagittaire, 1926) cu dedicația: **A Jean Vinea en hommage de...** În sfîrșit, Max Jacob — personalitate față de care s-a manifestat din presentiment, poate, un interes ieșit din comun — își croiește drumul receptării grație inițiativei lui Vinea de a fi apelat la prezentarea scriitorului și artistului de către confrați francezi. Se știa despre el că debutase sub auspiciile ultimei boeme înainte de a veni în rîndurile insurgenților înnoirii... Una din cărțile lui *L'Homme, de chair et l'homme reflet* (Ed. du Sagittaire 1924) i-a fost oferită redactorului revistei „*Contimporanul*" cu dedicația: **A Monsieur Vinea. Hommage de l'auteur Max Jacob;** carte ce apare anunțată în numărul în care Louis Emié publică, în limba franceză, *Portrait de Max Jacob* („*Contimporanul*", nr. 46, 1924).

Dintre numeroasele ecouri pe care „*Les Feuilles Libres*" le va resuscita, pînă la dispariția ei în 1928, îndeobște înfățișat ca «organul tinerimii franceze», reținem doar două, invocînd etape distincte din evoluția revistei. «„*Les Feuilles Libres*" nr. 38, remarcabil fragment din noul roman al lui Joseph Delteil: *Jeanne D'Arc*, de un umor naiv și scelerat pe care i-l cunoaștem» („*Contimporanul*", nr. 28, 1924). Și mai apoi «„*Les Feuilles Libres*" nr. 47; au colaborat la acest număr (cu care revista a intrat în al 9-lea an de existență) Paul Claudel, Marcel Jouhandeau, Marcel Raval, Roger Vitrac, Hans Arp, Tristan Tzara. Proză și versuri *în spiritul liniștit, ajuns clasic al revistei [s.n.]*. Pagini îndrăznețe sînt cele pe care Arp divaghează un desen în forme halucinante» („*Contimporanul*", nr. 77, martie 1928).

Importanța pe care Vinea o acordă presei în cunoașterea reciprocă a fenomenului cultural, viu, izvorăște, de bună seamă, din convingerea cu care el însuși a practicat publicistica în varii ipostaze; mai în tinerețe, luînd foarte în serios recenzarea periodicelor, ca fiind plămînul vieții spirituale la un moment dat, cronicarul nu era străin nici de ideea că ele vor fi și în perspectiva timpului sursa istoriei acestor circumstanțe. Iată de ce, în 1931, cînd scoate numărul festiv — 100 — al revistei „*Contimporanul*" nu poate să treacă neobservînd, cu prilejul bilanțului festiv [29], ca o izbîndă memorabilă, și «schimburile de colaborare cu revistele similare din străinătate». (Realizare înscrisă în rubrica anului 1927.)

Imperativul comunicării, funcționînd ca principiu programatic în cadrul noilor curente ale avangardei, a avut, în primul rînd, un rol de confruntare stimulator. Proces ce se lărgește, treptat, de la țară la țară, putîndu-se urmări evoluția valorilor în sens larg, în contextul propriu fiecărui climat. Căci, nu o dată, referințele se vor opri la creația lui Thomas Mann, a lui Romain Rolland, Paul Claudel, Balzac, Benjamin Crémieux, Heinrich Mann, Stendhal și mulți alții...

Or, niciodată nu s-a urmărit, atît de îndeaproape, ceea ce se petrece în Austria, Belgia, Cehoslovacia, Polonia..., fără ca Vinea să fi sacrificat principiul valoric de dragul ultimelor noutăți. El a putut recepta, cu reală intuiție, talente abia în formare, încrezător în perspectiva certă a artei. Nu recenzase el însuși, pe un ton perfect valabil și astăzi, în 1914 *Les Alcools* ale lui Apollinaire? Căuta, altminteri, prilejul să remarce cu oarecare complicitate ironică,

---

[28] Articolul *Constatări* („*Punct*", nr. 2, 30 nov. 1924).

[29] «Aspect sintetic al evoluției Contimporanului, a influențelor pe care le-a degajat și a operelor realizate.» („*Contimporanul*", nr. 100 [martie 1931]).

ori de cîte ori furtunile se liniștesc și evoluția intră pe făgașul normal.

Simultan cu desfășurarea dialogului inițiat, pe mai multe planuri, Vinea diversifică, totodată, și formele de manifestare. Pe lîngă recital (sau spectacol), cum am văzut, cu participare internațională (pretutindeni, adoptat de grupurile avangardei), „*Contimporanul*" organizează în 1924 și prima expoziție la care expun artiști din Germania, Franța, Olanda, Belgia, Ungaria, Suedia etc.; prestigioasă demonstrație de artă modernă, al cărui anunț e difuzat, de revistă, în limba franceză.[30]

Dintre expozanți, în agenda lui Vinea nu apare notat decît numele pictorului belgian M[arc] Derimont. Fără îndoială că această primă expoziție de anvergură a artei noi, ca și festivalul de poezie și muzică desfășurat în cadrul acesteia sînt rodul activității imediate a grupării abia alcătuite, a cărei componență apare pe fila 7-verso-, din carnețelul poetului:

1. **Callim[achi]**
2. **T. Tzara**
3. **Iancu**
4. **Vinea**
5. **M. Petrașcu**
6. **Marthe Serdaru**
7. **Costin**
8. **Virgil**
9. **Corina Sfetea**
10. **Dida Solomon**
11. **Il. Voronca**
12. **S. Tavernier**
13. **V. Brauner**
14. **T. Qvil**
15. **H. Vidran**

Catalogul expoziției[31] organizate de „*Contimporanul*" dezvăluie, la rîndul său, că trei mari artiști ce se întîlnesc acum pentru întîia oară în Sala Sindicatului artelor din București, se vor regăsi, mai tîrziu, în sălile permanente ale Muzeului de artă modernă din Paris, ei fiind proveniți, de aici, din climatul spiritualității românești: Constantin Brâncuși, Victor Brauner și Matis Teutsch, fiecare[a]vîndu-și locul meritat în ierarhia universală de valori.

Următoarele expoziții colective ale grupului[32], organizate anual, își vor asuma sarcina — grea misiune! — să obișnuiască publicul cu noua artă. « Fiecare creator aspira la originalitate, la o viziune inedită, caracteristică și personală în cadrul unei adevărate revoluții culturale și artistice. Vechile canoane ale academismului de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, epigon al clasicismului Renașterii, se prăbușeau sub loviturile grupărilor care plecau la drum cu lozinci revoluționare, în căutarea unor noi forme de expresie... » scria sculptorul Ion Jalea, cu privire la începuturile Mîliței Petrașcu. Întrucît nu trebuie să uităm că prin arta acestei mari artiste, a Irinei Codreanu — amîndouă eleve ale lui Brâncuși; prin creațiile lui Marcel Iancu, Luciei Demetriade Bălăcescu, Maxy și mulți alții, se produsese o mutație de înțelegere a noului, în raport cu tradiția. Ceea ce îl va determina pe Vinea să consemneze, cu satisfacție, în 1928, în bilanțul amintit[33]: « Expoziția colectivă a „*Contimporanului*" culege aprobări unanime, publicul timid se apropie, începe să înțeleagă ».

Pe cît de firească aspirația afirmării în plan național a valorilor, pe atît de necesară s-a dovedit a fi fost și înțelegerea participării, simultane, în context mai larg... pe terenul confruntărilor. În acei ani se statornicise tradiția pre-

---

[30] SALA SINDICATUL ARTIȘTILOR. BUCAREST — DECEMBRE. PREMIÈRE EXPOSITION INTERNATIONALE DE PLASTIQUE MODERNE ORGANISÉE PAR LA REVUE CONTIMPORANUL. TOILE — GRAVURE — SCULPTURES. De C. Brâncuși, Marcel Iancu, Melitta Petrasco, Maxy, Matis Teutsch, V. Brauner, ainsi que des meilleurs représentants de l'art moderne de France, Italie, Allemagne, Russie, Pologne, Tchécoslovaquie, Jugoslavie, Hongrie. PRIMA EXPOZIȚIE INTERNAȚIONALĂ DE ARTĂ MODERNĂ ÎN ROMÂNIA.

[31] Catalogul expoziției arată că au expus Hans Arp și Paul Klee, belgienii Marc Darimont, Floquet, Kurt Schwiters, Charles Teige, Kassak.

Scriind despre expoziție, O. W. Cisek, își exprimă rezervele față de « larma mai puțin simpatică » (manifestată în cadrul ședătorii...), dar apreciază cu mare discernămînt lucrările lui Brâncuși, Milița Petrașcu, Marcel Iancu... Cronicarul promovează — lucid — ideea îndreptățirii artei de a se înnoi, dar nu prin programe, ci numai prin creații de opere ale marilor individualități artistice, idee în care se întîlnește cu Vinea: « Dacă mi s-ar cere părerea asupra școlilor literare în genere, aș răspunde că școala cea mare trebuie să fie individualitatea, singurul element împreună cu talentul pe care posteritatea îl ia în seamă » (*„Facla"*, 1 martie 1914 *O școală nouă Simultanеismul*).

[32] Începînd cu anul 1926 — pînă în 1930, sub egida grupării de la *„Contimporanul"* se organizează cinci expoziții-colective.

[33] Conform Al. Tzigara-Samurcaș, *L'Art du peuple roumain*, Catalogue de l'exposition de Genève, 1925.

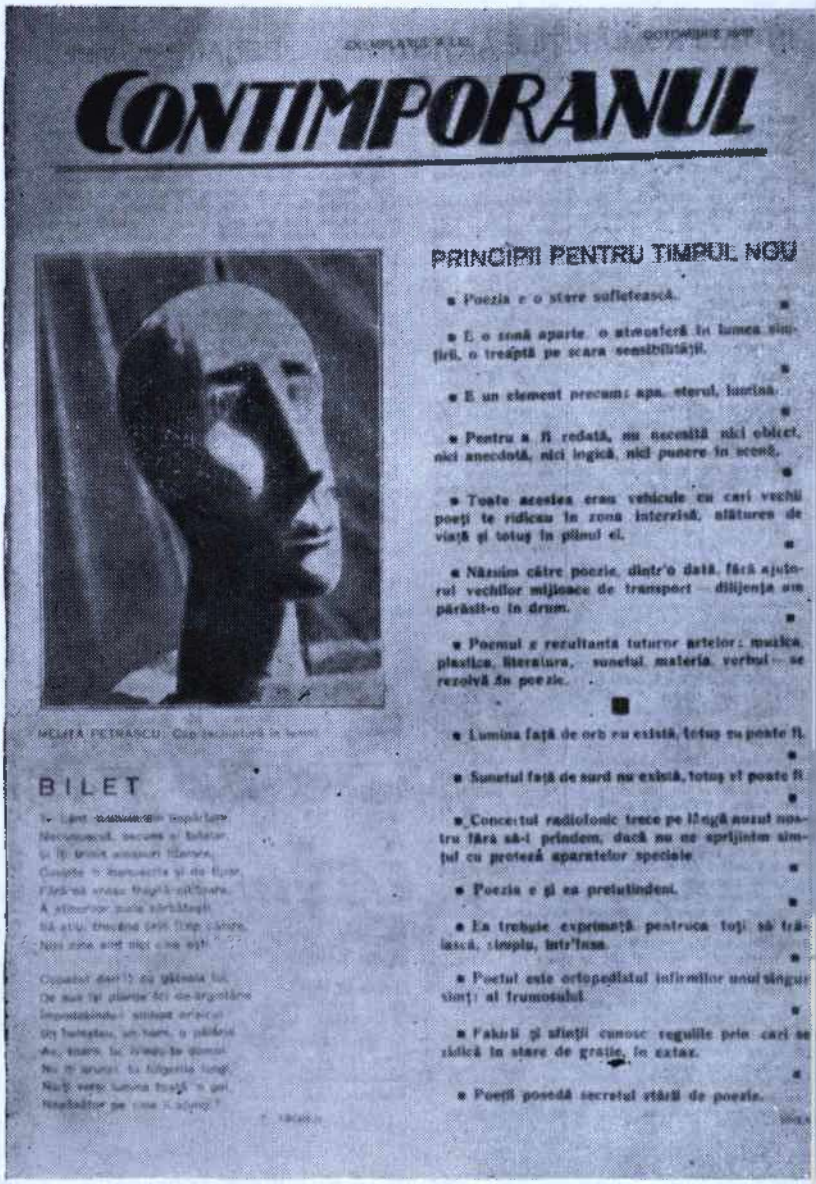
zenţelor româneşti în cadrul unor expoziţii internaţionale ca şi a celor jubiliare. Poate fi amintită expoziţia de la Geneva din 1925, la care România s-a prezentat cu secţiile de arheologie, etnografie, artă populară. O iniţiativă similară stă, tot acuma, se pare şi în atenţia grupului de la „*Contimporanul*", altminteri neavînd de ce să apară în agenda lui Vinea (pe fila 30-recto), proiectul — avansat — al unei ample, manifestări, în capitala Franţei, o expoziţie de artă românească:

grup de deputaţi « amis de la Roumanie» Jeu de Paume 7 săli a[rtă] plastică, (2 săli artă naţională, covoare, costume, lemn, oale)
1 sală etnografie [document]
1 sală sculptură
2 săli pictură actuală
Léonce Benedict Faucillon au luat contact cu Fundaţia.
Contact aici; 1 bacteriolog Jean Cantacuzino, un agronom Garofflied; 1 [pastelist] Şt. Popescu; Steriadi; 7 paşapoarte.
În afară de ei sînt imprecişi în comisie: directorul Muzeului etnografie Tzigara Samurcaş, Cioflec, Drăghiceanu de la Comisia monumentelor istorice, O. W. Cisek.
Invitaţie individuală.
Cîte bucăţi? Cîte se vor primi. Se spune cine le însoţeşte.

Ca urmare, Vinea notează, numaidecît, numele şi adresa: **Ştefan Popescu, Dionisie 86 exp.** Nu încape, aşadar, îndoială că şi lui îi revine un rost, în această acţiune, devreme ce atît componenţa delegaţiei, cît şi problema paşapoartelor sînt menţionate în carnetul său. Dar dacă proiectul s-ar fi înfăptuit, nu s-ar fi înregistrat ecouri în presă, şi Oscar Walter Cisek — excelent comentator al fenomenului artistic românesc — n-ar fi scris despre expoziţia de la Jeu de Paume, în calitate de participant?!

Capacitatea articulării mai multor activităţi, ată, în fapt, ceea ce a făcut ca Vinea să dea unitatea de direcţie mişcării înnoitoare, promovate de el la „*Contimporanul*", nu în afara interesului de a determina publicul să accepte, să înţeleagă, printr-o pregătire echilibrată, fenomenul desfăşurat sincronic în mai multe ţări europene...

Constandina BREZU

CONTIMPORANUL

PRINCIPII PENTRU TIMPUL NOU

BILET

EPISTOLAR

Ion HELIADE-RĂDULESCU

O scrisoare din 1870

ÎN VARA ANULUI 1870, HELIADE SE afla — ca mai întotdeauna dealtfel — în mare jenă financiară. El era, într-adevăr, beneficiarul unei recompense naționale în valoare de 20.000 lei anual, votată în februarie 1866, dar năzuința sa de a da copiilor o educație costisitoare (fiul său se afla acum la Bruxelles în căutarea unei diplome pe care n-o va obține niciodată), moartea recentă a soției și mai cu seamă grandioasele proiecte prin care încerca să-și perpetueze regalitatea culturală, ca o compensație pentru pierderea oricărei credibilități politice, l-au înglodat în datorii.

La 25 martie 1870, el lansează un *Apel spre librărie naționali* (reprodus și de G. Bariț în „*Transilvania*" din 15 mai 1870) prin care pleda, în esență, pentru organizarea unei rețele de librării și comanditari însărcinați să desfacă operele sale tipărite sau doar proiectate, între care nelipsitele lucrări de proporții ciclopice (un dicționar enciclopedic în 40 de volume, o istorie a omenirii în 30 volume ș.a.). Susținut și prin frumosul articol în bună parte memorialistic, *Librarie națională română* (apărut în „*Tipograful român*" din 30 martie), acest proiect a fost difuzat tuturor cunoscuților și prietenii săi au fost solicitați să-l sprijine. Cunoaștem astfel de apeluri adresate lui Cosma Moșescu la Brăila [1], lui I. D. Petrescu la Tîrgoviște [2], lui N. Russo la Craiova [3] ș.a. Nu știm dacă Heliade i-a scris atunci și lui Bariț, sau i-a vorbit de proiectul său doar cu ocazia venirii acestuia la București, în mai sau iunie. Fapt este că Bariț n-a manifestat entuziasm, speriat de lipsa caracterului realist al întreprinderii; el nota pe un exemplar al *Apelului*, ceva mai tîrziu: « Sărmanul Eliad, pe cînd scria și publica de acestea, era smintit și alienațiunea progresa tare. Mai pe urmă am vorbit cu el, în iunie 1870, la București însă nu mai era posibil a-l pricepe » [4]. Însă Bariț nu-l putea refuza pe

[1] Emil Virtosu, *Scrisori inedite ale lui I. Heliade-Rădulescu către preotul Cosma Moșescu*, în „*Analele Academiei Române*", Mem., secț. lit., seria III, tom IX, București, 1941, p. 220 ș.u.

[2] P. Cornea și Elena Piru, *Documente și manuscrise literare*, vol. I, București, 1967, p. 193.

[3] *Ion Heliade-Rădulescu, Scrisori și acte*, ediție îngrijită de George Potra, N. Simache și George G. Potra, București, 1972, p. 182.

[4] Acest exemplar din *Apel*, aflat între hîrtiile lui Bariț de la Biblioteca Academiei, a fost publicat și comentat de Paul Cornea și Elena Piru în vol. citat, pp. 210—211.

Bucureşti, 1870, iul[ie] 25

Domnul meu,

Nu ştiu şi nu pot explica felul de mistificaţiune ce mi s-a făcut la poştă.

După vorba ce am avut la venirea de astă primăvară a d[umi]tale în Bucureşti, după ce am stabilit în mai multe urbe ale României librărie naţionali, n-am lipsit a expedia şi d[umi]tale şapte mari pachete cu cărţi de toate felurile, atît didactice cît şi de înaltă literatură, dimpreună cu o scrisoare cu dată din 19 iul[ie] în care se arată valoarea fiecăruia şi numărul lor.

Ieri mi se dă de ştire a mă duce la poştă unde am nişte pachete pe seama mea.

Acolo aflu pachetele intacte trimise către d[umnea]ta ca înapoiate şi un compt de plătit cinci galbeni pentru transportul sau preîmblarea lor din Bucureşti la Braşov şi de la Braşov la Bucureşti înapoi. Întreb dacă este vreo scrisoare care să-mi explice cauza acestui refuz şi răspunzîndu-mi că da, mi se dă o scrisoare. Cînd, ce să văz? Scrisoarea mea proprie, cu propriul meu sigiliu, neatinsă, cu adresa cum o făcusem eu către d[umnea]ta. O deschid, crezînd că din josul sau din dosul ei voi afla vreo vorbă spre răspuns şi nu aflu nimic.

Nu pot să-mi închipuiesc altă cauză decît că sau la poşta noastră s-a făcut ceva cu beţivii, sau că la graniţa d[umnea]voastră sunt acum ceva ordine nouă ca mai nainte, de [a] nu mai priimi cărţi române.

Te rog explică-mi de se poate ce ar fi o asemenea mistificaţie. Căci şi însuşi de ar fi fost ca fabrica sa[u] d[umnea]ta să nu vă vie în compt a da hîrtie cu termin şi cu asicurare de cărţi, tot s-ar fi reţinut în comptul meu cărţile a dispune printr-o scrisoare de dînsele, şi nu mi s-ar fi făcut să plătesc de-[a] surda cinci galbeni.

De curiozitate îţi trimit scrisoarea mea proprie astfel cum am scris-o acum [1].

Te rog să mă înştiinţezi ce ştii, căci dacă această împregiurare nu provine din partea d[umi]tale, să ştiu unde să reclam, căci eu nu pot plăti p[entru] preîmblarea poştaşilor. De este iar din partea d[umi]tale, atunci n-avem nici un schimb de vorbe, căci d[umnea]ta cată să aibi cuvintele d[umi]tale de ce ai făcut aşa.

Sper peste curînd, ducîndu-mă la proprietatea mea de la Cîmpina, să viu şi la Braşov, să vă văz.

La revedere cu sănătate,
al domniei tale
devotat amic

I. HELIADE R. *

[1] Am auzit că vii şi nu mai încar[c] scrisoarea cu cea de sus [nota autorului].

* Însemnarea lui Bariţ pe verso: « *1870, I. Heliade, Buc[ureşti] 25 iul[ie] vechi* ».

vechiul său cunoscut alături de care fusese în atîtea ocazii înainte de revoluţie; în virtutea unei înţelegeri sau a ceea ce Heliade luase probabil ca o înţelegere, el îi trimite cîteva pachete cu cărţi pentru a le desface la Braşov. Returnarea acestor pachete prilejuieşte scrisoarea reprodusă mai sus, extrasă din depozitul Arhivelor statului din Cluj-Napoca şi semnalată pentru prima dată în catalogul fondului Bariţ existent atunci în Biblioteca Academiei, filiala Cluj-Napoca. [5]

Mircea ANGHELESCU

[5] Ioana Botezan, *George Bariţ*. Catalog, Cluj-Napoca, 1974, p. 78.

Mihail Sadoveanu

POVESTIRI DESPRE VÎNĂTORI ŞI PESCARI
COMENTATE DE FĂNUŞ NEAGU

«...îmi aplec gîndul spre Mihail Sadoveanu ca spre o datină a neamului...»

«O lume dintr-o vîrstă de dor...»

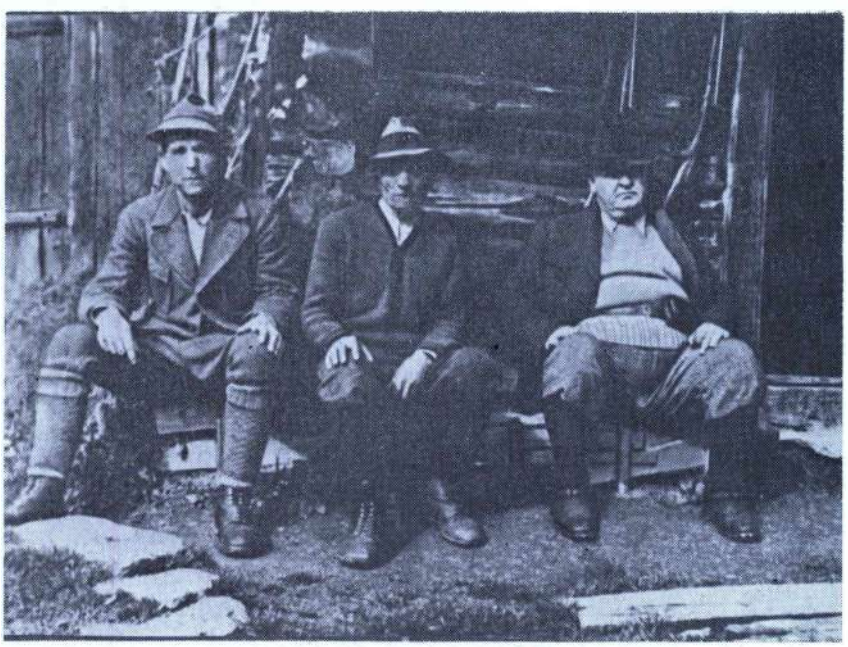
«...își croiește pînda în ierburi ca pe o ascultare a destinului...»

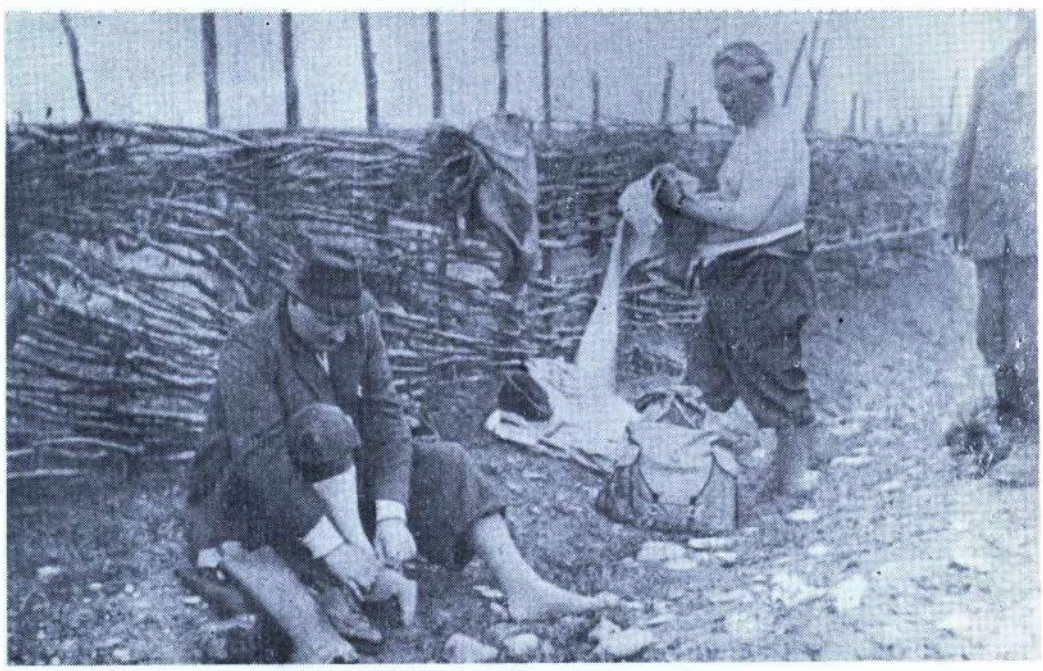
« ...acuma se petrec sitarii... »

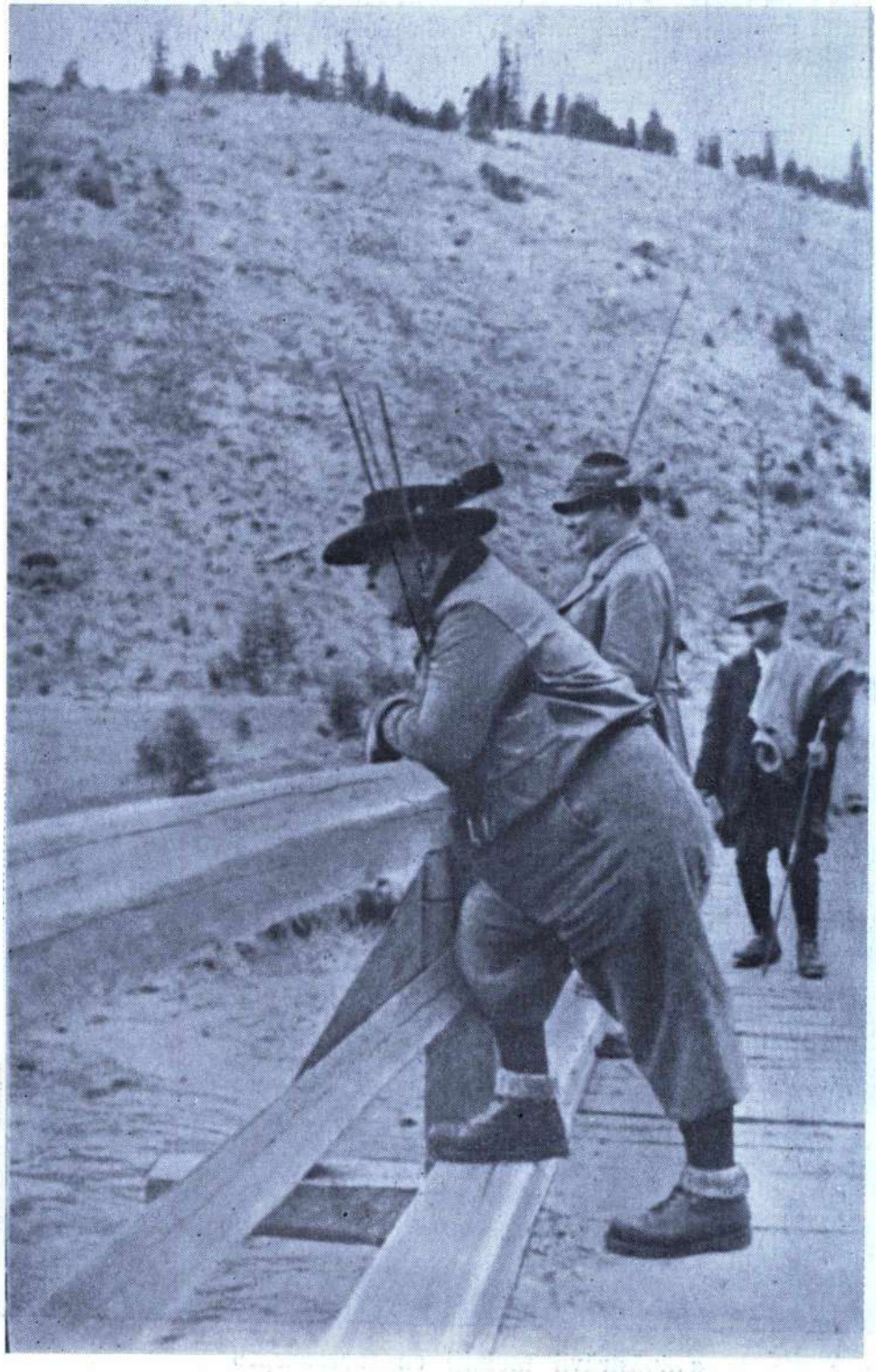
« În spatele casei va fi fiind stîna, sălaşul mioarei şi-al ciobanului... »

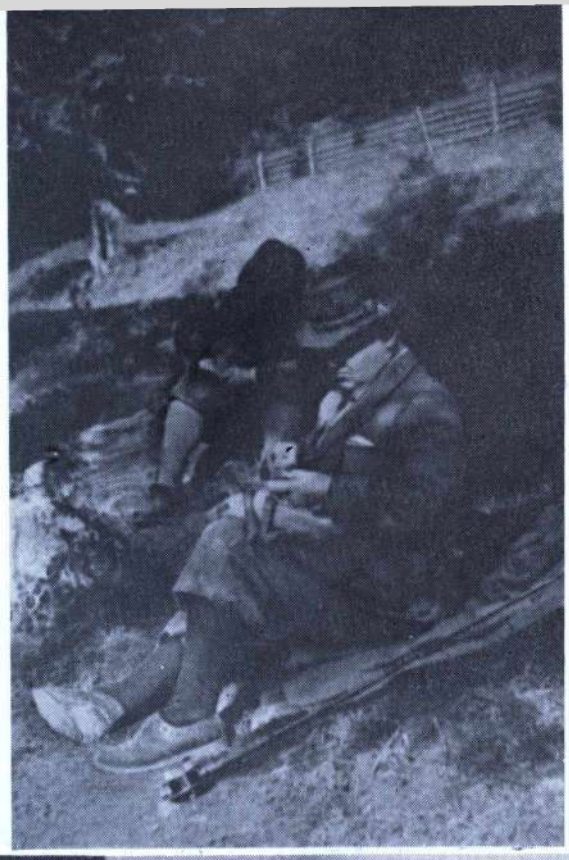
«...în codrii falnici veşnic tulburaţi de-un zvon...»

«...în azurul spălat cu frunze de ferigă şi floare de brîndușă tîrzie...»

« ...Timpul blînd stă de vorbă cu jderii, cu urșii, cu apele... »

«...iluminat cu argint și mesteceni...»

«...poveștile ce se urzesc mereu în somnul cu miresme al muntelui...»

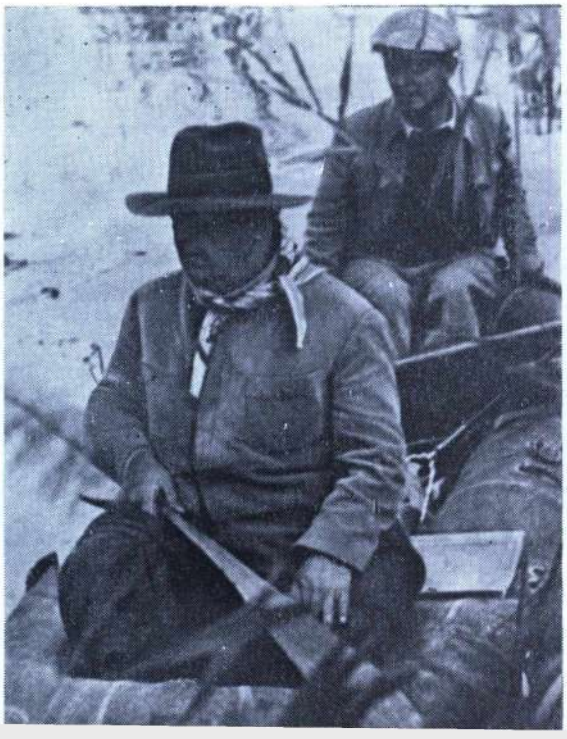

Printre ultimele achiziții făcute la Biblioteca Centrală de Stat se numără și un voluminos album provenind de la familia Sadoveanu. Majoritatea imaginilor îl prezintă pe marele nostru prozator pescuind în ruri de munte, plutind în zori prin stufărișul bălților, poposind la cabane pierdute în codru sau vînînd pe costișe singuratice. Am reprodus cîteva din aceste instantanee fotografice.

Maria POLOJINȚEV

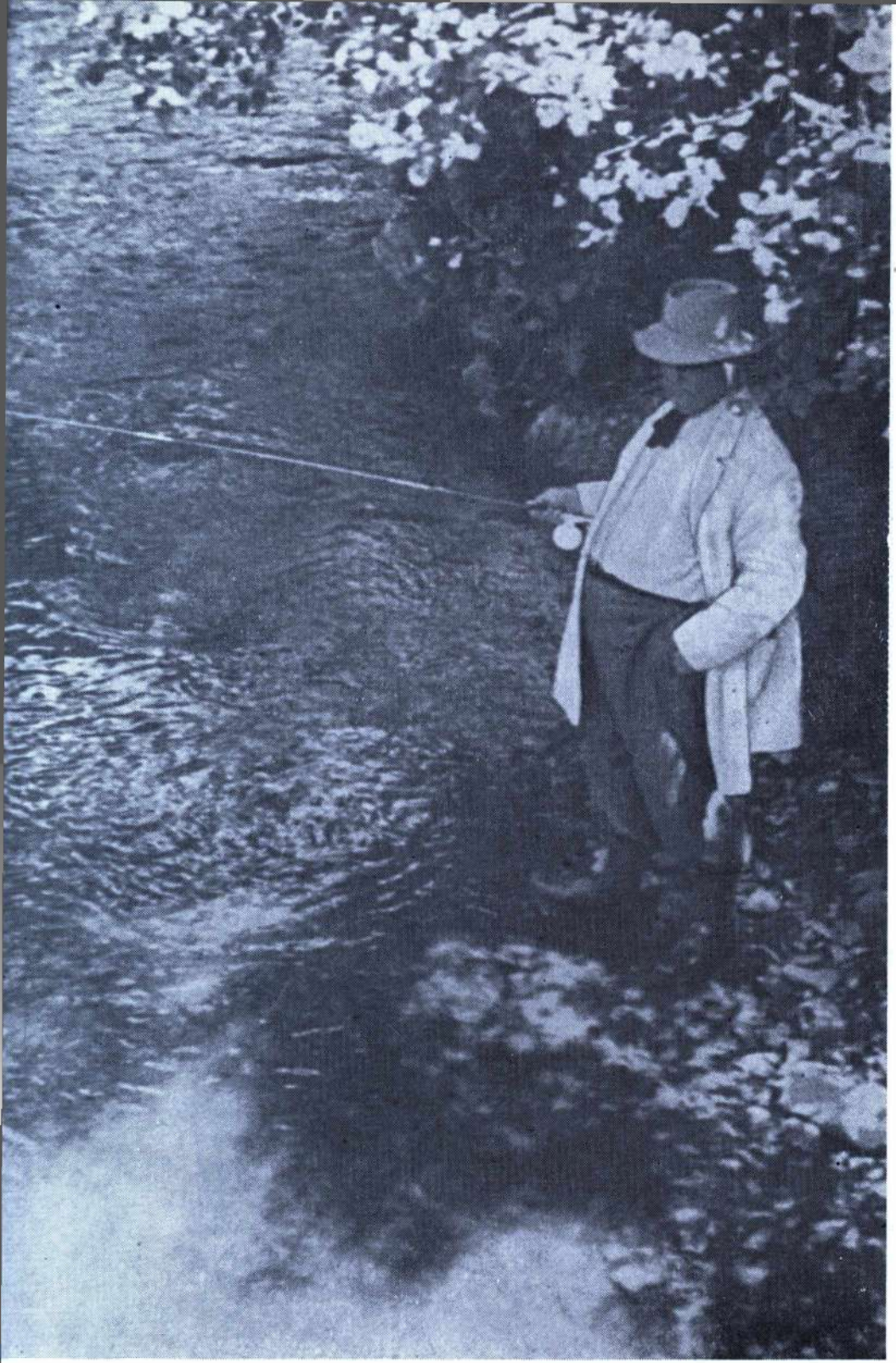
« ...neclintit în luntre, stăpîn al începutului și al depărtărilor... »

« ...amăgește cu undița vedenii din noaptea vremurilor dure... »

« Într-un vad cu izmă... »

« ...păstrăvii momiți cu turcoaze... »

Cînd se pîrguiesc zodiile...

Toamna, cînd se pîrguiesc zodiile și cad, răsturnate, fantasmele în stufuri și în păduri de sălcii roșii, chipul lui Mihail Sadoveanu se adună, iluminat cu argint și mesteceni, în amintirea unui vad de rîu, pe un plaur din neodihna apelor din Țara de dincolo de negură, lîngă cîntecul cu fruntea deschisă de la Bradu-Strîmb (acolo, jos, în copcă de aur, scutură stropi de apă vie din Sălane și de pe celălalt tărîm păstrăvii momiți cu turcoaze) și, în toate zilele, în odăile de la Branițte. În dulci căderi de sînge acuma se petrec sitarii, la munte se bat cerbii, în bălți știuca fulgeră frînturi de curcubeu din semințiile mărunte, în piscuri, pe care nici floarea reginei nu găsește curajul să urce, se ivește capra neagră — picătură de iad fierbinte în azurul spălat cu frunze de ferigă și floare de brîndușă tîrzie — cum dară să stea ascunsă în ierburi de sticlă asfințită umbra marelui vrăjitor?! Orice toamnă cu septembrie vuind de tăceri și lumina de trestie îngustă-n coapse își revarsă descîntecele de la Hanu-Ancuței și de la Vovidenie, dar, mai ales, blondele rostogoliri ale văzduhului prin larga stepă de la Caranasuf.

Am în față mai multe fotografii înfățișîndu-l pe Mihail Sadoveanu la vînătoare și la pescuit. O lume dintr-o vîrstă de dor, povestită într-o chilie de porfir, cu glas blînd, în ceasul cînd bolborosește în teascuri vinul nou. Fiecare frîntură smulsă din cîntecul amintirii se povestește singură cu alinieri molcome. Asfințește soarele pe Razelm — duhul verde al Asiei își pierde aripile în pragurile de ivoriu clipocind ale lacului ce desparte Marea de hohotul spumei de nisip din stepele Dobrogei — și el stă neclintit în luntre, stăpîn al începutului și al depărtărilor. Privești și simți cum se alcătuiesc basmele Orientului în domnul cel tăcut și atoatecuprinzător. Căci apele pentru el se liniștesc și se clatină, nu-i așa?, iar păsările care vor fi fiind cu miile îi dăruiesc inele de sunet voluptos pe care să le aștearnă în vocale.

Într-un vad cu izmă, sub ciucurii albi ai luminii ce atîrnă pe crengile de arțar, împresurat de altoiuri de libelule sau, poate, de adîncile prefaceri ale pămîntului în piatra rară a cuvîntului de la Moldova, el amăgește cu undița vedenii din noaptea-vremurilor dure și le trage la malul înalt al timpului în ființă ca să le dea, învăluite în boare de aur, celor ce vor veni să prinzească din bucuriile și durerile vieții nemuritoare. Dar cel mai la locul său (el care e pretutindeni în țara Românească) ni se pare că se află Mihail Sadoveanu în codrii falnici veșnic tulburați de un zvon legănîndu-se în cetini și de măreție neclintită. Înconjurat de tovarăși de vînătoare — unul seamănă năucitor cu Panait Istrati, dar nu cunosc ca brăileanul să fi purtat vreodată armă — el își croiește pînda în ierburi ca pe o ascultare a destinului și nimic nu pare mai pereche cu eternitatea decît tăcerea lui senină, rodind speranțe, veghe, datini, cîntec și vifore de patimi, și potolita visare a lemnului înfrunzit sau îmbucat în patru pereți de odaie, cu strașina de ploi și ușa deschisă spre Dumnezeu. În spatele casei va fi fiind stîna, sălașul mioarei și al ciobanului ce va cădea ucis la căderea stelelor. Împrejur, Timpul blînd stă de vorbă cu jderii, cu urșii, cu apele și cu poveștile ce se urzesc mereu în somnul cu miresme al muntelui, — toate venind de demult și de departe, și multe suind în viltoarea lumii din odaia de la Branițte, din stufărișurile Deltei, din toamnele cu cocostîrci albaștri.

Cînd mă cuprind strîmtorile și urgiile singurătății îmi aplec gîndul spre Mihail Sadoveanu ca spre o datină a neamului și sufletu-mi se curăță de asprimi. El știe să scapere lemnul care adună uimirea și risipa de zădărnicie.

12 septembrie 1983

Fănuș Neagu

Al. I. PHILIPPIDE

Un personaj romanesc

ÎNCHIS APROAPE COMPLET FAŢĂ DE contemporanii săi, nesociabil şi «morocănos», după cum se caracteriza, la un moment dat, el însuşi, afundat pînă la epuizare [1] în studii şi cercetări covîrşitoare (greu, dacă nu imposibil, de realizat de o singură persoană), ce-i răpeau întreg timpul, Al. I. Philippide a lăsat posterităţii imaginea unui om ciudat, dificil de caracterizat.

Această dificultate avea să sporească şi mai mult prin pierderea, după moartea sa (în timpul mutării poetului Al. Al. Philippide la Bucureşti) a majorităţii însemnărilor, manuscriselor, epistolelor primite şi a diverselor documente din arhiva personală, graţie cărora cercetătorul ar fi putut pătrunde în intimitatea savantului.

Aşa încît, evidenţierea vieţii sufleteşti a filologului şi circumscrierea coordonatelor sale definitorii devine posibilă abia după descoperirea substanţialului lot de scrisori expediate lui Hermann Suchier. [2]

Din filele lor îngălbenite de scurgerea vremii, se înfiripează pregnant chipul unui om de o deosebită vitalitate şi de o rară imprevizibilitate, ce contrazice violent imaginea morocănoasă, transmisă de tradiţie, a academicianului şi profesorului ieşean.

Temperament vulcanic, intempestiv, capabil de mari exaltări, Al. I. Philippide a trăit din plin drama omului constrîns (sau mai degrabă autoconstrîns) de a se manifesta într-o profesie de mare migală şi minuţie, în care acribia ştiinţifică impune calmul, rigoarea, ordinea şi disciplina.

El, care visase în tinereţe (şi nu renunţase la această idee pînă către 1910) să schimbe din temelii societatea românească, să contribuie în mod radical la perfecţionarea «omului-om», în genere şi să instaureze, utopic, principiile «dreptăţii absolute» — în care sens intenţiona să-şi desăvîrşească formaţia prin «îndelungate studii economice şi juridice» — se vede silit de destin să se afunde tot mai adînc în cercetări filologice, care-l rup de lume.

---

[1] «*Eu* — mărturisea, de pildă, Al. I. Philippide, la un moment dat — *lucrez ca un cal! ori cine! — ar fi prea puţin spus! — dar lucrez mult*» (25 mai 1893).

[2] Scrisorile respective, aflate, după cum am menţionat în nr. 2/1983 al revistei de faţă, în custodia Bibliotecii de Stat din Berlinul de Vest (Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz) se publică cu aprobarea conducerii acestei instituţii de cultură.

Încît izbucnirile vehemente din scrisorile către Hermann Suchier împotriva profesiunii pe care o exersa, de tipul: «Filologia, chiar în cadrul ei cel mai larg înţeleasă, are, după mine, două mari beteşuguri: mai întîi bate apa în piuă, fără de nici un folos practic, apoi izolează pe cineva prea tare de ceilalţi oameni şi predispune la mizantropie» (9 iulie 1893), sau: «Poate că peste cîţiva ani în Europa întreagă să se producă vreo reacţie în contra abuzului de filologie actual. Poate că va striga cineva cu răsunet: destulă apă bătută în piuă, destulă veche indiană, veche latină, veche greacă, veche germană, veche română..., destulă vechitură, bre, mai schimbaţi oleacă pe nouă, căci ori veche ori nouă, tot o prostie are să fie la urma urmelor!» (16 noiembrie 1894) sînt nu numai justificate temperamental, dar în perfect acord cu frazele programatice, pline de avînt, prin care dădea glas aspiraţiilor de purificare a societăţii: «Cît voi putea, voi lupta pentru înfrîngerea acestor rele; aş fi în stare să-mi sacrific viaţa, să joc şi cuţitul la nevoie, căci ce folos am să trăiesc într-o lume cu care nu seamăn defel?», sau: «Voi munci cît voi avea o picătură de sînge în mine, şi voi răcni ca să se zdruncine o lume de canalii macar la 60, macar la 70 de ani, macar cu un minut înaintea morţii, dacă nu voi putea mai degrabă» (25 iulie 1892).

Spre a fi însă în ton cu realitatea şi în concordanţă cu complexitatea sufletească a savantului, se cuvine să arătăm că deşi filologia îi apărea ca o piedică în calea realizării visurilor sale sociale, el nu a practicat-o nici un moment de mîntuială, ci a îmbrăţişat-o de la bun început cu o dăruire totală şi, mai ales, cu ambiţia de a deveni cel mai bun în domeniu. «Să nu-ţi fie frică — îi scria el lui Hermann Suchier, în 1892 — că vei pierde [...] în mine un coleg de studii. Eu voi continua de a lucra în filologia românească cu tot atîta sinceritate cu cîtă am lucrat şi pînă acum şi voi căuta să ajung acolo, încît să pot zice că nimeni nu se pricepe mai mult în această privinţă decît mine.»

Totuşi, faptul că Al. I. Philippide nu găseşte forţa necesară de a lupta pentru înfăptuirea idealurilor sale umanitare şi se lasă aşa de repede şi de profund copleşit de cercetările într-un singur domeniu, dovedeşte — după cum avea s-o recunoască el însuşi — o evidentă slăbiciune de caracter.

Căci alături de fibra voliţională, personalitatea sa era dublată de o mare timiditate. Ceea ce explică, între altele, şi rigiditatea unora din gesturile, atitudinile şi manifestările sale, care au mirat la vremea respectivă sau au creat animozitate. După cum, ne face să înţelegem şi cauza deselor îndoieli ale acestui mare savant faţă de valoarea contribuţiei sale; sau să pricepem motivele modestiei cu totul exagerate pe care el o afişa uneori în relaţiile cu contemporanii.

Zbuciumîndu-se, aşadar, între cele două coordonate sufleteşti; aspirînd, pe de o parte, la schimbarea lumii, la crearea unui curent de opinie favorabil promovării dreptăţii, iar pe de alta, urînd politicianismul şi fugind de politică în universul propriilor gînduri şi preocupări, nu e de mirare că Al. I. Philippide trăieşte drama însingurării între contemporani şi compatrioţi, scrisorile sale relevînd, în orice caz, la tot pasul, dezacordul savantului faţă de mediul în care vieţuieşte. Şi cîteva extrase din epistolele anului 1842 sînt, credem, edificatoare: «Prietenii — mărturiseşte el — mi s-au întors, dar n-am mare folos de la dînşii: caut încă printre ei un om cu felinarul». «Noi — scrie el altădată — trăim aici într-o atmosferă de indiferentizm, de lene şi de şarlatanie, care te doboară. Mare răbdare trebuie să ai pentru ca să-ţi păstrezi cumpătul şi să nu te arunci cu capul în jos, în prăpastie.» În sfîrşit: «Aici în Iaşi, dacă voi vrea să vorbesc despre altceva decît despre politică ori despre schimbările atmosferice, sînt nevoit să vorbesc cu mine singur».

Dar deşi detestă mediul în care trăieşte, profesorul are totuşi nostalgia reuniunilor sociale şi a petrecerilor, aspirînd involuntar la frecventarea lor spre deconectare. «Eu — se destăinuie el la 18.12.1892 — nu iau parte la nici o nuntă şi la nici un botez, trăiesc ca un sălbatic. Dar şi viaţa este mai monotonă la noi decît la D[umnea]voastră.» «N-am absolut nici o distracţie — mărturiseşte peste patru ani savantul, la 11.10.1896 — şi nici nu mă pricep să am vreuna. Aş da nu ştiu ce cîteodată să am un stăpîn care să mă zvîrle afară fără voia mea în zgomot şi în viaţă. Urechile îmi ţiuie şi, cînd las cartea din mînă, văd prăpăstii fără fund de deziluzii.»

Cum era şi de aşteptat, închiderea în sine, provocată de dificultatea comunicării cu contemporanii, îl înrăieşte, făcîndu-l suspicios faţă de orice afirmaţie, scrisă sau orală, reală sau închipuită, ce-l priveşte în vreun fel. Şi tunetul său nu întîrzie să izbucnească. Timiditatea şi reţinerea dispar şi un orgoliu fără margini le

«...nu din punct de vedere al filozofului, ci

corespondență cu H. SUCHIER (III)

1

Iași, 28 mai 1895

Prea iubite prietine,

Mulțămesc pentru recenzie. Ea este, ca și cea apărută în „*Zeitschrift*", mai favorabilă decît merită cartea. Aș avé însă de făcut următoarele observații. « Lămurirea psihică » eu o consider nu din punct de videre al filosofului, ci din acel al judecății poporului: toată frămîntarea aceea de lucruri și de raporturi care atrage după sine anumite schimbări în limbă, are loc pentru că poporul n-a putut judeca altfel și n-a putut înțălege altfel, aceasta a fost pentru el clar, macar că nouă ni s-ar păré de multe ori mai obscur decît starea anterioară. Nu este o tendință absolută spre lămurire, căci atunci limbile ar fi în mod necesar cu atît mai perfecte, cu cît sînt mai nouă, ci o tendință relativă. Cu atît mai mult apăr eu acest punct de videre istoric la judecarea principiului numit de mine « lămurirea psihică a cunoștinților », încît, dacă nu mă înșel — căci nu mă pot lăuda că am priceput pe tot Paul, macar că l-am cetit de două ori cu cea mai mare băgare de samă — discuția acestui principiu este una din puținele părți originale ale lucrării mele. *Ericius* ar fi dar în rom. *arič*, nu *ariciu*. Pentru aceea am recurs la forma *erix, cf. cele spuse asupra lui — *ax*, pag. 66, 184. *Ueberentäusserung* nu înțăleg ce însemnează. *Anomal* și *anormal* sînt ambele neologizme și galicizme. *A foi* nu-i *fouiller*. Este cuvînt vechi popular, întrebuințat în toate dialectele românești, însamnă *wimmeln* și este un derivat imediat din *foae*, *folium* (adică este cîtă frunză și iarbă).

Pentru vol. II va trebui o muncă colosală. La anul voi fini la curs — știi, *verba volant* — istoria sunetelor și a formelor. Voi relua atunci cursul anului II și în răgaz voi căuta să despoi literatura privitoare la dialectele românești dinainte de sec. XVI: limba latină, limbile nelatine, teoria Roesler—Tomaschek etc. Trei sau patru ani de încordată muncă mă vor apropia poate de țel. Și în vremea aceasta va trebui să învăț mai multe limbi. De vechea slovenică mă apuc deja la sfîrșitul lunei aceștia. Vin apoi limbile romanice, dintre care macar italiana și vechea franceză

---

ia locul; un orgoliu și un subiectivism într-atît de exacerbat, încît din perspectiva lor toate valorile românești contemporane sînt făcute una cu pămîntul. B. P. Hasdeu, G. Dem. Teodorescu, C. Dobrogeanu-Gherea, V. A. Urechia, Lazăr Șăineanu, Mozes Gaster, Ov. Densusianu și mulți alții sînt ridiculizați, înfierați și chiar desființați.

Rare sînt personalitățile și aspectele vieții care să-l mulțumească. Cu o statornicie nedezmințită, Al. I. Philippide se plînge timp de două decenii lui Hermann Suchier de cupiditatea proprietarilor, de mizeria locuințelor, de insalubritatea orașului, de scumpetea alimentelor, de lipsa de scrupule a femeilor de serviciu și a funcționarilor publici, de ravagiile politicianismului, de incompetența colegilor de universitate... Toți i se pare că îl fură și îl nedreptățesc, alcătuind o uriașă cabală împotriva lui.

Surescitat de necazurile cotidiene și de neîmplinirile profesionale — căci mereu aspiră mult prea sus — Al. I. Philippide devine iritabil și irascibil, fiind deranjat de aproape orice.

Adăugînd că cu trecerea vremii devine și ipohondru — trăind sub impresia unei continue îmbolnăviri și epuizări a forțelor fizice și psihice — viața i se transformă într-un adevărat infern. Încît, pe bună dreptate, se teme, la un moment dat, să nu înnebunească.

Dincolo însă de toate aceste ciudățenii de om singuratec, desprins întrucîtva de veac, Al. I. Philippide ascundea un suflet ales (capabil,

din cel al judecății poporului»

vor trebui puțin mai cu deamănuntul studiate. Și materialul se mărește pe fiecare moment, numai Weigand cîte volume nu va mai publica pînă atunci, care toate vor trebui pe de rost învățate! Pentru profitul științei, negreșit, dar pentru paguba noastră, a nenorocitelor furnici, care lucrăm la clădirea moșiroiului și la apariția fiecărui nou volum strigăm: «aflăm cu plăcere că celebrul scriitor cutare a publicat faimoasa operă cutare», iar în fundul sufletului oftăm: «vai, încă o prostie de înghițit»! Unde ne vom opri în această nebunească zvîrlire cu capul în jos în știință? Știință? Buimăceală și năuceală ar fi cuvintele mai potrivite! Ce bine ar fi ca, după ce vom fi scăpat de acest năcaz fără scop, să ne odihnim undeva pe malurile vreunei Lethe în niscai cîmpi elizei și să ne hrănim acolo din adevărul pe care zădarnic l-am căutat pe pămînt. Această filosofie pe mine nu mă părăsește niciodată și, fără să fiu Socrat, mă îngrozesc tot mai tare de propria mea prostie. Pentru aceea nu ca o formă banală trebuie să consideri rîndurile de la începutul acestei scrisori.

Exemplarul pe care-l ai de prisos, te rog ori să-l păstrezi ori să-l dăruiești cuiva. Să-l vinzi, nici macar nu te încerca. Te asigur că m-ar supăra mult dacă aș afla că l-ai vîndut. Dăruiește-l vreunui romanist.

Cîteva vești, Șăineanu n-a putut căpăta împămîntenirea, pe care senatul român cu mare majoritate a respins-o. Eu nu sînt filosemit, dar dacă merită vreun jîdan împămîntenirea, apoi Ș[ăineanu] o merită. Hasdeu e ca și mort. Xenopol scrie filosofie în „*Arhiva*“ din Iași. A descoperit o nouă substanță de legătură între suflet și trup, care s-ar caracteriza prin aceea că nu e nici suflet, nici trup!

Al D-tale devotat prietin,

A. PHILIPPIDE

2

19 iulie 1895

Prea iubite prietine,

Mai înainte de toate despre *ariciu* cîteva cuvinte. D-ta întrebi care sînt cuvintele românești în *-icium*. Este adevărat, după cum am spus deja în *Principii...*, că prototipe pentru *-icium* lipsesc în românește, ceea ce nu împiedică de a considera pe *-eț* românesc, ca = *-icium*. În schimb sînt însă o mulțime de alte cuvinte în *-cium*, care toate prezintă schimbarea în-*ț*. Miklosich în *Beitr. Cons.* II 55/99, a înșirat o grămadă.

---

după cum am relevat-o în numărul trecut al revistei, de mari duioșii), ce se manifesta, de obicei, doar la temperaturi ridicate, iubind și urînd cu pasiuni devorante.

Totodată, el era înzestrat cu o înaltă conștiință profesională și un ascuțit simț al dreptății, grație cărora și-a putut tempera și corija continuu, în lucrările științifice, pornirile temperamentale și opiniile prea subiective. Fapt pentru care acestea au și rezistat peste timp, constituind, încă, texte de bază, chiar și atunci cînd tezele susținute nu ne mai satisfac.

Și nu în ultimul rînd trebuie evidențiat dezinteresul său total față de avantajele personale ca și pasiunea sa gratuită față de știință, pe altarul căreia avea să se jertfească în mod exemplar.

Dar, evocînd viața și comportamentul savantului, ne vine, fără să vrem, în minte imaginea unui insolit personaj sadovenian, Eudoxiu Bărbat, din povestirea *Oameni din lună*, cu care are mai mult decît o afinitate întîmplătoare. Îndrăznim să credem — e o ipoteză —, că în conturarea acestei figuri așa de aparte scriitorul s-a folosit din plin de modelul oferit de viața privată a lui Al. I. Philippide, intrată în anecdotica ieșeană în primele trei decenii ale veacului. Cu deosebitul său simț artistic, M. Sadoveanu nu putea să nu exploateze, fie și parțial, un material de viață așa de colorat (asupra căruia noi înșine vom avea ocazia să mai stăruim).

I. OPRIȘAN

Față cu aceasta, deci, eu am zis «*ariciu* trebuie să fie plecînd de la un tip **erix*, care prin alunecarea sunetului a dat întîi naștere lui **arice*, care **arice* s-a prefăcut apoi, prin analogie, în *ariciu*, așa după cum **fugace* s-a prefăcut în *fugaciu* și în general **-ace* în *-aciu*». Nu este trebuință, prin urmare, de un schimb de sufixe, ca de ex. *fugax* să fi devenit *fugace* + *-ium*, ci de o simplă trecere de la o declinare la alta! Ce a spus Taverney în *Études romanes* etc., habar n-am. Această carte voi cumpăra-o, macar că nu știu sigur dacă voi ceti-o, mai ales că-mi spui că nu te prea încrezi în cele spuse de acest învățat. De altfel, se poate să fi avînd D-ta dreptate. Altceva mai important ți-aș spune. Am cetit *Iliada*, slavă lui D-zeu, pe apucate, duminicile, cînd am avut cîte puțin timp liber. Acolo am văzut că pe calul lui Achilles îl chema βαλίος. Știam foarte bine adiectivul βαλίος, de unde D-ta ai derivat bucuros pe *bariolé* (Z. XVIII, 188. Oare să nu stea *bariolé* în legătură cu *barre?*), dar βαλίος al lui Achil m-a lovit în cap ca un fulger. Și de atunci nu pot separa pe βαλίος de albanez. *balů* și de rom. *balan*. Eu aș considera acest cuvînt, deci, ca un element vechi traco-dac-pelasgic și autohton al Peninsulei Balcanice. Aceasta n-a putut împiedeca și pe goți să aibă cuvîntul, căci, dă! indogermani au fost cu toții. Pe de altă parte, nici identități ca βαλίος = *balů* = *balan* nu trebuiesc, firește, stabilite. D-ta ce zici?

Pe Adamescu, *Noțiuni*... etc. nu trebuie să-și piardă cineva banii. Acest om nu spune nimic nou, din contra. Este un profesor (Lehrer) de provincie (Galați, mi se pare), care a fost însărcinat de minister să facă un manual de clasa VII (la D-voastră prima), ori, mai bine, a făcut el unul fără însărcinarea nimănui, cu nădejdea că i se va aproba cartea ca manual de școală. A cîrpit-o după mine, Densușianu, Șăineanu și a mai cetit și cărticelele lui Weigand. *Wissenschaftlich hat es gar keinen Werth.*

Pe la noi nimic nou care să te intereseze. Am căpătat la Universitatea din Iași doi noi profesori, unul de filosofie și altul de arheologie. Au fost un an conferențiari (cum aș zice pe nemțește? Privat docenți nu, pentru că erau plătiți); iar de la toamna viitoare vor fi profesori. Nu te grăbi însă de a comunica acest lucru cuiva, pentru că pănă la toamnă multe se pot întîmpla în țara românească. Sînt doi băieți tineri și harnici și, natural, foarte încrezători într-înșii. Treaba filosofului va fi mai lesne, căci știi, două cărticele și cîteva ceasuri de meditație te pot îndată strămuta în lumea lui Platon — Kant — Schopenhauer et comp. Ce va face arheologul însă, deocamdată eu nu înțăleg, pentru că toate colecțiile trebuitoare lipsesc Universității noastre.

Nu știu dacă ți-am spus că Iașul a căpătat o frumoasă nouă clădire pentru Universitate. În curînd va fi gata, costă mai multe milioane, dar face și ca soliditate și ca frumuseță.

Binet de la Paris a ținut vreo două luni lecții de psychophisica la București. Pe Weigand ar vré actualul ministru să-l aducă în capitala noastră ca profesor de limbi romanice: această catedră lipsește pănă acum Universității de acolo.

În curînd îți voi mai scrie. Mulțămesc foarte mult pentru recenzie. Salut cu tot respectul pe D-na profesor. Asemenea pe copii. Hilda, în curînd, va fi fată mare, iar Walter coșcogea flăcău. Ce vrei să faci cu el? Pe D-ta te salut ca un frate.

A. PHILIPPIDE

3

21 septembre [1895]
St. Hélier-Jersey
Channal Islands
Star-House, Hope-Str.

Iubite prietine,

La 10 octombre mă cunun în această insulă cu d-ra Minckwitz.

Sînt amorezat și fericit. Altă dată îți voi scrie mai multe despre această căsătorie, care samănă foarte mult cu o poveste. Acum te informez numai în grabă că o făcui

și pe asta. Era și timp[ul], am început a îmbătrîni. Și acum, cînd voi avé o gospodărie, cred că te voi primi vreodată în gazdă la Iași, unde aș fi foarte fericit să-ți întorc macar în parte ospitalitatea de la Halle.

Cu cele mai sincere salutări pentru D-na profesor și pentru copii, te rog să primești îmbrățișările mele.

A. PHILIPPIDE

4

Iași, 23 oct. 1895
7 nov.

Prea iubite prietine,

N-am putut veni la Halle, pentru că a trebuit să mă duc la Zürich, unde fimeea mea își avea de un an mobilele în magazinul gării. La Zurich am întîrziat mai multe zile, pînă cînd am regulat transportarea mobilelor la Iași. Să vin după aceea la Halle, mi-a venit prea peste mînă, mai ales că timpul era foarte înaintat și cu banii eram cam pe sponci.

Îți mulțămesc din suflet pentru prietenia cea sinceră și te asigur că și eu și fimeea mea avem pentru D-ta și pentru onorata D-tale soție o tot așa de profundă iubire. Iartă-mă că pînă astăzi nu ți-am putut trimete veşti despre mine. Această neobișnuită căsătorie m-a pus într-o stare morală tot așa de neobișnuită, astfel încît și pînă astăzi nu mi-am venit cu totul în fire. Te asigur însă de un lucru: sînt foarte fericit că m-am căsătorit astfel. Pentru moment am multe greutăți. Va mai trece încă multă vreme pînă cînd soția mea să se deprindă și cu țara și cu mine. Am chiar convingerea că între mine și părintele ei — pentru care și ea și soacră-mea au o adorație! — va exista totdeauna o mare deosebire în dezavantajul meu. Dar cu răbdare și cu silință, sper să ajung acolo ca să nu-i fie cu totul fimeei mele rușine de mine.

Am apoi multă treabă. Șase săptămîni am pierdut — iertare, nu pierdut, dar cum să zic? — cu căsătoria. La 1 noembre încep cursul și n-am încă materie pregătită. În vacanță am învățat slavonește pentru a doua oară. De astă dată cred că nu voi mai uita. Altfel, nimic nou pe aici. O schimbare de ministeriu numai.

Ce mai faci? Aș vrea să-ți povestesc ceva despre romanul meu, dar mi-e frică să nu te plictisesc. Sper că-mi vei face odată onoarea să mă vizitezi. În tot cazul ne vom vidé. Pînă atunci va trebui să mă mulțămesc cu scrisul. Mult aș dori, îți mărturisesc, ca fimeea mea să cunoască pe D-na Suchier în Halle, în gospodăria cea frumoasă, pe care atîta am admirat-o. Sper că aceasta i-ar profita mult. Nu poți să-mi trimeți ceva din aerul casei D-tale aici? În sfîrșit, te mai temi că te-aș puté uita?! Destul pentru acum.

Cu cele mai sincere complimente ale fimeei mele, am onoarea de a fi al D-tale devotat prietin,

A. PHILIPPIDE

5

Iași 1 martie 1896

Prea iubite prietine,

Nu te-am uitat, dar sunt așa de nenorocit în afacerile mele casnice, încît mi-e frică să nu-ți scriu niscai prostii. Cînd mă voi mai liniști, îți voi scrie pe larg despre suferințele lui Don Quijote II.

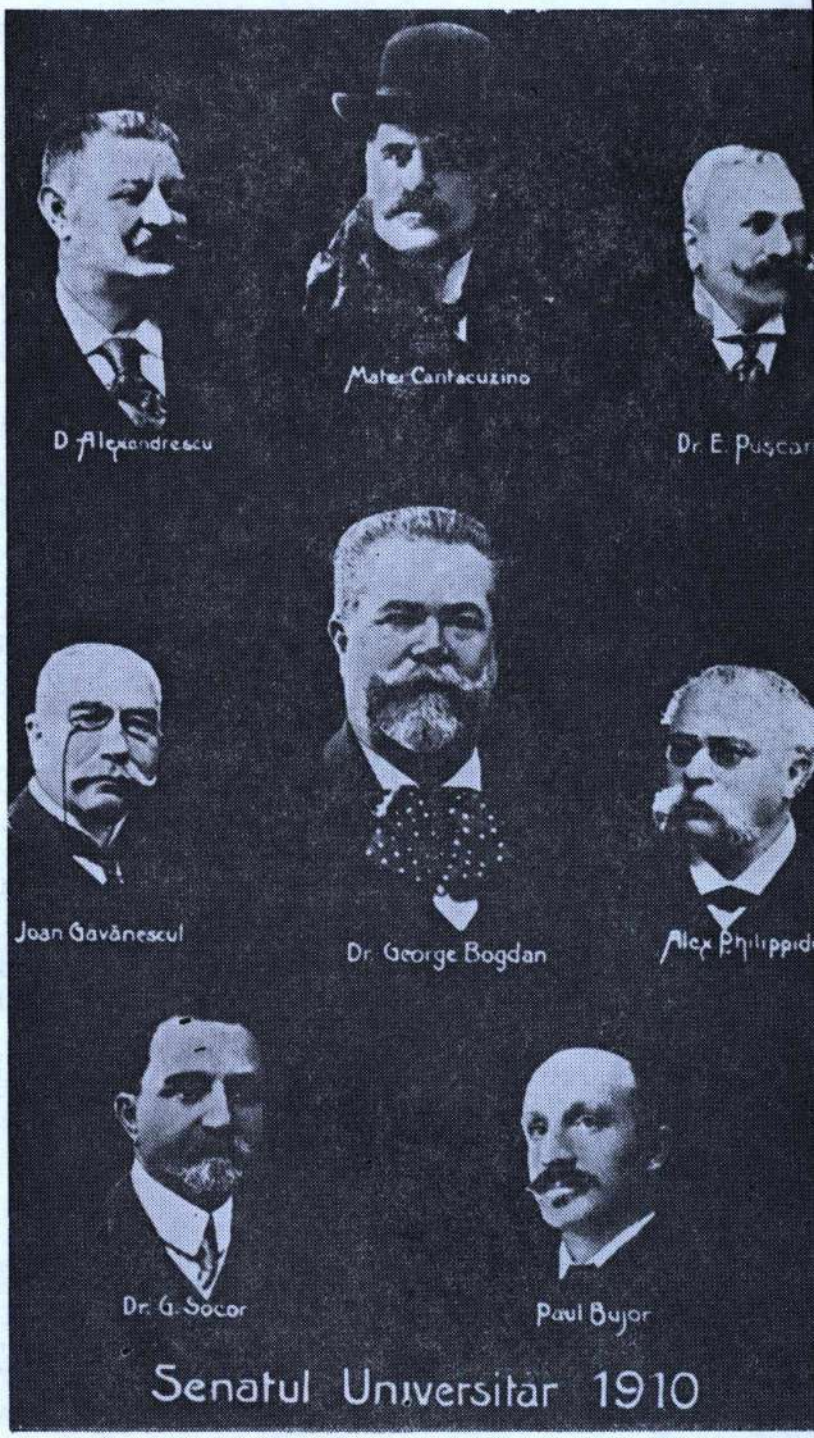
A. PHILIPPIDE

6

Iași, 19 april 1896

Prea iubite prietine,

Îți scriu după atîta amar de vreme în aceleași triste dispoziții ca și cu trei luni în urmă. Romanul meu este pe calea de a se sfîrși trist din cauza soacră-mea. Pe domnișoara Minckwitz am luat-o de soție fără să o fi văzut, întocmai cum a făcut Don Quijote cu Dulcineea, și macar că, în unele privințe n-a răspuns așteptărilor mele, am iubit-o foarte mult și aș fi fost foarte fericit dacă n-aș fi avut pe cap cîrtirile maică-sa, care vroia să schimbe țara românească după țara nemțească și pe mine după bărbatu-so. Nimic nu mulțămea pe această fimee și la urmă i-am hotărît că trebuie să se despartă de fiică-sa și de mine. Fimeea mea a plecat împreună, supt pretext de a însoți și stabili în străinătate pe maică-sa, și de atunci — sînt acum trei luni trecute — nu mai am nici o știre despre dînsa. D-na Minckwitz mi-a sechestrat soția și n-o lasă să comunice cu mine. Am aflat din întîmplare că se găsesc în Zürich. Atîta tot. Turcul spune că însurătoarea este așa: ai un sac plin de șerpi, printre care se găsește și un țipar și vîri mîna în sac ca să prinzi țiparul. Această tristă afacere m-a supărat foarte mult. Să dai pe fiecare zi lui Walter sfatul să nu-și ieie fimee învățată, nici soacră în casă. Un prietin cuminte îmi da sfatul — astăzi a murit acel prietin — să iau de soție o « ebenbürtige ». Eu am înțăles die Ebenbürtigkeit ca învățătură și m-am înșelat grozav. Trebuie să caute bărbatul o « ebenbürtige » din punct de videre al inteligenței și al creșterei: prostul să-și caute o proastă, deșteptul — o deșteaptă, răul — o rea, bunul — o bună, dar nici cu un preț să nu-și caute învățatul o învățată. Noi bărbații putem fi învățați și rămîne cu toate acestea oameni cinstiți. La fimei nu este așa. Pentru ce? Ar fi fimeea mai puțin aptă pentru cultura onestă decît bărbatul? Eu nu zic aceasta, macar că selecția și deprinderea, care de atîta timp are loc numai la bărbați și la fimei nu, m-ar îndreptăți să o zic. Eu zic însă altceva. Fimeile învățate sînt pentru moment o raritate — peste o mie de

ani va fi altceva și cine va trăi va vidé pe atunci alte lucruri — dar pentru moment sînt o raritate, și în acest mic număr se găsesc ca totdeauna la întreprinderi nouă, numai ființe excepționale, ori ambițioase ordinare, ori fimei părăsite de amanți, îngreunate, care vor să-și răzbune învățînd, ori slute și răutăcioase, care au pierdut nădejdea de a găsi vreun bărbat etc. etc.

M-ai sfătuit, cînd eram în Halle, să iau o nemțoaică cu mine și rău am făcut că nu te-am ascultat. N-am pierdut încă toată nădejdea de a căpăta pe Johanna înapoi. Cînd însă voi pierde toată speranța, voi veni în Germania să-mi caut o fimee cumsecade. Sînt încă tînăr, am 37 de ani, cîștig mult — la anul, de ex[emplu], voi cîștiga între 1020 și 1170 de lei pe lună, în momentul de față venitul meu este de 875 de lei pe lună —, sînt sănătos ca un ou, n-am datorii, am fost și sînt un om cu desăvîrșire cinstit, posed oarecare reputație în țara mea și chiar în străinătate. Pot spera încă să găsesc o fată săracă, sănătoasă, harnică și bună — mai ales bună, ca să aibă milă și de un cîne, cu atît mai mult de bărbatu-so. Pe această fată vreau însă s-o văd cu ochii și să-i cunosc neamul, cine a fost tată-so și mă-sa. Pot să fi fost și hamali, din partea mea, numai să fi fost oameni de treabă. *Non bis in idem.* De a doua oară nu mai vreau să joc pe Don Quijote! În tot cazul, romîncă nu mai iau pentru o sută de motive. Mi-a rămas inima la gospodăria nemțească și cu ajutorul lui D-zeu sper să fiu și eu macar cîțiva ani fericit în viața aceasta.

Te rog arată D-nei Suchier, idealului meu, cele mai devotate ale mele complimente. Copiilor — închinăciuni multe, iar pe D-ta te salut ca pe un frate.

A. PHILIPPIDE

7

Iași, 26 april 1896
Strada Lăjescu, 7

Prea iubite prietine,

Tot ce spui să fac am făcut, afară de declarația de divors. N-am căpătat nici un răspuns. Adresa exactă n-o cunosc încă, dar scrisorile mele le-a primit sigur fimeea mea, prin poste-restante. Drumul scrisorilor a fost: Iași—Viena, Viena—München, München—Zürich! Curat ca în poveste. La plecare am dat prietinilor mei o singură adresă: Viena poste-restante. Prin oficiul postal din Viena am aflat că sînt în München și prin poliția din München am aflat că sînt în Zürich. Aștept acum răspunsul poliției și al consulatului român din Zürich. Toate acestea sînt isprăvile soacră-mea. Fimeea mea este foarte nenorocită și, dacă nu se va întoarce acasă, va continua de a fi pînă la moarte. Toată viața va fi exploatată de mă-sa, care strînge cel mai de pe urmă ban cîștigat de fiică-sa și-i dă să mînînce cîte două cafele pe zi, iar la săptămînă o bucățică de carne. Foc nu fac niciodată și Hanna are picioarele și mînele degerate. Într-o bună dimineață, soția mea, fimee foarte slăbănoagă, va închide ochii și mă-sa, o foarte zdravănă fermecătoare, va plimba încă multă vreme sacul cu bunurile dintr-un oraș în altul. Un instinct de aventurieră îmboldește pe babă, care, tot timpul de la moartea bărbatu-so, după propria mărturisire, a umblat fugară și cu corespondențe la post-restante. În Iași a umblat la început ca o smintită tot tîrgul, și, după ce l-a cutreierat tot, s-a hotărît să plece aiurea undeva, a trecut peste căsătoria fiică-sa ca peste o nimica, mi-a smomit fimeea și a fugit. Dacă aș fi fost Socrat, aș fi răbdat încă un an poate. Dar n-am mai putut. Așa răutate de fimee n-am crezut că poate fi pe pămînt. Gura ei feștelește tot ce atinge. Am pierdut, deci, într-o zi, răbdarea și am alungat-o. Hanna, hipnotizată — fără exagerare — de maică-sa, s-a dus împreună cu dînsa. Singura mea armă în contra acestei fiare este că fiică-sa nu se poate despărți de mine. Despărțirea nu se poate face prin procură, ci trebuie să vie fimeea în persoană la domiciliul bărbatului. O altă armă este conștiința pe care o are baba de hotărîrea mea, căci un om, care este în stare să ia o fimee de la Paris, fără să o fi văzut, este capabil și de altă prostie mai mare. Frica de mine și imposibilitatea

despărțirii nu lasă, deci, pe vrăjitoare să doarmă. De fimeea mea nu vorbesc nimic. Ea n-are voință. Așa după cum o duce mă-sa acum de nas, aș duce-o eu, dacă aș fi singur cu dînsa. Pentru aceea nici nu răspund, căci nu se pricep ce. Să zică: «nu vin înapoi» li-e frică; să zică: «vin», nu vrea soacră-mea. Ar fi trebuit, poate, în interesul fimeei mele, să opresc pe Hanna cu sila. Dar n-am vrut dragoste cu sila. Acum îmi pare rău că n-am alungat pe babă singură, căci aveam puterea. Situația, cum vezi, e mai încurcată de cum ți-o închipuiai. Fimeea mea ar veni și mine, dacă ar lăsa-o mă-sa. Toată atenția, prin urmare, trebuie s-o aibă cineva asupra aceștei din urmă.

Ce e de făcut? Eu cred — fiindcă aici nu e vorba de iubire, ci de interes — că conștiința pe care ar căpăta-o fimeele acestea că nu se pot juca cu mine ca cu un netrebnic, căci, după cum sînt capabil față cu omul cel bun de cea mai mare bunătate, tot așa față de cel rău sînt de cea mai mare răutate capabil, conștiință că numai în întoarcerea fimeei mele acasă se poate găsi soluția unei situații grozave, ar putea singură hotărî pe soacră-mea să dea drumul fiică-sa. Mă gîndesc cîteodată să răpesc pe soția mea, dar n-am nici bani de ajuns, nici timp. Eu cu fimeea mea aș fi făcut mare ispravă în țara aceasta. Nebunia soacră-mea a stricat tot. Păcat.

Domnul Morf — și iaca încă un om pe care soacră-mea îl batjocorește, de ți-e milă de dînsul: după descrierile babei mi-ar fi fost frică să dau ochi cu el — ar puté întreba pe fimeea mea singură, dar singură, ce gînduri are. Ce zici? În mare belea am intrat.

Mi-ai puté procura și adresa exactă a fimeei mele, după cum zici, căci poate poliția din Zürich nu va fi așa de amabilă ca cea din München și scrisorile prin poste-restante vor fi fost rupte de soacră-mea, mai înainte de a ajunge în mînele fimeei mele?

Complimente la toți
Cu frățească dragoste,

A. PHILIPPIDE

8

Iași, 17 iulie 1896

Prea iubite prietine,

După nenorociri, mai dă D-zeu și cîte o mîngîiere, altfel ar fi viața prea amară. Îți fac cunoscut că la 27 iunie am devenit profesor ordinarius, cum ziceți D-voastră, definitiv, cum zicem noi. Catedra mea a fost anume pentru mine creată. Legea românească cere însă pentru ocuparea definitivă a unei catedre universitare: *concurs*. După ce însă am creat cursul trei ani și am publicat prelegerile anului întîi, juriul compus din șapte profesori universitari supt prezidența lui Maiorescu, rectorul Universității din București, m-a dispensat în unanimitate de concurs și mi-a acordat definitivatul. Concurent n-am avut pe nimeni. Aceasta a fost pentru mine o mare satisfacere morală. Din punct de videre bănesc mi s-a mărit leafa cu 150 de franci pe lună. Dacă aș avé în toate așa noroc, ca în știință, aș fi prea fericit. Un astfel de concurs, ca al meu, n-a mai avut loc în țara românească. Au mai căpătat și alții profesura definitivă fără concurs, de ex[emplu] Xenopol, decît au fost trăgănați luni întregi, dacă nu și ani, din cauza greutăților de tot felul iscate în sînul juriului. La mine a fost lucrul gata în jumătate de ceas. La 14 iunie, stil vechi, sara, am plecat din Iași, la 15 iunie, 9 oare dimineața, am fost în București, la 12 oare aceeași zi juriul s-a constituit complect; la 12 și jumătate am fost numit fără discuție, în sara aceleași zile am plecat din București, astfel că la 16 iunie am fost din nou la Iași. Peste 5 zile am primit decretul și am depus jurămîntul.

Mă gîndesc acum să las pe Tiktin suplinitor și să plec undeva, de pildă la Paris, pentru doi ani, ca să-mi pot aduce cursul anului al doilea în stare de publicare. Tiktin vrea bucuros. Rămîne să ne înțălegem numai asupra sumei ce-ar trebui să-i plătesc. Mai am pe de lături alte lucruri mărunte. M-am învoit anume cu un librar din Iași

să scriu o gramatică elementară a limbii române. Aș ciștiga ceva bani. Poimine plec în Germania. Poate voi veni pe la Halle. Încolo, aceeași prostie. Te salut ca pe un frate. Închinăciuni multe familiei D-tale.

A. PHILIPPIDE

Primesc tocmai o listă de subscriere pentru un dar ce se va face lui Gaston Paris. Voi trimete partea mea din Germania.

Adieu

9

Hotel Lutz Karlsruhe
Besitzer: Paul Lutz
Karlsruhe, în 31 iulie 1896

Prea iubite prietine,

Fimeea mea este în Karlsruhe, unde mă găsesc și eu de zece zile. După ce m-a părăsit, am rugat-o întîi să se întoarcă, apoi am amenințat-o. Totul a fost zadarnic. Lămurit prin acest purgatoriu, am devenit mai blînd și mai bun decît fusesem și m-am hotărît să-mi expiez reaua creștere trecută prin umilință. Am venit, deci, singur la Karlsruhe și am rugat-o să se întoarcă acasă. Drept răspuns, m-a citat la judecătorul de pace, bazîndu-se pe un renumit citat din scrisorile mele, în care o amenințam că voi zdrobi-o ca pe o muscă. Cred, iubite prietine, că mai mult nu mă pot umili și că am expiat toate păcatele trecute, prezente și viitoare. Ce zici? Eu nu mai am nimic pe cuget. Mai nenorocit cineva nu poate fi. Acum zic și eu: *destul*. Cugetul mi-e împăcat. Aș fi putut ucide pe cineva și după atîta umilință și suferință ar trebui să fiu achitat. Eu am fost numai scos din sărite de extraordinara răutate a soacră-mea. Deci *Schwamm darüber*. Viitoarea mea soție va scrie odată, sînt sigur, Johannei, cît de fericită este și să dea Dumnezeu să nu-i pară rău soției mele actuale. Am conștiință sigură că am a face în cazul de față cu dracul și sînt foarte nerăbdător să fac fericit pe un om. Am în suflet atîta bunătate și atîta onoare, încît este cu neputință să nu-mi acorde D-zeu această grație.

A. PHILIPPIDE

10

Iași, 15 august 1896

Prea iubite prietine,

Astăzi am început procesul de divors. Pe la Crăciun voi fi probabil liber. Eu trăiesc însă prost de tot. Mă simt atît de singur și de părăsit, încît am trebuință de toată puterea voinții, ca să-mi tîrăsc zilele cele amărîte de astăzi pe mîne. Prietinii de aici nu mă pot ajuta mult. Toți mă felicitează, ca și cum aș fi scăpat de cea mai mare nenorocire. Toți găsesc însă de cuviință să bîrfească contra fimeei mele și acest lucru îl găsesc nesuferit. Oricît a fost fimeea mea de rea, nu pot suferi să aud vorbindu-se rău de dînsa. Să-i dea Dumnezeu atîta fericire, cîtă nenorocire mi-a adus mie. Trimet lui Walter o parte din timbrele cerute. Îl rog să primească timbrele de 1 și 2 lei ca un mic prezent de la mine. Streifband și Doppelkarte n-am găsit încă, dar caut. Să-mi lămurească ce sînt Pocketmarken și Kartenbriefe.

Vă veți fi făcut rea idee despre mine după purtarea pe care am avut-o cu D-voastră. Dar numai fericirea face pe om să aibă spirit, oricîte puteri intelectuale va fi avînd de altfel. Și fericit am fost an, prin luna lui septembre, cînd credeam că voi găsi în fimeea mea un prieten pe viață și pe moarte, gata de a ierta și sigur de a fi iertat. Eu am iertat multe; mie nu mi s-a iertat nimic. După atîta dispreț tocmai din partea acelui tovarăș dorit mă întreb deznădăjduit dacă nu sînt într-adevăr un netrebnic, — un *Schurke*, căci acesta este epitetul pe care mi l-a dat iubita

mea Johanna — şi dacă mai merit să trăiesc. Ce am făcut? Ce crime, ce nelegiuiri fără samăn, ca să merit atîta ură? Nu ştiu. Dar oameni să fi ucis şi tot aş fi meritat iertare după atîta pocăinţă.

La Paris nu mă mai duc. Pentru moment, vreo linie hotărîtă de conduită nu am. Tot mai probabil este însă că mă voi înfunda în vreun oraş nemţesc cîţiva ani, ca să scap de suvenirele Iaşului şi să pot aduce cursul anului al doilea în stare de publicare.

Cu cele mai sincere complimente pentru onorata D-tale familie sînt al D-tale devotat prietin,

A. PHILIPPIDE

11

Iaşi, 14 septembre 1896

Prea iubite prietine,

Ovid Densuşianu e fiul lui Aron Densuşianu, Zoilul lui Eminescu şi profesor de latineşte la Universitatea de aici. E un băiat silitor şi bine crescut, Lehrer la liceul din Focşani.

Cafenelele unde se întîlnesc studenţii români sînt: Vachette, Cluny, d'Harcourt, Soufflet (toate pe Boulevard St. Michel), Voltaire place de l'Odéon.

Astăzi am avut a doua înfăţişare înaintea tribunalului pentru divors. La 26 octombre stil vechi mă mut, ca să scap de aduceri aminte, într-altă locuinţă. Anul acesta voi fi nevoit să stau în Iaşi, mai întîi din cauza divorsului, care se va trăgăna pînă pe la marte 1897 şi nu se poate face prin procură, — apoi pentru că mi s-ar face dificultăţi în acordarea concediului, deoarece de abia în iunie trecut am căpătat definitivatul şi ar trebui macar un an să fac cursul ca ordinarius.

Nu pot lucra încă nimic. Je ne suis pas encore dans mon assiette! Mă găsesc ca pierdut, fără curaj şi fără scop. Nu mi-am putut închipui că o fimee, prin puţinul caz ce ar face de mine, m-ar puté descuraja într-atît. Şi cu toate acestea Johanna Minckwitz, prin aluziile neîncetate la Gaston Paris, Paul Meyer şi Johannes Minckwitz, cu care mă compara spre mai marea mea ruşine, prin hotărîrea apoi cu care m-a sacrificat maică-sa, a ajuns la acest rezultat, la care nimic încă din turburata mea viaţă nu ajunsese. Citeodată îmi aduc aminte de o poveste din *"Ovoς* al lui Lucianus. O cunoşti şi D-ta, probabil. O fimee s-a amorezat de un magar, care fusese odată om. Acest magar, redevenit om, a voit să continue relaţiile amoroase cu fimeea, dar a fost dat afară cu ruşine, cînd aceasta din urmă a constatat că într-adevăr magarul devenise om complect.

Ce idee îşi va fi făcut de un profesor şi de un filolog fimeea mea, nu pricep bine. Şi din punct de videre al virstei şi al sănătăţii, şi al pungii, şi al mobilelor aş puté concura cu oricare. Învăţătură, cărţi am — judecînd după ţara unde trăiesc — de ajuns. Cu silinţă multă aş puté şchiopăta toată viaţa în urma lui Paul Meyer (vorba ceea: *nec tu divinam Aeneida tenta, sed longe sequere et vestigia semper adora!*). Să nu-şi fi făcut cumva fimeea mea socoteala că dacă la 50 şi cîţiva ani Paul Meyer este aşa, apoi Philippide la 37 de ani trebuie să fie încă mai al dracului? Proastă socoteală, şi, cum zic, mă gîndesc la povestea din *"Ovoς!*

Precum vezi, prea iubite prietine, nu voi veni la Halle aşa degrabă. Te voi ţine, cu toate acestea, în curent cu orice gînd îmi va trece prin minte şi cred că voi fi odată în stare să te primesc în gazdă şi să te ospătez aşa precum merită cel mai bun al meu prietin, căci tulburarea se va linişti cu încetul şi îndată după pronunţarea divorsului voi lua altă fimee. Ce aduce ceasul, nu aduce anul. Cine ştie de unde sare iepurele. Să ştiu bine că voi schimba fimeile ca Barbe-Bleue, tot am să cerc pînă voi da peste una care să mă iubească. Toată onoarea mea de bărbat este în joc. Deocamdată voi fi mulţămit anul acesta să fac cîteva extrase din cursul meu pentru *Zeitschrift für rom[anische] Phil[ologie]* — numai dacă vor merita onoarea să fie publicate — şi să scriu gramatica de care ţi-am vorbit în altă scrisoare.

Pentru mărci am vorbit cu un funcționar de la poștă să mi le procure, căci una din bucăți se găsește numai la București. Cu Tiktin mă întîlnesc mai în fiecare seară. Ar fi foarte bucuros să mă suplinească. Din nenorocire va trebui să mai aștepte.

Îți doresc spor la muncă

Al D-tale devotat prietin,

A. PHILIPPIDE

Je reviens à mes moutons! Știi cît mă costă divorsul? 250 lei taxa, 120 lei timbru, 550 advocatul. Adecă 920 lei, afară de alte cheltuieli neprevăzute! Soacră-mea nu mi-a dat un pfening, a trăit pe punga mea tot timpul, de la întîlnirea în Paris pînă la fuga din Iași și i-am împrumutat 700 de lei, din care n-am văzut înapoi o para. Și încă să zic bogdaproste că nu mi-a scos și ochii!

12

Iași, 11 octombre 1896

Prea iubite prietine,

Trimet lui Walter taxa de factagiu și două cărți postale. Streifband și Doppelkarte n-am căpătat încă. Weigand mi-a trimes al treilea anuar. Admir hărnicia acestui bărbat. Studiile dialectologice făcute de dînsul vor însemna o epocă în istoria limbii române. Explicarea dată lui *aș*, *ai*, *ar*... este excelentă. Întocmai așa, fără să mă pot ajuta însă de dialectul bănățean, am explicat eu lucrul la istoria formelor, pe care am cetit-o anul trecut școlar la Universitate. W[eigand] mi-a apucat înainte cu publicarea. Explicarea lui *-ș* din *aș* ca *sic* am dat-o deja în *Principii*... Se pare că W[eigand] n-a cetit această carte.

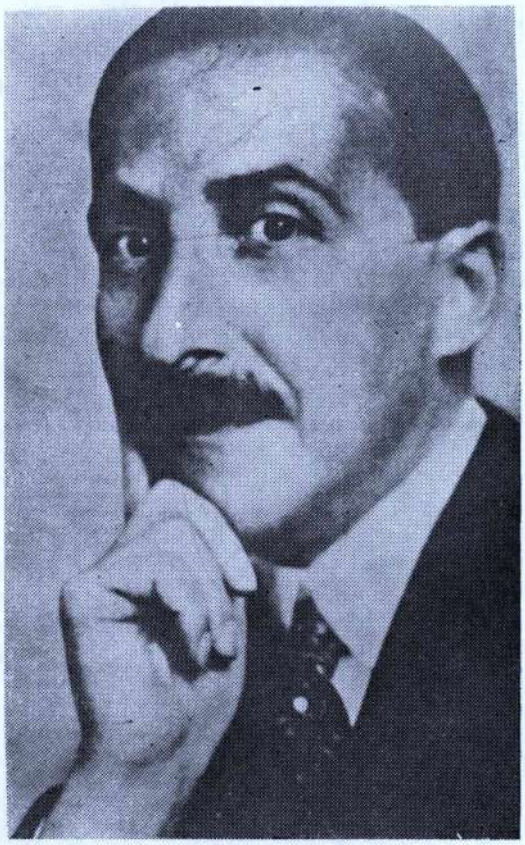
Eu m-am apucat de lucru. Anuarul lui W[eigand] mi-a dat nou curaj. Mă rușinez să mă las toropelii din cauza unei vipere, eu, unul din puținii români care avem patima științii, pe cînd țara întreagă parcă îmi strigă: «gogomanule, prostule, netrebnicule, este cu neputință să concurăm cu Apusul în atîtea lucruri! Macar în cunoașterea limbii noastre să facem și noi vreo ispravă! Îmi pusesem și eu nădejdea în tine și tu te-ai ticăloșit pentru o c...!» Și țara întreagă are dreptate. Parcă e un fapt că toți oamenii care au dat oarecare speranțe la noi s-au pierdut în netrebnicii de la o vreme, tocmai cînd se aștepta mai mult de la dînșii. Eu am avut noroc că am fost foarte sănătos, altfel, fatalitatea, supt forma unui basbleu, m-ar fi trimes deja la ospiciul de nebuni. Cu ajutorul lui Dumnezeu însă și al meu voi fi în curînd radical însănătoșit. La 25 octombre stil vechi am al treilea termin de divors. Celelalte se vor succeda răpede unul după altul. La 1 februar 1897 mi-au făgăduit toți că mă vor pune *statu quo ante bellum*.

Anul acesta voi ceti *Principiile*... Cursurile încep peste o lună, voi avé vreme să mă mut și să mă liniștesc. De altfel toate merg prost aici și un urît fără margini mă apucă atunci cînd las cartea din mînă. N-am absolut nici o distracție și nici nu mă pricep să am vreuna. Aș da nu știu ce cîteodată să am un stăpîn care să mă zvîrle fără voia mea în zgomot și în viață. Urechile îmi țiuie și, cînd las cartea din mînă, văd prăpăstii fără fund de deziluzii. Ah, lumea e din cale în afară de rea și de păcătoasă. Șiretlic, minciună, deșărtăciune și curvăsărie, iată în rezumat societatea noastră europenească. Pfiu!! Dacă ești om de treabă, te calcă mizerabilii în picioare și te răstignesc pe cruce. Totul iartă această canalie, numai binele ce i-ai făcut nu.

Poate că vei căpăta anul acesta un student român, om de treabă și harnic. Despre aceasta îți voi scrie însă la timpul cuvenit. Îmi pare foarte rău că nu pot veni la Halle. Te asigur pe cuvîntul meu de onoare că numai atunci aș fi fericit, cînd aș ceti, ca altădată, pe Sophocles într-o casă cinstită nemțească cu nădejdea de a vidé din cînd în cînd pe un așa de nobil prietin, ca d[umnea]ta, și o așa de drăgălașă familie, ca aceea a d[umi]tale.

A. PHILIPPIDE

Stefan ZWEIG
în dialog cu
O. W. CISEK

SCRISOAREA LUI STEFAN ZWEIG, DATATĂ 28 octombrie 1932, adresată lui Oscar Walter Cisek, este urmarea directă a lecturii romanului *Unbequeme Liebe*, care tocmai apăruse la Editura „Gebrüder Enoch" din Hamburg. S-au scris multe cronici elogioase despre această carte, dintre care citez din articolul lui Marcel Brion, apărut în „*Les nouvelles Littéraires*", la 11 Martie 1933: «Noul roman al domnului Oscar Walter Cisek, *Unbequeme Liebe* (Gebrüder Enoch, Verlag, Hamburg) confirmă într-un mod foarte remarcabil părerea ce ne-am făcut-o despre acest scriitor, acum cîţiva ani, citind cartea care i-a adus Premiul Kleist, 1929. Dar mai mult ca *Die Tatarin* (Gebrüder Enoch-Verlag, Hamburg) care a dovedit o artă foarte delicată şi foarte sigură, modesta şi ciudata povestire de astăzi a tînărului scriitor români reprezintă caracterul esenţial al unei psihologi pătrunzătoare, ironice, umană prin simpatia şi uneori emoţia sa, dar totodată este de o perspicacitate unică şi capabilă de a îmbina, cu un talent foarte original, drama şi comedia, care se succed în mod constant în orice viaţă. [...]

De la *Die Tatarin* talentul domnului Cisek a cîştigat mai multă maturitate, amploare, profunzime şi marile calităţi pe care le admirăm în *Unbequeme Liebe* atestă vigoarea şi soliditatea unei arte de la care ne putem aştepta la lucruri mari.»

Ion Pillat se exprima astfel într-o scrisoare adresată lui Oscar Walter Cisek, la 9 martie 1933:

«Am aşezat *Umbequeme Liebe* în raftul cărţilor iubite între *Die Tatarin* şi *Die drei Sprünge des Wang*. Romanul m-a interesat mult. Mi se pare că ai redat într-un fel cu totul nou — în acelaşi timp foarte german — exoticul sexualităţii levantine. Doamna Diamant, această soră orientală a doamnei Bovary, invers cu eroina lui Flaubert, e victima potenţei exagerate a soţului ei. Cred că e o carte pe care orice fată serioasă ar trebui să o citească înaintea măritişului. De asemenea mi-a plăcut îndeosebi cadrul atît de pitoresc în care se petrece acţiunea.

După această realizare aştept cu nerăbdare romanul din Deltă şi mai ales (îmi ştii slăbiciunea pentru versurile lui O. W. Cisek) volumul de

Salzburg. Kapuzinerberg 5
28 Octombrie 1932

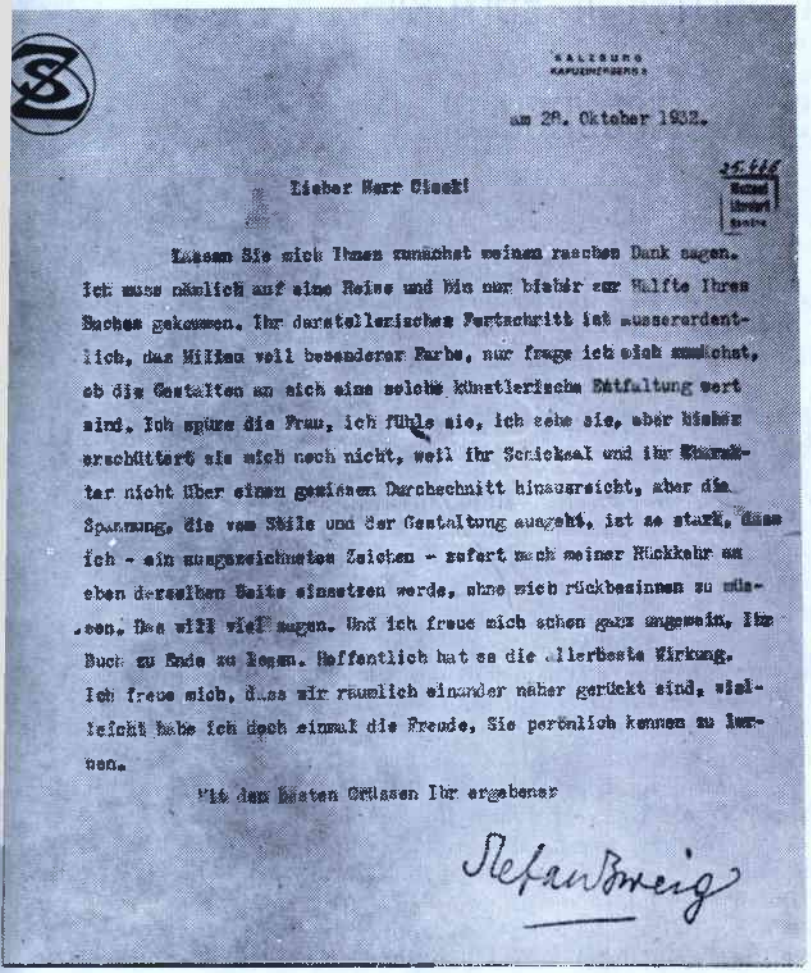
Dragă Domnule Cisek,

Permiteți mai întîi să-mi exprim în grabă mulțumirea mea. Deoarece trebuie să plec într-o călătorie, pînă în prezent am ajuns la jumătatea cărții Dumneavoastră. Progresul creației Dumneavoastră este extraordinar, mediul plin de o culoare deosebită, dar mă întreb, mai întîi, dacă personajele sînt în sine demne de o asemenea desfășurare artistică. Descopăr femeia, o simt, o văd, dar pînă acum nu mă impresionează, deoarece destinul și caracterul ei nu depășesc un anumit nivel; doar încordarea care reiese din stil și din personaje este atît de puternică, încît eu — un semn extraordinar — imediat ce mă voi întoarce voi relua aceeași pagină, fără să trebuiască să revin din urmă. Aceasta înseamnă mult și mă bucur chiar în mod deosebit să citesc pînă la sfîrșit cartea Dumneavoastră. Să sperăm că va avea cel mai bun succes. Mă bucur că ne-am apropiat unul de altul și poate voi avea totuși odată bucuria să vă cunosc personal.

Cu cele mai bune salutări.

Al Dumneavoastră,

Stefan ZWEIG

SALZBURG
KAPUZINERBERG 5

am 28. Oktober 1932.

Lieber Herr Cisek!

Lassen Sie mich Ihnen zunächst meinen raschen Dank sagen. Ich muss nämlich auf eine Reise und bin nur bisher zur Hälfte Ihres Buches gekommen. Ihr darstellerischer Fortschritt ist ausserordentlich, das Milieu voll besonderer Farbe, nur frage ich mich zunächst, ob die Gestalten an sich eine solche künstlerische Entfaltung wert sind. Ich spüre die Frau, ich fühle sie, ich sehe sie, aber bisher erschüttert sie mich noch nicht, weil ihr Schicksal und ihr Charakter nicht über einen gewissen Durchschnitt hinausreicht, aber die Spannung, die von Stile und der Gestaltung ausgeht, ist so stark, dass ich - ein ausgezeichnetes Zeichen - sofort nach meiner Rückkehr an eben derselben Seite einsetzen werde, ohne mich rückbesinnen zu müssen, das will viel sagen. Und ich freue mich schon ganz ungemein, Ihr Buch zu Ende zu lesen. Hoffentlich hat es die allerbeste Wirkung. Ich freue mich, dass wir räumlich einander näher gerückt sind, vielleicht habe ich doch einmal die Freude, Sie persönlich kennen zu lernen.

Mit den besten Grüssen Ihr ergebener

Stefan Zweig

poezii. Mă bucur că ți-a plăcut *Caetul Verde* și încercarea mea de a tălmăci *Anabase.*»

Dar cu toate aprecierile elogioase venite din partea unor personalități ca: Thomas Mann, Arnold Zweig, Stefan Zweig, Otto Pick, G. Crenyi etc., autorul a avut față de romanul *Unbequeme Liebe* atitudinea celui mai sever critic. La o propunere de reeditare, a răspuns că ar dori să-l revizuiască, sau să-l reducă la o nuvelă mai amplă.

Cu totul alta a fost însă atitudinea autorului față de romanul *Vor den Toren* [1] care a fost comparat cu cele ale lui Hamsun, Giono, Reymont etc.,afirmîndu-se că are grandoare „homerică", «O epopee a vieții», afirma criticul J. Mühlberger [2] în „*Neue Würtembergische Zeitung*", 1950. Oscar Walter Cisek a regretat întotdeauna că, din motive independente de el, nu a terminat decît volumul I din «cea mai iubită» dintre cărțile lui, așa cum obișnuia să numească acest roman.

Ioana CISEK

[1] *Vor den toren*, vol. I. Edit. Suhrkamp, Frankfurt, 1950. Literaturverlag, Bukarest, 1964. Titlul românesc: *În fața porților.*

[2] Scriitor, dramaturg, poet, eseist.

CARTEA DE ISTORIE LITERARĂ

Textele clasice nu ni se oferă niciodată în nemijlocirea lor. Ne apropiem de ele ghidaţi de cele mai reprezentative interpretări şi judecăţi critice, pe care ni le intermediază şcoala şi publicaţiile de istorie literară (în primul rînd, ediţiile şi manualele). Datorită însă dificultăţii de a găsi diversele comentarii, risipite uneori prin reviste şi cărţi inaccesibile, cunoaşterea acestui discurs de escortă (esenţial şi clarificator, chiar dacă sfîrşim prin a nu adera la el), rămîne de obicei precară, redusă nu o dată la colportarea unor opinii «după ureche».

De aproape un deceniu, *Biblioteca critică* a Editurii Eminescu şi-a luat sarcina de a umple acest gol, dîndu-ne posibilitatea contactului direct şi sistematic cu izvoarele critice de căpetenie asupra fiecărui autor român de seamă. Seria e bine cunoscută azi cercetătorilor, elevilor şi studenţilor ca şi marelui public. O experienţă bogată a fost acumulată şi un drum important — parcurs. Tocmai de aceea ne-am gîndit că ar fi oportun să supunem dezbaterii profilul, modul de lucru, perspectivele acestei colecţii binevenite şi de mare popularitate, de care totuşi presa culturală şi literară s-a ocupat atît de puţin.

ÎN DEZBATERE: BIBLIOTECA CRITICĂ A EDITURII „EMINESCU" UN DISCURS AL DISCURSULUI LITERAR

Biblioteca critică a Editurii „Eminescu" a devenit în ultimii ani o cunoştinţă bună şi apropiată a iubitorilor de literatură din ţara noastră. Cînd volumele colecţiei apar prin librării, ne grăbim să le cumpărăm, ştiind că tranzitul lor prin vitrine sau pe rafturi e de scurtă durată. Iar după ce le răsfoim, acasă, cu plăcerea negrăită a peregrinării prin teritorii pe care, mai pe îndelete, mai pe sponci, le-am parcurs şi noi cîndva (e vorba doar, fie şi indirect, de marii noştri scriitori), avem grijă să rînduim cărţile noi lîngă cele vechi, căci voim să păstrăm întreaga serie, în loc ferit şi la îndemînă, siguri că ea ne va fi mereu de folos.

Obiectivul iniţial al *Bibliotecii critice* pare a fi fost realizarea unor culegeri de texte critice, în marginea bibliografiei şcolare, servind cu precădere nevoilor învăţămîntului. Cu timpul, formula s-a rafinat: antologiile au cîştigat în extindere şi şi-au îmbunătăţit criteriile de selecţie, organizarea materialului s-a diversificat, prefeţele s-au transformat în ample studii introductive, aparatul critic, constînd iniţial dintr-o bibliografie sumară, s-a îmbogăţit considerabil, primind şi adausul unui tabel cronologic. Din instrumente informative auxiliare, volumele *Bibliotecii critice* tind să se constituie acum în lucrări istorico-literare de sine stătătoare, cu accentul pe latura documentară, lipsite de agrementele şi de cursivitatea naraţiei, nu însă şi de prezenţa, uneori indiscretă, a unui punct de vedere personal.

Un examen, fie şi superficial, al volumelor apărute demonstrează o mare flexibilitate a formulei. Capitolele «clasice» există în toate cazurile (studiul introductiv, antologia, bibliografia, tabloul cronologic), dar modalitatea rezolvării lor e foarte diferită. Cele mai semnificative variaţii afectează, cum e şi firesc, culegerea de opinii critice (antologia), care constituie de fapt temelia lucrărilor şi, pînă la urmă, însăşi raţiunea lor de existenţă. Textele alese sînt uneori precedate de un *credo* estetic şi ideologic (Arghezi, Bogza, Eugen Barbu), de cîteva pagini de portret şi confesiune (Blaga), de o secvenţă dedicată omului (Anghel) etc. Ele sînt laborios puse în scenă

(Macedonski), sau repertoriate în largi categorii tematice (Lovinescu, Iorga) ori prezentate foarte analitic (Arghezi) ori respectă mai ales criteriul cronologic (Heliade).

În cazul autorilor contemporani, cu activitate bogată și arborescentă, comentariile se grupează, de obicei, în jurul principalelor opere (Preda, E. Barbu), uneori cu recapitulări de ordin general (Jebeleanu, Bogza, Ivasiuc). Privitor la alegerea textelor antologate se constată apelul la marile autorități, rareori se coboară la altitudini joase, către plutonul criticilor fără notorietate (chiar dacă prestațiile lor sînt excelente). E vădit că funcționează un protocol al consacraților: contribuțiile «vedetelor» nu lipsesc niciodată, nici atunci cînd (cui nu i se întîmplă?) ele sînt cu totul lipsite de interes. Funcționează, de asemenea, tribut inerent plătit funcției celebrative a seriei, o anumită tendință de «poleire» a imaginii scriitorilor analizați. Se mai observă, în unele cazuri, o încercare de a «echilibra» sumarul, deși autorul volumului nu e responsabil de articolele pe care le reproduce, așa cum oglinda din poveste nu era de vină reprezentînd-o pe împărăteasă șașie, gheboasă și pleșuvă.

Diferit e și modul de întocmire (de unde și valoarea) bibliografiilor ori a tabelelor cronologice: citeodată avem a face cu cercetări personale (Bogza, Preda, Arghezi, Baranga) care fixează primul contur al listelor de referințe critice, destinate mai apoi a circula din comentator în comentator, ca un loc comun, fără paternitate identificabilă; în alte cazuri (Filimon, Slavici) se reproduc pur și simplu datele cunoscute ori și mai puțin decît acestea. În fine, nu există regulă nici în privința utilizării foarfecelor; unii ezită să le folosească, alții, dimpotrivă, fac exces de zel.

După părerea mea, această libertate de inițiativă e un lucru bun. Ar fi aberant ca selecția sau organizarea interioară a fiecărui volum să se efectueze după un rețetar. E evident că o antologie Arghezi nu poate fi structurată ca o antologie Budai-Deleanu sau Creangă. În afară de particularitățile «obiectului», mai trebuie ținut cont și de caracteristicile «subiectului», fiecare autor își are personalitatea sa, iar existența unui spațiu liber de manifestare e o condiție profund emulativă; ca permite găsirea de soluții ingenioase, elimină uniformitatea și monotonia, sporește eficiența și capacitatea atractivă a colecției. Ivirea unor nereușite nu trebuie să descurajeze: la fel cum abuzul nu descalifică legea, eșecul nu dovedește neapărat că o regulă e greșită, ci numai că e prost aplicată.

Și totuși, o problemă de principiu se ridică. Nu e de mirare: pînă și ideea antologiei, sacrosanctă în școala de altădată, în bună parte și în cea de azi, e pusă în discuție de unii, cu un soi de ferocitate epistemologică. Primul impuls e să ne iritățm: în adevăr, ce poate fi mai imparțial decît a transcrie aidoma comentariile asupra scriitorului X sau Y? La care ni se răspunde: dar ce poate fi mai arbitrar decît a dezmembra niște articole (sub motiv că sînt prea lungi) și a le ordona în rubrici tematice care le alterează sensul (fiindcă le supun altei perspective de lectură)? Și dacă protestăm că metoda citării e mai sigură decît a rezumării sau a traducerii, că nu s-a inventat încă nici un mijloc scriptic mai obiectiv de relatare decît reproducerea între ghilimete, ni se ripostează că prin scoaterea citatelor din context se poate demonstra orice, inclusiv contrariul celor afirmate explicit. Potrivit acestei logici contestatare, ar reieși că antologiile ar trebui întocmite fără sumare organizate, fără tăieturi, fără comentarii, fără studii introductive (întrucît prelimină reacțiile cititorului) și, desigur, cel mai bine ar fi dacă n-ar conține nici texte critice! Radicalizarea exigenței de obiectivitate conduce la o dilemă insolubilă: «totul» e imposibil, iar «nimicul» e inacceptabil.

Dar și fără a împinge lucrurile pînă la absurd, rămîne pendinte o întrebare. Anume: textele critice antologate trebuie să-i servească autorului spre a-și susține propria interpretare sau au drept scop să restituie, pe cît mai fidel cu putință, evantaiul de opinii existente? Cred că ambele teze pot fi apărate, dar singura indicată în cazul *Bibliotecii critice* este cea din urmă. Rațiunea mi se pare clară și incontestabilă: vocația colecției e informativă, iar informația trebuie să fie bogată, cuprinzătoare și obiectivă, în speță, să inventarieze tot ce s-a spus fundamental în materie, fără deformări

ori tratamente cosmetice, lăsînd cititorului dreptul să decidă. Scopul colecției e de a oferi „dosare" autentice despre marii creatori, conținînd, pe cît cu putință integral, cele mai semnificative luări de poziție cu privire la opera lor. În acest sens, părerea autorului se cuvine să fie consemnată, dar în studiul introductiv sau în note (la urma urmei și autorul e critic!), fără a o socoti un fel de încununare a exegezei, pe care întreaga evoluție a opiniilor ar fi avut menirea s-o prepare. Pe de altă parte, dacă ceea ce contează e adevărul « general », nu adevărul « subiectiv », e necesar ca în selectarea materialelor să se țină seama nu numai de « valoarea », ci și de « reprezentativitatea » lor, de impactul pe care l-au avut în contextul literar al vremii. Cred astfel că Alex. Ștefănescu a procedat bine dînd în volumul *Arghezi* și un florilegiu de păreri negative, de la N. Iorga și Ion Barbu la Eugen Ionescu, și de la Miron Radu Paraschivescu la Sorin Toma. Oricît de anacronice ne-ar apărea azi mai ales unele dintre aceste « critici », cunoașterea lor este indispensabilă pentru cine vrea să înțeleagă destinul literar al marelui poet.

După cum se vede, sarcina alcătuirii unei antologii critice nu e deloc ușoară; cine crede că e vorba de o măruntă trebăluire de intendență, se înșală amarnic. Tocmai de aceea problema alegerii judicioase a colaboratorilor e pe primul plan: nu trebuie alergat nici după cei competenți, care n-au timp, nici după cei care au timp, dar nu sînt competenți; însă joncțiunea disponibilității cu priceperea pune adesea la grea încercare răbdarea redactorilor. Examinînd lista autorilor utilizați la *Biblioteca critică*, întîlnim nume cunoscute și anonimi. Recurgerea la cei din urmă nu e contraindicată, e chiar oportună, cînd e vorba de tineri dotați (și cunosc cel puțin două duzini, fără debușeu publicistic stabil, care ar fi fericiți să capete o șansă). Condiția *sine qua non* trebuie să fie însă seriozitatea în muncă și cunoașterea adîncită a temei alese. Înseși succesele de pînă acum impun instituirea unei exigențe severe; redactorii să nu se sfiască să pretindă mult: laxismul duce la compromisuri, demobilizează și, în cele din urmă, dezamăgește pe toată lumea.

Judecînd ce s-a făcut, în raport cu ce mai trebuie încă împlinit, se poate afirma că perspectivele sînt foarte stimulative. « Formula » seriei pare a fi fost găsită, dibuirile începutului au rămas în urmă, audiența publicului e cîștigată — principalul e acum să se completeze lista titlurilor cu scriitori ce intră în palmares: Eminescu, Alecsandri, Kogălniceanu, Bălcescu, Maiorescu, Camil Petrescu, Călinescu (exemplific la întîmplare), fără a mai vorbi de contemporani sau, în genere, de întregul domeniu al literaturii vechi, încă neabordat, deși a cunoscut în anii noștri o revalorizare remarcabilă. Ar fi apoi necesar să se reediteze, sistematic (uneori în alte versiuni), titlurile vechi ale colecției, depășite sub raport informativ și precare sub raportul cuprinderii materialului. Dealtfel, s-ar cuveni ca toate titlurile, în orice caz cele de succes, să fie periodic reluate, spre a fi ținute la curent cu progresele exegezei și a face față cererii noilor generații de cititori.

Pe piață, lipsa volumelor din *Biblioteca critică* (în special a titlurilor epuizate) e adînc resimțită. Sînt căutate de profesori, elevi, cercetători, de publicul iubitor de istorie literară, care nu e mic la număr. Examinînd răspîndirea colecției pînă în 1977 (căci de-atunci încoace tirajul a devenit, din motive misterioase, un secret impenetrabil), constatăm că numărul de exemplare difuzat pare să fi variat între 2800 (Dobrogeanu-Gherea) și 23500 (Creangă), cu o medie de cca 7000—12000 (7200 — Macedonski, 8000 — Bogza, 8200 — Odobescu, 8500 — E. Barbu, 10000 — H. P. Bengescu, 10400 — I. Barbu, 12000 — Slavici etc). (Apar uneori și ciudățenii, care pun de fapt într-o crudă lumină anomaliile sistemului de difuzare: un volum Marin Preda e « creditat » — cum spun cronicarii noștri sportivi —, în 1976, cu numai 4250 exemplare!) Cifrele de mai sus demonstrează existența unei clientele statornice (probabil sub realitatea cererii); cum am motive să cred că seria e și rentabilă (și dacă nu e, ar putea fi cu ușurință prin mărirea tirajului), nu văd de ce ea n-ar fi sprijinită să-și desfășoare mai larg și mai intensiv activitatea.

De lucrurile cele mai obișnuite și cele mai serioase se întîmplă să vorbim rar, ca și cînd existența lor ar fi de la sine înțeleasă, iar serviciile pe care ni le aduc n-ar avea nevoie nici de recunoaștere, nici de încurajare. Deși prezintă un profil de creastă inegal, uneori cu coborîșuri puțin scontate, deși nu toate problemele pe care le suscită sînt clarificate (și n-ar putea fi nici în cea mai bună dintre lumi), *Biblioteca critică* constituie o excelentă inițiativă editorială (a cărei răspundere revine directorului Editurii „Eminescu", Valeriu Râpeanu, și redactorei Aurelia Batali). Ea are meritul incontestabil de a fi inaugurat o modalitate nouă și captivantă de a ne împrieteni cu marea noastră literatură, prin intermediul vocilor inspirate care au știut să-i lumineze sensurile și să-i destăinuie valorile. Și nu doar atît. Această nouă modalitate, cristalizată într-o formulă suplă și incitantă, corespunde tendințelor actuale de a împrospăta istoria literară punînd accentul pe receptare, așadar, nu pe ceea ce ipotetic operele au voit să spună, ci pe ceea ce ele au spus efectiv în lungul vremii, diverselor generații de cititori.

Paul CORNEA

MENȚIUNI ● MENȚIUNI ● MENȚIUNI

I. L. Caragiale interpretat de (...)

Studiu introductiv, antologie, tabel cronologic și bibliografie de Liviu Călin, Biblioteca Critică, **Editura „Eminescu", București, 1974, 294 p.**

Dintre clasicii literaturii române, primul căruia Editura „Eminescu" i-a consacrat un volum în seria *Bibliotecii critice* a fost I. L. Caragiale. Au urmat apoi Creangă și Slavici și, treptat, aria investigațiilor de acest tip s-a extins pînă la a-i cuprinde și pe cei mai importanți scriitori din literatura română de azi.

Autorul studiului introductiv al antologiei de texte critice despre Caragiale, al tabloului cronologic și al bibliografiei finale este Liviu Călin, unul dintre principalii editori ai operelor lui I. L. Caragiale, în formula celor patru volume apărute la ESPLA/EPL, între 1959 și 1965. În această calitate, Liviu Călin se recomanda ca unul dintre cei mai avizați cunoscători ai literaturii lui Caragiale, din care dealtfel a mai editat de-a lungul anilor un volum separat de versuri, în 1972, și alte cîteva ediții de teatru, momente, schițe și nuvele.

Pentru ca datele inițiale ale «problemei» să fie complete, ar mai trebui adăugat că, în literatura noastră, I. L. Caragiale reprezintă un caz apreciat de receptare critică sau, în termenii sociologiei succesului, clasicul român cu cea mai ciudată curbă a notorietății literare. Avînd un caracter adesea neconvențional și o îndelungată practică semnificantă, înainte de a fi unanim acceptată, literatura lui Caragiale a fost receptată cu nesfîrșite rezerve, așa încît, în 1935, Pompiliu Constantinescu putea să observe, pe bună dreptate, că este vorba de un scriitor «nepus încă definitiv în marea lui valoare de creator». Pentru a da numai exemplele cele mai convingătoare, dacă vom examina diferitele studii și articole scrise de G. Ibrăileanu, E. Lovinescu sau G. Călinescu, vom constata

cît de contradictorie a fost receptarea literaturii lui Caragiale, chiar și la nivelul celor mai competenți exegeți români. Pe urmele lui Pompiliu Eliade, din *Causeries littéraires* (1903), E. Lovinescu a exprimat rezerve capitale în legătură cu valoarea și mai ales cu durabilitatea literaturii lui Caragiale, în două articole din 1907 și 1913 sau în *Istoria civilizației române moderne* (1925), dar a revenit cu o revizuire de ultimă oră, spectaculoasă prin radicalismul și prin sinceritatea ei, în *T. Maiorescu și contemporanii lui* (1944). Comparînd capitolul consacrat de G. Călinescu lui Caragiale, în *Istoria literaturii române...* (1941) și *Domina bona*, eseul publicat în 1947, în „*Jurnalul literar*", vom descoperi același lucru. Pentru Călinescu, în 1941, Caragiale este în primul rînd un autor de nuvele naturaliste, ilustrînd, împreună cu Creangă și cu Slavici, evoluția prozei noastre la *Momentul 1880*. Mai important este însă faptul că, după ce în 1941 comentase aproape în fugă teatrul lui Caragiale, la sfîrșitul capitolului, unde susținuse teza «caracterelor minimale», cu care nu s-ar putea face «comedie adîncă», și ideea absenței marilor probleme de viață morală, Călinescu reia analiza acelorași texte în *Domina bona*, din perspectiva profunzimii și a gravității lor. La Ibrăileanu, pe terenul analizelor ideologice, în comparație cu capitolul consacrat lui I. L. Caragiale în versiunea din 1909 a *Spiritului critic în cultura românească*, prefața ediției a doua, din 1922, conține și ea promisiunea unei ample și spectaculoase revizuiri: «Trebuie să adaog, mărturisește aici Ibrăileanu, că, cu privire la politica lui Caragiale, ar fi trebuit de remaniat și completat capitolul respectiv, pentru că, de la război încoace mă conving din ce în ce mai mult că acest om a văzut mai bine decît oricine în realitatea noastră socială din veacul al XIX-lea».

Confruntîndu-se cu toate aceste probleme pe care, ca specialist, le cunoștea cu siguranță, Liviu Călin a ales varianta de a reface în studiul introductiv *(Caragiale în conștiința critică)* «istoria» generală a receptării lui Caragiale, iar în antologia de texte, imaginea scriitorului așa cum s-a reflectat ea în conștiința celor mai importanți critici și istorici literari români. În studiul introductiv este vorba, între altele, și de atacurile «bine dirijate de cei ce se recunoscuseră în personajele *Nopții furtunoase* și *Scrisorii pierdute*», de decizia Academiei de a nu-l premia pe Caragiale în 1891 și 1901 sau de scandalosul proces Caion, adică de ceea ce estetica receptării numește «primul orizont de așteptare» care se constituie în jurul unui autor. În capitolul *Exegeze* (precedat de un scurt *Autoportret* și de o suită de *Mărturii-portrete* despre Caragiale) sînt antologate pagini din studiile foarte cunoscute ale lui T. Maiorescu, C. Dobrogeanu-Gherea, G. Ibrăileanu, E. Lovinescu, Pompiliu Constantinescu, Paul Zarifopol, N. Davidescu, Șerban Cioculescu, M. Ralea, Tudor Vianu, Perpessicius, G. Călinescu, Al. Piru, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, S. Iosifescu, Șt. Cazimir, B. Elvin, C. Regman, V. Râpeanu, Al. Rosetti și N. Tertulian. Sub imaginea aparent liniștită care rezultă din *Exegezele* antologate de Liviu Călin se ascunde dosarul celor mai spectaculos contradictorii documente de receptare a unui mare scriitor la noi, sugerat în studiul introductiv. Una este «istoria generalilor», pentru a folosi o expresie celebră a lui Iuri Tînianov, cealaltă este istoria vie a martorilor oculari și a celor care, prin numărul lor mare, acreditează la un moment dat o anumită normă culturală și-i conferă caracter coercitiv. Dacă i s-ar fi pus la dispoziție mai multe pagini (lucru perfect valabil într-o carte despre un mare scriitor), Liviu Călin ar fi putut dezvolta pe larg și cea de-a doua imagine.

O altă componentă posibilă a unui model total de antologie critică ar fi fost gruparea documentelor de receptare în funcție de genurile și de speciile în care s-a ilustrat scriitorul și chiar în funcție de oferta literară făcută de Caragiale în forma volumelor pe care le-a publicat, din 1889, pînă în 1910, cînd apar *Schițele nouă*. Examinarea procesului de difuzare/receptare, din această perspectivă (inclusiv a problemelor pe care le ridică *tirajele*, *contractul literar* și *drepturile de autor*), ar fi condus la formularea unei concluzii surprinzătoare: Spre deosebire de toți ceilalți mari scriitori contemporani cu el, dintre care unii și-au fixat preferințele de comunicare la nivelul exclusiv al contextului academic, Caragiale este singurul care întrebuințează toate formele și canalele de difuzare culturală, uneori concomitent, pe rețeaua cultă și pe cea populară. O piesă cum este *Conul Leonida față cu Reacțiunea* a fost citită de Caragiale în casa lui Maiorescu și publicată în „*Convorbiri literare*", dar, în același timp, ea a fost jucată «pe o scenă de a doua mînă» (grădina Roșca) și, după toate probabilitățile, pe scena Teatrului

Național. La fel, nuvela *Două loturi* a fost publicată în *„Gazeta sătenilor"*, în 1898, într-o broșură de 30 de pagini, în anul 1901, și apoi în volum. Sadoveanu își amintește chiar că a cumpărat broșura de la un debit, unde aceasta se vindea «odată cu gazetele».

Adusă «la zi», antologia lui Liviu Călin ar mai putea cuprinde încă cel puțin trei «secvențe»: un tablou al edițiilor sau cel puțin un examen al celor două mari ediții Caragiale, din care ar rezulta importanța modificării de perspectivă în considerarea anumitor texte, un tablou al ultimei faze de receptare, în care accentul s-a pus pe examinarea literaturii de *basdéluge*, a formelor literare și a teoriei textului la I. L. Caragiale (Al. Călinescu, Ion Constantinescu, Maria Vodă Căpușan etc.) și o imagine a receptării lui Caragiale prin exegeții străini (cercul cel mai larg al orizontului de receptare).

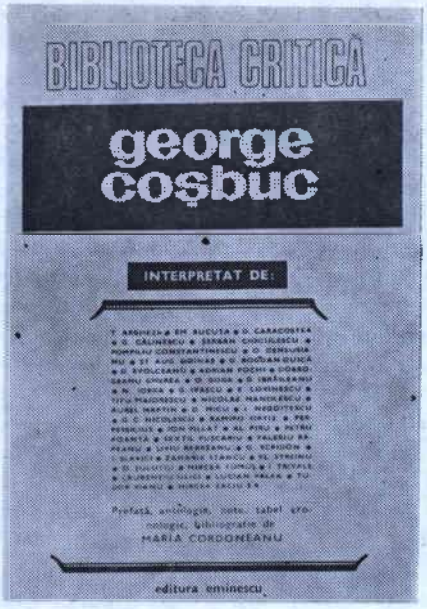
În orice caz, comparîndu-se soluțiile adoptate de Liviu Călin, cu un set de soluții posibile și cu variantele la care s-au oprit ceilalți autori de antologii critice, relativ numeroase în acest moment, s-ar putea alcătui modelul complet al tipului de carte intenționat de Editura „Eminescu", în cazul *Bibliotecii critice*, din care, în funcție de importanța scriitorului, de complexitatea operei sale și mai ales de dimensiunea practicii semnificative a acestei opere, s-ar putea construi modelele de lucru ale fiecărui caz particular. Cu alte cuvinte, din strategia generală a editorului, autorii de antologii și-ar putea extrage «tactica» cea mai adecvată.

Florin MANOLESCU

George Coșbuc interpretat de (...)

Prefață, antologie, note, tabel cronologic și bibliografie selectivă de Maria Cordoneanu, Biblioteca Critică, Editura „Eminescu", București, 1982, 512 p.

Contradictoriu și derutant acest volum dedicat exegezei coșbuciene. Unul dintre cele mai voluminoase din seria scriitorilor interpretați de..., el rămîne dator chiar și în planul informației; alcătuit cu dorința și reala străduință de a evidenția reperele interpretării critice și de a-i evalua momentele semnificative, volumul semnat de Maria Cordoneanu nu reușește să distingă relevant dinamica interioară a receptării

poeziei lui Coșbuc. Lîngă calități de apreciat (deși, unele numai în virtualitatea lor), se descoperă nu puține insuficiențe care îi subminează reușita și îi cenzurează realizările.

Urmînd profilul colecției, volumul debutează cu un grupaj de evocări menit să realizeze un «portret moral», următoarele două secțiuni fiind dedicate comentariilor «asupra poetului și traducătorului Coșbuc»; această delimitare, anunțată în nota ediției, e motivată de amploarea bibliografiei coșbuciene și, în consecință, de interesul firesc față de partea cea mai importantă din opera scriitorului. Un tabel cronologic și o bibliografie selectivă, a operei și despre operă, întregesc aparatul critic.

Studiul introductiv ar fi urmat să interpreteze acest material, spre a da coerență și personalitate unei imagini asupra afirmării și devenirii destinului de poet al lui Coșbuc în conștiința literaturii române. Prefața, intitulată *Repere în exegeza coșbuciană*, rămîne însă o cuminte cronologie a înregistrării volumelor de poezie (ori traducerilor) și a momentelor distincte din evoluția receptării critice, cu insistență (nu atît analitică) asupra studiului lui Gherea. Reluînd o observație referitoare la atitudinile față de poezia lui Coșbuc — una «sociologică» și una «strict estetică» — Maria Cordoneanu își întemeiază demonstrația pe înțelegerea poetului (îndeosebi) ca monograf al satului românesc, respectiv ca virtuoz al formei. Spațiul

Infim acordat ultimei ipostaze ar putea lăsa impresia (numai pe jumătate adevărată) că poezia lui Coșbuc s-a aflat precumpănitor așezată într-o perspectivă sociologică. Lucrurile sînt însă mai complicate, căci atenția acordată «excelenței formale» nu acoperă decît în parte situarea estetică, pe cînd aceasta poate fi identificată și în analizele tematice, în determinarea specificității lirismului ori a viziunii poetice. Să observăm apoi că, deși evidențiază cîteva din toposurile exegezei coșbuciene (modalitatea lirică, raportarea la Eminescu ori Alecsandri), prefața nu ajunge la o autentică problematizare a receptării critice. Ideile amintite rămîn abia consemnate, deseori într-un rezumat didactic care se dovedește parțial, tocmai pentru că vrea să fie numai corect. După lectură, nu regăsim locul exact al lui Coșbuc în poezia românească, nici schimbările de unghi, de metodologie, de sensibilitate care au determinat metamorfozele receptării. Prefața Mariei Cordoneanu trasează adecvat (chiar în lipsa unei descrieri complete) traiectoria unei evoluții, fără să-i explice cu adevărat orientarea și fără să-i deducă semnificațiile capabile să susțină un punct de vedere axiologic.

Desigur, antologia — prin criteriile selecției, prin «tăietura» textelor — ar fi putut singură să impună o structură, rezultat al unei lecturi angajate, adică critice. Dar ceea ce și-a propus autoarea a fost o «imagine cît mai obiectivă», încît antologia, în loc să fie «sigiliul» unei atitudini argumentate, e doar confirmarea unui lucrător harnic. Ea nu devine montaj (în sensul cinematografic al cuvîntului), ci o colecție.

Alcătuirea acestei colecții, făcută cu conștiinciozitate, ridică și ea problemele ei. Ceea ce numeam deficitul de informație al cărții vine încă de la bibliografie (înțeleasă — și nu se poate altfel în acest caz — ca un apendice complementar, cu rolul de a inventaria — în virtutea unor principii de alegere — atît textele antologate, cît și pe acelea care, fără să-și găsească locul aici, sînt sugestive pentru imaginea propusă asupra receptării). Cum criteriul «importanței» este destul de ambiguu formulat, nu ne rămîne decît să judecăm prin comparație opțiunile selecției. Credem astfel că, pentru un scriitor care — după chiar mărturisirea autoarei — «își așteaptă încă monografia», neînregistrarea unor monografii existente, indiferent de valoarea lor (Constanța Marinescu *George Coșbuc. Studiul critic*, 1923; D. Vatamaniuc, *G. Coșbuc, O privire asupra operei literare*, 1967 — ultima, folosită, dealtfel, la alcătuirea tabelului cronologic) rămîne greu de înțeles. La fel, consemnarea a patru articole de Ilarie Chendi, unele numai cu referințe la Coșbuc, lasă fără explicație omisiunea cronicii aceluiași critic la *Cîntece de vitejie* (articolul apare în tabelul cronologic, datat însă greșit). În cazul istoriilor literare, selecția stă tot sub semnul întrebării: e inserat manualul de literatură redactat de I. Vitner și Ov. Crohmălniceanu în 1955, dar lipsește «tratatul Academiei», volumul din 1973; e omisă, de asemenea, credem fără argumente valabile, cunoscuta istorie literară a lui B. Munteanu, *Littérature roumaine*, apărută la Paris, în 1938, una din puținele sinteze accesibile cititorilor străini.

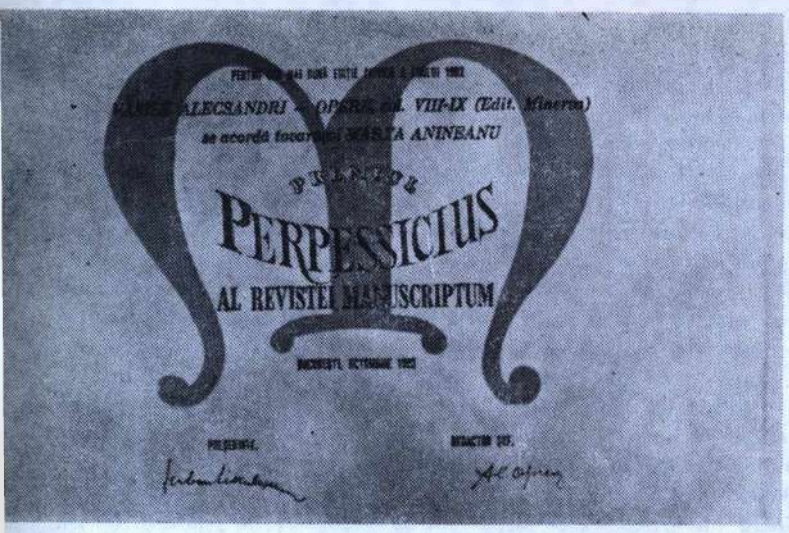
Antologia nu e ferită nici ea de omisiuni. În afară de amintita cronică a lui Chendi, de cel puțin unul din articolele lui I. Breazu, lipsește — de pildă — capitolul despre Coșbuc din lucrarea lui D. Păcurariu, *Clasicismul românesc*, 1973; deși nu e cuprins nici în bibliografie, autoarea însăși consideră (referindu-se la el într-un comentariu unde îl citează marginal) că «în întreaga exegeză a operei coșbuciene nu există decît un singur articol» dedicat explicit clasicismului coșbucian. Și, atunci, de ce este ostracizat într-o notă la Petru Poantă? Mai de neexplicat e modalitatea de antologare a lui Pompiliu Constantinescu; fragmentul ales este croșetat fără nici un sens, dacă nu am observa că fiecare din pasajele excluse sînt referințe la semănătorism. Este, însă, semănătorismul un subiect proscris? Explicații legate de «economia lucrării» nu pot fi aduse în instanță atîta timp cît au fost admise referințe la proză, texte colaterale exegezei poeziei, ori — în cazul articolelor din 1966 — multe pagini comemorative, scrise uneori pentru un public larg, unde accentul nu cădea pe noutatea interpretativă. În acest context, am nota și eroarea de a înlocui selecția fragmentelor relevante din unele studii mai întinse cu prefețe care le rezumă, dar care — în sinteza lor determinată de alte finalități — pierd, deseori, tocmai nuanțele analizei.

Insuficiențele semnalate (cu urmări pentru calitatea informației), ale prefeței și deopotrivă ale antologiei, puteau fi depășite, în parte, prin proiectul anunțat al notelor și comentariilor, căruia practic i s-a prefigurat o mai mare anvergură. Ideea ni s-a părut dintru început fecundă și interesantă; efectul, la sfîrșitul lecturii, este

însă tot al unei așteptări frustrate, în pofida unui incontestabil volum de muncă pe care l-a reclamat. Ceea ce îi zădărnicește, în primul rînd, realizarea este lipsa de sistem și de ordonare, atît în motivarea necesității comentariilor, cît și a corelării lor, singurul mijloc de a le susține eficiența. Impresia este deseori de dispunere întîmplătoare a notelor, de dezvoltare în sine a unor comentarii, de discontinuitate în ordinea și relațiile dintre ele. Dacă la unele articole (Bogdan-Duică, Evolceanu) notele sînt numeroase, în cazul altor texte, dintre cele mai importante (Maiorescu, Blaga), care le-ar fi făcut mai necesare, ele lipsesc cu totul. Unele note sînt încărcate, incluzînd detalii de istorie literară în general, iar altele supralicitează explicațiile. Toposurile amintite ale exegezei coșbuciene sînt uneori urmărite de la un articol la altul, prin trimiteri și comentarii explicative, alteori — și în cazuri mai relevante — prezența lor e trecută sub tăcere. De pildă, cunoscuta idee a lirismului obiectiv, regăsită întîi la Bogdan-Duică, e comentată în raport cu observațiile lui Gherea, S. Pușcariu, Ibrăileanu, Ș. Cioculescu. În schimb, formula «lirismul reprezentabil» a lui G. Călinescu, care dă o nouă interpretare atitudinii obiective din poezia lui G. Coșbuc, nu produce nici un comentariu. La fel, noțiunile propuse de D. Micu — «lirismul revelatoriu» — ori de N. Manolescu — «lirismul rolului» — pot să treacă neobservate; în plus, ultima dintre ele (ca și întreaga problemă a lirismului obiectiv) ar fi trebuit să trimită la cunoscutele distincții ale lui T. Vianu despre «atitudinile și formele eului» liric. Deși determinantă în poezia eminesciană, «lirica de roluri» — scrie Vianu — «este nesfîrșit mai întinsă în opera unui poet ca Gh. Coșbuc»; or, textul său, cu o premisă teoretică atît de fecundă în interpretare, nu este nici antologat, nici folosit în comentarii. Observații similare s-ar putea face și în legătură cu clasicismul lui Coșbuc ori referitor la alte aspecte ale receptării. Insatisfacția cititorului e mai mare, raportată la realele posibilități deschise de proiectul unei asemenea antologii comentate.

Să spunem, în finalul acestei succinte prezentări, că utilitatea lucrării nu poate fi, totuși, pusă la îndoială. Ea adună la un loc un număr impresionant de articole, invitîndu-l realmente pe lector să mediteze asupra destinului unui mare poet în devenirea modernă a literaturii române; iar comentariile, cu toate carențele lor, oferă un material bun și, mai ales, o metodologie de urmat. Cercetătorul, care va folosi cartea ca instrument de lucru, va trebui însă să-și completeze el bibliografia și să-i ordoneze singur ideile. Antologia Mariei Cordoneanu ajută, dar nu mulțumește.

Ion Vasile ȘERBAN

JURIUL
CELOR 13,
PREȘEDINTE
ȘERBAN CIOCULESCU,
A ACORDAT
PREMIUL
„PERPESSICIUS"

PE ANUL 1982
VOLUMULUI

V. ALECSANDRI, OPERE, IX, CORESPONDENȚĂ,

Ediție îngrijită, traduceri, note și indici
de

MARTA ANINEANU

(BUCUREȘTI, EDITVRA „MINERVA")

Marta ANINEANU

Data și locul nașterii: Tîrgoviște, 5 martie 1914. *Studii:* Facultatea de Istorie, București. Școala superioară de arhivistică și paleografie, București.

Ocupația: Cercetător științific principal la Biblioteca Academiei R. S. România. Șef al Cabinetului de *Manuscrise — Carte rară*. Actualmente pensionară.

Lucrări și ediții: Repertoriul documentelor slavo-române pînă la 1508, Vălenii de Munte, 1938, 234 p.; *Catalogul corespondenței lui V. Alecsandri*, București, 1957, 618 p.; V. Alecsandri, *Corespondență. „Documente literare inedite"*, București, E.P.L., 1960, 272 p.; V. Alecsandri, *Scrisori — însemnări, „Studii și documente"* București, E.P.L., 1964, 274 p.; Al. Odobescu, *Opere*, vol. II, București, Editura Academiei R. S. România, 1967, 692 p.; V. Alecsandri, *Cele mai frumoase scrisori*, „B.P.T.", București, Editura „Minerva", 1972, 462 p.; *Scrisori către Vasile Alecsandri*. „*Documente literare*", București, Editura „Minerva", 1978, 472 p.; V. Alecsandri, *Opere*, VIII, *Corespondență* (1834—1860) București, Editura „Minerva", 1981, 727 p.; V. Alecsandri, *Opere*, IX, *Corespondență* (1861—1870), București, Editura „Minerva", 1982, 580 p.

DIPLOME DE ONOARE

G. CĂLINESCU — *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, ediția a II-a, revăzută, adăugită și prefațată de *Al. PIRU*, București, Editura „Minerva", 1982.

Vasile PÂRVAN — *Getica. O protoistorie a Daciei*, Ediție îngrijită, note, comentarii și postfață de *Radu FLORESCU*, București, Editura „Meridiane", 1982.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(aprilie—iunie 1983)

A

ARGHEZI (Tudor)

* * * *Podoabe (variantă)*. „*Luceafărul*", anul XXVI, nr. 19(1097), 14 mai 1983, p. 1.

vezi Alfred Margul SPERBER (Mihăilescu, Octaviana)

B

BARIȚIU (George)

Oltean (Vasile) — « *Vai de popoarele care nu pot sau nu vor să mai cînte, fiindcă un popor care nu poate cînta e pierdut* » — corespondență. „*Astra*", anul XVII, nr. 6(141), iunie 1983, pp. 1—3.

BART (Jean)

Mohanu (Constantin) — « *...Socialismul este Progresul, este Viitorul...* » — corespondență. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 37—40.

BOGREA (Vasile)

vezi Ștefan ZELETIN (Zeletin, C. D.)

BUJOR (M. Gh.)

Pintean (T.) — *Gherea ; Scrisoare lui George Grigorovici* [fragmente]; *Carte din temniță ; De-o fi să mor* — poezii din închisoare. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 29—36.

C

CANTACUZINO (G. M.)

Mihail (Zamfira) — *Scrisoarea a XII-a [Către Simon]* — evocare Theodor Pallady. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 131—138.

CĂLINESCU (G.)

Ene (Ileana) — Despre activitatea fraților Șaraga — documentar. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 2(51) 1983, pp. 123—130.

CIUREZU (D.)

Matei (G.) — *Peisaj rustic, Casă olteneasă. Autoportret* — desene. „*Ramuri*", nr. 6, 15 iunie 1983, p. 9; nr. 7, 15 iulie, p. 7; nr. 10, 15 octombrie 1983, p. 3. — *Glasul pămîntului, Oamenii pămîntului VII, Oamenii pămîntului VIII* — poezii. „*Mesaj comunist*", anul XV, nr. 1(64), 1983, p. 12.

D

DUHAMEL (G.)

Dumitrescu (Gabriela) — Scrisori către Elena Văcărescu. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 164—168.

Biblioteca Fed. Baptă Bc.
SALA DE LECTURA

E

ELIADE (Mircea)

Handoca (Mircea) — *Trebuie să scriu un roman, Taine* — fragmente din *Romanul adolescentului miop*. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 91—105.

EMINESCU (Mihai)

Petrescu-Popa (Mariana) — Însemnările în limba germană din caietele lui Eminescu. Manuscrisul 2257, ff. 118v, 119 r-v. Traducere de Răzvan Stoica. „*Transilvania*", anul XII, (LXXXIX), nr. 6, iunie 1983, pp. 48—49.

Vatamaniuc (D.) — *«...în contra pingăririi istoriei naționale...»* — articol. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 9—13.

Pintea (G.) — *[Însemnări despre istoria universală]* — pagini germane. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 14—24.

Petrescu-Popa (Mariana) — *«...vechea și demna limbă a strămoșilor noștri»*. — alte însemnări germane. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 25—28.

G

GHIBU (Onisifor)

Ghibu (Adriana) — *La centenarul morții lui Gheorghe Lazăr — 1923* — corespondența comitetului central al ASTREI și Onisifor Ghibu cu privire la Gheorghe Lazăr. „*Transilvania*", anul XII (LXXXIX), nr. 6, iunie 1983, pp. 14—16.

Ghibu (Octavian O.) — Introducere la volumul *Pe baricadele vieții* — (variantă inedită). „*Transilvania*", anul XII (LXXXIX), nr. 6, iunie 1983, pp. 12—14.

H

HASDEU (B. P.)

Ilin (Stancu) — Pe banca acuzării sau despre aventura raporturilor dintre etic și estetic — dosarul acuzației de imoralitate pentru nuvela *Duduca Mamuca*. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 69—84.

J

JIREČEK (Constantin)

Flora (Radu) — Din nou despre originea valahă a lui... — precizări și controverse. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 139—141.

L

LAȚCU (Zorica)

* * * *Păstorul dacic; Dor de țară; Lupul carpatic* — poezii. „*Astra*", anul XVII, nr. 5(140), mai 1983, pp. 8—9.

LOTI (Pierre)

Dumitrescu (Gabriela) — scrisori către Elena Văcărescu. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 164—168.

M

MAIORESCU (Titu)

Stoia-Mănescu (Georgeta) — *«...țesut din multe și felurite fire...»* — epistolar. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 59—68.

Surdu (Alexandru) — *Logica elementară* (III). „*Astra*", anul XVII, nr. 6(141), iunie, 1983, p. 10.

MOISIL (Gr. C.)

Zamfir (Mihai) — *Viitorul științei văzut în cenușiu* — tabletă. „*România literară*", anul XVI, nr. 20, joi 19 mai 1983, p. 8.

Zamfir (Mihai) — *Pentru a scrie poem* — „*România literară*", anul XVI, nr. 20, joi 19 mai 1983, p. 8.

P

PHILIPPIDE (Al. I.)
Oprișan (I.) — *« Limba română cîștigă tot mai mulți prieteni »* — scrisori către Hermann Suchier. *„Manuscriptum"*, anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 146—163.

PHILIPPIDE (Al.)
vezi Alfred Margul Sperber (Mihăilescu, Octaviana).

PILLAT (Ion)
vezi Alfred Margul Sperber (Mihăilescu, Octaviana).

PRÉVOST (Ernest)
Dumitrescu (Gabriela) — scrisori către Elena Văcărescu. *„Manuscriptum"*, anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 164—168.

R

REBREANU (Liviu)
Rebreanu (Florica Puia) — *« ...e vorba de un mare scriitor al neamului... »* — pagini de jurnal. *„Manuscriptum"*, anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 50—58.

S

SADOVEANU (Mihail)
Florescu (Nicolae) — *[Zodia Cancerului] ; [Nicoară Potcoavă]* — note în marginea romanelor istorice. *„Manuscriptum"*, anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 41—49.

SPERBER (Alfred Margul)
Mihăilescu (Octaviana) — evocat de: Tudor Arghezi, Ion Pillat, Al. Philippide — scrisori. *„Manuscriptum"*, anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 142—145.

VĂCĂRESCU (Elena)
vezi Pierre Loti, Ernest Prévost, G. Duhamel (Dumitrescu Gabriela).

Z

ZELETIN, (Ștefan)
Zeletin (C. D.) — *« ...cinstea de a reprezinta cultura română... »* — dialog epistolar cu Vasile Bogrea. *„Manuscriptum"*, anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 106—122.

* * *

Chindriș (Ioan) — *« ...N-au găsit dreptate pe pămînt... » ; « ...Cu obezi din cap pînă în picioare ».* — O dramă bucureșteană în ajunul revoluției de la 1848. *„Manuscriptum"*, anul XIV, nr. 2(51), 1983, pp. 85—90.

Ruxandra MIHĂILĂ

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: **René BAZIN (62); Mircea ELIADE (119); Mihai EMINESCU (14, 15, 19, 23, 24); B. P. HASDEU (81, 88); N. IORGA (58); Samuil MICU (43); Matei MILLO (113); Vasile PÂRVAN (147); Camil PETRESCU (68, 70, 80); C. SAINT-SAËNS (62); Al. VLAHUȚĂ (53); George Mihail ZAMFIRESCU (146); Stefan ZWEIG (175)**

FOTOGRAFII: **Tudor ARGHEZI (97, 101 — coperta și pagini din Una sută una poeme, 98); Dimitrie CANTEMIR (41 — Istoria Imperiului Otoman, pagină de gardă); „Contimporanul" (151 — afiș, 158); Mircea ELIADE (116, 121, 124); Mihai EMINESCU (9, 12, 13 coperta și pagini din prima ediție de poezii, 10); Ion HELIADE-RĂDULESCU (159 — bust); Petru MAIOR (41 — Istoria pentru începutul românilor în Dacia — pagină de gardă); Matei MILLO (105, 106 — afiș teatral, 111); Vasile PÂRVAN (149 — Getica); Al. PHILIPPIDE (162 — bust, 168); Stefan ZWEIG (174); * * * (54, 55, 57, 59 — Imagini de pe frontul din 1916—1917 puse la dispoziția noastră de Biblioteca Centrală de Stat)**

DESENE: **Ross (67 — caricatură Camil PETRESCU); Ion VINEA (150, 153, 155); * * * (25, 32, 39, 52 — gravuri pe teme istorice).**

COMMENTED SUMMARY

THE CREATION OF THE ROMANIAN UNITARIAN NATIONAL STATE — editorial by Ion ARDELEANU

The rubric «...OUR ETERNAL GUARDIANS OF THE EVERLASTING SOIL...» is dedicated to the anniversary of a 100 years since the publication of the first edition *Poems* by M. EMINESCU (event commented by Petru CREȚIA)

M. EMINESCU — *Preoccupations of Political economy*. Again about the movable credit (D. VATAMANIUC); *Notes regarding the modern history of the European state* (other notes in German from the student days, transcribed, translated and commented by Gherasim PINTEA); under the title «*...to find the better way you must rely on yourself...*», also within the *German Pages*, it is presented a letter containing some interesting professions of faith of the young poet (Mariana PETRESCU-POPA)

«THE NATION DID THE UNION» — is the title of the rubric that gathers some contributions at the anniversary of 65 years since the creation of the Romanian unitarian national state

The reign of Mihai Vodă-Viteazul (Michael the Brave) — a chapter from an ample «History of the Romanians» belonging to the great Transylvanian scholar **SAMUIL MICU** (Ioan CHINDRIȘ)

N. IORGA — Al. VLAHUȚĂ: correspondance during the war for the reunification of the country (Petre ȚURLEA)

From the international echo of the Romanian people's struggle for union, Lidia MIHĂILESCU records the appreciations of some French personalities who supported the historical ideal of the Romanians: **René BAZIN, C. SAINT-SAËNS, S. PICHON** etc.

«*...all the Romanian people of the old Dacia frontiers...*» — evidences about the origin and the history of the Romanian people in diplomatic documents found in the archives of Vatican, U.S.A., France, Spain etc. (Emilia POȘTĂRIȚĂ)

At the rubric THE REVELATION OF THE DOCUMENT it is continued the publication of the chapter II of the *Doctrine of Substance* by **Camil PETRESCU** (text established by C. NOICA and Vasile Dem. ZAMFIRESCU; foreword by Dumitru GHIȘE)

POETA UTILIS URBI: **B. P. HASDEU,** *About the organization and the completion of the National Library* — the second part of the report (Stancu ILIN)

SPECIFICATIONS AND CONTROVERSIES. Again about the «case» **Tudor ARGHEZI** (Dissociations by Ștefan VOICU)

RESTORINGS: **Matei MILLO,** *Mișcorescu* — fragment of a comedy of the Romanian theatre beginnings (Vasile SANDU)

PRIMA VERBA: **Mircea ELIADE** — Other chapters of the *Novel of the shortsighted teenager* — (presented by Mircea HANDOCA)

READING CARDS: **Ion CREANGĂ** — Annotations on the journal „*Fîntîna Blanduziei*" (Ileana ENE)

THE DOSSIER OF AN EXISTENCE: **G. M. ZAMFIRESCU** in the role of literary and press councelor (Claudia DIMIU)

BIOGRAPHICAL REVALUATIONS: **Vasile PÂRVAN** — «*...a bow in front of the glory and the wisdom of the ancestors*» — documentation report of the great historian (Mircea COLOȘENCO)

MERIDIANS: **Ion VINEA,** „*Contimporanul*" and the international artistical movement (Constandina BREZU)

EPISTOLARY: **Ion HELIADE-RĂDULESCU** — A letter of 1850 (Mircea ANGHELESCU)

ALBUM LEAVES: **Mihail SADOVEANU,** *When the signs of the zodiac begin to ripen...*, images of hunting and fishing commented by Fănuș NEAGU

At the rubric ROMANIAN WRITERS IN FOREIGN ARCHIVES, I. OPRIȘAN continues the presentation of the epistolary dialogue between **Al. I. PHILIPPIDE** and **Hermann SUCHIER**

The rubric FOREIGN WRITERS IN ROMANIAN ARCHIVES presents a letter addressed by **Stefan ZWEIG** to **O. W. CISEK** (Ioana CISEK)

THE BOOK OF LITERARY HISTORY submits to the debate the collection the *Critical Library* of the Publishing house „Eminescu" (Participants: Paul CORNEA, Florin MANOLESCU, Ion Vasile ȘERBAN)

This issue ends with the usual rubrics BIBLIOGRAPHICAL INDEX that records the unpublished texts appeared in the literary press in the period 1-st of April — 31-st of June 1983 and ICONOGRAPHY.

SOMMAIRE COMMENTÉ

LA CRÉATION DE L'ÉTAT NATIONAL UNITAIRE ROUMAIN — éditorial par Ion ARDELEANU

La rubrique «...NOS ETERNELS GARDIENS DE LA TERRE ANCESTRALE...» est dédiée à l'anniversaire des 100 ans depuis la parution de la première édition M. EMINESCU — *Poésies* (évènement commenté par Petru CREȚIA)

M. EMINESCU — *Préoccupations d'économie politique.* De nouveau, le crédit mobiliaire (D. VATAMANIUC); *Notes sur l'histoire moderne de l'État européen* (observations en allemand de la période estudiantine, transcription, traduction et commentaire par Gherasim PINTEA); sous le titre *«...pour trouver la meilleure voie il faut compter sur soi-même...»*, dans le meme, chapitre *Pages allemandes*, on présente une épitre contenant quelques intéressantes professions de foi du jeune poète d'alors (Mariana PETRESCU-POPA)

«L'UNION, C'EST LA NATION QUI L'A FAITE» — le titre de la rubrique qui réunit quelques contributions pour l'anniversaire des 65 ans depuis la création de l'Etat national unitaire roumain

Le règne de Mihai-Vodă Viteazul (Michel le Brave) — chapitre d'une ample «*Histoire des Roumains*» appartenant au grand érudit de Transylvanie, **Samuil MICU** (Ioan CHINDRIȘ)

N. IORGA — Al. VLAHUȚĂ: correspondance de la période de la guerre de réintégration du pays (Petre ȚURLEA)

Des échos internationaux de la lutte du peuple roumain pour l'unité, Lidia MIHĂILESCU consigne les appréciations de quelques personnalités françaises qui ont soutenu l'idéal historique des Roumains: **René BAZIN, C. SAINT-SAËNS, S. PICHON** etc.

«...la nation roumaine entre les frontières de l'ancienne Dacie...» témoignages sur l'origine e l'histoire du peuple roumain, dans des documents diplomatiques trouvés dans les archives de Vatican, des Etats-Unis d'Amérique, de France, d'Espagne etc. (Emilia POȘTĂRIȚĂ)

La rubrique LA RÉVÉLATION DU DOCUMENT continue la publication du II-e chapitre de la *Doctrine de la Substance* par **Camil PETRESCU** (texte établit par C. NOICA et Vasile Dem. ZAMFIRESCU, préface par Dumitru GHIȘE)

POETA UTILIS URBI: **B. P. HASDEU** *Sur l'organisation et le complètement de la Bibliothèque Nationale* — II-e partie du rapport (Stancu ILIN)

PRÉCISIONS ET CONTROVERSES — De nouveau, le «cas» **Tudor ARGHEZI** (Dissociations par Ștefan VOICU)

RESTITUTIONS: **Matei MILLO,** *Nișcorescu* — fragment d'une comédie datant des débuts du théâtre roumain (Vasile SANDU)

PRIMA VERBA: **Mircea ELIADE** — Autres chapitres du *Roman de l'adolescent myope* (présentés par Mircea HANDOCA)

FICHES DE LECTURE: **Ion CREANGĂ** — Annotations sur la gazette *„Fintina Blanduziei"* (Ileana ENE)

DOSSIER D'UNE EXISTENCE: **G. M. ZAMFIRESCU** au rôle de conseiller littéraire et de presse (Claudia DIMIU)

RÉÉVALUATIONS BIOGRAPHIQUES: **Vasile PÂRVAN** — *«...hommage à la grandeur et à la sagesse des anciens...»* — rapport de documentation du grand historien et archéologue (Mircea COLOȘENCO)

MÉRIDIENS: **Ion VINEA,** *„Contimporanul"* et le mouvement artistique international (Constandina BREZU)

EPISTOLAIRE: **Ion HELIADE-RĂDULESCU** — Une lettre datant de 1850 (Mircea ANGHELESCU)

FEUILLES D'ALBUM: **Mihail SADOVEANU,** *Lorsque les signes du zodiaque mûrissent...*, images de chasse et de pêche, commentées par Fănuș NEAGU

A la rubrique ÉCRIVAINS ROUMAINS DANS DES ARCHIVES ÉTRANGÈRES, I. OPRIȘAN continue la présentation du dialogue épistolaire entre **Al. I. PHILIPPIDE** et **Hermann SUCHIER**

La rubrique ÉCRIVAINS ÉTRANGERS DANS DES ARCHIVES ROUMAINES présente une lettre adressée par **Stefan ZWEIG** à **O. W. CISEK** (Ioana CISEK)

LE LIVRE D'HISTOIRE LITTÉRAIRE soumet au débât la collection „Bibliothèque critique" de la Maison d'Edition „Eminescu" (Participants: Paul CORNEA, Florin MANOLESCU, Ion Vasile ȘERBAN)

Le numéro finit par les rubriques traditionnelles: FICHIER BIBLIOGRAPHIQUE, qui enregistre les inédits parus dans la presse littéraire pendant la période 1 avril — 31 juin 1983, et ICONOGRAPHIE.

KOMMENTIERTER INHALT

DIE BILDUNG DES RUMÄNISCHEN EINHEITLICHEN NATIONALSTAATES — Leitartikel von Ion ARDELEANU

In der Rubrik «...UNSERE GROSSEN PATRIOTEN» — 100 Jahre seit dem Erscheinen der *Gedichte* von M. Eminescu (Kommentar von Petru CREȚIA)

M. EMINESCU — *Beschäftigung mit der Politischen Ökonomie.* Über die Investitionsanleihen (D. VATAMANIUC); *Notizen zur modernen Geschichte des europäischen Staates* (Aufzeichnungen in deutscher Sprache aus den Studienjahren, mitgeteilt, kommentiert und überstzt von Gherasim PINTEA); die *Deutschen Blätter* enthalten außerdem einen Brief des damals jungen Dichters: «*...auf sich selbst angewiesen in der Entdeckung der richtigen Fährte...*» (Mariana PETRESCU-POPA)

Die Rubrik «UNIREA NAȚIUNEA A FĂCUT-O» enthält Beiträge zum 65-jährigen Jubiläum des rumänischen Einheitsstaates

Die Herrschaft Mihai Vodă des Tapferen — ein Kapitel aus der «*Geschichte der Rumänen*» des siebenbürgischen Gelehrten **Samuil MICU** (Ioan CHINDRIȘ)

N. IORGA — Al. VLAHUȚĂ: Korrespondenz aus der Zeit des Kampfes für die Vereinigung des Vaterlandes (Petre ȚURLEA)

Das internationale Echo des Kampfes für die Vereinigung — Lidia MIHĂILESCU zeichnet die Äußerungen einiger französischer Persönlichkeiten auf, die das historische Ideal der Rumänen schätzten: **René BAZIN, C. SAINT-SAËNS, S. PICHON** usw.

«*...das rumänische Volk aus dem alten Dazien...*» — Dokumente über die Herkunft und die Geschichte des rumänischen Volkes aus den Archiven des Vatikan, der Vereinigten Staaten von Amerika, Frankreichs, Spaniens usw. (Emilia POȘTĂRIȚA)

In der Rubrik DOKUMENTE SPRECHEN erscheint das zweite Kapitel aus *Doktrin der Substanz* von **Camil PETRESCU** (mitgeteilt von C. NOICA und Vasile Dem. ZAMFIRESCU; mit einem Vorwort von Dumitru GHIȘE)

POETA UTILIS URBI: **B. P. HASDEU** *Über die Organisierung und die Vervollständigung der Nationalen Bibliothek* — Teil 2 (Stancu ILIN)

FESTSTELLUNGEN UND POLEMIK — von neuem über den «Fall» **Tudor ARGHEZI** (Ștefan VOICU)

RESTITUIRI (Literarisches Erbe): **Matei MILLO,** *Nicșorescu* — Auszug aus einer Komödie aus der Zeit der Anfänge des rumänischen Theaters (Vasile SANDU)

PRIMA VERBA: **Mircea ELIADE** — wietere Kapitel aus dem *Roman eines kurzsichtigen Jünglings* (mitgeteilt von Mircea HANDOCA)

AN DEN RAND GESCHRIEBEN: **Ion CREANGĂ** — Notizen zur Zeitschrift *Fintîna Blanduziei* (Ileana ENE)

DOSSIER EINES SCHICKSALS: **G. M. ZAMFIRESCU** als Presse- und literarischend Referent (Claudia DIMIU)

BIOGRAPHIEN: **Vasile PÂRVAN** — «*...Achtung vor der Größe und der Weisheit der Alten*» — Dokumentation über den großen Historiker (Mircea COLOȘENCO)

MERIDIANE: **Ion VINEA,** „*Contimporanul*" und die internationale Bewegung in der Kunst (Constandina BREZU)

EPISTOLAR (Briefe): **Ion HELIADE-RĂDULESCU** — Ein Brief aus 1850 (Mircea ANGHELESCU)

ALBUMBLÄTTER: **Mihail SADOVEANU,** *Wenn die Zeit reif wird...*, Bilder von der Jagd und beim Fischem — kommentiert von Fănuș NEAGU

RUMÄNISCHE SCHRIFTSTELLER IN AUSLÄNDISCHEN ARCHIVEN: Fortsetzung des Briefwechsels zwischen **Al. I. PHILIPPIDE** und **Hermann SUCHIER** (I. OPRIȘAN)

AUSLÄNDISCHE SCHRIFTSTELLER IN RUMÄNISCHEN ARCHIVEN: Ein Brief von **Stefan ZWEIG** an **O. W. CISEK** (Ioana CISEK)

DAS LITERATURWISSENSCHAFTLICHE BUCH: Debatte über die *Kritik*-Reihe des Eminescuverlags (es machen mit: Paul CORNEA, Florin MANOLESCU, Ion Vasile ȘERBAN)

Abschließend die bekannten Rubriken BIBLIOGRAPHISCHE NOTIZEN (eine Bestandaufnahme der Erstveröffentlichungen in der rumänischen literarischen Presse zwischen dem 1. April und dem 31. Juni 1983) und IKONOGRAPHIE.

ПРОКОММЕНТИРОВАННОЕ ОГЛАВЛЕНИЕ

СОЗДАНИЕ ЕДИНОГО РУМЫНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА — редакционная статья Иона **АРДЕЛЯНУ**

Рубрика «... **НАШИ БЕССМЕРТНЫЕ СТРАЖИ ВЕЧНОЙ ЗЕМЛИ ...**» посвящена столетию со дня выхода в свет первого издания *Поэзии* М. ЭМИНЕСКУ (событие прокомментировал Петру **КРЕЦЯ**) **М. ЭМИНЕСКУ:** *Интерес к политэкономии.* Снова о кредите движимого имущества (Д. **ВАТАМАНЮК**); *Записи по новой истории европейского государства* (ещё одни запис М. ЭМИНЕСКУ студенческих лет на немецком языке, переписанные, переведённые и прокомментированные Герасимом **ПИНТЕЙ**); под заглавием «*... чтобы найти лучший выход, нужно надеяться только на самого себя ...*» в рамках *Немецких страниц* представлена и эпистола, содержащая несколько интересных изложений кредо молодого поэта (Марьяна **ПЕТРЕСКУ-ПОПА**)

«**СВЕРШИЛ НАЦИОНАЛЬНОЕ СПЛОЧЕНИЕ**» — заглавие рубрики, которая объединяет несколько статей, посвященных 65-летию со дня создания единого румынского национального государства

Правление Михая Воды-Храброго — глава из обширной «*Истории румын*» известного трансильванского учёного **Самуил МИКУ** (Иоан **КИНДРИШ**)

Н. ИОРГА — Ал. ВЛАХУЦЭ: переписка периода войны за восстановление единства родины (Петре **ЦУРЛЯ**)

В рамках международных откликов на борьбу румынского народа за объединение Лидия **МИХЭЙЛЕСКУ** публикует высказывания выдающихся личностей Франции, которые поддерживали исторические идеалы румын: **Рене БАЗЭНА, К. СЕН-САНСА, С.ПИШОНА** и др.

«*...'весь румынский народ, живущий на земле дре ней Дакии*» — свидетельства о происхождении и истории румын в дипломатических документах Ватикана, США, Франции, Испании и т.д. (Эмилия **ПОШТЭРИЦЭ**)

В рубрике **ОТКРЫТИЕ ДОКУМЕНИА** продолжается публикация второй главы *Доктрины Сущности* **Камила ПЕТРЕСКУ** (текст установили К. **НОЙКА** и Василе Дем. **ЗАМФИРЕСКУ**, предисловие написал Думитру **ГИШЕ**)

POETA UTILIS URBI *Об организации и комплектовании Национальной библиотеки*, вторая часть реферата **Б. П. ХАШДЕУ** (Станку **ИЛИН**)

УТОЧНЕНИЯ и РАЗНОГЛАСИЯ: Снова о «деле» **Тудора АРГЕЗИ** (Диссоциация Штефана **ВОЙКУ**)

ОТДАЧА: Матей МИЛЛО — *Нишкореску* — отрывок из комедии времён начала румынского театра (Василе **САНДУ**)

PRIMA VERBA продолжение глав *Романа близорукого подростка* **Мирча ЭЛИАДЕ** (представляет Мирча **ХАНДОКА**)

КАРТОЧКА ЧИТАТЕЛЯ: Ион КРЯНГЭ — *Аннотации* на газету «*Родник Бландузии*» (Илеана **ЕНЕ**)

ДОСЬЕ ОДНОЙ ЖИЗНИ: Г. М. ЗАМФИРЕСКУ в роли советника по вопросам литературы и прессы (Клаудия **ДИМИУ**)

ПЕРЕОЦЕНКА БИОГРАФИЙ: Василе ПЫРВАН — «*... преклонение перед величием и мудростью предшественников ...*», документированный реферат известного историка (Мирча **КОЛОШЕНКО**)

МЕРИДИАНЫ: Ион ВИНЯ — «*Контумпоранул*» и международное движение работников искусства (Константина **БРЕЗУ**)

ЭПИСТОЛЯРНОЕ: Ион ЭЛИАДЕ-РЭДУЛЕСКУ — Письмо 1850 г. (Мирча **АНГЕЛЕСКУ**)

СТРАНИЦЫ АЛЬБОМА: *Когда поспевают зодии* — картины охоты и рыбалки **Михаила САДОВЯНУ**, прокомментированные Фэнушем **НЯГУ**

Рубрика **РУМЫНСКИЕ ПИСАТЕЛИ В ЗАРУБЕЖНЫХ АРХИВАХ** продолжает печатать эпистолярный диалог между **Ал. И. ФИЛИППИДЕ** и **Германом СУШИРОМ** (Й. **ОПРИШАН**)

В рубрике **ЗАРУБЕЖНЫЕ ПИСАТЕЛИ В РУМЫНСКИХ АРХИВАХ** опубликовано письмо **Штефана ЦВЕЙГА к О. В. ЧИЗЕКУ** (Иоана **ЧИЗЕК**)

КНИГА ПО ИСТОРИИ ЛИТЕРАТУРЫ выносит на обсуждение коллекцию *Критическая библиотека* издательства «Эминеску» (участвуют Паул **КОРНЯ**, Флорин **МАНОЛЕСКУ** и Ион Василе **ШЕРБАН**)

В заключении номера — обычные для журнала рубрики: **БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ КАТАЛОГ**, представляющий издания, появившиеся в литературной прессе в период с 1 апреля по 31 июня 1983 г. и **ИКОНОГРАФИЯ**.

ÎN CURÎND
VA APĂREA VOLUMUL

MANUSCRIPTUM

ÎN 50 DE NUMERE

o bibliografie completă,
un excelent instrument de lucru
pentru cercetători, profesori, elevi și studenți,
pentru toți iubitorii literaturii române

*

ABONAMENTUL
PE ANUL 1984
vă asigură prin revista

MANUSCRIPTUM

800
de pagini
de literatură inedită

(texte, iconografie, documente de arhivă, autografe, facsimile)

Abonamentele se fac la toate oficiile și agențiile P.T.T.R. din țară. Prețul unui abonament trimestrial — 35 de lei; anual — 140 de lei.

SALA DE LECTURĂ

IN MEMORIAM

AL. OPREA

(1931—1983)

Eminescu scria:

Nu e păcat
Ca să se lepede
Clipa cea repede
Ce ni s-a dat...?

De ce mă, Alexandre, ai pozat pentru portretul lui Eminescu, de ce, mă, de ce?

Nichita STĂNESCU

Date biografice:

- Născut: 5 iulie 1931, în comuna Goruneşti, judeţul Vîlcea
- Absolvent al Facultăţii de filosofie-ziaristică
- Membru al P.C.R.
- Doctor în filologie
- Membru al Uniunii Scriitorilor, critic şi istoric literar
- Profesor, şeful catedrei de literatură română la Facultatea de ziaristică a Academiei „Ştefan Gheorghiu"
- A ocupat funcţii de răspundere la revistele: *„Tînărul scriitor"*, *„Viaţa românească"*, *„Gazeta literară"* şi *„Luceafărul"*
- Din 1968 — Director adjunct şi — din 1971 — Director al Muzeului literaturii române şi al revistei *„Manuscriptum"*
- Iniţiator al Premiului „Perpessicius" al revistei *„Manuscriptum"*
- Decorat cu Ordinul muncii cl. I
- Distins cu premii ale Academiei R. S. România, ale Uniunii Scriitorilor şi Asociaţiei scriitorilor din Bucureşti

Lucrări:

- Ediţia operelor lui Panait Istrati
- *Panait Istrati*, monografie (1964; 1976)
- *Mişcarea prozei*, studii critice (1967)
- *5 prozatori iluştri, 5 procese literare*, studii de istorie literară (1971)
- *Panait Istrati, un chevalier errant moderne* (1973)
- *Mitul «faurului aburit»*, studii de istorie literară (1974)
- *Incidenţe critice* (1975)
- *J. J. Rousseau şi L. N. Tolstoi în căutarea vîrstei de aur* (în colaborare cu Galina Oprea, 1978).
- *Mateiu I. Caragiale — un personaj. Dosar al existenţei*, Muzeul literaturii române (1979)
- *Faţa nevăzută a literaturii*, studii de istorie literară (1980)
- *În căutarea lui Eminescu — gazetarul*, monografie (1983)
- Coordonare a colectivului de editare a operelor eminesciene şi studii introductive la volumele VII, IX, XIV — apărute — şi la cele care urmează să apară; Muzeul literaturii române în colaborare cu Editura Academiei R. S. România

În noaptea de 4/5 decembrie 1983, a încetat din viață, fulgerător, Al. OPREA, directorul Muzeului literaturii române și al revistei „Manuscriptum".

Mitingul de doliu a avut loc miercuri, 7 decembrie, orele 11—12,30, în Rotonda Muzeului literaturii române. Au luat cuvîntul: Acad. *Șerban CIOCULESCU*, *Alexandru BALACI*, vicepreședinte al uniunii scriitorilor, *Ion GĂLETEANU*, secretar de stat la Consiliul Culturii și Educației Socialiste, *Al. CEBUC*, directorul Muzeului de artă al R. S. România, *M. UNGHEANU*, redactor-șef adjunct al revistei *„Luceafărul"*, poetul *Ioan ALEXANDRU*, *Petru CREȚIA*, cercetător științific principal la Muzeul literaturii române, *Dumitru BĂLĂEȚ*, lector universitar la Academia „Ștefan Gheorghiu", *Vasile DRĂGUȚ*, rectorul Institutului de arte plastice „N. Grigorescu" din București, redactorul șef al revistei *„Arta"* și *Constandina STOIAN*, șef de secție la Muzeul literaturii române. Înaintea despărțirii de cel dispărut, ultimul omagiu a fost rostit de scriitorul *Paul ANGHEL*.

Dacă Muzeul literaturii române este o instituție vie, iar nu una moartă, ca atîtea muzee din lume, miracolul se datorește exclusiv numeroaselor lui inițiative norocoase, de conferințe, simpozioane, dezbateri, expoziții, comemorări, publicații periodice și cărți de referință.

Șerban CIOCULESCU

Criticul și istoricul literar, cercetătorul exhaustiv al vieții și operei lui Panait Istrati, autorul, lucid și penetrant, al *Feței nevăzute a literaturii*, al exegezei, atît de documentate, sensibile și inteligente, asupra lui Mateiu I. Caragiale, a fost, incontestabil și un mare eminescolog.

Alexandru BALACI

Alexandru Oprea a fost un critic literar și un activist cultural de mare valoare, un exemplu de consecvență și responsabilitate în tot ceea ce a creat. L-am cunoscut, l-am prețuit și l-am stimat în calitate de director al Muzeului și de redactor șef al revistei *„Manuscriptum"*, în calitate de profesor, ca și în diversele funcții pe care le-a ocupat.

...a acționat neabătut, în calitate de membru al Partidului Comunist Român, pentru înfăptuirea, și pe căile artei, a celor mai fierbinți idealuri ale poporului român, ale patriei noastre socialiste.

Ion GĂLETEANU

Urmaș al marelui critic Perpessicius în postul de director al Muzeului literaturii române, el a fost și redactorul șef al revistei *„Manuscriptum"*, care rămîne peste toate vicisitudinile cea mai bună și excelent tipărită revistă literară din țară.

Eugen BARBU

A reușit să facă din acest muzeu un centru de interes pentru toți iubitorii de literatură, organizatorul Al. Oprea fiind un inspirat regizor. Cine nu-și amintește de regalul intelectual oferit de *Rotondele* muzeului, de procesele literare, prelungite pînă noaptea tîrziu...?

Alexandru CEBUC

Hasdeu spunea că un bărbat are datoria să lase în urma lui un copil, o casă și o carte. Al. Oprea ne-a lăsat toate acestea. Casa lui este Muzeul literaturii, iar cartea lui este ediția Eminescu.

M. UNGHEANU

Alexandru Oprea avea darul de a-şi apropia oameni, de a le recunoaşte focul interior, de a se bucura de inima lor sinceră şi bună întru cinstirea valorilor personalităţilor naţionale şi universale.

Ioan ALEXANDRU

Părăsindu-ne pentru totdeauna Al. Oprea, a murit nu un om, ci o parte din însuşi miezul arzător al culturii noastre actuale. Cine va fi capabil să reaprindă acest foc stins, în vatra milenară a culturii româneşti?

Edgar PAPU

Astăzi, după 7 ani de strădanii comune, la cele 6 volume ale întemeietorului ediţiei — Perpessicius — se adaugă 3 volume publicate, 4 gata pentru tipar şi două în lucru. Faptă care fără Alexandru Oprea n-ar fi fost. Fără el aşa cum a fost: intransigent în esenţial şi concesiv şi suplu în tot ceea ce, piedică fiind, nu cerea decît concesivitate şi supleţe pentru a fi depăşit.

Petru CREŢIA

Generaţii întregi de studenţi ai Academiei „Ştefan Gheorghiu" au învăţat de la Al. Oprea să cunoască şi să preţuiască mai mult şi mai bine patrimoniul literaturii române, minunatul tezaur de gînd şi de simţire pe care ni l-au lăsat înaintaşii.

Dumitru BĂLĂEŢ

A muncit mult în aceşti ani, a muncit enorm, învăţînd în acelaşi timp, făcîndu-le pe toate cu o pasiune pe care nu pot să o aibă decît oamenii care ştiu că au o vocaţie anume şi că vocaţia aceasta a lor nu poate fi scoasă în lumină decît printr-o muncă necruţătoare, printr-o stăruinţă lipsită de orice reţinere.

Ion LĂNCRĂNJAN

Cînd, cu 15 ani în urmă, Al. Oprea a devenit director adjunct al Muzeului literaturii române totul era de făcut pentru ca o instituţie existentă nominal să devină o realitate vie în viaţa culturală. El găsea un director de mare prestigiu în persoana lui Perpessicius, găsea un fond-tezaur de manuscrise, găsea un colectiv de cercetători, dar muzeul încă nu exista. Cu o impresionantă energie şi o capacitate exemplară de organizare, el şi-a asumat greaua misiune de amenajare a noului local, a pus la punct expoziţia de bază, a făcut viabilă ideea de muzeu al literaturii. În paralel, a definitivat programul şi a dat viaţă revistei „*Manuscriptum*", publicaţie unică în felul ei, receptată cu interes în lumea întreagă.

Vasile DRĂGUŢ

Noi, cei care l-am stimat profund, fiindu-i colaboratori în toţi aceşti ani care s-au încheiat mult prea devreme — tragic, pentru Al. Oprea —, îi închinăm cele mai curate simţăminte ale noastre şi făgăduim să nu precupeţim nimic pentru a duce mai departe ceea ce a fost axul existenţei sale minunate: cauza literaturii şi culturii româneşti.

Constandina STOIAN

Atît de rău îmi pare, încît nu-mi amintesc de Al. Oprea nici o întîmplare mai apropiată. Îmi amintesc că, pe vremuri, beam împreună nişte fete minunate care azi plîng cu mine neînchipuita despărţire.

Fănuş NEAGU

Acum ne-am despărţit de Alexandru Oprea, lăsîndu-l singur cu sine, în vecinătatea celui pe care l-a slujit, sub lumina Luceafărului unei seri eterne.

Paul ANGHEL

AL. OPREA

Tocmai ne pregăteam să primim semnalul acestui număr al revistei noastre cînd am aflat funesta veste: a murit Al. Oprea, directorul Muzeului literaturii române și al revistei „Manuscriptum"!

Era luni dimineața... și doar sîmbătă seara, tîrziu, ne despărțisem... (...discutînd sumarul și iconografia numărului 1/1984 al revistei, și atîtea altele!) Incredibil!... Și totuși, adevărul fiind mai puternic decît orice închipuire, ne supunem amarei lui vestiri, încercînd, cu sufletul cernit, să desprindem un înțeles mai adînc decît adevărul oricărei morți.

Al. Oprea a fost mintea diriguitoare și forța neobosită care au dat viață, prestigiu și demnitate acestui Muzeu al literaturii române și revistei sale, „Manuscriptum". Demn continuator al lui Perpessicius, ale cărui luminate inițiative le-a preluat și le-a dus — cît i-a fost dat să le ducă — așa de departe, încît a făcut ca această instituție din strada Fundației nr. 4 să devină un permanent punct de atracție pentru orice iubitor al literaturii noastre naționale. Neuitatele Rotonde 13, însoțite mereu de via lui prezență — între o glumă și o amintire semnificativă, știa întotdeauna să lase apele să se dezlănțuie pînă la dreapta, necesara și inexorabila lor revenire la matcă —, expozițiile organizate, mai vechile manifestări ale Teatrului-atelier „Manuscriptum", atîtea prezențe la muzeu ale unor scriitori, artiști plastici, actori și interpreți muzicali de prim rang și atîtea alte manifestări care au făcut din Muzeul literaturii române o instituție aflată în centrul atenției obștești, o instituție modernă, cu infinite ecouri în contemporaneitate, mult apreciată și peste hotare, îi datorează nu numai inițiativa și participarea entuziastă, dezvoltarea plenară, ci, mai ales, prestigiul căpătat grație autorității sale nedezmințite și personalității lui dinamice, neobosite.

Cu un curaj aproape singular, a preluat visul de o viață al lui Perpessicius și, după un deceniu și jumătate de stagnare a ediției critice integrale a operelor eminesciene, au început să se vadă rezultatele. A știut să găsească oameni pe măsura acestei grele sarcini, să-i însuflețească și să-i organizeze în așa fel încît, din 1976 pînă astăzi, au fost realizate 7 volume, dintre care 3 au și apărut. Dacă i-ar fi fost dat să trăiască, ar fi însoțit, pînă la împlinirea ei, monumentala operă editorială: cu sfatul său bun și cu chibzuința cu care știa să aducă în folosul ediției chiar și împrejurări nu totdeauna prielnice, cu valoroasele studii introductive din fruntea fiecărui volum, cu respectul pe care îl avea pentru imperativele științifice care stau la temeiul unei asemenea întreprinderi. Așa cum declara cu orice prilej, ar fi făcut totul ca acest înalt și vechi deziderat al culturii române să ajungă, în 1989, cu prilejul centenarului morții poetului, la mult așteptatul său soroc.

Nimic din ceea ce a însemnat viața Muzeului literaturii române nu i-a rămas străin. Fiecare pliant, fiecare fotografie, fiecare apariție în cadrul colecției „Biblioteca «Manuscriptum»" îl treceau pe sub ochi de cel puțin 2—3 ori. Și, nu o dată, făcea, din mers, remedieri dintre cele mai inspirate.

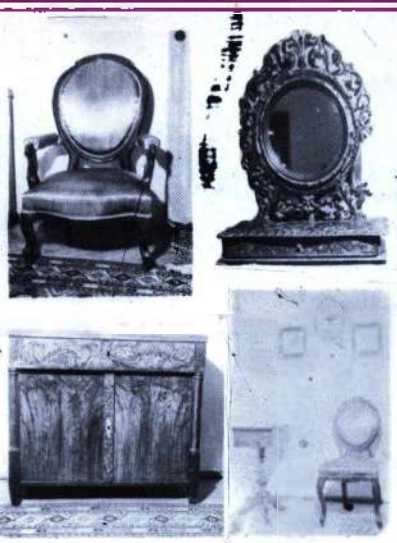
Revista noastră însăși, al cărei director a fost, timp de peste doisprezece ani, îi datorează, în cea mai mare parte, ținuta științifică și calitatea artistică, unanim apreciate. O proiecta, în minte, cu, adesea, un an de zile mai înainte, o păstra vie în memorie și, în orice moment, îți putea indica precis timpul și locul oricărui articol, o citea și o recitea (cînd mai avea timp?) de cîteva ori și nu se liniștea decît tîrziu, după ce un număr sau altul al ei intrase deja în bibliotecile publice sau în conștiința devotaților săi cititori.

Vasta sa pregătire de critic și istoric literar, înalta credință în propășirea culturii noastre socialiste, participarea sa concretă la valorificarea patrimoniului literar național, atît prin instituțiile pe care le-a patronat, Muzeul și revista „Manuscriptum", cît și prin neobosita-i activitate pe tărîmul aparițiilor editoriale (printre care, apreciata monografie despre gazetăria eminesciană) au făcut ca această fulgerătoare pierdere să fie resimțită cu adîncă durere de toți slujitorii literelor românești.

Dar Al. Oprea n-a dispărut, ci a rămas și rămîne tot printre noi, veghindu-ne lucrarea...

Exemplul său dîrz și însuflețit ne îndeamnă să ne strîngem rîndurile și să-l urmăm în marile visuri care i-au animat scurta-i trecere printre noi. Ne vom strădui ca somnul să-i fie mîngîiat, în nevăzut, de dăinuirea vie a înfăptuirilor sale.

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE
REVISTA — „MANUSCRIPTUM"

Obiecte care au aparținut lui Ion HELIADE-RĂDULESCU, actualmente în colecțiile Muzeului literaturii române. (Diapozitive color de Vasile BLENDEA).

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ

Retuș foto: Florica PRICIU

Din sumarul numărului viitor, menționăm:

- M. EMINESCU — *Fragmentarium;* Epistolar german
- Titu MAIORESCU — *Bazele logicii pentru gimnaziu* (I) — schiță de manual
- B. P. HASDEU — Finalul « procesului *Duduca Mamuca* »
- Timotei CIPARIU — pledoarie « întru interesul literaturii românești »
- Camil PETRESCU — *Substanțialitatea materiei* — un alt capitol din *Doctrina substanței*, comentat de Anton DUMITRIU
- G. IBRĂILEANU — Alte variante la romanul *Adela*
- *File de album:* Ionel TEODOREANU fotografiat de Ștefana VELISAR
- Mateiu I. CARAGIALE — *Efemeride*
- Al. I. CUZA și Unirea Principatelor în viziunea unor diplomați străini ai timpului
- Ipoteze: Un pamflet dialogat al lui Iordache GOLESCU?
- *În dezbatere:* Colecția *Eminesciana* a Editurii „Junimea" din Iași

TAXELE POȘTALE ACHITATE CONFORM APROBĂRII D. G. P. Te. nr. 127/537/1974.

Lei 35

MANUSCRIPTUL

Inedit * Inedit

«În cap în fața ușei un jeț de nuc prea neted
Și vechi din alte zile, cu perna, rezemîntul
De catifea verzuie, cu ținte pe el galbeni...»

Ion HELIADE-RĂDULESCU-*MIHAIDA*

